UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GE
900000064869
Digitized by Google

Digitized by Google

JACOBI TOLLII
INSIGNIA ITINERARII ITALICI,

Quibus continentur

ANTIQUITATES SACRÆ.

TRAJECTI ad RHENUM,

Apud { FRANCISCUM HALMAM, / GUILIELMUM vande WATER, } Bibilop.

M. D. C. XCVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

POTENTISSIMO & INVICTISSIMO

CÆSARI, LEOPOLDO MAGNO,

D.G. ELECTO

ROMANORUM IMPERATORI SEMPER AUGUSTO, P.F.

GERMANIÆ, HUNGARIÆ, BOJOHEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, &c. &c. &c.

Digitized by Google

REGI,

ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

DUCI BURGUNDIÆ, STIRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLÆ, ET WIRTEMBERGÆ, COMITI TERIOLORUM, &c. &c. &c.

Triumphatori Gentium Barbararum, Optimo Principi,

Felicitatem perpetuam.

A U.

Digitized by Google

AUGUSTISSIME IMPERATOR,

NOn infœcundus ager accepta plerumque ſemina diti reddit cum fœnore: quod eo luculentius eſt, & uberius, quo benigniore fuit aeris temperie fotus, adjutuſque. At ubi cœlum triſtius frugum obſtitit incrementis, parcius hæ proveniunt, neque ſatoris reſpondent exſpectationi. Tua Liberalitas, & animi Clementia, OPTIME CÆSARUM, illa mihi Viennæ ſemina ſuppeditaverunt, quæ in has tandem excrevere & maturuere ſpicas, quas nunc in Auguſtæ Bonitatis Tuæ Ara adolendas oblatum venio. Immitior aura e Brandeburgico ſpirans Palatio, ad inſtar ſævientis Boreæ, diro ſemina Tua, ne exſurgerent, rigore continuit. Tandem Divina illa diſcuſſa adſpiramine eſt: & ecce tenuiorem quidem, ſed tamen cum augmento ſegetem:

 quam

Digitized by Google

quam ſi tam benivolo acceperis animo, CÆSAR AUGUSTISSIME, quam favente ſemina ejus præberi juſſiſti voce, habebo certe, quod gratæ devinctæque AUGUSTÆ MAJESTATI TUÆ mentis ſtudia feliciſſime mihi impenſa gratuler. Nihil vero mihi jucundius, quam quid, quantumque SACRATISS. MAJESTATI TUÆ debeam, publice teſtari. Decreveram hiſce THEOLOGICIS, quod argumentum non tam meæ eſt Profeſſionis, MEDICA ſubnectere, & CORPUS CHIRURGIÆ GRÆCÆ veteris Gr. Lat. Auctori itidem ſuo, SER. Principi COSMO TERTIO, Magno Hetruriæ Duci, debita cum gratiarum actione, laudeque, reſtituere, atque conſecrare. Huic porro operi Chemicos adjungere Poetas Græcos: ac tandem tertio tomo, quæ ad mea cummaxime ſpectant ſtudia, id eſt, Monumenta vetera inedita literaria, utroque ſermone, prorſa ac ligata conſcripta oratione, complecti. Tua incredibilis, AUGUSTISSIME IMPERATOR, in omne ſtudiorum genus, præcipue vero

Me-

Digitized by Google

Medicum, animi propensio, cum admirabili eruditione conjuncta, impulit me, ut animi mei sententiam paulo liberius hic exponerem: præsertim, quod, quum ex *Italia* primum redux ad SACRATISSIMÆ MAJESTATIS TUÆ venerationem admissus essem, ipsa Tua Vox Augusta & diligentiam meam in describendo illo codice vetere Chirurgico probare dignata est, & porro me ad editionem ejus clementissime cohortari. Erat hic mihi campus vix ullis circumscriptus terminis, LEOPOLDE CÆSAR INVICTISSIME, totum illud SACRATISSIMÆ TUÆ MAJESTATIS studium, quo omnis doctrinæ cultum prosequeris,& remp. Literariam Liberalitate Tua Benignitateque mirifice complecteris, omni facundia, quantacunque in me est, honoreque verborum extollendi: Erat argumentum illustre, exoptatum, & ad perpetuitatem famæ accommodatissimum, Cæsaream Tuam Vindobonensem Bibliothecam meritissima laude & huic seculo, & omni, quæ sequetur, posteritati commendandi, deprædicandique: ni fata

Digitized by Google

ſata manus injicerent, morboque lento, & vitalia depaſcente, nimiam meam in his excolendis literis pertinaciam, nimiſque non ſufficientibus corpuſculi viribus improvidam, caſtigarent. Utere igitur, OPTIME IMPERATOR, in admittendo hoc ultimo fortaſſe grati devotique SACRAT. CÆS. MAJESTATI TUÆ animi mei documento, ingenua Tua Clementia, & accipe ſimul vota ab eadem animi affectione proficiſcentia. Deus Opt. Max. ſervet ſoſpitetque SACRATISS. TUAM MAJESTATEM, omnemque FAMILIAM AUSTRIACAM perpetuum: eaque Imperiale faſtigium Tuum gloria faciat effulgere, qua nullus ante Te Cæſarum eluxerit, nullus poſt Te eluceat. Hoc tota mente precatur,

POTENTISSIME ET INVICTISSIME IMPERATOR,

SACRAT. CÆSAREÆ MAJESTATI TUÆ

Devotiſſimus

JACOBUS TOLLIUS.

Digitized by Google

LECTORI
ERUDITO
S.

E*Xhibeo Tibi, Lector Erudite, partem promissorum; seu primum tomum* INSIGNIUM Itinerarii Italici; *qui inedita Theologica continet. Sunt autem ea* Carmina *mille ducenta admodum* D. Gregorii Nazianzeni : *tum* Confutatio *sectæ* Massalianorum : *item* Ritus Receptionis Manichæorum : *quæ tria e Cæsarea Vindobonensi Bibliotheca descripta benignitati Invictiss. Cæsaris* LEOPOLDI MAGNI *accepta referenda sunt. Reliqua duo, Testamentum Theodori Studitæ, & D. Macarii Narratiuncula, Joachimi Felleri b. m. Bibliothecæ Lipsiensis Academiæ Præfecti, Viri optimi, dum fuit, & mihi amicissimi, donum*

**

num sunt. Prioribus tribus notulas aliquas adspersi, prout aliqua notatu digna in Excerptis meis Theologicis, sed in alium usum collectis, occurrerunt. Nam a Bibliotheca adeo destitutus fui, ut ne unicum quidem Theologum inter perpaucos, qui furaces mali juvenis manus effugerant, numerare potuerim. Ergo, si quid minus placuerit, Lector Erudite, dona id malæ fortunæ meæ: sicubi erravero, corrige benivole, & gratias tibi habebo gratissimas. Neque enim ex iis sum, qui vel arrogantia, vel invidia, vel pertinacia, summum me, & omnibus numeris absolutissimum in his literis jactitem, mihique persuadeam. Tantum vero ab invidia remotus, ut cunctis viris excellentibus toto animo faveam. In agnoscendis vero erroribus meis facillimus hactenus fui. Castigavi nuper in Gallica mea Longini editione insanam eorum animi impotentiam, qui de lana caprina disputantes inaudita feminis salsamentariis convicia in se mutuo congerunt: non cogitantes, omnem eruditionis & eloquentiæ famam, quam sibi merito peperere, hac turpissima ac indelebili macula fœdissime contaminari. Hos ego summos Oratores ac Poetas, purique sermonis Latini primas æque arroganter sibi vindicantes, facillime non in uno alterove, si mihi amicos irritare luberet, sed pluribus argumentis inconfutabilibus nec Poesios nec Rhetorices intima adyta unquam penetrasse facile ostenderem. Sed hæc non adeo ad Rempublicam spectant literariam. Quare saniorem ipsis mentem precor, ut-

que

Digitized by Google

que omisso inani fastu, & invidia tempora sua utilitati potius publicæ, quam mutuis animi irritamentis impendant. Hoc amicis meis, quibus revera bene cupio, quorumque laudes & ingenii decora nunquam non prædicare soleo, brevi forsan fato concessurus, fidele monitum quasi testamento lego: utque placido hanc meam admonitionem animo accipiant, rogo. Hæc sunt, Lector Erudite, quæ te scire volui, cui omnia læta, felicia, prospera toto animo voveo & precor. Vale.

SERIES
TRACTATUUM,
Qui hoc Volumine continentur.

D. GREGORII NAZIANZENI Theologi Carmina Cygnea Inedita. pag. 1.

EUTHYMII ZYGABENI Victoria & Triumphus de impia & multiplici exsecrabilium Massalianorum Secta, qui & PHUNDAITÆ, & BOGOMILI, nec non EUCHITÆ, ENTHUSIASTÆ, ENCRATITÆ, & MARCIONITÆ appellantur. pag. 106.

FORMULA recipiendi eorum, qui a MANICHÆORUM & PAULICIANORUM Hæresi ad puram & veram nostram fidem CHRISTIANORUM convertuntur. pag. 127.

Sancti Patris & Confessoris THEODORI ad Discipulos suos Testamentum, Interprete JACOBO SIRMONDO. pag. 179.

S. MACARII ALEXANDRINI Sermo de excessu Justorum & Peccatorum: quorsum scilicet eorum animæ e corpore demigrent, & quomodo se habeant. pag. 193.

D. GRE-

Digitized by Google

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ

Τῶν Κυκνείων Ἀσμάτων

ΑΝΕΚΔΟΤΑ.

D. GREGORII NAZIANZENI

THEOLOGI

Carmina Cygnea

INEDITA.

ARGUMENTUM

JO. LEUNCLAVII.

Querela est de hominum ingrata mente, quæ ostendit in hac vita nemini laborum exspectanda esse præmia. Qui Constantinopolin venerit, quos labores exanclarit, narrat. Contraxisse tandem corporis ægritudinem ex gravissimis ærumnis: Tum invidia motos Episcopos sub debilitatis prætextu ipsum munere suo dejecisse. Subjicit inde, quales ætas illa Episcopos habuerit, qui suam inscitiam Apostolorum exemplis excusare voluerint, in quibus & publicani, & piscatores exstitissent. Verum hanc objectionem varie dissolvit, & dissimilitudinem inter utrosque maximam esse probat. Addit, alios Episcopos esse adulatores, seque temporum ad rationes accommodare. Hinc originem malorum ipsam ostendit: sumi nimirum citra delectum, & nullo adhibito judicio, quoslibet, mimos, agricolas, opifices, publicanos, provinciarum præfectos rapaces; itemque præfectos ceteros, civiles ac militares, qui reapse rudes subito videantur idonei. Describit & simulationem gravitatis in moribus ac gestibus externis. Tandem eis longum vale dicit, obiterque ad virtutem & concordiam hortatur.

Digitized by Google

CAUSA SCRIPTI.

GREGORIUS ab ipsis statim incunabulis ad instar Samuelis a matre Deo consecratus omni deinceps vitæ tempore singulari ardore virtutem pietatemque coluerat, animumque Athenis una cum Basilio Magno omni sacrarum, profanarumque scientiarum cognitione imbuerat: cujus & in Ponto deinde usus contubernio, ab eodem, quum a patre primum, qui Nazianzi erat episcopus, Presbyterii fuisset exornatus dignitate, invitus ac nolens Sasimorum constituitur episcopus. Verum quum locum hunc infra dignitatem suam esse cerneret, ac merita, nullo episcopi ibidem functus officio inde discedit: a patre vero revocatus exoratur, ut vices suas jam senis suscipiat, & una secum Episcopatum tamquam vicarius administret. Eo mortuo, quum ab episcopis impetrare non posset, ut alium patri sufficerent successorem, Seleuciam se confert: ac paulo post Nazianzum revertitur. Hinc Constantinopolin ad SS. Trinitatis contra Arianos & Apollinaristas doctrinam tuendam a populo & Episcopis Catholicis evocatus, Catholicorum templum tantum tunc temporis Anastasiæ tenentium Episcopus creatur, confirmante per literas Petro Alexandrinæ civitatis Episcopo: triennioque integro rem ita strenue contra Arianos, ceterosque gerit hæreticos, ut ecclesiam Catholicam mirifice augeret, veramque doctrinam late propagaret, insigni cum adversariorum dolore, qui jam in ipso ejus dignitatis ingressu ita suæ partis plebem concitaverant, ut Gregorium lapidibus petierint. Quum vero cum omni vita, tum & cultu victuque monachum potius severissimæ integritatis, quam tantæ dignitatis ageret ac referret Episcopum: adhæc & altiores ob eruditionem, defensamque SS. Trinitatis doctrinam, spiritus gerere videretur, Ciceronianæque imbecillitati affinis, ut ille consulatum suum, & expulsum urbe Catilinam, omnibus tantum non horis memorabat, ita & ipse contusos Arianos, & suam Triadem assidue prædicaret, ingentem sibi quorundam suorum Presbyterorum, aliorumque Episcoporum, conflavit invidiam; qui, quod splendidius & luxuriosius viverent, vitam Gregorii severiorem instar sibi esse exprobrationis existimabant. Accidit forte, ut interea temporis Maximus quidam Philosophus Cynicus, sed Christianas partes amplexus, ex Ægypto Constantinopolin se conferret, a Lucio Ariano, qui Petrum Alexandrina sede expulerat, eamque per vim occuparat, flagris cæsus, & in exilium actus. Hunc Gregorius, vir priscæ simplicitatis, & omnis virtutis amantissimus, sed minus cautus, ac patens adulationibus, veluti martyrem aliquem non modo in contubernium recepit, sed & egregia præsentem laudavit oratione, quæ sub Heronis Philosophi nomine vigesima tertia est: adeoque nihil mali de nequam isthoc homine suspicatus est, ut & ad intimam cum admiserit amicitiam. Verum evenit ei,

quod

quod illi in fabulis, qui enectam frigore viperam in sinu fovebat. Maximus enim Ægyptios aliquot Episcopos Gregorio invidentes, auro corrupit, persuasitque, ut se in ejus locum substituerent. Dictum factum. Illi namque prolatis aliis Petri epistolis, captata Gregorii absentia, Maximum noctu convocatis quibusdam suarum partium hominibus Episcopum creant. Quo facto sequenti mane cognito, ingens tumultus plebis Gregorio addictæ ortus: & adnitentibus, qui eidem favebant, Episcopis aliis, Maximus urbe pulsus est, confirmatusque postpaulo ab redeunte in urbem Imperatore Theodosio Gregorius, collata in eum Archiepiscopali dignitate, Arianis erepta: quos ea res tantum non in furorem egit; sic ut & percussorem Gregorio submiserint. Imperator deinde Concilium Episcoporum Constantinopolin evocat, a quo Gregorii electio confirmatur, adnitente præcipue Meletio, Antiochiæ præsule. Quo mox mortuo, ingentes de successore ejus inter Episcopos dissensiones ortæ sunt. Quas cum frustra Gregorius componere satageret, imprudenti nimium fervore successorem sibi quoque petit: privatam sibi vitam, quam tot contentionibus, rixis, & calumniis obnoxiam dignitatem, potiorem dictitans. Arripuere statim æmuli, quod offerebatur, & accedentibus e Macedonia & Ægypto Episcopis, qui Gregorium non rite electum asserebant, ceteros in sententiam suam pertraxere. Sero sapiunt Phryges. Gregorius, qui promtissimum hunc assensum non exspectarat, propria se captum videns ingenuitate animi, quamquam statim facti pœnitebat, pudore tamen adductus in sententia perstitit, gravique ac luculenta ad Imperatorem & Concilium habita oratione, quæ inter editas XXXII est, ut Archiepiscopali sese abdicare liceret dignitate, rogavit, impetravitque. Hinc statim natæ hæ, quas hic e Manuscripto Cæsareæ bibliothecæ codice promimus, querelæ: hinc illæ, ut ita dicam, lacrymæ, & ceteri threni: in quibus & patientiam, & animi robur, ac moderationem in tam probo viro merito desideres. Scilicet nemo sine vitiis: optimus ille, qui minimis urgetur. Ciceronem sane nemo melius expressit vita, moribus, eloquentia, fortuna, usque in exilium: & in exilio uter mollior, vix quisquam dixerit. Fortior Carolus Quintus fuit, qui, licet eum positi imperii, regnique filio traditi, statim pœnituerit, dolorem tamen suum numquam non pertulit, ac dissimulavit. Ceterum carmen hoc statim post depositam dignitatem scriptum est; adeoque illud *de vita sua* tempore præcedit. Hic enim lenius agit, neminemque nomine designat: illic liberius & acerbius; ac nominatim Maximum perstringit, ceterosque perpetuum duraturis stigmatibus inurit: aucto scilicet ex pœnitentia & accedentibus adversariorum ludibriis, ac irrisu dolore, irritatique inde in hanc veluti vindictam ægri jam nimis animi perturbatione.

Εἰς ἑαυτὸν, καὶ περὶ

ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ.

Ἴσως μὲν ἐχρῆν ὡς κακούμενον φέρειν
Ταῖς τοῦ παθόντος ἐντολαῖς τυπούμενον,
Οὕτω παθόντα καρτερεῖν καὶ τὸν λόγον.
Ὡς ἂν πλείους ὦμεν ἠγωνισμένοι,
Καὶ μισθὸν ἐλπίζωμεν ἐντελέστερον.
Ὧν γὰρ τέλειος μόχθος, ἐντελέστερος.
Ὧν δ' οὐ τέλειος, καὶ τὸ ἆθλον ἐλλιπές.
Ὡς ἂν δὲ μὴ δόξαιεν οἱ κακοὶ κρατεῖν
Τὰ πάντα, μηδ' ἡ λεῖος αὐτοῖς ὁ δρόμος,
Ἀνεπιστατοῦντος οὐδενὸς, τὸ μὲν πέρας
Τούτων παρήσω τῷ τελευταίῳ πυρὶ,
Ὃ πάντ' ἐλέγχει καὶ καθαίρει σὺν δίκῃ,
Ἃ λανθάνομεν ἐνθάδε πλοκαῖς τισίν.
Αὐτοὺς δὲ μικρῷ τοὺς ἐμοὺς λόγῳ πλήξω
Φονεῖς. Φονεῖς γὰρ οἱ κρίνοντες ἔκτοπα,
Ψυχῶν ἀθώων ἐκχέοντες αἵματα,
Πάντων, ὅσους ἔπληττον, οὓς ᾠκονόμουν.
Ἐρῶ δ', ἃ λέξω, μηδὲν εὐλαβούμενος
Τὸ λοιδορεῖσθαι, πρᾶγμ' ἀπηγορευμένον
Πᾶσιν μὲν, ἐμοὶ δὲ καὶ πλέον μισούμενον.

Οὐ

NOTÆ ad QUERELAM de EPISCOPIS.

Carmen hoc rectius intelliget, qui primum illud & prolixum prius legerit, quo vitam suam D Gregorius exponit, &, quæ hic attinguntur, fuse enarrat. Nos autem paucula tantum nonnumquam inde excerpemus, quæ ad hujus explanationem pertinere videbuntur necessario; adjectis & nonnullis aliis, quæ suapte semet aliud agenti obtulerunt, ac veluti sub manu nata sunt.

V. 1. Ἴσως μὲν ἐχρῆν] Verum hoc: estque in hisce vir sanctissimus aliquid humani passus; optimi quidem consilii atque voluntatis, sed in ferendis injuriis aliquanto, quam oportebat, mollior, minusque a conviciis & acerbitate, quæ Christianum dedecet, temperans. Sed hæc ejus imbecillitas ceteris ipsius præstantissimis donanda virtutibus est, ac meritis; cogitandumque, nimisquam difficile esse, quum homo natus sis, hominem exuere.

Ibid. Ἐχρῆν ὡς] malim ἐχρῆν μ' ὡς.

11. Τελευταίῳ πυρί] Sic Carm. 1:

Δόσει τὸ κρίνειν τῷ τελευταίῳ πυρί.

Ignem illum indicat, de quo Apostolus priore ad Corinth. III, 13; qui quidem Catholicæ ecclesiæ ὁ καθαίρων τὰ ἀνομήματα, *revelaturus cujusque opera, probaturusque, cujus sint generis*. Verum perfecti Christiani est, deprecari potius, quam imprecari supplicia & pœnas. Infra vers. 495:

Τυχὸν

Digitized by Google

De se ipso, & adversus

EPISCOPOS.

Fortasse debebam, itidem ut factis me contineo,
Quum vexor, ad illius me præcepta componens,
Qui pro nobis passus est, etiam oratione tolerans esse:
Ut perfecte certamen vitæ hujus absolverem,
Et præmium perfectius exspectarem.
Nam quorum labor perfectus est, & præmium est perfectius:
Sicut imperfecto labori etiam præmium consimile respondet.
Verum ne mali omnium potiri videantur,
Neve levi prorsum cursu ferantur
Adversante nemine, finem illorum equidem
Extremo permittam igni,
Qui cuncta juste tum explorat, tum purgat.
Tametsi hac in vita per fraudes quasdam nosmet occultemus.
At nihilominus orationem hanc brevem contexam.
Nam qui absurda proferunt, sicarii sunt
Animarum effundentes innoxium sanguinem
Illorum omnium, quos a me gubernatos vulnerant.
Dicam autem hæc nihil reveritus.
Conviciis quidem exagitare non fas est quemquam: & ut homines
Cuncti ab eo abhorrent, ita peculiariter ipse vitium hoc odi.

Τυχὸν τι ἄλλο ὕστερον πλασθήσομαι
Πλάσιν, καθαρθεὶς τῷ φιλοτρόπῳ πυρί.

Vid. & v. 53. in tetrastichis vocat *ἔσχατα καθάρσια.*

13. Πλοκαῖς τισίν] Dolis, quibus ipsum irretiverant. Sic c. *de vita sua:*

Εἰ μὴ τὸ πλεῖον τοῦ μίσους τὸ λάθριον,
Νέων ὄλεθρος, καὶ σπιλάδες, λόχοι βάθους.
Ἄλλοι λέγουσι ταῦτα, σιγήσω δ' ἐγώ.
Οὐ γὰρ σχολή μοι πλεῖστα γινώσκειν κακά,
Τὴν ἁπλότητα καρδίας ἀσκουμένῳ.

14. Πλήξω] In MS. erat πλήσαιμι, vitiose, pro πλήξω. Leunclavius πλίξω legisse videtur. Sed nec sic se versio recte habet. Repone: *At brevi tamen ego meos sermone verberabo sicarios. Sicarii enim sunt, qui absurda proferunt:* Sive, *Homicidas. Homicidæ enim sunt, qui impie judicant.*

15. Φονεῖς] Ita fere Optatus Milevitanus lib. II: *Vos vivum facitis homicidium: latro jugulans dat de morte compendium.* Et mox: *Valent quidem membris, sed erepta portant funera dignitatis*: de Episcopis expulsis.

Ibid. Οἱ κρίναντες ἔκτοπα] Nempe ipsum pluribus simul in urbibus Episcopum esse, ideoque non rite electum Constantinopoli: qua de re vid. infra, v. 96. Mox pro ἔπληττον lege ἔπλαττον: id est, *quoscunque formavi, quos rexi.*

18. Μηδὲν] Malim μηδέν', εὐλαβ. Vertam vero: *Neminem vero in his, quæ dicam, indicabo; veritus, ne quemquam calumniari videar: quæ res & per se illicita est, & mihi præprimis exosa. Non enim quemquam nomine designabo*, &c. Attamen id carmine de vita sua non impigre & peracerbe fecit.

Οὐ γὰρ ὀνόμασι τοὺς λόγους ποιήσομαι,
Τῷ μὴ δοκεῖν ἐλέγχειν, ἃ κρύπτειν χρεών.
Ἀλλ' οὐδὲ πάντων ἐξ ἴσης μεμνήσομαι.
Μή μοι τοσοῦτον ἐκδραμήσειεν στόμα.
Πολλοὺς γὰρ οἶδα καὶ λόγου τοῦ κρείσσονος.
Ἀλλ' ὅς τις ἐν κακοῖς τι, καὶ κακῶν πέρα,
Αὐτὸς κρατείσθω, καὶ δαμαζέσθω τὰ νῦν.
Τεμεῖ τι χεῖρον ἡ μάχαιρα τοῦ λόγου.
Τί τοῦτο; δείξεις, ἂν μάχῃ πρὸς τὸν λόγον,
Αὐτοῦ προδήλως ἐμφανὴς κατήγορος.
Τὸ δ' οὖν ἐμὸν τοιοῦτο. Βαλλέτω με πᾶς.
Πόῤῥωθέν εἰμι τοῖς λίθοις ἠμελημένος.
Θάῤῥει λέοντα. Πάρδαλις τῶν ἡμέρων.
Ἀσπὶς τάχ' ἂν σε καὶ φύγοι δεδοικότα.
Ἓν ἐκτρέπου μοι, τοὺς κακοὺς ἐπισκόπους,
Μηδὲν φοβηθεὶς τοῦ θρόνου τὴν ἀξίαν.
Πάντων τὸ ὕψος, οὐχὶ πάντων δ' ἡ χάρις.

Τὸ

21. Οὐ γὰρ ὀνόμασι] attamen ita exacte designatis iis, quos perstringit, ut nominasse non opus fuerit. Sed & alibi Maximum nominat, in quem potissimum hoc carmen conscripsit. Sic inter Jambica carmen in eum p. 249, aculeatissimum est; cujus initium:

Τί ταῦτα; τολμᾷς καὶ σὺ, Μάξιμε, γράφειν;
Γράφειν σὺ τολμᾷς; τῆς ἀναιδείας ὅση;

Carmine item primo p. 12: ubi ita eum describit, ut pictor melius non potuerit:

Ἦν τις πρὸ ἡμῶν ἐν πόλει θηλυδρίας,
Αἰγύπτιον φάντασμα, λυσσῶδες κακὸν,
Κύων, κυνίσκος, ἀμφόδων ὑπηρέτης,
Ἄφωνον πῆμα, κητῶδες τέρας,
Ξανθὸς, μελάνθριξ, οὖλος, ἁπλοῦς τὴν τρίχα:

Et hanc quidem comam ejus eodem carmine adeo Satyrice exagitat, & adeo aspere, ut nihil supra; ut:

Δράσεις δὲ δὴ τί τὴν καλὴν κόμην; πάλιν
Θρέψεις φιλεργῶν; ἢ μενεῖς τοῖον γέλως;
Ἄμφω γὰρ αἰσχρά, καὶ τί τοῖν δυοῖν μέσον;
Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οὐδὲ ἓν, πλὴν αἰσχύνης.

Quid! laqueum proponere inimico ad suspendium, ut nil de convitiis istis dicam, hominisne est Christum sectantis? non videtur. Agnosco hic igitur, ut Carmine XI appellat, *δεξιθύμον λόγον, ὡς αὐτός*. Ad comam vero Maximi & hoc Carmine vers. 660 alludit, quum ait: *Ἐπίσχες ἢ τρυφὴν, ἢ τὰς τρίχας.*

Superius autem interpres c. I, *τὸ ἀμφόδων ὑπηρέτης* non recte vertit, *viarum servulus*, quod nihili est. Repone, *acer minister*; ut apud Phædrum Canis: *Quia videor acer, alligant me interdiu.* Ita enim de hoc Maximo Gregorius eodem carmine:

—— Τίς οὗτος ὡς ἐμοίγε Μάξιμος;
Στίγμα, τραπεζεὺς, δεσμάτων, βουλευμάτων
Κοινωνός. Οὐδὲν μέγα· καὶ γάρ τις ἦν μέγας
Κύων, ὑλακτῶν δ' ἦθεν τοὺς κακόφρονας,
Καὶ τῶν ἐμῶν πρόθυμος αἰνέτης λόγων.

23. Ἐξ ἴσης] ab interprete hoc omissum est. Adde igitur, *æqualiter*, sive, *eodem modo*. Et mox in codice erat vitiose *ἐνδρομήσειεν*, pro *ἐκδραμήσειεν*. i.e. *Ne mihi adeo extra metas procurrat sermo*, seu *lingua*. *Ἐκτὸς δρόμου φέρεσθαι.* Plato dixit. Sic Carm. *de vita sua*:

Κἀνταῦθα θάρσους ἐκδραμόντος τῷ θέᾳ:

ubi male quidam *ἐνδραμόντος* malunt.

26. Καὶ κακῶν πέρα] Sic infra in Variis:

Καίπερ πάσχων δεινὰ, καὶ δεινῶν πέρα.

27. Αὐτὸς] In exemplari Cæsareo erat *δοξαζέσθω*, pro *δαμαζέσθω*. Unde initio addubitabam, an non potius foret *τὸ κρατείσθω* in *κρείττω* mutare; sic ut utrumque ironice positum videretur; & *οὗτος* pro *αὐτός*. Sed hoc frustra fuit. *Δαμαζέσθω* vero in suo etiam legisse videtur Leunclavius. Ita enim vertit: quæ lectio confirmatur illo versu e Monostichis: Ἡ

σὰρξ

Propterea nominatim nihil proferam,
Ne proferre videar in lucem, quæ occultanda erant.
Nec item omnium mentionem faciam:
Nolim enim me tam loquacem esse.
Nam multos etiam novi, de quibus loquendum sit honestius.
Verum quisquis improbus est, & plusquam improbus,
Vinci se, domarique patiatur.
Vulnerabit orationis gladius, quidquid malum fuerit.
Et quinam sint mali, patebit deinceps, ubi meam orationem oppugnans
Manifesto te tuimet ipsius accusatorem declaraveris.
Sic equidem affectus sum. Petat me jaculis, qui volet.
Jam dudum ad lapidum ictus ferendos me accommodavi.
Leonem vereri nolito. Pardalis animal mansuetum est, ac mite.
Fortassis etiam exhorrescentem te fugiet aspis.
Unum mihi quiddam modo vitato, malos scilicet episcopos,
Nihil solii dignitatem reveritus.
Omnium est eadem sublimitas, at non omnium gratia.

Pellem

πάξ κερτείσθω, καὶ διαμαζίσθω καλῶς.

28. Τεμεῖ τὸ χεῖρον] Ita ferme Hieronymus ad Bonasum: *Disposui nasum secare fœtentem: timeat, qui strumosus est.*

29. Τί τοῦτο; δείξεις;] Τί τοῦτο; *Quid enim?* sic v. 787: Τί ταῦτα; alias malim, σὺ τοῦτο δείξεις. D. Hieronymus adversus Ruffinum: *Quando sine nomine contra vitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est.* Idem ad Nepotianum, de vita Clericorum: *Nullum læsi: nullius nomen mea scriptura designatum est: neminem specialiter meus sermo pulsavit. Generalis de vitiis disputatio est. Qui mihi irasci voluerit, ipse de se, quod talis sit, confitebitur.* Habuit autem hoc D. Hieronymus, ut erat Ciceronianus, e Ciceronis Or. pro lege Manilia, c. XIII: *Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri.* Sic & Phædrus prol. lib. III.

> *Suspicione si quis errabit sua,*
> *Et rapiet ad se, quod erit commune omnium,*
> *Stulte nudabit animi conscientiam.*

Idem, qui supra, Hieronymus ad Rusticum: *Scio me offensurum esse quamplurimos, qui generalem de vitiis disputationem in suam referunt contumeliam: &, dum mihi irascuntur, suam indicant conscientiam: multoque pejus de se, quam de me judicant. Ego enim neminem nominabo: nec veteris Comœdiæ licentia certas personas eligam, atque perstringam.*

31. Βαλλέτω με πᾶς] respicit hic, quod ei in initio evenerat electionis, cum a populo lapidibus impetitus fuit. Sic infra in alio carmine inedito:

> Βάλλοιτε, τοξεύοιτε μὴ πεφραγμένους.
> Σιγῇ βαδίζω. Γρηγόριος πορρωτάτω,

& hinc statim ait:

> Πόῤῥωθεν ἦμαι τοῖς λίθοις ἡρμοσμένος.

id est, *Jam dudum memet ad excipiendos lapides composui.*

qua de re v. not. ad vers. 103. Sic & C. Jamb. 2.

> Βάλλετ', ἐνστοχεῖτε τοῖς λίθοις.

& Carm. XXIII: Λιθαζέτω με πᾶς

> Ὡς ἐκ παλαιοῦ τοῖς λίθοις
> Ἄνωθ' ἡρμοσμένον.

33. Θάῤῥει λέοντα] Sic & carm. de vita sua, leoni se confert:

> Λέοντες ἦμεν ἐχθὲς, ἀλλὰ σήμερον
> Πίθηξ ἔγωγε. Σὺ δὲ μικρὸς λέων.

35. Τοὺς κακοὺς ἐπισκόπους] in quos sæpius vehementissime invehitur, inprimis toto carmine XI; ubi inter cætera dicuntur

> Ἀδεμνίους χάσκοντες ἐν ἀλλοτρίοισι προσώποις
> Εὐσεβίης, ὅσσα δ' αὐτὸς, ὁμοῖα πᾶσιν ἔχοντες.

36. Τὸ

Τὸ κώδιον πάρελθε, τὸν λύκον βλέπε.
Μὴ τοῖς λόγοις με πεῖθε, τοῖς δὲ πράγμασι.
Μισῶ διδάγμαθ', οἷς ἐναντίος βίος.
Τὰ χρώματ' αἰνῶ τοῦ τάφου, βδελύττομαι
Τὴν ἔνδον ὀδμὴν τῶν σεσηπότων μελῶν.
Πῶς ταῦτα; καὶ τί ταῦτα; πῶς λόγους ἀεὶ
Κινῶν ἀμείνους, οὐχὶ καὶ νῦν δυσμενεῖς;
Ἀλγεινός ἐστιν, ἐξερεύγεσθαι πάθος
Θεῷ, φίλοις, γονεῦσι, γείτοσι, ξένοις,
Εἰ δ' οὖν χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον.
Μικρὸν δ' ἀνοίσω τὸν λόγον πορρωτέρω.
Μηδείς ποτ' εἴπῃ τοῖς πονοῦσί τι πλέον
Ἐντεῦθεν εἶναι. Παίζεθ', ὃς φρονεῖ τάδε.
Ἅπαντ' ἐν νυκτὶ καὶ ζόφῳ πορεύεται.
Τοὺς μὲν πυροῖ γάρ, τοὺς δ' ἐπιζοφοῖ θεός.
Ἕως τὸ πῦρ ἅπαντα φωτίζει τάδε.
Ἄλλος μὲν ἐξήντλησε μοχθηρὸν βίον
Στένων, ἀϋπνῶν, δάκρυσι τήκων μέλη,
Χαμευνίᾳ τε καὶ τροφῇ στενούμενος,

Καὶ

38. *Τὸ κώδιον*] Sic carm. XII,

Διπλόος ἐστὶν ἕκαστος, οἷς λύκον ἀμφικαλύπτει.

39. *Μὴ τοῖς λόγοις*] D. Hieronymus ad Oceanum: *Perdit enim auctoritatem docendi, cujus sermo opere destruitur.* Quare noster Basilium laudans c. LXIV, ait:

—— Σὺ γὰρ μόνος ἶσον ἔφηνας
Καὶ βίοτον μύθῳ, καὶ βιότῳ λόγον.

Et sunt nonnulli, inquit Gregorius Magnus l. I. Dial. *quos ad amorem patriæ cælestis plus exempla, quam prædicamenta succendunt.* Noster in tetrastichis:

Ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ.
Μὴ τῇ μὲν ἕλκειν, τῇ δ' ἀπωθεῖσθαι χεροῖν.
Ἤτοι δίκῃ τοῦ λόγου πράττειν, ὡς δεῖ.
Γραφεὺς διδάσκει τὸ πλέον τοῖς ἐκτύποις.

D. Augustinus lib. IV. de Doctrina Chr. c. 27: *Habet autem, ut obedienter audiatur, quantacunque granditate dictionis majus pondus vita docentis.*

40. *Μισῶ διδάγμαθ'*] D. Hieron. in Epitaph. Marcellæ: *Erubescit enim quamvis præclara doctrina, quam propria reprehendit conscientia.* Idem ad Nepotianum de vita Clericor. *Delicatus magister est, qui pleno ventre de jejuniis disputat. Accusare avaritiam & latro potest. Sacerdotis Christi os manusque concordent.* Et in Apologia pro libris ad Jovin. *Reprehensorem non audio; sequor magistros. Delicata doctrina est, pugnanti ictus dictare de muro: & cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accusare formidinis.*

41. *Τὰ χρώματ'*] Matthæi XXIII, 27.

45. *Ἀλγεινός ἐστιν*] Carm. X:

Φάρμακον ἀλγεινός ἐστι καὶ εἴρι μῦθον ἐνισπεῖν

47 *Εἰ δ' οὖν*] *Saltem, si non*, quasi εἰ δὲ οὔ. Sic infra vers. 182:

Τὸν πρῶτον, εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ τὸν ἔσχατον.

& inter varia:

—— δεῦρο φαρμάσσου ὕδωρ.
Εἰ δ' οὖν, σὺ σαυτῆς ἐστί. καὶ παγήσομαι.

pro quo alibi dixit, εἰ δ' οὐ φίλον σοι. Carm. *de vita sua*:

Γλῶσσαν τίν' ἕξεις εὐμαθῆ συνήγορον,
Εἰ δ' οὖν, ἐλευθέραν τε καὶ ζήλου πλέαν;

Ibid. *Εἰ δ' οὖν χρόνῳ*] Carmine *de vita sua*:

Ἀκουσάτω πᾶς, οἵ τε νῦν, οἵθ' ὕστερον.

49. *Τοῖς πονοῦσί τι πλέον*] Hoc sibi vult Gregorius: Nemo sibi imaginetur homines probos, qui se affligunt Divino incitati amore, omnesque voluptates rejiciunt, felicius hic vitam

Digitized by Google

Pellem missam facito : lupum inspice.
Noli verbis persuadere, sed rebus ipsis.
Odi doctrinas, vita quibus adversatur.
Colores ac picturas sepulchri laudans, odorem
Internum membrorum, quæ jam putruerunt, abominor.
Quonam hæc pacto dicuntur abs te? & quid sunt? qui fit, ut,
Quum semper meliora quæque proferas, non etiam modo bona verba proferas!
Dolentis est, adfectionem animi velut eructare, deque corde promtam
Exhibere Deo, amicis, parentibus, vicinis, exteris,
Atque etiam ad posteritatem.
Lubet autem hanc orationem paulo altius repetere.
Nemo umquam dixerit laborantibus, futurum, ut suis
Ex laboribus aliquem fructum percipiant. Fallitur, qui hoc existimat.
Omnia nocte ac tenebris involuta fiunt.
Alios enim in luce collocat, alios in caligine Deus,
Donec ignis extremus ille cuncta mortalium facta revelet.
Alius quidem vitam permolestam & ærumnosam exhausit
Gemens, expers somni, membra lacrymis tabefaciens,
Humi cubans; cibo utens perexiguo,

Solli-

tam degere, quam impios. Omnia in eadem versantur obscuritate, iisdemque volvuntur tenebris: id est, eodem ignoto mortalibus fato agitantur. Probus, malus, eadem fruuntur sorte. Πονέω hic κατ' ἐξοχὴν de probe viventibus dicitur. Impatientius hæc a Gregorio prolata sunt, velut Divinam accusante justitiam, quod piis hic plerumque male sit, impiis autem bene; contra quam oportere fieri videtur. Sic Carm. v. de calamitatibus suis querens ait:

> Πολλάκι Χριστὸν ἄνακτα κακοῖς μογέων μεγάλοισιν
> Ω'νοσάμην, &c.

Postea tamen resipiscens orationem luculentam scripsit, quæ XLII est, qua hoc argumentum elegantissime tractavit, ostenditque futura bonis vitæ melioris præmia certa esse, & æterna.

51. Α'παντ'] Non sat belle interpres *fiunt* posuit. Malim, *feruntur*, vel *fluunt*.

52. Τοὺς μὲν πυροῖ] τὸ πυροῦν hic pro in *luce collocare* ab interprete accipitur, notione minus usitata: alias enim *candefacere*, sive *ignire*, vel *igne* etiam *examinare* significat. Quare, quum priorem versum considero, longe aliter ea mihi vox explicanda videtur; & pro *malis*, *ærumnis ve inflammare* posita esse: quemadmodum contra dolore, ira, &c. *ardere* dicimur. Sequitur enim proximo versu, ἕως τὸ πῦρ ἅπαντα φωτίζει, seu potius φωτίζῃ τάδε: ignis scilicet ille purgatorius, de quo supra v. 11, ὃ πάντ' ἐλέγχει. Sic & πύρωσις v. 38. de examine ignis, & infra in *Variis*, de exploratione per ærumnas.

54 Α'λλος] Se ipsum innuit. Quod ad vitæ purioris austeritatem attinet, præivit ipse suis, non secus ac docuit. Carm. 1, p. 12:

> —— Καρτεροῦντα καὶ ψαλμῳδίαις,
> Εὐχαῖς, στεναγμοῖς, δάκρυσι, χαμευνίαις,
> Γαστρὸς πιεσμοῖς, αἰσχύναις αἰσθήσεων,
> Θυμοῦ, γέλωτος, χειλέων ἐνταξίᾳ,
> Τὴν σάρκα κοιμίζοντα πνεύματος κράτει.

Sic & D Hieronymus ad Nepotianum de vita clericorum, *jejunia*, *vigilias*, *eleemosynas* cum *chameuniis* conjunxit.

56. Τροφῇ στενούμενος] Quæ Gregorio panis sic-

Digitized by Google

Καὶ νῷ μερίμναις, ἐν θεοπνεύστοις γραφαῖς,
Μάστιξί θ' αὐτὴν ταῖς ἔσω ξαίνων ἀεί.
Τί μοι παρεῖται μὴ δέον; τί δ' ἔδρασα;
Ἄλλος τὰ τερπνὰ τῶν νέων ἐδρέψατο,
Ἔπαιξεν, ἦδε, γαστρὸς ἔπλησεν νόσον,
Πάσαις ἐφῆκεν ἡδοναῖς, αἰσθήσεσι
Κλεῖθρ' οὐκ ἔθηκε, πῶλος ἡνίας ἄτερ.
Κἄπειτα τὸν μὲν συμφοραὶ κατέδραμον.
Οὐ συμφοραὶ μὲν, οὐ γὰρ ἀπόλειψι σοφῶν
Τῶν δ' ἐνθάδ' οὐδὲν, ὡς δοκεῖ τοῖς πλείοσιν,
Ὑφ' ὧν ὀλεῖται καὶ τὸ φαίνεσθαι σοφόν.
Ὁ δ' εὐδρομῶν ἅπαντα, καὶ τόδ' εὐδρομεῖ,
Κράτιστος εἶναι τὴν ἀρετὴν νομίζεται.
Λόγου δὲ μάρτυς αὐτὸς, ὃς λέγει τάδε.
Ἄνω καθήμενόν με τῶν ὁρωμένων,
Καὶ νῦν μόνοις μιγνύντα τοῖς νοουμένοις,
Ῥίψαντα δόξαν, κτῆσιν, ἐλπίδας, λόγους,
Τὸ μὴ τρυφᾷν τρυφῶντα, καὶ μάζῃ στενῇ
Βίον γλυκαίνονθ', ὕβρεως ἐλεύθερον.
(Ἢ πάντα δεῖ σε προσδοκᾷν, κἂν ᾖς σοφός)
Παρ' ἐλπίδας τις τῶν καλῶν ἀποσπάσας
Ἔκδημον ἤγαγε. Ὅστις, οὐκ ἔχω λέγειν.
Εἴτ' οὖν τὸ θεῖον πνεῦμα, εἴθ' ἁμαρτάδες,

Ὡς

nis siccus cum sale pro pulmento, vel obsonio. Ita enim Carm. 1.

—— Αὐτὰρ ἔμοιγε
Μάζα φίλη, γλυκὺ δ' ὄψον ἅλες.
—— σχεδίη δὲ τράπεζα
Νηφάλιον δ' ἐπὶ τοῖσιν ὕδωρ ποτόν.

ubi νηφάλιος ποτὸς sicut νηφάλιοι θυσίαι, quæ Memoriæ, Musis, Auroræ, &c. offerebantur, solam aquam libando, ut est apud Scholiasten Sophoclis Oed. Colon. p. 274. ex Polemone. Et Carm. *de vita sua* p. 12. a; ubi adversarios loquentes inducit:

—— Ἀργοὺς ἡμῖν φίλαι,
Σοὶ δ' εὐτέλεια, καὶ τρυφὴ ἔσθειν ἅλας.

ita enim illic legendum pro vulg. τρυφῆς ἔσθειν ἅλας. Tertullian de cultu feminar. c. IX: *quidam ipsam Dei creaturam sibi interdicunt, abstinentes vino, & animalibus exulantes; quorum fructus nulli periculo, aut sollicitudini adjacent: sed humilitatem animæ suæ in victus quoque castigatione Deo immolant.* Nota vero ratio est. Basilius M. Serm. 11. de jejunio: ὅσον ὑφαιρεῖς τῆς σαρκὸς, τοσοῦτον ποιήσεις τῆς πνευματικῆς εὐεξίας τὴν ψυχὴν ἀποστίλβειν.

58. *Μάστιξι ταῖς ἔσω*] Non puto sacræ flagellationis jam tum cognitum usum, quem nunc sacer ordo sapientissime lascivienti populo commendat. Gregorius autem noster doloris cruciatibus, quos peccatorum conscientia adhibebat, pro flagris usus est. *Cruciata pectora* dixit Ausonius in Ephemeride:

Tacitum quum pænitet, altaque sensus
Formido excruciat, tormentaque sera gehenna
Anticipat, patiturque suos mens saucia manes.

59. *Τί μοι παρεῖται μὴ δέον;*] Sic Pythagoræi: Πῆ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

60. *Ἄλλος τὰ τερπνὰ*] Carm. 1. *de vita sua*: Ὡς

Sollicita mentis occupatione divinis in literis versans;
Semper denique flagris internis atterens sese, perpetuo repetens
Cum animo suo: quid abs me omissum est? quid feci, quod non oportuit?
Alius e diverso juveniles *voluptates quasi decerpsit*,
Lusit, cecinit, gulæ morbo *satisfecit*,
In omnes se voluptates *immersit*, *sensibus*
Pessulum nullum obdidit, pullo similis equino, qui freno caret.
Et tamen illum quidem calamitates obruerunt,
Quæ calamitates non sunt. Nam attingere sapientes nequeunt,
Quæcunque in hac vita eveniunt, ut plerique putant,
Qui perfectum sapientem non ex opinione constituunt.
Hic autem cunctis in rebus prospero successu utitur,
(Siquidem hoc est prospero successu rerum uti)
Et virtute præstantissimus esse videtur.
Huic orationi testimonio sum ego ipse, qui hæc dico.
Quum supra res adspectabiles positus essem,
Ac mente cum solis intellectibus versarer,
Abjecta gloria, possessionibus, spe, doctrina,
Delicias ex eo ipso capiens, quod delicias nullas sectarer: exiguoque pane
Contentus jucundam vitam agerem, ab omni petulantia liber,
(Nihil non exspectandum tibi putato, tametsi sapiens sis)
Præter omnem spem a bonis his abreptum me quispiam
Longe abduxit. Et quis ille fuerit, non habeo dicere:
Divinusne spiritus, an peccata mea:

Ut

Ὡς δ' ἐν νέων ἀκμῇ τι καὶ φορᾷ θράσους,
Ἄλλων σὺν ἄλλαις φροντίσιν εἰστρεφομένων,
Οὕτω διεξήειμεν ἥσυχον βίον, &c.

63. *Πώλους ἠνίας ἄτερ*] Apud Ciceronem equorum domitores equuleorum effrenatam vim *fame* domare dicuntur: multo vero lasciviores sunt, & impotentiores, quum nullo continentur freno.

68. *Ὁ δ' εὐδρομεῖν ἅπαντα,*] Melius verteris: *Hic autem, ut in rebus omnibus, ita & in hac prospero cursu fertur,*
Virtute censetur esse præstantissimus,
illa vero *siquidem* &c. In exemplari Græco non exstant. Forte legit Leunclavius, *καὶ τοῦτ' εὐδρομεῖν*, sc. *ἐστί*.

71. *Ἄνω καθήμενον*] Carm. v.
Πάντ' ἀμυδὶς βιότοιο ἀφύσγετον εἰς ἅλα ῥίψας
Καὶ νόον ὑψιβιβάντα τεῇ θεότητι πελάζειν
Σαρκὸς νόσφιν ἔθηκα. Λόγος δέ μοι ἡγεμόνευε
Πάντων μὲν κρατέειν, πάντων δ' ὑπὲρ αἰθέρα τέμνειν
Χρυσείως πτερύγεσσιν. Vide Orat. XXXIV.

74. *Τὸ μὴ τρυφᾶν*] Lege, *τῷ μὴ τρυφᾶν.*

77. *Παρ' ἐλπίδας τίς*] Basilius: qui & antea, quum Gregorius in Pontum fugisset, ne Sasimorum episcopus crearetur, eum tamen in suam patrisque sententiam pertraxerat.

79. *Εἴθ' ἁμαρτάδες*] Carm. I, *de vita sua:*

Οὐκ

Ὥς ἂν δίκας τίσαιμι τῆς ἐπάρσεως.
Τὸ δ' ἦν πρόδηλον, σύλλογοί τε ποιμένων
Καὶ λαὸς ὀρθόδοξος, ἀλλ' οὔπω πλατύς,
Ἄρτι πρὸς αὐγὰς ἡλίου μικρὸν βλέπων.
Ὡς ἄν τις ἔλθοι τοῦ λόγου παῤῥησία,
Μικρόν τ' ἀναπνεύσωσι τῶν κύκλῳ κακῶν,
Λάλων τε γλωσσῶν, καὶ πολυσχιδοῦς πλάνης,
Ὑφ' ὧν ἔκαμνον οὐκ ἔχοντες τι σκέπης.
Οἷόν τι τερπνὸν ἐν μέσῳ βάτων ῥόδον,
Ἤ τις μέλαινα ῥὰξ ἐν ἀώρῳ βότρυϊ,
Οὕτω μὲν ἦν ἐπῆλθον εὐσεβὴς ξένος,
Ὅρκοις τε καμφθεὶς, καὶ λιταῖς πολυτρόποις,
Αἷς ἀντιβῆναι τῶν λίαν κακοφρόνων.
Ἐπεὶ δ' ἐπῆλθον καταπωάδουσαν γῆν λιπών,
Ἣ πίστεως ἔρεισμα τοῖς πᾶσιν δοκεῖ,
Οὐ λαὸν, οὐδὲν τῶν ἀνασχέτων ἐμοί.
Ταῦτ' ἐστὶν ἐχθρῶν πλάσματα, ψευδεῖς λόγοι,
Φθόνου καλύμματ' ἀστόχως εὑρημένα.
Ὑμᾶς ἐρωτῶ τἀπίλοιπα βούλομαι.
Ὑμεῖς γὰρ ἐστὲ μάρτυρες μόχθων ἐμῶν,

Τί

Οὐκ οἶδ' ἐμαυτοῦ τῆς ἁμαρτίας πλέον,
Αἳ πολλὰ δή με πολλάκις δεδήχασι,
Μέμψομαι, ὑπερζέοντος &c.

81. *Σύλλογοί τε ποιμένων*] Carm. 1, p. 10: *τούτοις*, &c.

Ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
Πολλῶν καλούντων ποιμένων, καὶ θρεμμάτων.

82. *Καὶ λαὸς ὀρθόδ.*] Carm. 1:

Ψυχὰς τελείας τῷ λόγῳ τῆς πίστεως,
Λαὸν βραχὺν μὲν, τῷ Θεῷ δὲ πλείονα,
Ὃς οὐκ ἀριθμοῦ πλῆθος, ἀλλὰ καρδίας.

Oratione vero XXXII non gregem illum fuisse ait, sed potius *ποίμνης τί μικρὸν ἴχνος, ἢ λείψανον ἀσύντακτον, καὶ ἀνεπίσκοπον, καὶ ἀόριστον.*

85. *Τῶν κύκλων κακῶν*] Interpres legit *τῶν κύκλῳ κακῶν*. Sed hic mihi *κύκλοι* circulos, seu conventus Arianorum & Apollinaristarum significare videntur. Alias enim *τῶν ἐν κύκλῳ κακῶν* rectius foret: sed lex carminis *τὸ ἐν* hic non admittit.

86. *Λάλων τε γλωσσῶν*] Huc refer, quæ carmine *de vita sua*, ait:

—— Καὶ γὰρ ἐζήτουν λόγους
Δοῦναι βοηθοὺς τοὺς νόθους τοῖς γνησίοις,
Ὡς μὴ ἐπαίροινθ' οἱ μαθόντες οὐδὲ ἕν,
Πλὴν τῆς ματαίας καὶ κενῆς εὐγλωττίας,
Τῆς ἐν ψόφοις τε καὶ λάρυγξι κειμένης,
Μήτ' ἐνδεοίμην πλεκτάναις σοφισμάτων.

ubi *οἱ νόθοι λόγοι* eloquentia, seu literæ politiores sunt profanæ, *τῶν ἔξω*· deinde:

Γλῶσσαι δὲ λάβροι, καὶ πολύστροφοι πλοκαί·
Ἐξ ὧν τόγ' ἁπλοῦν σχίζεται τῆς πίστεως,
Ἱστοί τ' ἀράχνης, σαθρὰ δεσμωτήρια,
Τὰ κοῦφα συνδέοντες, ἰσχυροῖς γέλως,
Ῥαγοῖεν, ἢ λυθεῖεν ἐν στεῤῥοῖς λόγοις.

Ibid. *Πολυσχιδοῦς πλάνης*] Apollinaristarum, quorum errores Carm. 1 exponit, quosque gregie contudit

Κακῶς φρονοῦντας ἐν πολυσχιδεῖ πλάνῃ.

88. *Οἷόν τι*] Suavissima hæc est, & elegantissima comparatio, qua nescio an delicatior, venustiorve dari possit.

92. *Αἷς ἀντιβῆναι*] Nescio, interpresne ita verterit, an typothetæ scripturam ejus assecuti non sint. Corrige leviter; *quibus adversari hominis insolentis*, seu potius, *duri nimis & perversi, fuisset*. *Κακόφρων* hîc est durus, immitis, qui se flecti non patitur, nec exorari. Sic Carm. 1. *de vita sua*:

Εἰς

Digitized by Google

Ut elationis pœnas darem.
Hoc quidem manifeſtum eſt, impuliſſe me paſtorum conventus,
Et populum recte ſentientem, qui tamen needum amplus & copioſus erat,
Recens adhuc conſecutus, ut *radios ſolis paullum intueretur.*
Factum autem eo conſilio, *ut alia doctrina libertas acquireretur,*
Et nonnihil eccleſiæ ex illis malis reſpirarent, quæ undique illas invaſerant:
Nimirum a linguis ereptæ garrulis, erroreque multiplici.
Nam his rebus adflictabantur, quum præſidii nihil haberent:
Inſtar elegantis roſæ, quæ medio in ſenticeto ſita eſt:
Vel tamquam acinus quiſpiam niger in uva necdum matura.
Quapropter hoc modo religioſus hoſpes adveni,
Obteſtationibus ſacris, & variis precibus permotus:
Quibus adverſati tantum homines inſolentes fuiſſent.
Ceterum poſtquam acceſſiſſem relicta Cappadocia,
Quæ fidei propugnaculum eſſe pleriſque videtur,
Nequaquam deſerto populo, cui aliqua neceſſitudine obligatus eſſem:
(Nam illa ſunt hoſtium meorum figmenta, falſique ſermones,
Invidiæ quædam velamenta, ingenioſe excogitata)
Quid porro factum ſit, de vobis exquirere lubet.
Nam vos laborum meorum teſtes eſtis.

Quid

Ἕως ἐκάμφθην· καὶ γὰρ ὡς δρῦς μόνος
Θρόνοις τοσούτοις ἀντιβῆναι, καὶ λόγοις.

94. *Ἡ πίστεως*] Carm. *de vita ſua*:
Καὶ γὰρ ἀσθενεῖν πατρὶς,
Πίστει κρατοῦσα τῶν ὑφ' ἥλιον σχεδόν.

95. *Οὐ λαὸν* &c.] Exponit hoc ipſum Carm. *de vita ſua*: ubi ſe numquam Saſimorum Eccleſiam attigiſſe, nec ullum ibi ſacrum obtuliſſe refert, neque item paternæ poſt ejus mortem, cui ſuccenturiatus viventi fuerat, geſſiſſe curam, licet hoc ſæpe rogaretur. v. ſupra v. 15.

95. *Οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων*] Id eſt, qui cum nihil mihi erat negotii; quippe cujus nullam ſuſceperam curam. Id enim expreſſiſſimis ait verbis Carm. 1. *de vita ſua*:
Ὃν οὔτε ἥρμοσμαι, οὐδ' ὑπόσχεσις κρατεῖ.
Et mox:
Τῆς μὲν δοθείσης οὐδ' ὅλως ἐκκλησίας.
Προσκυνήσαμεν, οὐδ' ὅσον λατρείαν μίαν
Θεῷ προσενεγκεῖν, ἢ συνεύξασθαι λαῷ,
Ἢ χεῖρα θεῖναι κληρικῶν ἑνί γέ τῳ.
Et inde quidem Seleuciam ſe primum contulit: unde Conſtantinopolin venit,
Πολλῶν καλούντων ποιμένων καὶ θρεμμάτων.

96. *Ψευδεῖς λόγοι*] Carmin. *de vita ſua.*
Εἰπεῖν ἀνάγκη, κἂν δέῃ μακρηγορεῖν,
Τοῦ μὴ καθ' ἡμῶν ἰσχύσαι ψευδεῖς λόγους.
Οἱ γὰρ κακοὶ φιλοῦσιν, ὧν δρῶσιν κακῶς,
Εἰς τοὺς παθόντας ἐκτρέπειν τὰς αἰτίας,
Ὡς ἂν κακῶσι καὶ πλέον τοῖς ψεύσμασιν,
Αὐτοὺς δ' ὑπεκλύσωσι τῶν ἐγκλημάτων.

97. *Ἀστόχως*]. Interpres *εὐστόχως* legiſſe videtur. Vertit enim *ingenioſe*. Si tamen alterum illud præferendum videbitur, vertendum erit, *infeliciter*; quod ſcilicet calumnia nimis aperta, & inepta eſſet, in re tam nota.

102. Τῶν

Τί σκαιὸν, ἢ πρόσαντες, ἢ βλάβην φέρον,
Ἢ εἶπον, ἢ ἔπραξα τοῦτ' ἔτος τρίτον;
Πλὴν ἕν γε τοῦτο, τῶν κακῶν ἐφεισάμην,
Ὑφ' ὧν λιθασθεὶς εἰσόδου προοίμιον
Ἐκαρτέρησα. καὶ γὰρ εὐσεβέστερον
Παθόντα τὰ χείρω με οὕτω καὶ φέρειν.
Ὁρᾷς, πένητες οἷα δωροῦνται Θεῷ.
Καὶ τοῦτο δ' ἔγκλημ', εἰ δοκεῖ, ποιώμεθα.
Σῆς μὲν, τις εἶπεν, ὀστέων, αἰσθητικαὶ
Φρένες. τόδ' ἔργοις τοῖς ἐμοῖς ἐγνώρισα.
Τὸ χάλκεόν μοι σῶμα φροντίσιν τακὲν
Ἤδη νένευκεν· ἄλλο δοῦναι δ' οὐκ ἔχω,
Πλείω χρεωστῶν, κἂν τὰ πάντων εἰσφέρω.
Τί ἂν πάθοι τις συζυγεὶς σαθρῷ φίλῳ;
Ἀλλ' ἀνιτέον μοι πρὸς τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον.
Κέκλημ'· ἔπηξα λαὸν ἐν μέσῳ λύκων.
Ποίμνην ἄνυδρον τοῖς λόγοις ἐπήγασα.
Ἔσπειρα πίστιν τῷ Θεῷ ῥιζουμένην,
Τριάδ' ἔλαμψα τοῖς πρὶν ἐσκοτισμένοις.
Ὀπός τις ἤμην, ἐν γάλακτι φάρμακον,
Πειθοῦς βίᾳ· καὶ τοὺς μὲν ἤδη δεσμίους,

Τοὺς

102. *Τῶν κακῶν ἐφεισάμην*] Cujus rei rationem reddens c. I, ait;

Δύο γὰρ οὕτω καλὰ κερδαίνειν παρῆν.
Αὐτούς τε ποιεῖν μετρίους τῷ μετρίῳ,
Ἡμᾶς τε δόξαν, καὶ τὸ φίλτρον λαμβάνειν.

103. *Ὑφ' ὧν λιθασθεὶς*] concitata impia plebe ab adversariis Anti-Trinitariis. Sic Carm. *de vita sua*:

Πρῶτον μὲν ἐξέζεσε καθ' ἡμῶν ἡ πόλις
Ὡς εἰσαγόντων ἀνθ' ἑνὸς πλείους θεούς.

& mox:

Λίθους παρίστω, τὴν ἐμὴν πανδαισίαν.

& c. V: *Λαΐνεαις νιφάδεσσι βεβλημαι.* Item c. X:

Λᾶες ἐμοὶ, κείνων δὲ τριὰς θεότης νεόπηκτος.
Τοίοις ἀλλήλους ξενίσαμεν ξενίοις.

item Carm. LVIII,

Οὐ μὴν πάμπαν ἄτρωτος, ἐπεὶ λάεσσιν ἐδέχθην.

106. *Πένητες οἷα δωρ.*] Ita & in tetrastichis:

Δῶρον Θεῷ κάλλιστόν ἐστιν ὁ τρόπος.
Κἂν πάντ' ἀνίσχῃς, οὐδὲν οὕτως ἄξιον.
Ὃ καὶ πένης δίδωσι, τοῦτο πρόσφερε.

108. *Σῆς μὲν, τις*] In distichis Jambicis:

Νοῦς ἐμμέριμνος σὴς βιβρώσκων ὀστέα.

& Carm. V:

Νούσῳ τε στυγερῇ καὶ ἀργαλέαις μελεδώναις
Τηχθέντ' ἐξαπίνης. Ἴσος δέ τε ἀνδρὶ μόριμος.

Ita enim illic legendum pro *τεχθέντ'*, quod interpres *natum* vertit, quum *labefactum* rectius fuisset: vel, ut versui consulatur, *fractum*. v. hic vers. 557.

110. *Τὸ χάλκεόν μοι*] Ita Carm. LX ad Diabolum: *Σαρκὶν ἐρισθενέεσσιν ἐνήλατο.* Videtur enim ante hunc morbum corpore vegeto & firmo fuisse.

113. *Συζυγεὶς σαθρῷ*] Ut illi, quos Mezentius apud Virgilium vivos mortuis alligabat, ut sic una computrescerent. Quamquam animus interire non potest, affici, corrumpique potest.

115. *Κέκλημ'. ἔπηξα*] Interpres legit, *κέκμηκ'. ἔπηξα*. Ita Carm. LVII:

Ἔμπαγε μὲν ἀνίφηνα· ἐγὼ ὡς κύκλον περὶ κέντρῳ
Πάντας ἐτορνώμην ῥήμασιν εὐσεβέος.

& Carm. *de vita sua*:

Ἔπιμ-

Quid improbum, quid vobis contrarium, quid noxium
Vel verbis protuli, vel re designavi toto jam hoc triennio?
Unum licet excipias, quod malis pepercerim,
A quibus ingressu primo lapidatus
Hoc ipsum constanter toleravi. Nam religiosum imprimis ac pium erat,
Quæ Christo acciderunt, eadem eodem animo pati.
Vides, qualia pauperes offerant *Deo*.
Hoc etiam, siquidem ita videtur, crimini mihi detur.
Vermen ossium habet, inquit ille, qui tristia *patitur*.
Id verum esse, re ipsa per me declaratum est.
Corpus hoc meum aheneum curis maceratum, ac tabefactum,
Jam elanguit: & aliud, ejus loco quod dem, nullum habeo,
Plus debens quam dissolvere possim, etiamsi omnia omnium bona numerem. (amico?
Et quid obsecro pœnæ meretur, qui debili conjunctus est
Enimvero redeundum mihi ad id, de quo sum exorsus dicere:
Laborari: Populum in medio luporum collegi:
Gregi aqua carenti de meæ doctrinæ fonte potum præbui.
Feci sementem ejus fidei, quæ est in Deo fundata.
Trinitatis lumen illis patefeci, qui prius in caligine versabantur.
Adeoque quasi coagulum quoddam eram in lacte, persuasionis
Vi cogentis pharmacum. Et alios quidem jam constrictos tenebam:

Alii

Ἔπεμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος
Λαοῦ βοηθούς, καὶ λόγου συλλήπτορας.

116. *Ποίμνην ἄνυδρον*] Carm. *de vita sua*:
Ὡς ἂν καταψύξαιμεν ἐνθέου ῥοῇ
Ψυχὰς ἀνύδρους.

Et post paulo:
Οὕς ἐστιν ἰδεῖν, οὐδενὸς πεφυκότος
Τῶν συμφερόντων, τῷ παρόντι προστρέχειν,
Ὡς τοὺς ἀνύδρους ταῖς φανείσαις ἰκμάσι.

117. *Ἔσπειρα πίστιν*] Elegantissime similitudinem hanc exsecutus est Carm. *de vita sua*:
Ἤδη γεωργῶν ἡμῖν ἐν τοῖς πλουσίοις.
Εἰ καὶ συνακτὸν οὐχ ὁμοῦ τοὐμὸν θέρος.
Τοὺς μὲν γὰρ ἄρτι τῶν ἀκανθῶν ἡμέρουν.
Οἱ δ' ὡμάλιζον. οἷς δ' ἐνήλλετο σπόρος,
Οἱ δ' ἐν γάλακτι· τῶν δ' ὑπὲρ γῆς ἡ φυή.
Οἱ δ' ἐχλόαζον. οἱ δ' ἐδεσμοῦντο στάχυς.
Οἱ δ' ἡδρύνοντο. οἱ δὲ λευκοὶ πρὸς θέρος.
Ἄλως τιν' εἶχε, τοὺς δὲ θημὼν τις φίλος.
Οἱ δ' ἐκκρίνοντο. οἱ δὲ τῶν σίτων ἔσω.
Οἱ δ' ἦσαν ἄρτος, τῆς γεωργίας πέρας.

ubi notandum, herbas, seu frumenta, *ἐν γάλακτι εἶναι* dici, quum semen pullulans necdum suum germen in luminis oras extulit

118. *Τριάδ' ἔλαμψα.*] Hic Gregorii nostri consulatus est, & defensa adversus Catilinam patria. Sic Carm. LVII omne sibi decus ait,
Τᾶς μεγάλας τριάδος ξυνὸν σέλας, ὃν ἀναφαίνων
Ἄχρι καὶ ἀλλοδαπῶν ἤλυθεν ἐκ πατρίδων.

120. *Πειθοῦς βίᾳ*] Carm. 1. p. 19:
Τοσοῦτον τίς ἦν οὕτως ἀκίνητος τότε,
Ὡς μὴ τὸ οὖς γε τοῖς ἐμοῖς κλίνειν λόγοις; &c.

ubi egregie docet, quomodo & populus in concione instruendus, & adversarii leniter ac *θεολόγως* confutandi sint.

124. Τῷ

Digitized by Google

Τοὺς δ' ἐγγὺς εἶχον, οἱ δ' ἔμελλον αὐτίκα.
Πᾶσιν δὲ θυμὸς ἐκλίθη, τὸ πρὶν ζέων,
Καὶ φίλτρον ἤδη τῷ λόγῳ συνεκράθη.
Ἐλπὶς δὲ παντὸς, καὶ ῥοπή τις μετρία.
Ῥώμης τόδ' οἶδεν ἄστυ τῆς εὐδαίμονος,
Καὶ τὸ μάλιστα φημὶ τὸ πρῶτον γένος,
Οἵ μ' ἠξίωσαν καὶ λόγου τυχεῖν τινος.
Παρ' οἷς πλέον καὶ μικρὸν εὐκλείας ἔχειν,
Ἢ πρῶτ' ἐν ἄλλοις τιμίους παντὸς φέρειν.
Καὶ γὰρ τοσοῦτόν εἰσι πάντων κρείσσονες.
Οὗτοί με καὶ παρόντα εἶχον ἐν λόγῳ,
Καὶ νῦν ἀπόντος αἰτιῶνται τοὺς κακούς.
Πλέον γὰρ οὐδὲν εἶχον ἢ τοῦτο δρᾶσαι.
Οὐδ' αὐτὸς ᾔτουν οὐδέν. Ὦ πόλις, πόλις,
Ἵν' ἐκβοήσω καί τι καὶ τραγῳδικόν·
Ἀλλ' οἱ καλοί τε κἀγαθοὶ συμποιμένες
Φθόνῳ ῥαγέντες, (ἴστε τοὺς θρασωνίδας.
Οὐ γὰρ φέρει παίδευσιν ἡ ἀγροικία)
Καὶ τὴν ἐμὴν λαβόντες ἔκγονον πόνων
Ἀρρωστίαν συνεργὸν, ἣν αἰδεῖσθ' ἔδει
Τοὺς καί τι μικρὸν τῷ θεῷ κεκμηκότας,
Τὸ, τοῦ θρόνου τοσούτου μὴ στέργειν κράτος,
Κόσμου ῥαγέντος ἐν μάχης μεταιχμίῳ.
Ταῦτ' οὖν λαβόντες σὺν ῥοπῇ τοῦ δαίμονος

Πρῶ-

124. Τῷ λόγῳ συνεκράθης] Ita in v.c. reposui, συνεκράθη. mox mallim, καὶ ῥοπή τις μετρία.

125. Ῥώμης τόδ' οἶδεν] Carmine *de vita sua*:

Ῥώμη νεουργὴς, εὐγενῶν ἄλλων ἕδος,
Κωνσταντίνου πόλις τε, καὶ στήλη κράτους.

ubi κράτος principem significat, ut eodem Carm. ὀργῇ καθ' ἡμῶν, πρὸς δὲ τὸ κράτος λιταῖς. Aliquanto post:

Δύω μὲν οὐ δίδωσιν ἡλίους φύσις,
Διττὰς δὲ Ῥώμας, τῆς ὅλης οἰκουμένης
Λαμπτῆρας, ἀρχαῖόν τε καὶ νέον κράτος, &c.

Et Carm. XII: Ὦ πλουσία Ῥώμη, &c.

126. Τὸ πρῶτον γένος] Theodosium puto hic innui imperatorem, a quo se Carm. *de vita sua* honorifice exceptum tractatumque refert. Possit & ad quosdam ex Episcopis referri, quibus invitis Constantinopolin reliquerat. Malo tamen ad imperatorem ob sequentia, Οὐδ' αὐτὸς ᾔτουν οὐδέν. Carmine namque *de vita sua* raro se ad aulam sese contulisse scribit, ut Imperatoris favorem captaret.

134. Ὦ πόλις, πόλις] Ut apud Sophoclem in Oed. Col ὦ γάμοι, γάμοι, &c. Exclamationes enim istiusmodi Tragicis familiares sunt.

137. Φθόνῳ ῥαγέντες] Carmine *de vita sua*:

Ἀλλ', οὐ γὰρ ἡσύχαζεν, ὁ φθορεὺς φθόνος,
Οἳ, πάνθ' ἁλίσκετ' ἢ φανῶς, ἢ λαθρίως,
Ἀρχὴν κακῶν μοι τὸ κρατεῖν ἐπεισάγει.

Et sæpe alibi de hac Episcoporum invidia conqueritur: ut c. XII:

Ὑμέας εὐσεβέας ἐπιβώσομαι, οἷα μ' ἔοργεν
Ὁ φθόνος, ὃς ἱερῶν τῆλε βάλεν τεμενῶν.

140. Ἀρρωστίαν σύνεργον] eodem Carm. XII:

Ταῦτα νόσος στυγερὴ, ταῦτα θεοῦ θέρατις.

142. Μὴ στέργειν κράτος] Non satisfacit mihi hic interpres: versus enim hic cum illo,

τὸν

Alii prope aberant, alii ſtatim idem facturi erant.
In omnibus autem iracundia flectebatur, quæ prius in eis fervebat.
Et doctrina mea jam benevolentia quadam erat temperata.
Idem de toto populo ſperandum videbatur, cujus eſſet mediocris erga nos propenſio.
Novit hoc felix vrbs Roma,
Et inprimis patriciis orti familiis cives,
Qui me forte aliquo etiam in pretio habebant:
Apud quos vel parum gloriæ conſequi *majus quiddam eſt*,
Quam apud ceteros loco plane principe rebus in omnibus eſſe.
Tantopere cunctis aliis præſtant.
Hi ergo & præſentem me obſervabant,
Et nunc, poſteaquam ab eis abſum, malos accuſant.
Nihil enim præſtare amplius hac in parte poterant.
Nec ut amplius mea cauſſa facerent, ipſe poſtulabam. O civitas, civitas!
(Lubet enim more Tragico exclamare)
Præclari vero, bonique collegæ mei
Invidia rupti, (noſtis illos arroganter temerarios.
Non fert inſtitutionem ruſticitas.)
Et ad inſtitutum ſuum perficiendum debilitatem meam adſumentes,
Laborum moleſtiarumque ſubolem, cui quadam cum verecundia parcere debebant,
Qui vel parum Deo laboraſſent,
Quodque dicerent ſe tanti ſolii poteſtati non adquieſcere,
Mundo tantis diſcidiis partes in diverſas diſtracto;
Hæc itaque prætexentes cum favente numine

Me

καὶ τὴν ἐμὴν λαβόντες, cohærere videtur. Duæ ſcilicet cauſæ erant, quas prætexebant hi, qui Gregorium e ſede ſua Conſtantinopolitana expellere cupiebant: prima, quod ægro corpore eſſet, adeoque oneri non ſufficeret: altera, quod & ipſe hoc onere liberari cuperet. Dixerat enim in conventu Epiſcoporum:

Ἡμῖν δὲ συγχωρήσατ' ἄθρονον βίον,
Τὸν ἀκλεῆ μὲν, ἀλλ' ὅμως ἀκίνδυνον, &c.

p. 26. Carm. *de vita ſua*: Sic ut στέργειν hic *amare* vel *delectari* ſignificet. Liquet autem e ſequenti verſu, qui ſine dubio codici MS. interpretis defuit, quia illum non vertit,

Ταῦτ' οὖν λαβόντες, &c.

Vox enim ταῦτα plura quam ſolum morbum reſpicit: & illud φίλτατοι, licet ironice *dictum*, ſpeciem tamen amicitiæ adhibitam *indicat*, quæ in eo, quod tanti ſolii poteſtati non acquieſcerent, locum nullum habuiſſet. Forte interpres ſcripſerat, *me tanti ſolii*, pro *ſe*, &c. alias ita explicem: *Quodque meam tanti ſolii poteſtatem ferre amplius non poſſent.*

145. ἀC-

Προὔπεμψαν ἔνθεν ἀσμένως οἱ φίλτατοι,
Ὥσπερ τιν' ὄγκον ἐκ νεὼς βαρουμένης
Ῥίψαντες. ἦν γὰρ φόρτος εὐφρονῶν κακοῖς.
Ἔπειτ' ἀροῦσι χεῖρας ὡς ἁγνοὶ θεῷ;
Καὶ δῶρα πέμψουσ' ἐκ φρενὸς καθάρσια;
Καὶ λαὸν ἁγνίσουσι μυστικοῖς λόγοις;
Οἵ κἀμ' ἔπεμψαν ἔνθεν ἐκ πονηρίας.
Οὐ σφόδρ' ἄκοντα, καὶ γὰρ ἦν αἶσχος μέγα,
Τούτων τιν' εἶναι τῶν καπήλων πίστεως,
Ὧν οἱ μὲν ὄντες ἔκγονοι φορογράφων,
Οὐδὲν φρονοῦντες τοῦ παρεγγράφειν πλέον,
Οἱ δ' ἐκ τραπέζης, τῶν τ' ἐκεῖσ' ἀγαλμάτων,
Οἱ δ' ἐξ ἀρότρων ἡλίῳ κεκαυμένοι,
Οἱ δ' ἐκ δικέλλης καὶ σμινύης πανημέρου,
Ἄλλοι δὲ κώπην, ἢ στρατὸν λελοιπότες,
Ἄντλον πνέοντες, ἢ τὸ σῶμ' ἐστιγμένοι,

Λαοῦ

145. Ἀσμένως] *Lei n'è padrone*, dicunt Itali: sicut Innocentius Papa XI Castelmainio Anglorum R. Jacobi II legato, discessum ex urbe in patriam, ni melius tractaretur, minitanti respondit. Ergo, ut est apud nostrum Carmine *de vita sua*:

— Οἶδ' ἴσασι, καὶ θεός,
Εἰ μή τι πλεῖον τοῦ μέσου τὸ λάθριον,
Νέων ὄλισθρος καὶ σπιλάδες, λόχοι βάθους.
Ἄλλοι λέγουσι ταῦτα, σιγήσω δ' ἐγώ, &c.
Ἄφνω τετίμηκ' εὐκόλως συναινέσει.

Ut igitur errorem suum animadvertit, quippe qui hunc assensum tam facilem non exspectaverat, pœnitentia ductus exclamat:

Τοιαῦτα πατρὶς τοῖς φίλοις χαρίζεται.

146. Ὥσπερ τιν' ὄγκον] Mirum hæc hic dicere Gregorium, qui Carmine *de vita sua*, p. 29, nil se magis appetisse scribit, aitque ad Episcopos:

Ἄραντες ἡμᾶς ῥίψατε κλήρου φορᾷ.
Ἐγὼ δ' Ἰωνᾶς, &c.

Et mox:

Οὐδ' ἐθρονίσθην ἄσμενος, καὶ νῦν ἑκὼν
Ἄπειμι· πείθει καὶ τὸ σῶμ' οὕτως ἔχον.

148. Εἶτ' ἀροῦσι χεῖρας] In sacrificio Missæ; ubi & digitorum ea propter lotio: quæ in sacris cum apud Judæos olim, tum apud gentiles sollemnis fuit. De Christianis manus, cum oraturi essent, lavantibus v. Tertullian. de Oratione c. XI, qui ibidem manus quoque tunc attolli, & in crucis imaginem expandi solitas scribit.

149. Καὶ δῶρα πέμψουσι] Id est, oblationes facient, & preces ad Deum pro salute populi. Sic Carm. LXIV ad Basilium jam mortuum, & angelorum choris insertum:

Πόντου, Καππαδοκῶν τε μέγα κλέος, ἐσσέτι καὶ νῦν
Λίσσομ' ὑπὲρ κόσμου ἵστασο δῶρ' ἀνάγων, &c.

Carm. X.

Αὐτὰρ ὅγε τρομεροῖσι καὶ εὐαγέεσσι παλάμῃσι
Δῶρον ἄγει Χριστοῦ σάρκα χαριζόμενος, &c.

Post sacrificium vero Missæ, oratione completa oratum pro Coëpiscopis, ut est apud Epiph. in Epist. ad Johannem Hierosol.

151. Ἐκ πονηρίας] Neglexit hoc vertere interpres, vel forte in suo codice non invenit. Carm. X.

Ὡς ἴδεν ἄσυλα ἔργα, κακορραφίην τ' ἀλεγεινήν,
Ἂψ ἀναχασσάμενος ἐκτὸς ἔθηκε πόδα.

152. Καὶ γὰρ ἦν αἶσχος] D. Hieron. ad Pammachium: *Apud viros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident.*

153. Καπήλων πίστεως] Quippe qui auro a Maximo corrupti fuerant; quosque Carm. *de vita sua* χρυσοτιμητόρους appellat:

Τὸν συμφυτὸν δὲ τὸν πολὺν χρυσοτιμητόρων
Τότε συστάντων μοι, οἷς ἂν ἦν βόρβορον

Εὐωδίας

Me amanter scilicet amicissimi homines ablegarunt,
Quasi ejecto quodam onere de navi nimis gravata.
Nam reapse, qui recte sapit, ac prudens est, non potest non improbis oneri esse.
Qua re confecta non dubitabunt etiam tanquam puri ad Deum manus attollere,
Donaque lustralia de corde promere?
Non populum verbis mysticis sanctificare?
Dimiserunt igitur ab urbe, *procul ut essem a malitia*,
Non admodum repugnantem, quippe turpissimum erat
Illorum me fidei cauponum in numero esse,
Quorum alii nepotes erant eorum, qui tributorum scribæ fuerant,
Et aliud nil animo volvebant, quam falsas & subdolas rationum depravationes:
Alii de argentariorum mensa, quæque illic sunt oblectamenta,
Alii ab aratris venerant, adusti a sole:
Alii a ligone, vel bidente totum diem non quiescente:
Alii remos, exercitusve reliquerant,
Redolentes adhuc sentinam, vel corpus fœdatum cicatricibus habentes:

Populi

Εὐωδίῃ μίξῃ τις ἀχρείοιο μόρου.

154. *Φορογράφοις*] Qui & *πράκτορες φόρων* hoc Carmine, & Carm. I. *πρακτῆρες*: ut, *κεστρῖνοι τε φόρων πρακτῆρες ὁμοκλῶν*. Cujusmodi Hellenius fuit, ad quem carmen scripsit XLVII pro Monachis suis deprecatorium. In eo extremo ait:

— Ὃς λάχεν αἶψ
Στῆσαι ἡμετέρῃ μέτρα δίκαια φόρων.
Καὶ στήσαις μεγάλοιο Θεοῦ σὺν ἀμύμονι χειρὶ,
Ὥς κεν ἀγνῶς στήσαις, μηδ' ἐπιρρεκλινέα,
Κέρδεσιν οὐχ' ὁσίοισι δαμεὶς φρένας, &c.

Item Julianus, ad quem sequens Carmen est XLVIII:

Σοὶ δὲ Θεὸς χείρεσσι φόρων ἔθηκε ταλάντον, &c.
Φείδεο μοι πτωχῶν, φείδεο σῇ γραφίδι.

ubi plura: unde liquet, æstimationem tributorum in ipsorum manu fuisse, ac relatam in tabulas.

155. *Τοῦ περιγράφειν*] Id est, plus quam oportet, in libros rationum inferre, vel quod ad summam vectigalis impositi, vel, quod ad nomina hominum, qui descriptione tributorum non continebantur. Sequens versus in codice Leunclavii defuisse videtur.

156. *Τῶν τ' ἐκεῖσ' ἀγαλμάτων*] *Signorum.* Sine dubio statuas intelligit, quæ forum exornabant: erant enim in foro mensæ argentariæ; unde *cedere foro* dicti, qui solvendo non essent. Sic in tabula Actorum Urbanor. apud Reines. IV, 4. *Aufidius mensarius taberna argentaria ad scutum Cimbricum cum magna vi æris alieni cessit foro*, &c.

157. *Οἱ δ' ἐξ ἀρότρων*] Sic Carm. X:

Μήτε τις ὢν ἀροτὴρ, μὴ τέκτων, μὴ σκυτοεργὸς,
Μὴ θήρην μεθέπων, μηδ' ἔμπορον ἔργον ἐλαύνων,
Τῷδε μόνος, μηδ' ἄλλον ἔχει σημάντορα θεῖον.

160. *Τὸ σῶμ' ἐστιγμένοι*] Dei Martis hi stigmatiæ fuere, quibus corpus plurimis cicatricibus in bellis ac præliis, veluti notis compunctum. Sic scilicet suos Deum nonnulli

 habue-

Digitized by Google

Λαοῦ κυβερνῆταί τε, καὶ στρατηλάται,
Πέφηνʼ ὅσον οὐκ εἴξουσι καὶ μικρόν ποτε.
Ἄλλοι δὲ τεχνῶν ἐμπύρων τὴν ἀσβόλην
Οὔπω τελείως σαρκὸς ἐκνενιμμένοι
Μαστιγίαι τε, καὶ μυλώνων ἄξιοι,
Πρὶν καὶ τὸ τίμημʼ εἰσενέγκειν δεσπόταις,
Μικράν τινʼ ἂν εὕρωσι παῦλαν τῶν πόνων,
Ἔπειθʼ ὑπεξμαζῶσι, καὶ δήμου τινὰς
Κλέψαντες, ἢ πείσαντες· ἢ τυραννικῶς,
Ἄνω τρέχουσι κάνθαροι πρὸς οὐρανὸν,
Πόλον στρέφοντες οὐ τὸν ἐκ κόπρων ἔτι,
Οὐδʼ ἐξόπισθεν, ὡς τὸ πρὶν, τετευχότες
Αὐτῶν δʼ ἔχειν δοκοῦντες τὸν ἄνω κράτος.
Ἀπειρολαλοῦντες, οὐδὲ τοὺς πόδας
Αὐτῶν ἀριθμεῖν εἰδότες, ἢ τὰς χέρας.
Ἀλλʼ οὐ κάκιστα ταῦτα, οὐδʼ ἐπισκοπῆς,

Ὠ λῶ-

habuerunt literatos. Nam & Herculi se tradentes sacra accepisse stigmata apud Herodotum legimus. Ita enim ille lib. II, cap. XIII, de templo in Ægypti litore Canobico ad Taricheas: Ἐς τὸ ἢν καταφυγὼν οἰκέτης ὅτευ ὦν ἀνθρώπων ἐπιβάληται στίγματα ἱρὰ, ἑωυτὸν διδοὺς τῷ θεῷ, οὐκ ἔξεστι τούτου ἅψασθαι. Lucianus in Dea Syria, de Gallis Deæ Syriæ Sacerdotibus: Στίζονται δὲ πάντες· οἱ μὲν ἐς καρπούς, οἱ δὲ ἐς αὐχένας. Καὶ ἀπὸ τοῦδε ἅπαντες Ἀσσύριοι στιγματηφορέουσι. Sic & lib. II. Machabæor. II, 28; Judæos legas, gentilium Ægyptiorum sacris initiatos, Bacchi insignibus, id est, hederæ foliis ἐστιγμένους. Hippolytus lib. de Anti-Christo Antiochum Epiphanem tradit inter cetera Judæis imperasse, ut Libero Patri pompas agerent, κισσοῖς ἐστεφανωμένοι; quod longe diversum ab ἐστιγμένοι, ut mox videbimus. Quin & in sacris libris apud Ezechielem XI, vers. IV, is ritus exhibetur; ita enim illic: Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, διέλθε μέσην Ἱερουσαλὴμ, καὶ δὸς σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν, τῶν καταστεναζόντων, &c. Item in Apocalypsi D. Joannis a bestia signati leguntur. Hinc Ptolemæus Philopator cognomen *Galli* accepit, ut est in Etymologico, διὰ τὸ φύλλα κισσοῦ κατεστίχθαι, ὡς οἱ Γάλλοι. Si modo locus ille integer est, & non potius ibidem κατεστέφθαι, ut aliquando ad Lucianum de Calumnia annotavi, legendum; quia sequitur: Ἀεὶ γὰρ ταῖς Διονυσιακαῖς τελεταῖς κισσῷ ἐστεφανοῦντο. Tunc enim, ut hæc ratio valeat, ἐστίζοντο pro ἐστεφανοῦντο corrigendum. Coronari autem solitas in festo Dionysii Bacchas, & bacchantes, ex compluribus liquet scriptoribus. Nil enim tritius. Sic apud Athenæum l. V Callixenus de Bacchis ait: ἐστεφανωμέναι τινὲς μὲν ὄφεσιν, αἱ δὲ σμίλαξι, καὶ ἀμπέλῳ, καὶ κιττῷ. Et paulo ante de Satyris: μεθʼ οὓς Σάτυροι τεσσαράκοντα ἐστεφανωμένοι κισσίνοις χρυσοῖς στεφάνοις. Ceterum quod Stigmatias attinet, alia Pictorum in Britannia notandi corpora ratio fuit; de quibus Claudian. Cos. Stiliconis II, 247:

Inde Caledonio vallata Britannia ponto,
Ferro picta genas.

& Isidorus lib. IX Etymol. cap. II: *Scoti propria lingua nomen habent a picto corpore, eo quod aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate notentur.* Vide & Servium ad IV Æn. v. 146. Sic ego errantium in Africa Nomadum uxores filiasque vidi brachia elegantissime pictas; interque multiplices figuras crucis quoque effigiem observavi. Hierosolymis autem, qui S. Sepulchrum visitant, equestrique ordini adscribuntur, Cruce Hierosolymitana in brachio signantur, ut in nonnullis amicorum istinc reversorum non sine aliqua vidi voluptate.

162. Πέφηνʼ] verte potius: *quantum videtur, ne hilum quidem concessuri sunt:* id est, adeo magna laborant φιλαυτίᾳ, atque insolentia, ut, qui paulo ante remiges, aut milites

Populi gubernatores, aut duces militum,
Qui ne minimum quidem concessuri videntur:
Nonnulli etiam opificiorum, quæ citra ignem perfici nequeunt, gnari, qui
Ne fuliginem quidem de corpore integre abluerant:
Flagriones, ac pistrinis digni:
Qui priusquam pretium heris numerare queant,
Si vel exiguam a laboribus requietem inveniant,
Lasciviunt insigniter, ac nonnullis de populo
Furtim suam in sententiam pertractis, vel persuadendo adductis, vel vi,
Tamquam crabrones ad cælum tendunt
Non amplius axem luteum vertentes,
Nec ut prius demissis capitibus:
Sed existimantes se in res superas imperium habere,
Proferentes sinistra, nulliusque momenti, nec pedes suos
Manusve numerare scientes.
An non hæc improborum sunt, vir optime, ac nequaquam Episco-

tes desertores, ac fugitivi fuerunt, jam sibi populi magistratibus, & exercituum ducibus, si non superiores, saltem pares videantur.

163. *Τέχνων ἐμπύρων*] Ita & Carm. XI:

Μήτις οὖν ἀροτὴρ, μὴ τέκτων, μὴ σκυτοεργὸς,
Μὴ θῆρας μελετῶν, μήτ' ἔμπορον ἔργον ἐλαύνων,
Τῆλε μένοι.

165. *Μαστιγίαι*] Qui servorum abjectissimi & pessimi. Hi enim verberibus servilibus castigabantur, & in pistrinum detrudebantur. Notum illud Simonis Terentiani, *in pistrinum te, Dave, dedam usque ad necem.*

166. *Πρὶν καὶ τὸ τίμημα*] Ad libertatem parandam. Sic & nunc apud prædones Africanos, præsertim Algeziræ, Christianis in servitutem illuc abductis, multa facultas diligentia sua pecuniam faciendi, qua se postea rediment. Nec facile id cuiquam negatur, qui aliquod callet opificium, concessa hujus in tabernula aliqua exercendi libertate, pro quo in mensem binos patrono coronatos solvit argenteos, ac totidem Domino tabernæ: quidquid superest, ipsius est peculium servi, nec ab hero eripi potest, vetante judice; & hoc se tandem redimit: quod pauculis fit annis ab his, qui spe alienæ destituti liberalitatis, genium suum ad tempus defrudare malunt, quam perpetuum servire. Potest alias & de diurna accipi mercede, quam dominis conficere & conferre debebant: nisi potius tributa, quæ Principibus pendebantur, hic significari existimandum est.

168. *Ὑπερμαζῶσι*] Lascivia hæc a nimia satietate est: qualis equorum a copia pabuli: unde & apud nos proverbium est, *de Haverkoornen steecken hem.* Id est, avenæ nimis sumsit, hac pungitur, & ad lasciviam excitatur. *Μάζα* vero hic de omni cibo accipitur.

170. *Κάνθαροι πρὸς οὐρανὸν*] Nota fabula est scarabæi in Jovis sinum volantis, unde excussa post aquilæ ova.

171. *Τὸν ἐκ κόπρου*] Ut solent Scarabæi. Videsis notata ad Ausonium epigr. de Marco, cujus animam post mortem Pythagorica metemphychosi in scarabæum transituram divinabat. Item Plutarchum de Iside & Osiride p. 355. & 381. edit. Paris. Eusebium lib III Pr. Eu. c. IV. e Porphyrio, Suidam, in *κάνθαρος*, Aristophanem in Pace sc. I, &c.

172. *Νενευκότες*] *Neque nunc, ut ante, retrorsum in terram respicientes, sed jam cælum se tenere, cælestiumque rerum dominium existimantes.*

174. *Οὐδὲ τοὺς πόδας ἀριθμεῖν*] elegans in homines indoctos adagium. *Ἀριστερὰ λέγειν* est inepta dicere, & vel non ad rem facientia, vel sanæ doctrinæ prudentiæve non convenientia. *Ἀριστερὰ* enim Græcis *τὰ μωρὰ*, ut contra *τὰ δεξιὰ, συνετά.* De hac Episcoporum ignorantia oratio-

Digitized by Google

Ὢ λῷστε, μὴ τοσοῦτον ἀρχαίως φρονεῖν,
Ὡς τηλικοῦτο πρᾶγμα τιμᾶσθαι κακῶς.
Μηδ' εἰ λίαν μοι τὸ χθαμαλὸν σπουδάζεται.
Οὐ γὰρ κάκιστον ἡ 'πισκοπή. χρεὼν
Πάντως τιν' εἶναι, τῶν δ' ἀρίστων ἐκλέγειν
Τὸν πρῶτον, εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ τὸν ἔσχατον.
Εἴπερ νομίζεσθαί τι δεῖ μου τὸν λόγον,
Καὶ νῦν μάλιστα ἐν ζάλῃ γλωσσαλγίας,
Καὶ τῶν μεγίστων ἄστεων, καὶ συλλόγων.
Ὧν καὶ μενόντων ἀσφαλῶς, κέρδος πλέον.
Καὶ μὴ μενόντων, ἡ βλάβη πληρεστέρα.
Ὧν δὴ χάριν σοι τοὺς καλοὺς ἐκλεκτέον.
Μόλις γὰρ ἄν τις τῶν μέσων οὕτω τύχοι,
Εἰ σφόδρ' ἀγωνίζοιτο, τοὺς καλοὺς κρατεῖν.
Οὕτω γινώσκειν, γνώμονος ἀψευδεστάτου.
Ἀλλ' εἰ πλῶται, χ' ἁλιεῖς, ἤρκουν μοι
Εὐαγγελισταὶ, καὶ πένητες ἐν λόγῳ,
Κόσμον σαγηνεύσαντες εὐτελεῖ λόγῳ.
Καὶ τοὺς σοφοὺς λαβόντες εἴσω δικτύων,
Ὡς ἂν τὸ θαῦμα μεῖζον ᾖ τὸ τοῦ λόγου.
Καὶ γὰρ πρόχειρον τοῦτο τοῖς πολλοῖς λέγειν.
Πρὸς οὓς βραχύς μοι καὶ σαφὴς ἄγαν λόγος.
Δός μοι τὸ πιστὸν τῶν ἀποστόλων ἑνός,
Ἄχαλκον εἶναι, πήραν οὐκ ἐξημμένον,
Ἀῤῥαβδον, ἡμίγυμνον, ὡς δ' ἀσάνδαλον,
Ἐφήμερον, πλουτοῦντα ἐλπίδας μόνας,
Μηδ' εὐπροσήγορον τιν' εἰς δόξαν λόγου,

Τοῦ

orationem Gregorii XXIX adire licet, qua eos gravissime perstrinxit.

177. Ἀρχαίως φρονεῖν] οἱ ἀρχαῖοι, *veteres*, simpliciores; unde illud; *Homo antiqua virtute & fide*.

180. Ἡ ἐπίσκοπος] Rectius, quod pro varia lectione, ἡ ἐπισκοπὴ: quemadmodum & Leunclavius legisse videtur.

182 Ἀλλὰ μὴ τὸν ἔσχατον] Maximum hic tangit improbe sibi suffectum; in quem post pluribus & vehementius invehitur, quem versu 550 ἐμοῦ μαθητὴν καὶ διδάσκαλον δοκεῖν dicit. Erat enim tum temporis adhuc Catechumenus, quum per factionem Episcopus crearetur: Acciditque ei licet dissimillimo, quod Ambrosio Mediolanensi, qui & ipse Catechumenus adhuc Episcopus factus fuit, non eodem tamen eventu.

184. Ἐν ζάλῃ γλωσσαλγίας] De qua carm. in suos versus:

Πολλοὺς ὁρῶν γράφοντας ἐν τῷ νῦν βίῳ
Λόγους ἀμέτρους, καὶ ῥέοντας εὐκόλως,
Καὶ πλεῖστον ἐκτελοῦντας ἐν πόνοις χρόνον
Ὧν κέρδος οὐδὲν, ἢ κενὴ γλωσσαλγία.

Libanium hic notari puto.

185. Τῶν μεγίστων] Constantinopolis & Antiochiæ: ubi tum temporis gravissimæ erant contentiones, animorumque concertationes de successore Meletii. Vide Argumentum alterum.

186. Κέρ-

Episcoporum? Non enim tam simplices nos esse convenit;
Ut rem tantam non recte æstimemus.
Etiamsi admodum mihi cara sint humilia.
Nam Episcopatus non est res mala. Esse
Omnino aliquem oportet. Verum ego de præstantissimis
Primum eligo, vel saltem non postremum:
Siquidem aliquid mea valere debet ratio,
Præsertim hoc tempore, in hac tempestate linguarum prurientium,
Maximarumque civitatum ac cœtuum procella:
Quæ civitates si retineantur in tranquillitate secura, magno id ipsum cum fructu sit:
Sin autem; majus detrimentum percipitur.
Quapropter eligendi tibi sunt boni ac præclari.
Nam vix fiet, ut aliquis mediocrium sit in numero,
Etiamsi vehementer in hoc incumbat, ut bonos superet.
Hæc sententia est judicii minime depravati.
Verumenimvero publicani & piscatores Euangelistarum in numero,
Doctrinæque inopes mihi proferentur,
Qui mundum universum oratione simplici tamquam everriculo quodam complexi sint,
Et retibus suis sapientissimos doctissimosque ceperint:
Ut eo majus scilicet per doctrinam Christianam prodigium ederetur.
Nimirum hoc plerique vulgo in ore habent.
Ad quos dissertatione quadam brevi, ac perquam dilucida utemur.
Exhibe tu mihi fidem alicujus ex Apostolorum numero:
Ostende quendam, qui numos nullos habeat, qui peram alligatam non gestet,
Baculo careat, seminudus sit, sandaliis non utatur,
In diem vivat, sola spe dives & opulentus sit,
Affabilitatem, comitatemque fugiat in loquendo,

Ne

186. *Κέρδος πλέον*] Formula laudantis probantisque: id est, tanto melius: ut alibi, *κέρδος ἐμόν*.

191. *Γνώμων*] qui stilus horas indicat in solario.

192. *Ἀλλ' οἱ τελῶναι*] *Τοῦτο πρόχειρον τοῖς πολλοῖς εἰς ἀπολογίαν τῆς ἀμαθίας*, ut ait Orat. XXVII.

194. *Σαγηνεύσαντες*] Carm. LXI:
Οἱ κόσμον γλυκεροῖσι θεοῦ δικτύοισι σαγήνευσαν,
Οὔτε λόγοις κομψοῖσι πεποιθότες, &c.

197. *Πολλοῖς λέγειν*] Al. *λόγοις*.

200. *Ἄχαλκον εἶναι*] ex instituto Magistri, Matthæi x, vers. 9 & seqq. Non potest autem elegantior Franciscanorum severioris ordinis descriptio dari. Permitte peram & baculum, Cynicos exprimi dixeris.

203. *Μηδ' εὐπροσήγορον*] Lucæ x, 4.

205. *Πρὸς λόγους ἀλλοτρίους*] *Τοὺς ἔξω* scilicet. Atqui his ipse operam dederat, ut Carm. I:

Τῶν

Digitized by Google

Τοῦ μὴ δοκεῖν θωπείαν ἰσχύειν πλέον,
Μηδ' ἀσχολεῖσθαι πρὸς λόγους ἀλλοτρίους.
Τούτων τις ἔστω, καὶ τὰ πάντα δέξομαι,
Ἄφθογγον, αἰσχρόν, δυσγενῆ, βουλάτην.
Ὁ γὰρ τρόπος κάλυμμα τῆς μοχθηρίας.
Τούτων τις εἴης, χ' ἁλιεῦσι βατράχους,
Ἔπειτα δώσομέν σε ἀγγέλων χοροῖς.
Ἓν οὖν τι δός μοι, μὴ καθήρης δαιμόνων;
Μὴ λεπρὸν ἐξέλοις, μὴ νεκρὸν τάφου;
Μελῶν τι πῆξιν μὴ λάβοι παρειμένος;
Θὲς τῷ κάμνοντι χαίρειν, καὶ στήτω νόσος.
Οὕτω με πείσεις τοῦ λόγου καταφρονεῖν.
Εἰ δ' ἐκ δυοῖν σοι τοῦ ἑνὸς συγκειμένου,
Ἐπαινετοῦ τε, καὶ κατηγορουμένου,
Τὸ μὲν λογίζῃ, τὸ δὲ παρατρέχεις ἑκών,
Κλέπτεις κακούργως τὴν ὁμοίωσιν σφόδρα.
Ματθαῖος ἦν τελώνης, ἀλλὰ τίμιος.
Οὐχ ὡς τελώνης, ὡς δὲ πνεύματος γέμων.
Πέτρος μαθητῶν ἄκρος, ἀλλὰ πέτρος ἦν,
Οὐχ ὡς σαγηνεύς, ἀλλ' ὅτι ζήλου πλέως.
Πείθει με τιμᾶν καὶ τὸ δίκτυον ὁ τρόπος.
Σοῦ δ' ἐκτρέπομαι, κἂν τι τῶν σεμνῶν φέρῃς.

Τοῦτ'

Τῶν λόγων δ' ἔρως ἐμοὶ
Θερμός τις ἔσχε· καὶ γὰρ ἐζήτουν λόγους
Δεῖναι βοηθοὺς τοὺς νόθους τοῖς γνησίοις,
Ὡς μὴ ἐπαίροινθ' οἱ μαθόντες οὐδὲ ἕν.

Quam tamen eruditionem, ut Carm. II ait,

Πενίᾳ ἐν δαπέδῳ Χριστοῦ προπάροιθεν ἔθηκεν.

quod & Carm. LXI ad Nemesium repetit. Modum autem carmine tertio Jambico p. 193 indicat:

Καὶ τῶν μάθησιν τῶν παρ' Ἕλλησι λόγων
Ὥσπερ δικαστὴς ἔννομον ψῆφον φέρων,
Ὑπερτεθεῖσθαι τάξον, ὡς ἔστι κρεῖττον,
Τῇ τῶν ἀληθῶν δογμάτων παῤῥησίᾳ
Τῇ πανσόφῳ τε τῶν γραφῶν θεωρίᾳ.
Καὶ γὰρ δίκαιον, τὴν σοφίαν τοῦ πνεύματος,
Ἄνωθεν οὖσαν, ἐκ θεοῦ τ' ἀφιγμένην,
Διαλάττουσαν εἶναι τῆς κάτω παιδεύσεως.

potest & simpliciter accipi de sermonibus aliorum, quibus vacare non oporteat, aut aures suas dedere: εἰς δόξαν λόγου vero exponi, *ut laudem consequare facundia.*

208. Τῆς μοχθηρίας] *μοχθηρία* hic infelicitatem sordesque humilium natalium, & opificiorum significat. Huc quadrant illa Juvenalis:

Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaque arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Boni igitur mores, & emendata vita, dedecus natalium, & humilis conditionis sordes corrigunt, & fulgore suo obruunt, ac obtegunt. Ita enim hic versus explicandus est. Sic Noster Carm. LII:

Κρεῖσσον ἄκρεσον ἐόντα κακὸν γένος, ἢ κάκιστον
Ἔμμεναι εὐγενέτην· καὶ ῥόδον ἐκ τρηχείας
Ἐβλάστησε φυτοῖο, ῥόδα μὲν ἐκ εἰδ' ἀπὸ γαίης
Ἤλθες ἀκανθ' ἁπαλοῦ, τοῦ πυρὸς ἄξιος εἶ.

ut illic legendum videtur. Infra v. 224:

Πείθει με τιμᾶν καὶ τὸ δίκτυον ὁ τρόπος.

209. Ἁλιεῦσι βατράχους] non potuit quidquam aptius venustiusque in eos dici, qui se inani gloria cum piscatoribus Apostolis compara-

Ne plus efficere adſentando, quam docendo videatur:
Qui denique doctrinis externis & alienis diſcendis non ſit occupatus,
Horum, inquam, ſi mihi monſtres aliquem, nihil non admittam, concedamque:
Tametſi linguæ noſtræ non ſit gnarus, tametſi deformis, ignobilis, bubulcus.
Nam probitas ac mores ruſticitatis imperitiæque velamentum ſunt;
Si horum de numero ſis, etiamſi vel ranas piſcari conſueveris,
Nihilominus in angelorum cœtus te aggregabimus.
Itaque da unum aliquod mihi. Num malis a geniis obſeſſos repurgas?
Num lepra infectum mundare potes? num mortuum de ſepulcro eductum vitæ reſtituere?
Num per te conſequi poteſt, cui diſſoluta membra ſunt, ut rurſum conſolidetur?
Impone manum ægrotanti, ac finem morbus habeat.
Sic nimirum mihi perſuadebis, ut omnem doctrinam aſperner.
At ſi de duobus compoſitis
Uno laudabili, altero vituperabili,
Quod laudem meretur, commemoras, quod vituperationem, libenter ſilentio præteris,
Subdole fraudulenterque comparationem hanc inſtituis.
Matthæus erat publicanus, ſed venerabilis:
Non ut publicanus, ſed ut ſpiritu plenus.
Petrus Apoſtolorum Princeps erat, ſed Eccleſiæ petra:
Non ut piſcator, ſed ut fervoris ſcatens.
Ut ipſa quoque retia venerer, probitas facit.
At te averſor, etiamſi quid habeas honeſtæ ſpeciei;

Quod

parabant. Nam & ranæ in palati delicias hamis capiuntur, & reticulis: eſtque hoc puerorum aut ruſticorum munus, qui piſcatorum eapropter affectare nomen non auſint.

210. *Ἀγγέλων χοροῖς*] *ἄγγελοι* hic Apoſtoli ſunt Evangelii nuntii & præcones.

211. *Μὴ καθήρῃς*] num potis es miracula illa præſtare, quibus Apoſtoli illi, quos inculto & vulgari ſermone uſos imitari te dicis, excelluere?

217. *Ἐπαινετῶ*] miracula faciendi poteſtatis.

Ibid. *Κατηγορημένω*] incomti, tenuiſque ſermonis, infantiæ in dicendo.

222. *Πέτρος*] Hi duo verſus a codice Leunclavii abfuiſſe videntur. Quare eos e noſtro addidimus.

225. *Κἄν τι τῶν σεμνῶν φέρῃς*] Pallium nigrum. Etenim *decipit frons prima multos*. Capitur ſcilicet populus exteriore ſanctitatis ſpecie, veſtitu, & geſtibus blandiente. *Τὰ σεμνὰ* igitur illa ſunt, quæ gravitatem habent, aut præ ſe ferunt, præſertim religionis. Sic Oratorium in ſolitariis Ægyptiorum Monachorum manſionibus *σεμνεῖον* appellatum, apud Euſebium & Niceph. Calliſtum in Hiſt. Eccleſiaſt.

D 226. Τῶν

Digitized by Google

Τοῦτ' ἐστὶν ἡ πάγη τε, καὶ τὸ θήρατρον.
Γραφεύς τις εἰμὶ τὰς καλὰς μιμούμενος
Μορφὰς ἐν ἄλφοις καὶ σπαράγμασιν μόνοις.
Ἢ πᾶν τὸ κάλλος γράψον, ἢ τὸ πᾶν πάρες.
Κἀκεῖνο δ' εἰπέ, πῶς ἀπαιδεύτους καλεῖς,
Τούτοις ὧν λόγοι τε, καὶ συγγράμματα,
Ὧν κάμνομεν νοῆσαι καὶ μικρὸν λάθος,
Οἱ τοῖς λόγοις ἄνωθεν ἐντεθραμμένοι;
Εἰς οὓς λόγος τοσοῦτος αὖθις καὶ πόνος,
Ὡς μὲν τὰ πάντα τυγχάνειν ποιημάτων,
Γλώσσης τε πάσης, καὶ φρενὸς εὐμαθεστέρας,
Καρπὸν φερούσης, ὕψος ἐξηγήσεων.
Πόθεν βασιλεῖς, καὶ πόλεις, καὶ συλλόγους,
Κατηγοροῦντας, εὐθύνοντας ἐν λόγοις,
Πρὸ βημάτων τε, καὶ θεάτροις ἐν μέσοις,
Σοφούς, νομικούς, Ἕλληνας ὠφρυωμένους,
Δημηγοροῦντας, εὐστομοῦντας κάρτα,
Ἔπειθον, ἐξήλεγχον ἐν παῤῥησίᾳ,
Εἰ μὴ λόγου μετεῖχον, οὗ σὺ μὴ δίδως;
Ἴσως ἂν εἴπῃς, ἐν ῥοῇ τοῦ πνεύματος,
Λέγων ἀληθῶς· ἀλλὰ τοὐντεῦθεν σκόπει.
Σοὶ δ' οὐ μέτεστι πνεύματος; καὶ μὴν φρενὸς

Τούτῳ

226. Τοῦτ' ἐστὶν ἡ πάγη] simulatio scilicet illa gravitatis, sanctitatisque, qua vulgus circumveniri solet.

227. Γραφεύς τις εἰμὶ] qualis ille Horatianus epist. de Arte Poet. ad Pisones:

Æmylium circa ludum faber imus & ungues
Exprimet, & molles imitabitur ære capillos,
Infelix operum summa: quia ponere totum
Nescies. Hunc ego me, si quid componere curem, &c.

forte tamen melius hic legas: γραφεύς τις εἷς ὁ τὰς καλὰς &c.

228. Ἐν ἄλφοις] ludit hic, faceteque hypocritas illos perstringit, qui infantiam suam exemplo defendebant Apostolorum. Pictoribus igitur illos comparat, vitia tantum corporis exteriora penicillo exprimere gnaris, cujusmodi sunt vitiligo & lepra, quæ cutem rimis inarant, albisque squammulis obducunt: (& hanc speciem exteriorem ironice *pulchram* appellat;) ceterum purum, integrumque, & vere pulchrum corpus exhibere non valentibus.

232. Μικρὸν λάθος] τὸ λάθος hic est, quod in maxima rerum graviorum copia velut leviculum aliud agentes effugit: quod *humana parum cavit natura*, ut est apud Horatium: vel quod etiam sponte veluti minutum negligitur: ὥσπερ ἐν τοῖς ἄγαν πλούτοις ἀνάγκη τι χρὴ καὶ παρολιγωρεῖσθαι, ut Longinus meus ait Sect. XXXIII. Et tamen, inquit noster, hæ minutiæ nobis affatim sudoris exprimunt, qui jam a prima adolescentia studiis innutriti sumus sacrarum istarum commentationum ac sermonum. Quid igitur αὐθήμεροι doctores, heri magistri, hodie discipuli, illos adhuc abditissimæ sapientiæ magistros Apostolos, velut imperitos eloquii, ad velandam inscitiam & balbutiem vestram in exemplum afferre sustinetis?

234. Λόγος τοσοῦτος] vilis ille, &, ut vos vultis, τὸν ἰδιώτην ἴσχυς παραξέων sermo tantum nobis exhibet negotii, tantum exprimit commentationum, ac interpretationum, ut omnia his ferme referta scateant. Mox lego: Ὡς πάντα πλήρη τυγχ.

238. Πό-

Quod aliud nihil est, quam decipula, meræque pedicæ.
Sum pictor, qui pulchras formas in exprimenda
Vitiligine, vel rimis imitari potest.
Quin tu potius pulchritudinem totam exprimis, vel prorsus artem pingendi omittis. (doctrinæ voces,
Etiam hoc mihi declarato, qui fiat, ut tu rudes & imperitos
Quorum tot exstant libri atque scripta,
De quibus vel exiguum quiddam, quod abditum sit, nos quoque vix intelligere magno labore possumus,
Ceteroqui doctrinis a prima ætate innutriti?
Quos quidem in libros tantum commentamur & scribimus,
Ut lucubrationibus omnia plena sint,
Quæ omnibus in linguis, & ab omnibus intelligentia mentis acriore præditis (sint elaboratæ.
Quæ fructum peculiarem habet, enarrationum sublimitatem,
Qui factum, ut reges, civitates, cœtus hominum,
Accusatores suos, magna dicendi facultate valentes,
Ante tribunalia, & mediis in theatris,
Homines item sapientes, legum peritos; Græcos supercilia insigniter attollentes, (ferendo,
Concionando, commodeque & opportune doctrinam pro-
Persuaserint, summaque docendi libertate convicerint:
Nisi fateamur eos doctrina præditos fuisse? quod tu tamen haudquaquam vis concedere.
Fortasse dices, id factum auxilio, nutuque S. Spiritus.
Vere dicis: at mihi deinceps hoc considera,
Num tu S. Spiritus non es particeps? Atqui maxime

Hoc

238. Πόθεν βασιλεῖς] Agrippam & Beronicen hic videtur denotare; sicut & cetera omnia ex Apostoli Pauli historia petita videntur, ut de civitate, Iconio, Act. XIV: de concilio Pharis. & Sadducæor. Act. XXIII: item de Tertullo Oratore c. XXIV, de tribunali Gallionis c. XVIII, de theatro Ephesiorum, c. XIX, de Philosophis, & Areopago Athen. cap. XVII.

241. Ἕλληνας ὠφρυωμένους] Secularis scientiæ & eloquentiæ fastu turgidos. Inprimis hic Stoïcos notat, qui Paulum Athenis tamquam nugatorem una cum Epicureis explodebant, deridebantque, Actor. XVII, 18. Nota vero Stoïcorum arrogantia est, alios omnes Philosophos præ se contemnentium: quos rursum egregie deridet in Satyris Horatius, multoque etiam facetissime Cicero in orat. pro Muræna c. XXIX, & seqq. De *supercilio* vero Philosophico, quippe re pervulgatissima, nil est, quod addam amplius; ne & illos offendam, quos ἐπὶ γῆν ἰδεῖν κάτω βλέποντας, τὰς δ᾽ ὀφρῦς ἔχοντας ἐπάνω τῆς κορυφῆς, ἀποπτύγματα, ut Alexis ait apud Athenæum l. VI.

242. Δημηγοροῦντας] Interpres & hoc, & sequens vocabulum nominativo casu legisse videtur, δημηγοροῦντες, ἐνεργοῦντες. Nec id mihi displicet. Nolui tamen quidquam contra codicis fidem immutare.

245. Ἐν ῥοῇ] alii, ἐν ῥοπῇ. Utrumque defendi potest, sed illud tamen alibi etiam usurpat.

Digitized by Google

Τούτῳ μάλιστα· πῶς φθονεῖς οὖν τοῦ λόγου
Τοῖς τοῦτον ἐκζητοῦσιν; ἀλλ' ἤπου μάτην
Δίδως σὺ τοῦτο τῇ φύσει τοῦ πνεύματος,
Καὶ τοῖς δικαίοις, τοῖς μὲν, ἐμπνεῖν τὸν λόγον,
Τοῖς δ' ἐμπνέεσθαι, ἢ πεφήνασι σοφοί.
Οὕτως ἀφύκτως ἐνδέῃ τοῖς σοῖς λόγοις,
Ὦ ταῦτα λαλῶν σύγε προθύμως, καὶ μάνον,
Ἃ μὴ λαλεῖσθαι κρεῖσσον, ἀλλ' ἔνδον μένειν.
Ἄφωνον οἶδα πνεῦμα τὴν ἐναντίαν.
Καὶ τοῦτο σιγᾷν κρεῖσσον, ἢ λαλεῖν κακῶς.
Τῶν μὲν λύοις τὴν γλῶσσαν, ὦ θεοῦ λόγε,
Ὅσοι λαλοῦσιν ἔνδικα, τῶν δὲ καὶ βάρει,
Ὅσοι φυσῶσιν ἀσπίδων συρίγματα,
Πέμπουσί τ' ἰὸν ἔνδοθεν ἀδελφοκτόνον.
Οὕτω μὲν οὖν σύ· τίς δ' ἀπαιδεύτου λόγος
Ἄλλος γένοιτ' ἄν; ὡς δὲ τ' ἀληθὲς ἔχει,
Φρονεῖν τ' ἄμεινον, συντόμως ἐγὼ φράσω.
Ἦσαν ποτ', ἦσαν εὐμαθεῖς, εἴπερ τινὲς,
Οὐκ εὐμαθεῖς δὲ τὸν εὐτρεπῆ πάντες λόγον.
Ἔχει γὰρ οὕτως· διπλὸς ἡμῖν πᾶς λόγος,
Λέξεις τε, καὶ νοῦς· αἱ μὲν, οἷον ἔκτοθεν
Ἔσθημ', ὁ δ' ἔνδον σῶμα ἠμφιεσμένον.
Καὶ τοῖς μὲν ἄμφω καλὰ, τοῖς δὲ θάτερον,
Ἢ αἰσχρὸν αὖθις, ὡς μάθησις, ἢ φύσις.
Ἡμῖν δὲ, τοῦ μὲν ἐκτὸς οὐ πολὺς λόγος,
Ὅπως ποθ' ἕξει, τοῦ δ' ἔσω λίαν πολύς.
Ἐν τῷ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ἡ σωτηρία,
Πλὴν ἐκλαλουμένῳ τε, καὶ δηλουμένῳ.

Πηγῆς

251. Καὶ δικαίοις] Interpres *Apostolos* vertit. Mox pro ἢ πεφήνασιν legit, ἦ πεφ. *vel necesse est, fatearis eos fuisse doctos.* Alias, si ἢ rectius videbitur, vertendum: *unde docti, sive sapientes fuisse visi sunt.*

255. Ἃ μὴ λαλεῖσθαι] calumnias, scilicet, quibus sanctissimos viros impetis, quum eos inscitiæ arguis, qua ipse plenus es: qui, ut puteris sapere, cælum vituperas.

256. Ἄφωνον οἶδα πνεῦμα] respicit hic ad illum, cui Christus ejecto malo spiritu loquelam reddidit, Matth. IX. 32. 33.

260. Ἀσπίδων συρίγματα] venena linguarum maledicarum mortifera. Maximum hic notat, de quo Carm. ad invidos:

Τὸ πλῆρες ἰοῦ θηρίον, τὸ τοῦ φθόνου
Δεινόντε καὶ φρικῶδες ἐργασάμενον,

ut & Episcopos ceteros sibi invidentes, de quorum calumniis sæpius queritur.

265. Ἦσαν ποτ' ἦσαν] ut, ἦσάν ποτ', ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι.

Ibid. Εὐμαθεῖς] fuere olim cum Prophetæ, tum Apostoli, si qui umquam alii, eruditi, & omni doctrina sacra imbuti; at non omnes eadem facundia præditi; non omnes illa eloquen-

Digitized by Google

Hoc ipſo te effers. Cur igitur illis doctrinam invides,
Qui eam inquirunt? Enimvero vel fruſtra
Tu naturæ id ipſum ſpiritus tribuis,
Quod ipſe quidem doctrinam Apoſtolis inſpiraverit,
Apoſtoli vero inſpiratam acceperint: vel neceſſe eſt fatearis, eos fuiſſe doctos.
Sic inevitabiliter per tuaſmet rationes implicaris,
Qui alacriter hæc, & ſola quidem garrire potes,
Quæ potius non efferres, ſed intra te contineres.
Agnoſco equidem ſpiritum mutum, verum adverſariorum.
Quem tacere præſtat, quam male loqui.
At enim illorum ſolve linguam, ô Dei ſermo,
Qui juſta rectaque proferunt: horum autem linguam obſtrue gravatam pondere nimio,
Quicumque ſibilos aſpidum edunt,
Et per eos immittunt virus, quo fratres ſuos perimunt.
Atque hæc quidem eſt ſententia tua. Et quo pacto queat aliter
Loqui homo rudis ac imperitus? Ut autem vere ſe res habeat,
Et qui rectius ſentiendum ſit, equidem breviter exponam.
Erant, ſi umquam alias, olim quidem erant ingenioſi homines,
Non tamen omnes in eloquentia conveniente ac præclara.
Sic enim res comparata eſt. Duplex eſt omnis oratio:
Nam & verba continet, & mentem: quorum illa quidem ſunt velut externus
Amictus quidam; hæc vero internum eſt aliquid, ſimile corpori, quod amictu veſtitur.
Et his quidem ambo vel bona, vel mala ſunt: illis alterutrum,
Pro ratione naturæ, aut inſtitutionis.
Nos externa non magni facimus,
Quocunque tandem modo affecta ſint: internum vero quod eſt, magnopere amplectimur.
Nam in mente nobis ſita ſalus eſt:
Ita tamen, ut ea per ſermonem effetatur, & indicetur.

Quæ-

eloquentia ſeculari, qua cenſentur oratores, pariter exornati.

267. Διττὸς ἡμῖν ὁ λόγος] προφορικὸς καὶ ἐνδιάθετος.

269. Ἔσθημα] ita fere Cicero, & Quintilianus. Sic Syneſius de Providentia *mentem verbis amiciri* ait, *ut corpus veſtimentis.*

271. Ἢ αἰσχρὸν αὖθις] lege, Ἔς αἰσχρὸν αὖθις.

272. Τοῦ μὲν ἐκτὸς] λόγου τοῦ προφορικοῦ, orationis, non adeo magna apud nos eſt cura: at τοῦ ἔσω, τοῦ ἐνδιαθέτου, longe alia ratio eſt. Mentem enim, ſeu ſapientiam, maximi facimus.

275. Πλὴν ἐκλαλουμένῳ] *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter.*

276. Πα-

Πηγῆς, τί κέρδος ἐστὶν ἐμπεφραγμένης;
Τί δ' ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἣν κρύπτει νέφος;
Τοιοῦτόν ἐστι νοῦς σοφὸς σιγώμενος,
Ὅσον ῥόδου τὸ κάλλος· εἰ κάλυξ σκέπει,
Οὐκ εὐπρεπὲς τὸ τερπνόν· ἐκφαίνει δ', ὅταν
Αὔραις ῥαγεῖσα τὸν τόκον θεατρίζῃ.
Εἰ δ' ἦν τὸ κάλλος ἐσκεπασμένον,
Οὐδ' ἄν τις ἦρος ἦν χάρις τῆς τιμίας.
Οὐδὲν πλέον ζητοῦμεν, ὡς ἔπος λαλεῖν,
Ὡς οἱ δοκοῦσιν εὐτελεῖς τὰ τοῦ λόγου.
Εἰ δ' οὖν, παρείσῃ τὰς ἐκείνων ἐμφάσεις.
Αὐγῆς ποθῶ τι καὶ μέρος τῆς σῆς λαβεῖν.
Εἰ μὲν γὰρ οὐδέν εἰσιν οἱ γεγραμμένοι
Λόγοι, τοσοῦτον πῶς ἐπαιζόμην χρόνον;
Ἢ πῶς θαλάσσης ψάμμον ἠρίθμουν μάτην,
Νύκτας συνάπτων ἡμέραις ἐν τοῖς πόνοις,
Ὡς ἄν τις ἔλθοι εἰς γε ῥυτίδας λόγος;
Εἰ δ' εἰσίν, ὥσπερ εἰσί, εὖ γεγραμμένοι,
Μὴ δῷς ἀράχναις τῶν δικαίων τοὺς πόνους·
Πέζευέ μοι τὴν λέξιν, ἀγροικοστόμει.
Οὐδὲν διοίσομ'· εἶδα καὶ βαίνειν κάτω.
Αὐτὴ τράπεζα πολλάκις μοι φιλτέρα
Τῆς ὀψοποιῶν χερσὶν ἐξησκημένης.
Ἐσθὴς δ' ὁμοίως· ὡς δὲ κάλλος εὐπρεπὲς,
Οὐχ ὃ γράφουσι χεῖρες, ἡ φύσις δ' ἔχει.
Ὁ νοῦς ἀνείτω, καὶ τόδ' ἡμῖν ἀρκέσει.
Οὐδὲν τὸ κομψὸν, τοῖς θέλουσι δώσομεν.
Μή μοι τὰ Σέξτου, μηδὲ Πύρρωνος πλέκε,

Χρύ-

276. Πηγῆς τί κέρδος] Vid. Senecam Epist. vi. Theophyl. Simocatus hujusmodi homines agricolis comparat, agros ubere frugum copia florentes possidentibus, sed qui nihil metant. Habet & nonnulla in hanc sententiam Stobæus p. 225, & Theognis v. 767.

281. Θεατρίζῃ] quum *in calathum funditur orbis, & tota rubentium foliorum panditur ambitione*, ut ait D. Hieron. ad Pammachium.

285. Ὅσοι δοκοῦσιν] emendandum judicavi, ὡς οἱ δοκοῦσιν.

286. Ἐμφάσεις] id est, præsta tu mihi modo illorum, quam præteris, illuminandi animi divinam facultatem, qua velut cœlestes radios mentibus nostris immittunt. Vide notata ad Carm. v, 8.

290. Θαλάσσης ψάμμον] v. Adagiographos.

294. Μὴ δῷς ἀράχναις] i. ne ita despicias eorum scripta, & contemnas, ut quasi pulvere & situ digna videantur: sicut illa, quæ neglecta aranearum telis oppleri solent. Notum illud: *Nam tui Catulli Plenus sacculus est aranearum.*

295. Πέζευε] utere humi serpente stilo; non exigo a te sublimem elatamque facundiam.

Ibid. Ἀγροικοστόμει] Cassiodorus l. 1. variar. in

Quænam utilitas est fontis obstructi?
Quæ radii solaris, a nube si tegatur?
Tale scilicet quiddam est, mens silentio tecta,
Quale rosa, cujus venustatem folliculus
Non admodum elegans occultat: profert autem jucundissimam adspectu pulchritudinem suam,
Quum fœtus ejus auris adapertus oculis intuendus exponitur.
Quod si venustas ejus semper tecta maneret,
Nulla veris amœni esset gratia.
Nihil requirimus amplius, quam ut eorum more loquare,
Qui simplices in doctrina videntur esse.
Saltem exhibe nobis illorum radios:
Nam cupio splendoris tui partem aliquam consequi.
Quod si libri scripti nihil sunt,
Quamobrem mihi tam diuturno tempore sum passus illudi?
Cur absque fructu maris arenam numeravi?
Quum quidem noctes in laborando cum diebus conjungerem,
Ut saltem in ipsis rugis doctrinam aliquam adipiscerer.
Sin recte præclareque scripti sunt, ut sunt,
Noli tam egregios sanctorum virorum labores araneis dare.
Quod orationem attinet, pedes esto; rusticoque dicendi genere & imperito utitor.
Nequaquam idcirco dissidebimus. Etiam ipse me demittere (novi.
Tenuis mensa sæpenumero mihi gratior est ea,
Quæ cupediariorum manibus est instructa.
Idem de veste judico. Sic & pulchritudo insignis ac decens est,
Non quam pingunt manus, sed quæ ipsa est a natura profecta.
Mentem quis habeat: & satisfaciet nobis.
Nihil argutum, & elegans requirimus: potius id concedimus aliis hac in parte studiosis.
Noli mihi Sexti ac Pyrrhonis more tuas orationes nectere:

Valeat

in Præfat. *Dictio semper agrestis est, quæ aut sensibus electis per moram non comitur, aut verborum minime proprietatibus explicatur.*

299. Κάλλος εὐπρεπὴς] malim, ὡς τὸ κάλλος εὐπρεπής. Cicero in perf. Oratore, c. XXIII: *Fucati medicamenta candoris & ruboris omnia repellentur, elegantia modo & munditia remanebit.* Plura videsis apud Quintilianum & Auctorem Dial. de causis corr. eloq.

301. Ὁ νοῦς ἀνείτω] mens assurgat: hæc alta, hæc sapientia exculta sit, non exteriore verborum specie exornata: & hoc nobis sufficiet. Interpres vertit, *mentem quis habeat*; ac si legisset, ὁ νοῦς παρίτω: vel potius, ὁ νοῦς ἂν ἴσω.

303. Μή μοι τὰ Σέξτου] gravissima est Gregorii nostri querela orat. in Athanasium de iis, qui obscuras illas subtiliter disputandi artes in ecclesiam invehebant. Ἦν, inquit, ὅτε ἤκμασε τὰ ἡμέτερα, καὶ καλῶς εἶχεν· ἡνίκα τὸ περιττὸν τοῦτο, καὶ κατισλαντισμένον τῆς Θεολογίας.

Χρύσιππος ἔρρε, μακρὰν ὁ Σταγειρίτης.
Μηδὲ Πλάτωνος στέργε τὴν εὐγλωττίαν.
Ῥῖψον τὸ κάλλος, ὧν τὰ δόγματ' ἀποστρέφῃ.
Ἐμφιλοσόφει τῇ εὐτελείᾳ τοῦ λόγου.
Ἡμῖν ἀρέσκεις, κἂν ἀπαιδεύτως λαλῇς.
Δίδαξον ἡμᾶς ὡς θέλεις, δίδασκε δέ,
Τίς ἡ τριάς μοι, πῶς ἑνίζεται Θεὸς,
Καὶ τέμνετ' αὖθις, ἓν σέβας, φύσις μία,
Μονὰς, τριάς τε, ἀγγέλων δὲ τίς φύσις,
Κόσμου τε δισσοῦ, καὶ προνοίας ἐνδίκου,
Κἂν πολλὰ μὴ δίκαια τοῖς πλείστοις δοκῇ.
Ψυχῆς τε, σώματός τε τίς λόγος, νόμων
Πρώτου τε, δευτέρου τε, σάρκωσις δὲ τίς
Τοῦ καὶ νοητῶν πλεῖστον ἐξεστηκότος;
Καὶ τῶν ἀνίσων μίξις εἰς δόξαν μίαν;
Νέκρωσις εἰς ἔγερσιν, οὐρανὸς πάλιν,
Ἀνάστασις δὲ, καὶ κρίσις τίνος λόγου;
Ἢ τίς δικαίοις, τίς δ' ἁμαρτωλοῖς βίος,
Πῶς ῥεῖ τὰ πάντα, φάσκε μοι, πῶς δ' ἵσταται,
Εἴ σοί τι τούτων ἐτρανώθη πνεύματι,
Τὸ σύμπαν, εἴτε καὶ μέσως, εἴτ' ἐνδεῶς,
Ὅσον κεχώρηκ' ἡ κάθαρσις σῆς φρενός.
Μή με στερήσῃς· εἰ δὲ πάντῃ τυφλὸς εἶ,

Τί

γίας, καὶ ἐντυχεῖν οὐδὲ πάροδον ἔχειν εἰς τὰς θείας αὐλάς· ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τι παίζειν, τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ κατορχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις καὶ ἀνδρογύνοις λυγίσμασι, καὶ περὶ Θεοῦ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, καὶ περίεργον. Τὸ δὲ ἁπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς τοῦ λόγου εὐσέβεια ἐνομίζετο· ἀφ' οὗ δὲ Σέξτοι καὶ Πύρρωνες, καὶ ἡ ἀντίθετος γλῶσσα ὥσπερ τι νόσημα δεινὸν καὶ κακόηθες ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν εἰσεφθάρη, καὶ ἡ φλυαρία παίδευσις ἔδοξε, &c. ὅ, τί Ἱερεμίας ὀδύρηται τὴν ἡμετέραν σύγχυσιν καὶ σκοτομίαν;

Ibid. Σέξτοι] Empirici, qui Pyrrhonias nobis reliquit Hypotheses, Pyrrhonis πλοκὰς continentes.

307. Ἐμφιλοσόφει] non vidit vim vocis interpres. Verte igitur: *Pondera rerum trade tenui licet sermone*: id est, tracta mihi res alta speculatione pervestigandas, cujusmodi sunt præcipua & obscurissima Theologiæ, seu Philosophiæ sacræ, mysteria; sive ea, quæ postpaulo memorat, dogmata.

308 Ἡμῖν ἀρέσκεις] egregia in hanc sententiam epistola Senecæ est LXXV: ubi inter cetera: *Non mehercules jejuna esse & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur. Neque enim ingenio Philosophia renuntiat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Non delectent verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non sollicito potest, aut si parata est, aut parvo constat, adsit, & res pulcherrimas prosequatur.*

310. Τίς ἡ τριάς μοι] cujus defensione contra Arium & Apollinaristas unice & jure se noster jactat: qua de re multa carm. I, *de vita sua*: & passim ad fastidium usque. Hic enim, uti dixi, est nostri Ciceronis consulatus. Videtur autem Gregorius ostendere hic velle, quantum inter illum, quem hic tangit, Maximum, atque ipsum intersit discriminis, quum ille nihil, ipse præclara illa Arcanorum de Deo &c. Carmina & Orationes ediderit.

311. Καὶ τέμνετ' αὖθις] durissima, fateor, hæc

Digitized by Google

Valeat Chrysippus. Longe abs te Stagirensem illum ablegato.
Noli facundiæ Platonis studiosus esse.
Rejice venustatem orationis eorum, a quorum decretis ac doctrinis abhorres.
Saltem mihi diligenter in doctrina simplici versare.
Magnopere nobis acceptus es, etiamsi rudi & impolito genere sermonis utaris.
Doce nos, ut voles, modo doceas,
Quæ mea sit Trinitas: quo pacto Deus uniatur, (natura,
Ac rursum distinguatur; quippe qui unum sit numen, unaque
Trinitas & Vnitas. Quæ natura sit angelorum:
Mundique duplicis: quæ justæ providentiæ ratio; (re.
Tametsi multa non justa, nec æqua plerisque videantur eveni-
Quæ item sit animi, corporisque ratio: quæ legum,
Primæ, secundæque: quid ejus incarnatio,
Qui omnes intellectiles res plurimum superat,
Et quid inæqualium naturarum in unam gloriam mistio?
Mors ad resurrectionem, rursumque cælum;
Quæ resurrectionis & judicii ratio?
Quæ futura sit justorum; quæ peccatorum vita: (sint?
Qui fluxa sint omnia, declarato mihi, & ubi tandem statuta
Quod si quid horum a spiritu perspicue tibi patefactum est,
Sive adeo totum, sive mediocriter, sive infra ipsam quoque mediocritatem;
Quantum videlicet mentis tuæ purgatio capere potuit;
Noli me quidquam celare. Sin es omnino cæcus,

Quam-

hæc mihi visa de Deo loquendi formula. Attamen sic & alibi, ut Carm. Jamb. XXIII:

Οἱ τὸν Θεόν μου τὸν μέγαν
Οὐκ ἐνδίκοις τομαῖς
Τέμνουσιν· οἳ μὲν τὴν μίαν
Πάντων ὑπερβολὴν
Ἄνω τιθέντες, καὶ μόνον,
Κάτω τε τὸ τρίτον.
Τέμνουσι δ' ὡς Θεόν μου, καὶ
Θεοῦ μέγαν βροτὸν
Ἄνευ τιθέντες, ὡς ἄνου
Ἀνδρὸς πεπλευκότος.

& carm. in Apollinarium:

Ὁ τοῖς τέμνουσι τὴν θεότητα δυσφορῶν
Οὐ καὶ σὺ τέμνεις τοῦ Θεοῦ τὸ σύνθετον;

quam pauci de Deo Deo digna loquuntur!

312. *Ἀγγέλων δέ τις φύσις*] vide carmen Arcanor. VI.

313. *Κόσμου τε διττοῦ*] v. Arcanorum Carmen IV.

Ibid. *Προνοίας ἐνδίκου*] vid. Carmen Arcan. V. & Jambicor. II.

314. *Κἂν πολλὰ μὴ δίκαια*] sic Carm. Jamb. II.

Ἡμῶν δ' ἄγει μὲν εἷς Θεὸς, τὸ πᾶν τέλος
Σοφῶς ἑλίσσων καὶ πλέκων, ὡς ἂν θέλῃ,
Τοῖς αὐτὸς αὐτοῦ νόμασί τε καὶ λόγοις.
Κἂν μὴ τὰ πάντα δεξιῶς στρέφειν δοκῇ.
Πολλά γε μὴν κάμνουσι τῶν σοφωτάτων, &c.

315. *Ψυχῆς*] vide Carm. VII.

Ibid. *Νόμων*] vide Carmen VIII.

316. *Σάρκωσις*] de qua carmen est Jambicum adversus Apollinarium, p. 247.

321. *Ἡ τῆς δικαίοις*] vid. Carm. Jamb. XIX.

326. *Μή μοι στερήσεις*] melius, *στερήσῃς*.

327. Τί

Τί χειραγωγεῖς μὴ βλέπων; ὦ τοῦ σκότους
Τῷ μὴ βλέποντι χρωμένων διδασκάλῳ,
Ὡς εἰς βόθρον πίπτουσι ἀγνοίας ἅμα!
Οὗτοι μὲν οὕτως· οἱ δὲ, καὶ πόσον κακοί.
Ἄγνοια γὰρ κακὸν μὲν, ἀλλ' ἧσσον κακόν.
Τί δ' ἄν τις εἴποι καὶ κακῶν μεμυημένος;
Εἰσὶν γὰρ, εἰσὶν ἀθλιώτεροί τινες,
Δύστην', ἀπευκτὰ τοῦ βίου κυβεύματα,
Τὴν πίστιν ἀμφιδέξιοι, καιρῶν νόμους,
Οὐ τοὺς Θεοῦ στέργοντες, εὔριποι λόγων
Παλιρροοῦντες, ἢ κλάδων μεταχλίσεις,
Θῶπες γυναικῶν, τερπνὰ δηλητήρια,
Μικροῖς λέοντες, τοῖς κρατοῦσι δ' αὖ κύνες,
Πάσης τραπέζης εὐφυεῖς ἰχνεύμονες,

Θύρας

327. Τί χειραγωγεῖς] Notum adagium, *cæcus cæcum ducis*. Matth. XXIII, 16.

328. Τῷ μὴ βλέποντι] al. *βλεπόντων διδασκάλων*.

331. Ἄγνοια] & hunc versum e nostro Codice addidimus, quem Leunclavius in suo desideravit.

334. Τοῦ βίου κυβεύματα] Tesserarum in hac vita jactus: qui perquam varii & inconstantes sunt, διὰ τὸ ἄστροφον, non secus ac fortuna domina. Martialis in Apophoretis: *Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem*. Carm. VI:

Οἱ δ' ἄλλοι πεσσοῖσιν ἐοικότες ἔνθα καὶ ἔνθα
Πίπτουσιν, πεσσῶν τε κυλίσμασι τέρψιν ἔχουσιν.

At orat. XXXIII, *κυβιστὰς λόγων ἀτάκτους καὶ παραδόξους* appellat hæreticos volubili lingua disertos, ut hi sententiis mutabiles: quam vocem pro *κυβευτὰς* interpres non recte accepit. Κυβιστὴς enim est, qui se in caput præcipitem dat, ut delphines in mari solent. Vid. infra v. 396.

335. Τὴν πίστιν ἀμφιδέξιοι] ἀμφιδέξιοι sunt, qui utraque manu æque bene ac celeriter utuntur. Dicuntur & ancipites in sententia, consiliis, & vita. Gregorius hic de Episcopis illis loquitur, qui inter Arianos & Catholicos medii, utrique parti pro temporum ratione se venditabant. Carm. *de vita sua* Chamæleontes illos appellat.

Χαμαιλεόντων, καὶ τράπων πολυπόδων,
Πολλὰς τιθέντες τοῖς λόγοις ἀεὶ χρόας.

& ἀμφιδέξιους, ubi de Nicæna fidei professione:

Ταύτην ἰδὼν ἀλμυραῖς ἐπιρροαῖς
Τῶν ἀμφιδέξιων ἀθλίως θολουμένην,
Οἳ ταῦτα δοξάζουσιν, οἷς χαίρει κρατῶν.

Μέσοι μὲν ὄντες· αἰσθάνονται δ', οἱ μέσοι
Καὶ μὴ προδήλως κλίνοιεν ἐναντίας.

Ibid. Καιρῶν νόμους, &c.] temporarii, qui, quo fortuna vultum vertit, inclinant. Sic Carm IX:

Πολλοὶ γὰρ καιροῖσιν ἐπίρροποι ἦτορ ἔχουσιν.

& Carm. *de vita sua* Episcopos dicentes inducit:

Δουλεύομεν καιροῖς τε καὶ λαῶν πόθοις.
Ἀεὶ διδόντες τῷ πνέοντι τὸ σκάφος.

item ibid.

Δοῦλα καιρῷ γάρ φασι τὰ πάντα.

Vide & Carm. XII.

336 Εὔριποι λόγων] hoc nomine etiam & hi, & ipsi auditores orat. XXXII insigniuntur; ubi ita de his loquitur. *Σήμερον σύνθρονοι καὶ ὁμόδοξοι, ἂν οὕτω φέρωσιν ἡμᾶς οἱ ἄγοντες· αὔριον ἀντίθρονοι καὶ ἀντίδοξοι, ἐὰν ἀντιπνεύσῃ τὸ πνεῦμα· μετὰ τῆς ἔχθρας καὶ τῆς φιλίας καὶ τὰ ὀνόματα. καὶ τὸ δεινότατον, οὐκ αἰσχυνόμεθα τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι τῶν ἐναντίων ἀκροαταῖς, οὐδὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν βεβήκαμεν, ἄλλοτε ἄλλως ποιούσης ἡμᾶς τῆς φιλονεικίας, εὔριποί τινες μεταβολῆς τινος, ἢ ἀμπώτιδες.*

Ibid. Εὔριποι λόγων] notum in inconstantes adagium. De Euripo noster Carm. III:

Εὐβοίης δ' ἄρ' ὄπωπα θοωτάτον πόρον, ἐδ' ἐπίφορον
Πορθμὸν ἁλὸς κληῖδα, παλισσύτοισι ῥεέθροις
Μαινόμενον· πόντος δὲ ῥέει, καὶ ῥεῖθρον ἄνεισιν.
Ὠκεανὸς δ' ὃν ἔλαεν ἀπὸ χθονὸς, οὔτ' ἐπὶ χέρσου
Ἔρχετ' ἐπισγομένοισι μεταΐσσων ῥοθίοισι.

337. Κλάδων μεταχλίσεις] i. qui tam facile ab omni fortuna, quam rami a ventis, moventur

Quamobrem alios quasi manu ducis, ipse nihil cernens? ô insignem caliginem
Illorum, qui nihil videntes opera tua seu doctoris utuntur,
Ut simul utrique cadant in foveam ignorationis! (sunt.
Sic quorundam scilicet comparatæ res sunt. Alii minus malum
Ignorantia namque malum quidem est, sed minus malum est.
Quid autem dicat aliquis, si malorum mentionem faciat?
Sunt enim, sunt infeliciores quidam
Misera & abominanda vitæ ludibria, (porum,
Quod fidem attinet, in utramque partem parati, *colentes tem-*
Non Dei leges, Euripi doctrinæ,
Hinc inde fluctuantes; ramorum flexus,
Adulatores, dulcia mulierum venena,
Parvis leones, at rerum potientibus canes,
Cujuslibet mensæ ingeniosi pervestigatores:

Poten-

ventur. Carm. x:

Κλινόφθοροι καιροῖσι, δῶπες πολύκαμπτοι αὐταῖς.

338. *Θῶπες γυναικῶν*] nulla hisce facilior & paratior ad inflammandam Ecclesiam materies, jam ipsis Apostolis notata, & graviter perstricta. Ita *Simon magus hæresin condidit Helenæ meretricis adjutus auxilio. Nicolaus Antiochenus, omnium immunditiarum repertor, choros duxit femineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Apelles Philomenen suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus prædicator, multas ecclesias per Priscam & Maximillam, nobiles & opulentas feminas, primum auro corrupit, deinde hæresi polluit. Arius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decepit. Donatus per Africam, ut infelices quoque fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adjutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foveam: successoremque sui Priscillianum habuit Zoroastris Magi studiosissimum, & ex Mago Episcopum: cui juncta Galla non gente, sed nomine, germanum huc illucque currentem alterius & vicinæ hæreseos reliquit heredem.* D. Hieron. adversus Pelagianos: ubi in hanc sententiam plura. Et, ne vetera atque obsoleta arcessamus, habuit, habetque hoc seculum homines complures hoc sibi adjumento famam, opes, voluptates, & quid non? parantes. Quare jam non miror alterum sexum alicubi tantopere amari: nam ab illa ætate ignem quidem, quem *οἱ βασιλικοὶ* inter Incredibilia Palæphati referunt, at non hæreses metuas. Alia Jesuitarum ratio est, qui virtute sua & pietate ad exemplum Jesu, Lucæ VIII, 5, non Marias tantum Magdalenas, & Susannas, & de familia Herodis servorum, libertorumve uxores, sed ipsas Principes ac Reginas ad se alliciunt, ex iisque sectatrices suas faciunt: non opum, non hereditatum, non tacitarum voluptatum, non luxuriæ, non expiscandorum per ipsas e maritis arcanorum caussa, ut maleferiati adversarii ex invidia jactitant, sed confirmandæ, tuendæ, augendæ religionis Catholicæ caussa. Non tangit tam sanctos homines tam indigna societate ac nomine Jesu, quo præter omnes Christianos, sicut & omni virtutum splendore, effulgent, vitiorum adeo abjectorum contagio: supra omne convicium, supra omnem maledicentiam eorum integritas est. Et hinc apparentium illis semper matronarum in Collegiorum atriis frequentissima statio, *in hoc signo* carnis & mundi illecebras, & Diaboli fraudes facile *vincentium*. O terque quaterque beati, beatæque!

Ibid. *Τερπνὰ θελκτήρια*] adulatores, qui, ut simia prolem, quos complectuntur, necant.

339. *Μικροῖς λέοντες*] Carm. XI:

Θῶπες ἐελδώριοι χθαμαλοί, χθαμαλοῖσι λέοντες.

340. *Ἰχνεύμονες*] Hesychius: *ἰχνευταί, οἱ νῦν ἰχνεύμονες λεγόμενοι.* Aliud est ichneumon, animalculum Ægyptiacum Crocodilo inimicissimum, ejusque somnos explorans. Hic sunt cœni-

Digitized by Google

Θύρας κρατοῦντων ἐκλείβοντες, οὐ σοφῶν.
Τὸ πρὸς χάριν τιμῶντες, οὐ τὸ συμφέρον,
Ὡς ἂν κακοὺς ποιῶσι καὶ τοὺς πλησίον.
Εἴπω τί τούτων καὶ σοφὸν, κελεύσετε;
Ὃς μέν τις εὐγένειαν, ὃς δ' εὐγλωττίαν,
Πλοῦτόν τις ἄλλος, ὃς δὲ κομπάζει γένος,
Οἱ δ' οὐκ ἔχοντες, ἐξ ὅτου δόξουσί τι,
Ποιοῦσιν αὐτοὺς γνωρίμους πονηρίᾳ·
Σοφὸν δὲ καὶ τό· οὐ γὰρ εἰδότες λόγων
Γλώσσας ἔδησαν τῶν λαλιστέρων ὅμως.
Εἰ δ' ἦν τις ὀφθαλμῶν καὶ χερῶν ἔρις,
Καὶ ταῦτ' ἂν ἡμῶν ἐξεκόψατ', ὦ σοφοί.
Ταῦτ' οὐ πρόδηλος ὕβρις; οὐ βλάβη σαφής;
Τούτων ἀνέξεταί τις; ὦ μυστηρίων!
Ἤδη σχεδόν τι τῆς ὅλης οἰκουμένης
Οἵαν λαβόντες ἐκ θεοῦ σωτηρίαν,
Ὡς σφόδρα χρώμεθ' ἀναξίοις τοῖς προστάταις!
Βοήσομ' οὐ ψευδῆ μὲν, οὐχ ἥδιστα δέ.
Σκηνή τις, οἶμαι, παίζετ' εὐπρεπεστέρα·
Νῦν τὰ προσωπεῖα, τὰ πρόσωπα δ' ὕστερον.

Αἰσχρὸν

cœnipetæ, laudicœni, cœnarum venatores, &c.

341. Θύρας κρατούντων] cujusmodi multa apud veteres de pseudophilosophis querela est. Solus sufficere queat ad hosce cognoscendos Lucianus, qui eos elegantissime suis depingit coloribus.

342. Τὸ πρὸς χάριν] id est, verba secunda, auremque juvantia, loquentes. Quare Carm. x de se ipso ait:

> Οὐδὲ μὲν οὐδὲ πρόεδρος ἐὼν ἱεροῖς ἐνὶ χώροις &c.
> Φθέγξομαι οὔασι τερπνὰ, τὰ πειθόμενος ἐκτοθι ῥίψας,
> Ὥς καν ἔοιμι πρόφρων, φίλτρον ἔχων πλεόνων.

348. Γνωρίμους πονηρίᾳ] ut ille, qui Dianæ templum incendit: & Italus ille Marchio, quem nullius rei magis pœnituit, quam quod divertentes ad se Rom. Imperatorem & Pontificem non de turri, quam ad perlustrandam civitatem conscenderant, præcipitasset: nullum enim celebrius umquam factum fore.

350. Γλώσσας ἔδησαν] erepta scilicet facultate populum docendi. Sic Carm. LXIV:

> Γ'στε τόδ', ὡς Βασίλειος ἐς οὐρανὸν, ὡς ποθέεσκε,
> Γρηγόριος δ' ἐπὶ γῆς, χείλεσι δεσμὰ φέρων.

pro λόγον, λόγων restitui.

Ibid. Τῶν λαλιστέρων] non hic in malam, sed in bonam partem sumitur, de iis, qui non *loquentiores*, sed *eloquentiores* sunt.

353. Ταῦτ' οὐ πρόδηλος] sic & præfat. in Carmina sua:

> Ταῦτ' οὐ πρόδηλος ψεῦδος; οὐχὶ διπλόη;

355. Ἤδη σχεδόν τι] versio Leunclavii hic minus bene se habet Corrige: *Quum vero jam tantum non universo terrarum orbe optabilem a Deo salutem acceperimus:* veræ nempe fidei, quæ nunc passim sub Theodosio Imperat. restituta est, Ariana impietate profligata, quæ sub Constantio & Valente totum fere orbem terrarum infecerat, & occuparat.

357. Ὡς σφόδρα] in quos supra totum carmen a Gregorio scriptum undecimum diximus.

Ibid. Ἀναξίοις] Oratione XXI, quæ Athanasii laudes complectitur, νόθους illos & περιδρόμους ἱερέας appellat, καὶ τοῦ ἐπαγγέλματος

Digitized by Google

Potentum fores, non doctorum hominum terentes:
Quod gratum est aliis habentes in pretio, non quod utile,
Quo malos etiam proximos suos afficiant.
Vultis aliquid de his belle sapienterque proferam?
Nobilitatem alius, alius facundiam,
Alius opes, alius suum genus jactitat.
Nonnulli, quum nihil habeant, quamobrem aliquid esse videri possint,
Ipsa sibi improbitate nomen famamque conciliant.
Etiam illud argute factum ab ipsis: quum doctrinæ rudes & expertes essent,
Linguam meam vinculis quibusdam constrinxerunt, quod loquacioribus evenire solet.
Quod si qua fuisset vobis, viri sapientissimi, cum oculis manibusque meis
Contentio; etiam illa mihi ademissetis membra.
Non hæc manifesta est injuria, petulantiaque?
Num quis hæc æquo ferat animo? ô pietatis mysterium,
Quod jam prope per orbem universum est propagatum,
Quali a Deo salute accepta,
Quam indignos antistites habemus!
Elatiore voce dicam non falsa quidem, sed quæ non jucundissima auditu:
Scenæ cujusdam, ut arbitror, præstantioris instant ludi.
Nunc larvas, deinceps ipsas facies intuebimur.

Pudet

τοὺς ἀναξίους, οἳ μηδὲν τῇ ἱερωσύνῃ προσενηνοχότες, μηδὲ τοῦ καλοῦ προταλαιπωρήσαντες, ὁμοῦ τε μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας ἀναδείκνυνται, καὶ πρὶν καθαρθῆναι καθαίρουσι. Χθὲς ἱερόσυλοι, καὶ σήμερον ἱερεῖς. Χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ μυσταγωγοὶ σήμερον· παλαιοὶ τὴν κακίαν, καὶ χθιζοὶ τὴν εὐσέβειαν· ὃ ἔργον χάριτος ἀνθρωπίνης, οὐ τῆς τοῦ πνεύματος· οἳ ὅταν πάντα διεξέλθωσι βιαζόμενοι, τελευταῖον τυραννοῦσι καὶ τὴν εὐσέβειαν· ὧν οὐχ ὁ τρόπος τὸν βαθμόν, ὁ βαθμὸς δὲ τὸν τρόπον πιστοῦται, παρὰ πολὺ τῆς τάξεως ἐναλλαττομένης· οἳ πλείους ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἢ τῶν τοῦ λαοῦ ἀνομημάτων τὰς θυσίας ὀφείλουσι, καὶ πάντως τῶν δύο τὸ ἕτερον ἁμαρτάνουσι, ἢ τῷ δεῖσθαι συγγνώμης ἄμετρα συγγινώσκοντες, ὡς ἂν μήτε ἀνακόπτοιτο κακία, ἀλλὰ καὶ διδάσκοιτο, ἢ τῇ τραχύτητι τῆς ἀρχῆς τὰ ἑαυτῶν συγκαλύπτοντες. Id est: *adulterinos, & insititios Præsules, eoque munere, quod profitentur, indignos: qui, cum nihil prius ad sacerdotium attulerint, nullas ærumnas virtutis caussa pertulerint, discipuli simul magistrique pietatis creantur, aliosque ante purgant, quam ipsi purgati fuerint. Heri sacrilegi, hodie sacerdotes: heri profani, hodie sacrorum antistites: veteres vitio, pietate rudes & recentes; (quod gratiæ ac favoris humani, non spiritus opus est) qui quum cetera omnia violenter pervaserint, ad extremum ipsam quoque pietatem tyrannide premunt: quorum non mores dignitati, sed dignitas moribus fidem adstruit, ordine admodum præpostero: qui denique plura pro suis, quam pro populi peccatis sacrificia debent, ac prorsus duorum alterum peccant, vel quia venia ipsi opus habent, ultra modum aliis ignoscentes, ut sic vitium non modo reprimatur, sed etiam doceatur: vel quia imperii acerbitate peccata sua obtegunt.* Eosdem orat. XXIX in init. Αὐθημερινοὺς σοφοὺς vocat, καὶ χειροτονητοὺς θεολόγους, οἷς ἀρκεῖ τὸ θελῆσαι μόνον πρὸς τὸ εἶναι σοφοῖς. Quod ipsum & hoc Carmine ait.

358. Βοήσομαι] & hic versus ex iis est, quos Leunclavius non vidit.

360. Νῦν τὰ προσωπεῖα] sic Carm. LXIII, de feminis ambitiosius comtis,

Ὥς τι προσωπεῖον, κοὐχὶ πρόσωπα φέρειν.

 362. Ταχ.

Αἰσχρὸν μὲν εἰπεῖν, ὡς ἔχει φράσω δ' ὅμως.
Ταχθέντες εἶναι τοῦ καλοῦ διδάσκαλοι,
Κακῶν ἁπάντων ἐσμὲν ἐργαστήριον.
Σιγῇ βοῶντες, κἂν δοκῶμεν μὴ λέγειν·
Πρόεδρος ἡ κακία, ποιεῖτε μηδὲ εἷς·
Κακὸν γίνεσθαι, τοῦτο συντομώτατον,
Καὶ λαῶν· ἡδὲ πρᾶξις ἵσταται νόμος·
Μόλις γὰρ ἄν τις ἐκ βίας διδάσκαλον
Νεύσειεν εἰς τὸ κρεῖσσον· εἰ δ' ἔχοι τύπον
Μοχθηρὸν, ἥλω, ῥοῦς κατὰ πρανοῦς τρέχων·
Τὸ δ' αἴτιον, βολαῖς μὲν ἡλίου φασὶ
Κρίνειν νεοττῶν ὄψιν ἀετὸν πανσόφως·
Ἐξ ὧν νόθον μὲν, καὶ τὸ μὴ, γινώσκεται·
Ἡμεῖς δὲ πάντας ῥαδίως καθίζομεν,
Ἐὰν μόνον θέλωσι, λαοῦ προστάτας,
Οὐδὲν σκοποῦντες τὴν νέων, ἢ τὴν πάλαι,
Οὐ πρᾶξιν, οὐ λόγον τιν', οὐ συνουσίαν,
Οὐδ' ὅσον ἦχον γνωρίσαι νομίσματος·
Οὐδὲ χρόνου πύρωσιν ἐνδεδυμένους,
Ἀλλ' αὐτόθεν φανέντας ἀξίους θρόνων·

Εἰ γὰρ

362. Ταχθέντες εἶναι] Carm. XI:

Ὑμᾶς δ' ἱστορέων τις ἐναντίον οἶδμεν ἀδίνει.
Καὶ τόδε μοῦνον ὄνειαρ ἀφ' ὑμετέρης κακότητος.

Carm. *de vita sua* in initio:

Λαοῦ πρόεδροι, τοῦ καλοῦ διδάσκαλοι,
Ψυχὰς τρέφειν λαχόντες ἐνθέῳ τροφῇ,
Αὐτοὶ δὲ λιμώττοντες· ἰατροὶ παθῶν,
Νεκροὶ βρύοντες ἀφθόνοις νοσήμασι.
Τελείων ὁδηγοὶ τῶν ἐπικρήμνων ἴσως,
Ἃς οὔποθ' ὡδήγησαν, οὐδ' ὡδεύκασιν.
Οἷς μηδ' ἔπεσθαι δόγμα συντομώτατον
Σωτηρίας, δίδαγμά τ' εὐστοχώτατον.

& in Tetrastichis;

Ὑμῖν λέγω μάλιστα τοῖς τοῦ βήματος,
Ὀφθαλμὸν εἶναι μὴ σκότους πεπλησμένον,
Μὴ καὶ πρόεδροι τοῦ κακοῦ φαινώμεθα·
Εἰ γὰρ τὸ φῶς τοιοῦτο, τὸ σκότος πόσον;

ubi τὸ *ὑμῖν λέγω* formula est aliud agentes excitandi, ut animum ad ea, quæ dicuntur, advertant Sic Lucianus in Philopatride: *Σοὶ λέγω, ὦ καλὲ Κριτία, οὐκ αἰδεῖς ἐμοῦ ἐπιβοωμένου τὰ πολλὰ*, &c. Ovidius in Epist. Acontii ad Cydippen:

Alterius thalamo, tibi nos, tibi dicimus, exi.

& in Priapejis:

Heus, inquit, tibi dicimus, Cinæde.

363. Κακῶν ἁπάντων] *Quis enim vereatur scelus, cujus in suggestu gremii complicem videt? Incassum personam ficta severitatis inducit, cum avarus pecunia ambitum dissuadet; cum legibus parendum censet injustus.* Cassiodorus Variar. l. I. ep. IV.

364. Σιγῇ βοῶντες] tale illud Ciceronis in Q Cæcilium, c. VI: *etiamsi taceant, satis dicunt.* Nostro Carm. III fucatæ facies *Μαχλοσύνης σῦλαί τε, καὶ οὐ λαλέοντες ἔλεγχοι.*

365. Πρόεδρος ἡ κακία] Verte: *Improbitas jam pontificiam sedem obtinet*: vel, *malitia jam præsidet*. Vid. infra vers. 642. & seqq. ubi istiusmodi submitti Episcopos ait a Diabolo, quo facilius ecclesiam evertat.

366 Κακὸν γίνεσθαι] Forte rectius, *κακοὶ γίνεσθε· τοῦτο* &c. Ita certe interpres legit. Carm. XI:

Εἷς νόμος ἐστὶ, κάκιστον ἔχειν πλέον.

368. Μόλις γὰρ ἄν τις] ita & Socrates, ni fallor, ad Laidem apud Ælianum. Scilicet,

---- facilis descensus Averni est.
At revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est.

Ergo

Digitized by Google

Pudet me quidem dicere, quo pacto res nostræ comparatæ sint, sed canam tamen.
Quum ordinati, constitutique simus virtutis doctores,
Omnium malorum officina sumus.
Tacite clamamus, etiamsi non videamur loqui:
Sceleratum habemus antistitem: nemo boni quid laboris suscipiat.
Mali evadite. Hoc maxime compendiarium est,
Et optimum. Nimirum ipsum antistitis factum pro lege ducitur.
Etenim vix aliquis omni a doctoribus adhibita vi
Propendet ad meliora. Quod si autem formam & exemplum habeat
Improbum, captus est: similis est rivo per declivia currenti.
Cujus rei causa est quædam hujusmodi. Proditum est literis, aquilam
Singulari quadam industria pullorum suorum oculos ad radios solis sic explorare,
Ut per eos fetum genuinum ac spurium mox agnoscat:
Quorum alterius patrem se fatetur, alterum de nido suo deturbat.
Nos vero cunctos facili motu adducti collocamus
In antistitum solia, modo ipsi velint:
Nequaquam recentium, aut priscorum, vel actiones
Considerantes, vel doctrinam, vel conversationem:
Immo ne sonum quidem numismatis exploramus.
Non eos antistites facimus, qui aliquo temporis spatio fuerint examinati:
Sed qui suomet judicio digni videntur.

At

Ergo recte noster paulo ante;

Πονείτω μηδὲ εἷς.

369. *Εἰ δ᾽ ἔχοι τύπον*] sic Carm. x Episcopi dicuntur

Παντοίης κακίης ἐκ ἄκος, ἀλλὰ τύπος.

Terent. Andria: *Quod si magister accedat ad eam rem improbus, animus ægrotus parvo momento huc illuc impellitur.*

370. *Ῥεῖς κατὰ πρανοῦς*] Carm. XI:

Τοῖα μὲν ἡγητῆρες. ὁ δ᾽ ἕσπεται ἐγγύθι λαός.
Πρόφρονες ἐς κακίην καὶ ἡγητῆρος ἄνευθεν.

Ut enim Synesius ait de Provid. *Κακία μὲν αὐτοδίδακτον, ἀρετὴ δὲ σὺν πόνῳ κτᾶται.* Vid. infra v. 721. Sophocles:

Ταχεῖα πειθὼ τῶν κακῶν ὁδοιπορεῖ.

371. *Βολαῖς μὲν*] Carm. LII:

Οἱ δ᾽ αὐτοτίκτουσι, καὶ ὡς ῥίπτουσι νεοσσούς.

Tertullianus de Anima cap. VIII: *Solem noctuæ nesciunt oculis: aquila ita sustinent, ut natorum suorum generositatem de pupillarum audacia judicent: alioqui non educabunt, ut degenerem, quam solis radius averterit.* Vid. & Scholiasten Homer. Γλ. ρ΄.

377. *Τῶν πάλαι*] *οἱ πάλαι* hic non prisci sunt, sed qui jam diu fuere Catholici Christiani.

379. *Οὐδ᾽ ὅσον ἦχον*] ut exploratoribus monetæ moris est. Sic Persius in Sat de fidelia:

----- *sonat vitium percussa maligne.*

380. *Πύρωσιν*] examen auri per ignem, *καθαιρομένου χρύσοιο*, ut ait Carmine VII. Tempus autem morum explorator est. Non enim diu latet simulatio. *Da un picciol pertugio*, ut ajunt Itali, *si vede giorno.* Noster infra inter varia:

Πύρωσις οἶμαι τοῦτο, καὶ τέχνη.

383. Χει-

Εἰ γὰρ τόδ' ἴσμεν, ὡς τὸ ἐξειλεγμένον
Χεῖρον τίθησιν ὡς τὰ πόλλ' ἐξουσία,
Τίς ἂν προβάλατ' εὖ φρονῶν, ὃν ἀγνοεῖ;
Καὶ εἰ τοσοῦτο τὴν ἐμὴν ἔργον μόνην
Ψυχὴν κυβερνᾶν ἐν βίου τρικυμίαις,
Πῶς παντὶ δώσεις αὐχένας λαοῦ τόσου;
Πλεῖν, ἢ καταδῦσαι τὸ σκάφος σπουδὴν ἔχεις;
Πόθεν λίθοι μὲν δυσπόριστοι τῶν καλῶν;
Καὶ γῆς ἀρώματ' οὐ τόπου παντὸς φέρειν;
Ἵππος δ' ὁ μὲν κάκιστος ἐν μέσῳ πολύς.
Τὸν δ' εὐγενῆ τρέφουσιν οἶκοι πλουσίων.
Ὁ δὲ πρόεδρος ῥᾳδίως εὑρίσκεται,
Μηδὲν πονηθεὶς, πρόσφατος τὴν ἀξίαν.
Ὢ τῆς ταχείας τῶν τρόπων μεταστροφῆς!
Πεσσῶν κυλίσματ', (ἐν κύβοις τὰ τοῦ θεοῦ)
Ἢ κωμικὸν πρόσωπον, ἀθρόως τεθὲν
Τῶν εὐτελεστάτων τε καὶ μικρῶν ἐνὶ,
Πέφηνεν ἡμῖν οὗτος εὐσεβὴς νέος.
Πολλή τις ὄντως ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
Εἴγ' ἐν προφήταις καὶ Σαοὺλ ὁ φίλτατος.
Χθὲς ἦσθα μίμων καὶ θεάτρων ἐν μέσῳ,
(Τὰ δ' ἐκ θεάτρων ἄλλος ἐξεταζέτω)
Νῦν αὐτὸς ἡμῖν ἡ ξένη θεωρία.
Πρώην Φίλιππος, καὶ θεῷ πέμπων κόπιν,

Ὡς

383. *Χεῖρον τίθησιν*] Honores enim mutant mores. Sic in tetrastichis:

Καὶ γὰρ κακοὺς καλοῦμεν, οὐχὶ τοὺς κάτω,
Τοὺς δ', οὓς τύχ' ὑψῶσι, πίπτοντας μέγα.

387. *Πλεῖν ἢ καταδῦσαι.*] Interpres, *πλὴν εἰ καταδῦσαι*, legit Sed & defendi vulgata potest, ut sit interrogationis nota post *τόσου*; & tum vertendum: *Navigarene, an demergi* navem mavis? *Navis* de ecclesia, item de rep. usitatum est. Sic apud Horat.

O navis, referent te in mare venti, &c.

Sed altera lectio potior est.

390. *Καὶ γῆς*] *Non omnis fert omnia tellus.*

India mittit ebur, molles sua tura Sabaei.

394. *Μηδὲν πονηθείς*] in Maximum hæc dicta sunt, qui rerum erat divinarum imperitissimus. Sic Orat. 1: *ᾐσχύνθην ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ὅσοι μηδὲν τῶν πολλῶν ὄντες βελτίους, μέγα μὲν οὖν, εἰ καὶ μὴ πολλῷ χείρους, ἀνίπτοις χερσίν, ὃ δὴ λέγεται, καὶ ἀμυήτοις ψυχαῖς, τοῖς ἁγιωτάτοις ἑαυτοὺς ἐπεισάγουσι, καὶ πρὶν ἄξιοι γενέσθαι προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, μεταποιοῦνται τοῦ βήματος, θλίβονταί τε, καὶ ὠθοῦνται περὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆς τύπον, ἀλλ' ἀφορμὴν βίου τὴν τάξιν ταύτην εἶναι νομίζοντες.*

396. *Πεσσῶν κυλίσματ'*] Vide not. ad vers. 334. Interpres hic legit *ἢ κύβοι*, vel *κύβων*, pro *ἐν κύβοις*; minus recte, prava deceptus distinctione Non nego vero talos a tesseris diversos esse. Sic enim Sophocles apud Eustath. in Homer. Il. κ': *Καὶ πεσσὰ πεντάγραμμα, καὶ κύβων βολαί.* E quibus duobus locis talorum figura pentagonos & volubilis cognoscitur, Victoriam, seu Venerem *quinto die* natam in *Fortuitis* p. 205 & 206 ostendimus: quæ & cap. 11 de numero quinario consuli poterunt. Suetonius

At enim si scimus plerumque fieri, ut antistitem delectum
Potestas ipsa pejorem efficiat:
Quis mentis compos eligere velit eum, quem ignorat?
Et si tam magni res laboris est, tantum animam
Meam in decumanis illis vitæ fluctibus gubernare,
Quo pacto committas, ut tam numerosi populi cervices cuivis subjicias?
Nisi forte tibi studio est naviculam velle mergere.
Qui fit, ut magni quidem pretii gemmæ difficulter conquiri (possint,
Et non cujusvis loci sit aromata ferre;
Ut equorum item malorum magna sit copia,
Quum generosos tantum domus locupletum alant:
Antistes vero facili momento reperiatur,
Qui nihil antea præstiterit, & novitius ad dignitatem accedat?
O subitam morum mutationem!
Res divinæ modo sunt jactus alearum, cuborumque.
Si larva comica subito imponatur
Alicui de hominum genere vilissimo,
Statim ille nobis prodit recens factus homo religiosus.
Magna profecto gratia spiritus est,
Si jucundissimus ille Saulus vatum in numero sit.
Heri mimorum & spectaculorum in medio versabaris;
Et quæ post spectacula perpetraveris, alius inquirat:
Nunc ipse nobis spectaculum quoddam novum & inusitatum exhibes. (excitatum mittebas,
Nuper equorum perquam studiosus eras, & Deo pulverem
Ut

tonius in Augusto, c. LXXI: *Talis enim jactatis, ut quisque canem, aut senionem miserat, in singulos calculos singulos denarios in medium conferebant, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat* Ita enim illic legendum, pro *tales*, puto. Plura videsis apud Demsterum in Paralip. ad Rosin. l. v. c. 1. ubi obiter senarius veteris Poëtæ a Suida allatus levi correctiuncula emendandus est, legendumque:

Μίδας ὁ ἐν κύβοισιν εὐβολώτατος, pro *εὐβουλότατος*.

Id est, *Optimus ad jaciendum*, vel *in jactu felicissimus*: non autem *consultor optimus*, ut illic versum legitur. Plura Cæl. Rhodiginus, Hadrianus Junius in Animadversion. Alexander ab Alexandro, aliique suppeditabunt.

397. *Ἢ κωμικὸν*] interpres, *ἐν κωμικὸν πρόσ. τιθῇ*.

401. *Εἶγ' ἐν προφ.*] Sic Carm. x:

Θαῦμα μέγ' ἦν Σαοὺλ, χάριτος ξένος. ἀλλ' ὑποφήτης.

403. *Τὰ δ' ἐκ θεάτρων*] suspiciosissima est hæc per speciem ignoscendi tacendique accusatio. Fortean Maximi commercium illud cum feminis innuit, de quo in Jambicis ad eundem:

Ὧν σὺ δὲ κύκνος, οἷς ἐπιχεῖς μουσικὸν,
Ὅταν ῥέωσιν ὡς Ζέφυρος κατὰ πτερῶν
Αὔραις πραείαις ἀζυμένους ἀπλωμένων.

Quæ & ipsa allegorica sunt.

404. *Ἢ ξένη θεωρία*] malim, *ὦ ξένη θεωρία*.

405. *Καὶ θεῷ πέμπων*] non potuit acerbius quidquam dici, nec urbanius.

Εἰς ἄλλος εὐχὰς, ἢ νοήμαθ' εὐσεβῆ.
Τὸ δ' αἴτιον, πίπτων τις ἁρματηλάτης,
Ἤ τις τὸ δεύτερ' ἵππος ἐν δρόμοις φέρων·
Ἵππων δ' ἀήρ σοι κῦφος ἀντετύπτετο,
Ὡς ἐκ φρενῶν πεσόντι καὶ μεμηνότι·
Νῦν εὐσταλής τις, καὶ βλέπων αἰδῶ μόνην,
Πλὴν εἰ λαθών που πρὸς ἀρχαῖον δρόμοις,
Ὡς λοξὸς οἶμαι πτόρθος ἐκφυγὼν βίαν
Χειρὸς κατευθυνούσης εἰς ταὐτὸν τρέχει.
Χθὲς ῥητορεύων τὰς δίκας ἀπημπόλεις,
Στρέφων ἄνω τε καὶ κάτω τὰ τῶν νόμων,
Ἐξ ὧν ἀπώλλυς, οὓς ἔσωζεν ἡ δίκη,
Σταθμῇ δικαίῳ χρώμενος τῷ πλείονι.
Νῦν μοι δικαστὴς, καὶ Δανιήλ τις ἀθρόως.
Χθές μοι δικάζων σὺν ξίφει γυμνουμένῳ
Τὸ βῆμ' ἐποίεις ἔννομον λῃστήριον,
Κλέπτων, τυραννῶν, καὶ παρὲκ πάντων τοὺς νόμους.
Ὡς ἥμερός μοι σήμερον! οὐδ' ἐσθῆτά τις
Οὕτως ἀμείβει ῥᾳδίως, ὡς σὺ τρόπον.
Χθὲς ἐν χορευταῖς ἔστρεφες θηλυδρίαις,
Γάμων δὲ κῆρυξ ἦσθα λυδαῖς ἐν μέσαις,
Ὠδαῖς λυγίζων, καὶ ποτοῖς γαυρούμενος.
Νῦν σωφρονιστὴς παρθένων καὶ συζύγων·
Ὡς οὐ τὸ καλὸν ὕποπτον ἐκ τοῦ πρὶν τρόπου!
Σίμων μάγος χθὲς, σήμερον Πέτρος Σίμων.

Φθ

407. Πίπτων τις] Ex Homero noster hæc sumsisse videtur, ubi ludos in funere Patrocli factos describit.

410. Ὡς ἐκ φρενῶν] non secus atque auriga e curru. Qui Pythii Apollinis afflantur aura, mente excidunt. Huic equorum auram noster comparat, quæ illum mente, ut aurigam curru, excussit.

411. Νῦν εὐσταλὴς] habitu, vultuque in modestiam composito.

Ibid. Βλέπων αἰδῶ μόνην] κάτω νεύων. Apud Aristænetum lib. I epist. XIX: Ἐκπλήττομαι, νὴ τῶν θεῶν, πῶς ἀθρόως ἅπαντα μεταβέβληκεν ἡ γυνή. ubi inter cetera argumenta matronalis verecundiæ, νεύει τι κάτω. Oculi vero pudoris indices & sedes sunt: ut in notis ad Longinum fusius ostendam. Contra ὀφθαλμοὶ στρεφόμενοι καὶ περιφερόμενοι, καὶ μανικὸν βλέποντες a nostro in Juliano arguuntur, invectiva II.

412. Πλὴν εἰ λαθὼν] *Naturam expellas furca, tamen usque recurret.* Venusta vero est illa naturæ, cui vis facta, cum ramo comparatio. Sic Carm. IV:

Ὥς τε φυτὸν παλάμῃσι μεθελκόμενον κομόωντος,
Γυρῶσαι προτέρην ἔμπαλιν ἐς κακίην.

418. Σταθμῇ δικαίῳ] ironice. Longinus περὶ ὕψους sect. ult. Οὐ γὰρ ἐπὶ κρίσει μέν τις δεκασθεὶς οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν δικαίων καὶ καλῶν ἐλεύθερος, καὶ ὑγιὴς ἂν κριτὴς γένοιτο. Interpres hæc non cepit. Corrige igitur versionem, & repone: *Amussi*, seu *regula*, *justi usus plus dantis manu*, pro δικαίῳ, legendum est δικαίως.

426. Γάμων τε κῆρυξ] al. κόλαξ. Quod quid sit, nescio. Per præconem vero in Græcia apud

Digitized by Google

Ut alius quispiam preces, aut cogitationes religiosas.
Ejus autem caussa mutationis hæc est: forte cadebat auriga (quidam,
Vel equus in cursu victus:
Aër autem equorum levis te reverberabat,
Tamquam mente captum, & furore correptum.
Nunc itaque compositis es moribus, & tantum verecundiam vultu præ te fers,
Nisi forte clam ad mores pristinos recurras,
Tamquam ramus incurvus, qui vim manus
Dirigentis effugiens pristinam ad formam redit.
Heri oratoris munere fungens jus fasque venale habebas:
Leges susque deque volvens,
Quibus eos perdebas, quos justitia salvos esse volebat;
Æqua lance illorum in caussis utens, qui plus largiebantur.
Nunc autem subito judex & Daniel alter factus es.
Heri gladio nudato pro tribunali sedens (cum,
Id ipsum faciebas esse legitimum quasi quendam latrocinii lo-
Dum cleperes, tyrannidem ac vim usurpares, præsertim in leges ipsas. (quidem
At quam hodie mihi mitis ac mansuetus es! Ne vestimentum
Tam facile mutare quis queat, ut tu mores mutas.
Heri temet inflectebas inter effeminatos tripudiatores
Nuptiarumque eras præco inter lascivas Lydias,
Cantilenas quasdam flexili volubilique voce concinens, & in compotationibus superbiens.
Nunc tam virginum, quam in conjugio degentium moderator es, ad modestiam eos continentiamque revocans.
Quam tua virtus ex moribus suspecta est?
Heri Simon magus eras, hodie Simon Petrus.

Heu

apud Rhodios novam nuptam in thalamum vocatam, deductamque, e Plutarcho discimus in Problem. v. Brisson. de nuptiis. *Lydiæ* feminæ tibicines sunt, in nuptiis & festis adhiberi solitæ.

427. Ὠδὰς] fescenninos, carmina obscœna nuptiarum, *ᾄσματα αἰσχρὰ, καὶ μέλη θηλύνοντα καρδίας τόνον*, ut ait Carm. III Jamb. quibus, ut hic, & *αὐλοὺς* jungit, & *χορείας πορνικῶν βακχευμάτων*.

Ibid. *Ὠδὰς λυγίζων*] verbum hoc turpem quandam & inhonestam in cantu gestuque mollitiem significat. Sic & orat. XXI *ἀνδρόγυνα λυγίσματα* appellat p. 380, *τὸ εὔστρεπτον καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἔντεχνον*, quo auditores falli solent, non secus ac spectatores *ψήφοις* decipiuntur *τὴν ὄψιν κλεπτόμενοι τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως*. Ita & Carm. III Jamb.

Ἄλλο δὲ ἐκείνων ἔθνος ἀθλιώτερον
Τῶν ἀρρένων τὴν δόξαν ἐξορχουμένων,
Μελῶν λυγισμοῖς συγκατακλῶντες φύσιν.

ita enim illic legendum pro *λογισμοῖς*: ut liquet ex epist. XLIII ad Gregor. Nyssenum.

F 2 431. Ἀντ

Φεῦ τοῦ τάχους! φεῦ, ἀντ' ἀλώπεκος λέων·
Σὺ δ' εἰπέ μοι, βέλτιστε, καὶ πράκτορος φόρων,
Ἢ καὶ στρατοῦ τιν' ἐκλελοιπὼς ἀξίαν,
Πόθεν πένης ὢν, εἶθ' ὑπερβαλὼν Κῦρον,
Τὸν Μῆδον, ἢ τὸν Κροῖσον, ἢ Μίδαν πόροις,
Πλήρη τὸν οἶκον δακρύων κεκτημένος,
Μετῆλθες εἰς τὸ βῆμα, καὶ κρατεῖς θρόνου,
Ἔπειτα πάντα συλλαβὼν ἔχεις βίᾳ;
Τέλος, τυραννῶν καὶ θεοῦ μυστήρια,
Οἷς οὐδὲ θαρρεῖν προσβλέπειν ἐχρῆν ἴσως
Τοὺς μὴ λίαν πόρρωθεν ηὐτρεπισμένους;
Τὸ λουτρὸν, ἡ κάθαρσις, ἐξήμειψέ σε;
Μεῖον· φανήτω· καὶ τί σοι φθονήσομεν;
Ἐμὸν τὸ κέρδος· τῷ χρόνῳ τι δὸς μόνον·
Αἰτῶ σε μικρὰν τοῦ πόθου προθεσμίαν.
Εἰ δὲ καθαρθεὶς σήμερον δώρῳ θεοῦ
Βρύεις τὸν αὐτὸν βόρβορον ἐκ ῥαθυμίας,
Πηγῆς μυούσης, ἢ βρύει τὰ πρὶν κακά,
(Ἡ γὰρ πλύσις κάθαρσις οὐ πάντως τρόπου,
Τῶν δ' ἐκφυέντων ἐκ τρόπου βλαστημάτων)
Σαφῶς τόδ' ἴσθι, πόθιμος ἡ σωτηρία.
Ὅσῳ τὸ πρὶν μὲν, δεξιαὶ γοῦν ἐλπίδες·
Νῦν δ' οὐδὲ τοῦτο. Ἓν χάρισμ' ἑνὸς θεοῦ·
Ἔστω δὲ μὴ κακός τις· ἀρκέσει τόδε·
Καὶ κηρὸν ἂν στέργοιμεν, ὃς τύπους πάλαι
Τοὺς πρὶν λεανθεὶς, τοὺς καλοὺς μετεγγραφῇ.
Γενοῦ Ζακχαῖος· τοῖς μὲν ἠδικημένοις
Μὴ πλεῖον, αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, εἰ δοκεῖ,

431. Ἀντ' ἀλώπεκος] i. pro humili & abjecto adulatore insolens & superbus, minaxque dominus, v. Adag. sic Carm. x:

Οὐδὲ δορὴν βασιλῆος ἔχων βρεκροῖο λέοντος
Κεύθει κερδώην ἔνδοθι δολοσύνην.

in præfatione autem in sua Carmina:

Πίθηκος ἡμῖν ἀετίας, νῦν δ' αὖ λέων.

432. *Πράκτορος φόρων*] *φορολόγε.* Esaias cap. III: *Λαός μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς.* Vid. supra *φορολόγοι.*

436. *Δακρύων*] id est, spoliis, & bonis, quæ vi doloque, multis cum possidentium lacrymis in domum tuam congessisti.

437. *Εἰς τὸ βῆμα*] id est, unde nobis tam subito episcopus ades, qui de suggestu populo præcepta recte vivendi tradas

442. *Ἡ κάθαρσις*] al. ἢ. vel ἦ.

444. *Ἐμὸν τὸ κέρδος*] non recte hoc vertit Leunclavius. Rectius: *valde id mihi placet.* Id est, me sic juveris: nam, quæ dicis, mihi grata sunt. Sic infra v. 502: *Ἐμοὶ τὸ κέρδος πειθέτω μόνον λέγων.*

445. *Τοῦ πόθου*] alii *τοῦ χρόνου.* Sicut & interpres.

446. *Ἐκ ῥαθυμίας*] *per segnitiem.* Neglexerat hoc addere Leunclavius.

Heu nimiam celeritatem, heu! pro vulpecula leo prodisti.
Velim autem mihi dicas, vir optime, qui tributorum exactor
Vel aliquam in exercitu dignitatem reliquisti, (eras,
Qui factum sit, ut, quum pauper esses initio, deinde tam
factus opulentus, ut superares Cyrum
Illum Medum natione, vel Crœsum, vel Midam divitiis.
Domum totam lacrymis refertam possidens,
Ad suggestum transieris, & solium occuparis,
Omniaque per vim complexus obtineas,
Ad extremum etiam in Dei mysteria tyrannidem exercens;
Quæ ne adspicere quidem audacter oportebat eos,
Qui non diuturno prius tempore forent præparati?
At lavacrum, & lustratio te immutavit?
Opperire nonnihil. Re illud declarato. Non invidebimus.
Meo consecutus es hoc cum commodo. Saltem aliquid tempori concede.
Breve scilicet abs te spatium temporis postulo.
Quod si repurgatus hodie per Dei gratiam
Scates eodem socordiæ cœno, *ob ignaviam*
Manente fonte, de quo priora vitia scaturiebant,
(Nam ablutio non prorsus est indolis ipsius lustratio,
Sed eorum germinum, quæ ex eo nascuntur)
Scito salutem tuam luctuosam esse.
Quippe prius superabat adhuc spes bona:
Quæ hoc modo amittitur, unicum solius Dei donum.
At vero, ais, satis est aliquem malum non esse.
Hac ratione te ceu ceram amplectemur, quæ, pristinis figuris
Non elegantibus molliendo deletis, alias accepit.
Fac Zachæus sis, ac fraude quidem per se circumventis
Non amplius quam sortem ipsam, siquidem ita visum fuerit,
Resti-

453. Ἓν χάρισμα] id est, non bis datur, repetiturve baptismus, quo priora peccata abluuntur. Veteres in hos satis severi fuerunt, qui post baptismum in idem peccatorum cœnum revolverentur. Vide vers. 493, & seqq. Quare nonnulli baptismum in ultimum vitæ diem protrahere conati, ut sic puri mundique a peccatis morerentur. Vid. D. Chrysostomum homil. Εἰς τὸ ἱκετηρίας, nostrum Orat. XL, Augustini Confess. &c. Imo etiam nescientes nec sentientes in morbis baptizati, ut est apud D. Augustin. l. IV. Confess. De quo & canon exstitit Concilii Laodiceni CLI. Hi vero, qui in morbis baptizabantur, ad Presbyterium non admittebantur, juxta canonem LVII Concilii Neocæsariensis.

455. ὡ τύπους πάλαι] rectius, ὃς τύπους πάλαι, & mox, μετεγράφη, pro μεταγραφείς.

457. Γενοῦ Ζακχαῖος] Lucæ XIX, 8.

458. Τὸ κεφάλαιον] id ipsum, quod eripuisti: ipsam saltem sine fœnore summam, seu sortem restitue.

Μόνον καταθῇς· οὐ γὰρ φέρεις τὸ τοῦ νόμου.
Τοῖς δ' αὖ πένησιν εἰσένεγκ', ὅσον θέλεις·
Καὶ τότε Χριστὸν ἱλάσεις ἀξίως,
Εἰ δ' ἔνδον ὄντων σκύλων, ἦν μικρὰ δῷς
Πένησιν, οἴει τυγχάνειν ἐλεύθερος,
Τὸ θεῖον ἡμῖν πέπραται, εἰ θέμις λέγειν·
Πῶς γὰρ δίκαιον, τὴν βλάβην μὲν τὴν ἐμὴν
Ἄλυτον εἶναι, σοὶ δὲ τὸ χάρισμ' ἔχειν
Τὸ μὴ δίκας δοῦναί σε τῶν πλημμελημάτων;
Ἔχεις χάρισμα; τῶν δ' ἀλλοτρίων γοῦν
Πόρρωθεν· οὕτως ἡ κάθαρσις παντελής·
Εἰ δ', ἡνίκ' ἦλθε τοῦ χαρίσματος μέσος,
Εἶχες τὰ μὴ σά, μηδὲ πάντ' ἐξέπλυνε,
Ὀκνῶ τὸ ἑξῆς, παντὶ δ' οἴομαι σαφές.
Ζήτει χάρισμα· νῦν γὰρ οἶδ' ὀφειλέτην·
Κἂν ὁ θρόνος σε λίαν ὑψηλὸν φέρῃ·
Ὧν ἠδικήκαμεν γάρ, οὐκ ἂν παυόμεθα,
Τὸ λουτρὸν ἐξάλειψις· ὥστε παντελῶς
Σαυτὸν καθαίροις· ἀλλὰ καινὶ μὴ γελῶ,
Ἄλλους καθαίρων αὐτὸς ἐσπιλωμένος.
Εἰ μὴ μόνῳ σοι τοῦτο ἐκ θεοῦ γέρας,
Ὡς ἂν γράφει χεὶρ βασιλέως πρὸς χάριν,
Τὸ καὶ προσεπαινεῖσθαί σε τῆς τυραννίδος·
Εἰ δ' οὐδὲ τὸ λουτρὸν ἐκκαθαίρει παντελῶς
Τοὺς, ὥσπερ εἶπον, τῇ χάριτι δεδεσμένους,
(Θεὸν γὰρ οὔποτ' οὐδὲ εἷς σοφίζεται,
Τὸν συνδέοντα καὶ σοφοὺς σοφωτέροις,)
Τίς ἂν καθήραι τῶν μετὰ χρῖσιν κακῶν
Τοὺς αὖθις ἐγχρωσθέντας ἰλύος βάθει,

Καὶ

459. Οὐ γὰρ φέρεις] ut secundum legem quadruplum restituas. Mox malim, καὶ τότε συ.

462. Σκύλων] al. σύλων, id est, pignoribus, quæ pro fœnore sumsisti.

464. Τὸ θεῖον ἡμῖν πέπραται.] vertere malim: *omnis de Deo, ejusque justitia, spes nobis abiit.* Actum est de Divina justitia.

466. Ἔχειν] id est, τοιοῦτον ἰσχύειν, ὥστε σε μὴ δοῦναι δίκας. Pro σοὶ al. σύ. Minus bene.

468. Ἔχεις χάρισμα] Ἔχεις hic legit interpres. χάρισμα hic pro baptismi gratia & efficacia ponitur. Quam & gentiles affectarunt, suos quoque baptizantes, ut est apud D. Augustinum l. VI, c. V, de Baptismo contra Donatistas.

474. Ὁ θρόνος] Urbanus Papa in epist. de rerum communione: *Quod autem sedes Episcoporum in ecclesiis excelsa constituta & præparata inveniuntur in throno, speculationem & potestatem judicandi, & solvendi atque ligandi a Domino sibi datam materiem docent.*

486. Τίς ἂν καθήραι] Origenes sane iis, qui regene-

Restituas: (quando, quod lege præscriptum est, ferre non potes)
Verum pauperibus, quantum omnino vis, afferas.
Hoc modo Christum egregie convivio excipies.
Quod si spoliis domi repositis, exili beneficentia
In pauperes exercita, consequutum te putas, ut sis immunis a crimine designato, (qui fas est.
Nimirum ipso numine ad quæstum abuteris, si quidem ita lo-
Nam quo pacto æquum sit, meam quidem noxam
Indissolubilem esse, tuam vero gratiam hoc juris habere,
Ne multeris propter facinora perpetrata?
Habeas scilicet Dei gratiam. Verum fac longe alienis a bonis
Absis: sic tua lustratio perfecta erit omnibus numeris.
Quod si eo tempore, quo Dei gratiam consequebaris,
Facultates non tuas possidebas; non etiam integre ablutus es.
Nam, quod porro restat, quo minus efferam, metu præpedior, quamquam id nemini non esse perspicuum arbitror.
Gratiam quærito. Animadverto te debitorem esse,
Tametsi thronus admodum te in sublime ferat.
Nimirum, quæ improbe & injuste commisimus, per lavacrum abolentur,
Non, sicubi jam halucinamur. Quapropter integre
Te purga: neve committas, ut irridearis,
Quasi qui alios purget, ipse maculis pollutus sit.
Nisi forte tu solus hoc a Deo peculiare munus habes,
Instar eorum privilegiorum, quæ ad gratificandum alicui manu Imperatoria subscribuntur:
Ut præter ipsam tyrannidem, qua pœnas omnes respuis, etiam laudem merearis.
Sin ne lavacrum quidem omnino purgat eos,
Qui gratiam sic acceperunt, ut dixi:
(Nam Deum argutiis suis nemo circumscribere potest,
Qui quidem versutos & ingeniosos etiam modis argutioribus constringit, & capit)
Quis quæso post abstersionem vitiorum lustret eos,
Qui rursum in cœni se profunditatem demergunt?

Qui-

regenerati iterum ad peccata pristina prolabuntur, Baptismum non aquam salutis, sed ignem perditionis esse dicit Homil. iv in Hieremiam.

496. Τῷ φλογοφόρῳ πυρί.] Vide notas ad vers. xl.

497. Πλὴν

Καὶ τὸ ἄνωθεν εἰκόνος τὴν ἀξίαν
Καθυβρίσαντας ἑρπετῶν ἢ θηρίων
Μορφαῖς, ἀφ' ὧν ποιούμεθα, ζηλουμένων;
Πλάστης γὰρ ἄλλος ὁ πρότερος καθίσταται,
Ὃν ἔργον ἐκτρῖψαί τι καὶ πόῤῥω βαλεῖν.
Οὐδὲν γάρ ἐστι δεύτερον καθάρσιον.
Ἅπαξ γεγέννημ'· εἶτ' ἀνεπλάσθην θεῷ.
Τυχὸν τιν' ἄλλην ὕστερον πλασθήσομαι
Πλάσιν, καθαρθεὶς τῷ φιλοτρόπῳ πυρί·
Νῦν δ' οὐδὲν οἶδα φάρμακον, πλὴν δακρύων,
Ἐξ ὧν συνούλωσις μὲν ἔρχεται μόγις,
Οὐλαὶ δ' ὅμως μένουσιν, ὡς ἐμὸς λόγος,
Τῶν πρὶν κακίστων τραυμάτων κατήγοροι.
Εἰ δ' ἔστιν, ὅστις καὶ πλέον θαῤῥεῖ θεῷ,
Ἐμὸν τὸ κέρδος· πειθέτω μόνον λέγων·
Εἴποι τάχ' ἄν τις, ὡς ἐπισκόπων χέρες,
Τότ' ἐν μέσῳ κήρυγμα, λουτροῦ τις χάρις,
Ἅς τ' ἐκβοῶμεν, ὡς ἀνάξιοι, μέσας
Φωνὰς, διδόντες τὴν κάθαρσιν τῇ κλίσει,
Καὶ τῷ τυραννήσαντι δῆθεν πνεύματι,
Κρίσει δικαίων καὶ σοφῶν ἐπισκόπων·
Οὓς θᾶττον οἶμαι τοῦ μύσους τι λαμβάνειν,
Ἢ τῆς ἑαυτῶν λαμπρότητος προσνέμειν.
Ῥᾷον κακοῦ γὰρ ἢ καλοῦ μετουσία·
Γνώσῃ δ' ἐκεῖθεν, ὡς ἀληθεύει λόγος.
Κρέας γὰρ εἰ ψαύσειεν ἡγιασμένον
Ποτοῦ, Μιχαίας φησὶν, ἢ βρωτοῦ τινὸς,
Οὐκ ἂν ποθ' ἁγνίσειεν, οὗ ψαύσαι τύχοι.

Ἐκ

497. Πλὴν δακρύων] Tertullianus de Pœnitentia, c. VI: *Peccator ante veniam deflere se debet, quia tempus pœnitentiæ idem quod periculi & timoris.* Absolutionem tamen Confessio præcedebat: quam sequebatur conscientiæ purgatio sacrificio & manu sacerdotis, ut est apud D. Cyprianum de lapsis.

503. Ἐπισκόπων χέρες] impositio manuum in veteri ecclesia triplex erat, Ordinationis scil. & Benedictionis, quæ duplex. Ad hanc enim referenda, quæ baptizatis impertiebatur: ut & lapsis ac pœnitentibus, interveniente oratione. v. Cyprianum de lapsis, Hieron. adversus Luciferianos, Nicephor. Callist. l. VI cap. 11 Hist. Eccl. Isidorum lib. VI, 19 itemque Balduinum ad Optatum Milevitanum p. 92, ac Justellum ad Canones Eccles. Univ. & Concil. Afric. At hic de ordinatione, seu consecratione Episcopi sermo est. Κλίσις est genuflexio. Genibus enim flexis hanc accipiebant: non secus ac οἱ ὑποπίπτοντες. Τὸ τυραννῆσαν πνεῦμα est invicta vi animos movens spiritus. Ironia hic.

504. Τότ' ἐν μέσῳ κήρυγμα] hoc scilicet, quod inante ordinationem Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorumque, &c. in ecclesia fieri solebat. Nemo enim ex hisce ante ordina-

Quique cælestis imaginis dignitatem
Per scelus deformant, ac in reptilium, belluarumve
Figuras commutant, quas quidem æmulando qualitates easdem consequimur?
Etenim affectus noster alius quidam quasi formator nostri est.
Quem abjicere, ac longe ablegare, magni res est laboris.
Nulla namque restat altera lustratio.
Semel procreatus sum; deinde instauratus Deo.
Fortassis alio quodam modo deinceps fingar
Per mitem ac benignum ignem, sive explorationem lustratus.
Nunc aliud remedium, extra lacrymas, nullum plane *scio*.
Quibus quidem lacrymis vix obducta vulnera consenescunt.
Nam cicatrices de mea quidem sententia nihilominus remanent,
Pessimorum vulnerum, quibus adfecti prius eramus, accusatrices.
Quod si quis est, qui majus etiam aliquid sibi de Deo pollicetur,
Equidem hoc ipsum in lucro ponam. Tantum id oratione sua mihi persuadeat.
Fortasse dixerit quispiam, Antistitum manus,
Et denuntiationem, quæ fit ad omnes, aliam quandam esse lavacri gratiam:
Itemque voces illas, quas nos indigni proclamamus,
Quum ipsa inclinatione purgationem largimur,
Etiam spiritui scilicet, qui tyrannidem exercuit,
De judicio sanctorum & sapientum antistitum.
Quos equidem arbitror potius piaculi participes fieri,
Quam sui splendoris puritatisque aliquid cum aliis communicare.
Facilius enim mali quam boni participes reddimur.
Quam autem sit hæc vera oratio, licebit hinc animadvertas,
Si caro consecrata & sanctificata rem aliquam
Poculentam aut esculentam attigerit, negat omnino Michæas vates
Ab ea sanctificari ac lustrari, quod attingitur.

Quum

dinabatur, quam a quovis ex populo scitatum esset, ecquis, quod objiceret, inveniret. Postea illud præconio publico in ecclesia factum. v. Canones Eccles. Universalis.

Ibid. Λουτροῦ τις χάρις] id est, gratia quædam, quæ sit ad instar baptismi: beneficium, quod lavacro baptismi conferri queat, quippe peccatorum ablutionem præstans.

505. Ὡς ἀνάξιοι] formula ejus, qui ordinabatur, præ modestia hacce dignitate indignum se fatentis. Quare rectius verteris: *quas tum pronunciamus, indignos nos esse profitentes*.

512. Κρέας μὲν] al. κρέας γάρ.

Ἐκ τῶν δ' ἀνάγκην ἁγνὰ κοινωθήσεσθαι·
Ταῦτ' ἐν ὁ θεῖος Παῦλος εὖ πεπεισμένος,
Ἐν οἷς τυποῖ Τιμόθεον ἐξ ἐπιστολῆς,
Νόμον τίθησι, μὴ προχείρους τὰς χέρας
Ἄγειν ἐπ' ἄλλον, μηδὲ κοινοῦσθαι τρόπον.
Ἀρκεῖν γὰρ ἡμῖν φόρτον οἰκείων κακῶν.
Ἔστω δὲ λουτρὸν, εἰ δοκεῖ, καὶ τοῦτό σοι·
Τίς ἐγγυᾶται τὸν τρόπον, λέγοντα δίχα
Δεικνύντος, ὡς ἔσμηξε καὶ βάθος χάρις,
Ἀλλ' οὐκ ἐπιπολῆς, ὡς βαφή τις ἐκ πόας
Ἢ λαμπρότης, ἧς καὶ τὸ καλὸν ἔκπλυτον;
Ἔστω δὲ καὶ τοῦθ' ἡ κάθαρσις παντελής·
Ὁ βαθμὸς ἤμειψέν σε· ἄγγελον βλέπω.
Τοῦτ' ἐν ὁ πιστὸς, καὶ σέβων ἐμοὺς νόμους,
Δώσει προθύμως, οὐδὲ δοὺς τῷ δόγματι.
Ὁ δ' ἐκτὸς οὐδὲν οἶδε, πλὴν εὐδοξίας,
Ὅρον τίθεσθαι τοῦ καλοῦ τῆς πίστεως·
Ὡς τῶν μὲν αὐτοῦ μηδὲ ἓν λογίζεσθαι,
Τῶν σῶν δὲ πικρὸς ἵστασθαι κατήγορος·
Πῶς τοῦτον, εἰπὲ, πείσομεν δόξαν λαβεῖν
Ἄλλην, παρ' ἣν δεδώκαμεν τῷ πρὶν βίῳ;
Πῶς γλῶσσαν ἐμφράξομεν, ἢ ποίοις λόγοις;
Περιφρονεῖν γὰρ οὐδὲ τοῦτ' ἐμῶν νόμων,
Οἳ πάντοθεν ξέουσιν ὡς ἄγαλμά τι
Τὸν προστάτην, ὡς μή τι τοῦ λαοῦ λάβῃ·
Καὶ τοῦτ' ἀφήσω· τὴν χάριν δόξῃ κρατεῖν·
Πάντες τεθήπασί σ'· οὐδ' ὁ μῶμος ἅπτεται·
Εὐθὺς μεθ' Ἡλίαν σὺ τῷ σεμνῷ λόγῳ·
Πῶς ὢν ἄπειρος κἀμαθὴς ἄνω καθῇ
Τῶν ἐκπονουμένων τι, καὶ ποθουμένων

Πολ-

528. Ὁ βαθμὸς] gradus ille Episcopalis dignitas est: ἄγγελος autem angelicæ puritatis hominem hic significat.

531. Ὁ δ' ἐκτὸς] Hæreticus, vel gentilis, qui extra ecclesiam.

538. Ἐμῶν νόμων] ut supra v. 529, σέβων ἐμοὺς νόμους· νόμος hic disciplinam, & institutum vitæ, a Gregorio sibi suisque præscriptum significat. Alias & de religione Gregorii, seu vera de sacris sententia accipi possit, Arianorum, aliorumque pravis dogmatibus opposita, qui hic extranei, sive οἱ ἐκτὸς nominantur, ut antea Gentiles, & Judæi non credentes in Jesum Christum.

540. Ὡς μή τι τοῦ λαοῦ λάβῃ] rectius verteris, *ne quid habeat de plebe*, scilicet vitii: verum ut sit quam emendatissimus, & absolutissimus. Interpres, & al. βλάβῃ. Non male.

541. Τὴν χάριν δόξῃ κρ.] interpres legit, τὴν χάριν, δόξης κρατεῖν.

542. Ἄπτεται] malim ἅπτεται.

545. Τῶν ἐκπονουμένων] non hæc ad τὸ ἄνω, ut interpres fecit, sed ad τὸ ἀμαθὴς referenda sunt. Repone: *Quomodo igitur superiore, id est Episcopi*,

Quum e diverso, si quid impuri contigerit, omnino pollutionis particeps fiat.
Hæc quia Paulo homini divino persuasissima erant,
Idcirco Timotheum per epistolam formans, & instruens,
Legem fert, ne promte, vel expedite,
Alii manus imponat, neve committat, ut alienorum ipse morum particeps fiat.
Etenim sufficere nobis propriorum malorum onus.
Verum enimvero sit hoc etiam tibi lavacrum, siquidem ita videtur.
At quis certi quiddam polliceri de indole ac moribus alicujus (potest,
Absque temporis aliquo spatio, quod ostendat baptismi gratiam ima quoque abstersisse;
Nec tantum in superficie splendorem quendam esse,
Velut haustum ex herba quapiam colorem? quippe talis splendoris elegantia & venustas facile elui potest.
Sed enim esto, prorsus esse te ablutum per hoc, ac purgatum.
Cur non enim gradus ipse te immutaverit? Angelum equidem video.
Sentit itidem de te, quicunque fidelis est, measque leges colit:
Largietur illud tibi, doctrinæ cedens.
At extraneus quispiam nequit bonitatem fidei nostræ
Aliter definire, ac metiri, quam honestate famæ.
Ac sua quidem facinora prorsus non computat,
Tuorum vero acerbus est incusator.
Quo pacto persuadebimus huic, quæso, ut aliam de nobis (opinionem
Admittat, præter illam, quam ex nostra anteacti temporis vita concepit?
Qui linguam ejus obstruemus, quibus obsecro rationibus & (verbis?
Nam aliorum de nobis opinionem omnino negligere leges meæ vetant,
Quæ quidem ab omni parte quasi quoddam simulacrum anti- (stitem poliunt,
Ne quid sit, quod populo detrimentum adferat.
Ceterum hoc quoque concedam, ac tua quidem gratia, te videlicet magna in existimatione apud extraneos esse.
Admirantur te scilicet. Ne Momus quidem ipse audet te tange- (re.
Ipsum Eliam honestate famæ te superare demus.
Qui fit, ut homo rudis & imperitus supra illa sedeas,
Quæ à multis elaborata sunt, & expetita?

Πολλοῖς· τέθηπά γ', εἴγε σοὶ πεπείσμεθα.
Τὸ γὰρ φρόνημα οὐδὲν μὲν μαθεῖν ἐᾷ,
Παθεῖν τι μὴ προσόντα ῥᾳδίως ἔχει·
Ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο· ἀλλ' ἐκεῖνο τῆς φύσεως,
Ὁμοῦ μαθητὴς καὶ διδάσκαλος δοκεῖν,
Θήγοντα θήγειν, ὡς ὀδόντες τῶν συῶν,
Δέον διδάσκειν ἐκμαθόντα τοὺς νόμους·
Τίς ἡ τοσαύτη σύγχυσις τοῦ πράγματος;
Πόθεν τὸ δόγμα εὔωνον οὕτω γίγνεται;
Πύκτης μὲν οὐδεὶς, ὅστις οὐ τὸ πρὶν χέρα
Προὐβάλλετ', οὐδ' ἐσκέψατ' εὔχειρον στάσιν·
Οὐδὲ σταδιεὺς μήπω τὼ πόδε προγυμνάσας.
Αὐλοὺς δέ τις ποτ' εὐφρονῶν αὐθήμερον
Τέτμηκεν, ἐξήσκησεν, ἠγωνίσατο;
Γραφεὺς δέ τις ποτ' ἄκρος ἠκούσθη ποτὲ,
Μὴ πολλὰ μίξας χρωμάτων μορφώματα;
Ἐρρητόρευσεν δ', ἢ νόσους τις ἤλασε,
Πρὶν πλειόνων λόγων τε, καὶ νοσημάτων;
Μικροῦ γ' ἂν ἦσαν αἱ τέχναι τιμήματος,
Εἰ τῷ θέλειν ὑπῆρχε τὸ κτᾶσθαι μόνον.
Τὸν δὲ πρόεδρον δεῖ κελευσθῆναι μόνον,
Εἶναι καλόν τε κἀγαθὸν παραυτίκα.
Καὶ τοῦτ' ἐκεῖνο, πρᾶξις ἐστὶν ἡ φύσις.
Χειρὸς κελευὴ, καὶ κτίσις παρίσταται.
Καὶ τοῦτο σιγῶ· πῶς δὲ σὺ βλέπων κάτω
Τοῦτον μένοντα τοῦ θεοῦ παραστάτην,
Ὑψαυχενεῖς τι, καὶ θρόνων στέργεις κράτος,

Ἀλλ'

scopi, sedeas sede eorum rudis & imperitus, quæ a multis &c. Et mox: *Namque animi tui elatio, ut quidquam discas, vetat*: Indoctos autem hos Episcopos c. x νηπίους ἱερέων, & νεολαμπίας vocat.

550. Ὁμοῦ μαθητὴς] Sic vers 640:

Ἴσως μαθητὴς οὐκ ὤν, ὁ νῦν διδάσκαλος.

Satyrice magis id expressit Carm. *de vita sua*:

Ἐπίσκοποι, νῦν μανθάνοντες τὸν θεόν·
Διδάσκαλοι χθὲς, καὶ μαθηταὶ σήμερον.
Τελειοποιοὶ, καὶ τέλειοι δεύτεροι.

552. Δέον διδάσκειν] ille enim præceptor optimus est, qui ea prius bene didicit, quæ alium docturus est, ut est apud Platonem in primo Alcibiade. Et recte Aristoteles lib. I Oeconom. c. VI: Οὐ γὰρ οἷόν τε μὴ καλῶς ὑποδεικνύντος καλῶς μιμεῖσθαι.

553. Τίς ἡ τοσαύτη] Synesius de Insomniis extremo: Ὅλως δὲ οὐδὲν ἐπαΐειν μοι δοκοῦσι τοῦ τῆς μελέτης ὀνόματος, ὅτι φασὶ δι' ἄλλο σπουδάζεσθαι. Οἱ δὲ τὴν παρασκευὴν τέλος ἥγηνται, καὶ τὴν ὁδὸν, ἐφ' ᾗ δεῖ βαδίζειν, ἠγάπησαν. Τὴν γὰρ μελέτην ἀγῶνα πεποίηνται. Noster in Maximum:

—— ὦ καιροῦ φορᾶς!
Ὥσπερ μύκητας ἀθρόως ἀνατρέχειν
Σοφοὺς, στρατηγοὺς, εὐγενεῖς, ἐπισκόπους,
Μηδὲν προμοχθήσαντας εἰς μοῖραν καλήν.

& mox:

Κυβι-

Abs te quidem expetita umquam esse, mirum mihi fuerit.
Nam animi elatio & arrogantia ne quidem permittit, ut aliquid discatur, (non habent.
Facile persuadens hominibus, ut ea se habere credant, quæ
Num locum hoc in te non habet? Quinam igitur evitabis,
Ut ne simul discipulus ac magister esse videaris,
Acuentem acuens, quemadmodum dentes suum facere solent?
Nam tum demum docere debebas, ubi doctrinæ leges perdidicisses.
Qui fit, obsecro, ut in hac parte tanta sit confusio? (sit?
Qui fit, ut doctrina tam vili pretio redimi, compararique pos-
Pugil nullus est, qui non antea manum (xerit.
Adversariis objecerit, nec standi commodam rationem dispe-
Non stadii cursor ullus, qui antea pedes suos non exercuerit.
Nemo item mentis compos eodem die laborem exercitationis
Suscepit, eundem absolvit, ac decertavit.
Quem umquam pictorem exstitisse summum accepimus,
Qui non varias colorum formas prius miscuerit?
Num quis oratoriam professus est, num morbos abegit prius,
Quam vel orationes plures habuisset, vel morbos inspexisset?
Nimirum artes non magni essent pretii,
Si earum comparatio sola in voluntate sita foret.
At vero in antistite satis est, si saltem jubeatur
Esse subito bonus, virtuteque præditus.
Quod quidem est illud, quod proverbio fertur, dictum factum.
Christus imperat, & creatura statim producitur.
Verum hoc quoque silentio prætereo. Quo autem pacto fit, ut tu conspiciens
Adstitem aliquem Dei manenentem inferiore gradu, (tas?
Nihilominus cervicem attollas, & soliorum potestatem expe-
Cur

Κυβιστάτω τὶς μὴ μαθών· τεχνίτω.
Πτεροῖς φερέσθω πρὸς νέφη μετάρσιος.
Ἀρκεῖ τὸ βούλεσθ᾽, οὐδαμοῦ τὸ εἰδέναι.
Fusius hæc multo exsequitur pag. 21 & 22. Orat. 1: ubi eos severe simul & vere ob crassam rerum sacrarum ignorantiam castigat, ac tandem subjicit: οὐχ οὕτω κοῦφον τοῦτο καὶ πεπατημένον πρᾶγμα, ὥστε θελῆσαι δεῖ μόνον καὶ εἶναι σοφόν.

555. Πύκτης μὲν οὐδεὶς] Plutarchus in Perseo: Θεμιτὸν γὰρ οὐκ ἔστιν, οὔτε τὸν μὴ βάλλοντα κατευστοχεῖν, οὔτε τὸν μὴ δρῶντα κρατεῖν, οὐδ᾽ ὅλως τὸν ἄπρακτον εὐπραγεῖν.

556. Εὔκαιρος στάσιν] v. Fabrum de re Athletica, alia est στάσις νυχθήμερος vers. 578, cujusmodi nostro & στάσις πάννυχος alicubi vocatur: quum nempe in vigiliis noctes diebus continuantur, præcipue in basilicis martyrum, uti illo seculo sollemne, teste Hieron. adv. Vigilantium. Quæ Latinis *Statio* dicta.

558. Αὐλεῖ δέ τις] Lapsus hic est interpres. Muta, & lege: *Aut quis mentis umquam compos eodem tibias die secuit, expolivit, decertavit?*

Ἀλλ' οὐχὶ φειδοῖς, οὐδ' ἐπιτρέμεις θρόνοις,
Μὴ βοῦς ἐλαιώνης κρείσσονας βουλάτου;
Σκόπει γὰρ οὕτως, εἰ σχολή σοι καὶ βλέπειν.
Οὗτος χαμεύνης, καὶ κόνει βεβρωμένος,
Καὶ σάρκας ἐξέτηξεν ἀγρυπνίαις,
Ψαλμῳδίαις τε, καὶ στάσει νυχθημέρῳ,
Καὶ νοῦ πρὸς ὕψος ἐκ πάχους ἐκδημίαις.
(Τί γὰρ τάφοις δεῖ εἰσφέρειν τὸν χοῦν ὅλον,
Σκώληξί τ' εἶναι δαψιλεστέραν τροφήν,
Γεννῶντα, καὶ τρέφοντα τοὺς γενωμένους;)
Καὶ δακρύων ἔσμηξε πηγαῖς τοὺς σπίλους,
Εἴ πού τιν' εἶχε καὶ βραχὺν ῥαντίσμασι,
Οἷς βάλλεθ' ὅστις καὶ σοφὸς τηλοῦ βίου,
Τύποις τε σαρκῶν ἐσφράγισται τιμίοις
Ἐσκληκότων δίψῃ τε, καὶ πολλοῖς πόνοις,
(Οἷς ἡ παλαιὰ γεῦσις ἐτρύφησέ με
Εἰς γῆν στραφέντα καὶ πηλίνην μητέρα)
Ῥίγει τε, πείνῃ, καὶ στενοῖς ῥακώμασι,
Ποθῶν λαβεῖν ἔνδυμα τὴν ἀφθαρσίαν.
Καὶ γαστρὸς ὕβριν ἐνδεεῖ καθύβρισε
Τροφῇ, τὸ θνήσκειν μιμούμενος καθ' ἡμέραν.
Τροφὴν γὰρ οἶδεν ἀγγέλων ἄρτον Θεόν.
Οὗτος πένης νῦν, ἢ δ' ὅτε ζάπλουτος ἦν,
Ἀλλ' ἐκβολὴν ἔστερξε, καὶ κοῦφος πλεῖ,

Ῥίψας

574. Μὴ βοῦς ἐλαιώνης] v. Adag.

575. Οὗτος χαμεύνης] non poteſt ſui oblivisci vir optimus, at nimium φίλαυτος, & hiſce, quæ commemorare paſſim non ceſſat, (ut olim Tullius in conſulatu ſuo partum depulſæ exſtinctæque Catilinariç conjurationis decus) gloriolæ ac jactantiæ inſtrumentis nimis ἐντρυφῶν. ſic Carm. XI:

— Ὁ δ' ἄλκιμος ἄλλοι ἐλαύνει,
Πολλάκις καὶ τὸν ἄριστον ἐνιδρώσαντα θρόνοισι,
Γρηγορίον, σάρκεσσι τετρυμένον, ἱεροφοίτην,
Κόσμον ἀτιμάζοντα, Θεῷ μοῦνα μοῖραν ἔχοντα,
Καὶ νίκην ἐν ζωοῖσι, θεηπόλον ἐσθλὸν ἄνακτος.

Conferatur & Carm. V, ubi plura. Neque illic hanc gloriam ſuam immunem Divinæ fuiſſe animadverſionis diffitetur, additque:

Αἶψ' ἀγλαΐῃσιν, ἄναξ, κοτέεις μεγάλῃσιν.

576. Οὗτος χαμεύνης] hic locum habet in Gregorio noſtro illud Senecæ L. V. controverſ. XXXI: *Loquax eſt virtus; nec oſtendit ſe tantum, ſed ingerit.*

576. Κόνει βεβρωμένος] ſic Carm. IV:

Εὐνή μοι στιβάς ἐστι· τὰ ῥήγεα σάκκος ἐρυμνός,
Καὶ κόνις ἐν δαπέδῳ δάκρυσι δευομένη.

579. Ἐκ πάχους] e mole corporis: corpus enim mentem degravat, ut ait in diſtichis Jambicis:

Νοῦν λεπτὸν ὄγκος ἐκθλίβει γαστέρος.

ergo omnis ſanctorum cura fuit, ut corpus extenuarent. Sic Carm. LIX:

Κόπτειν σάρκα παχεῖαν ἐν εἴδεσι πᾶσιν ἄριστον
Εὐχαῖς, νηστείαις, φροντίσιν, ἀγρυπνίαις.

ſiquidem, ut ibidem ait,

Τὰς παχείας σάρκας, καὶ γαστέρος ὄγκον ἐχούσας,
Ἡ λεπτὴ χωρεῖν εἴσοδος οὐ δύναται.

Quo & fabula ſpectat Horatiana de muſtela.

583. Καὶ δακρύων] hinc adeo acriter Epiſcopos objurgat Carm. *de vita ſua*, qui ἐκλελοῦσι

τὰ

Cur non trepidas, & ad ipsos thronos exhorrescis,
Metuens, ne boves agas te bubulco præstantiores?
Sic enim mecum rem considerato, siquidem etiam videndi tibi otium est.
Alius humi cubans, & erosus a pulvere,
Carnes tabefecit vigiliis,
Psalmorum concentibus, in statione noctem diemque durante:
Denique mentis extra molem corporis ad ea, quæ sursum sunt, peregrinationibus.
(Non enim committendum putat, ut molem hanc terrenam totam in sepulcra inferat,
Nec vermibus cibum largiorem præbeat,
Quos & gignat ipse, & ortos ex se nutriat.)
Idem lacrymarum fontibus maculas suas absterfit,
Siquam vel exiguam habebat adspersam sibi, (sapiens.
Quemadmodum vitæ hujus cæno respergitur quivis etiam
Præterea notis in carne pulcherrimis obsignatus est,
Quæ per preces, multosque labores, ac molestias, in ipso exa-
(Quibus olim facta illa degustatio me adflixit, (ruit,
Ad terram tendentem, abjectam humilemque matrem)
Per frigus item, per famem, per viles & laceras vestes,
Dum immortalitatis vestem consequi cupit.
Etiam carnis petulantiam ciborum inopia compescuit,
Quotidie cibum unum petens, nimirum mortem.
Scit enim unicum esse cibum angelorum simplicem, Deum.
Alius nunc quidem pauper est, verum aliquando erat, quum divitiis abundaret.
Nimirum malebat exonerationem quasi navis fieri, ut levius & expeditius navigaret;

Ab-

τὰ σφῶν κακά,

Καὶ ταῦτα χερσὶν δακρύων· ὃ γῆς ξένον,
Ἄδακρυς ἐκλελήσεις ἀμαρτημάτων.

586. *Τύποις τε σαρκῶν*] credo genuum callo. Sic de Asella Hieronymus in ejus laudatione, genua ejus præ orandi assiduitate callo obducta fuisse refert. Nisi forte catenæ illius ferreæ impressa carni vestigia significare voluerit, de qua v. 604.

588. *Ἡ παλαιὰ γεῦσις*] al. *χεῦσις*. Minus bene: gustationem enim pomi in Paradiso innuit: unde nobis laborum omnium origo, nisi potius ita explicandum videatur, *quorum gustus jam olim ab adolescentia mihi cognitus me confecit.* Mox pro *τιθηνὸν μητέρα*, alii *ταπεινὴν μητέρα* prætulerunt.

590. *Πόθων*] ita in vetere libro legebatur: pro quo *πόθῳ* substituerim.

593. *Τὸ θνήσκειν*] non recte hic se habet interpretatio. Corrige:

Et carnis petulantiam inopia contundit cibi,
Quotidie mortem æmulatus abstinentia.

596. *Ἐκβολὴν ἔστερξε*] ut navigantes solent, quum tempestatibus jactantur. Alibi:

Μηδὲν φέρεσθαι· ἀλλὰ πᾶν ῥίψας βάρος
Βίου ματαίου, καὶ κακῶν τῶν ἐνθάδε.

597. Ἐκ

Ῥίψας πένησιν, οὐ βυθῷ, τὸ φορτίον.
Οὗτος φυγὼν πόλεις τε καὶ δήμου κρότους,
Καὶ τὴν ζάλην, ἣ πάντα τἀν μέσῳ στρέφει,
Τοῦ νοῦ τὸ κάλλος τῷ Θεῷ συνήρμοσε,
Μόνος τὰ θεῖα καὶ μόνῳ κοινούμενος.
Οὗτος τὸ καλὸν σῶμα, (πῶς γὰρ οὐ καλὸν
Τὸ τῶν ἀρίστων;) μαργάροις συνέκλεισε
Δεσμοῖς σιδηροῖς, λαθραίοις κοσμήμασι,
Σφίγξας ἑαυτὸν οὐδὲν ἠδικηκότα,
Ὡς μήποθ' ὑβρίσειεν ὢν ἐλεύθερος·
Καὶ συνδίαν αἴσθησιν αὐτῶν τῶν πλάνην·
Τούτῳ τὸ πνεῦμ' ἔτηξε γραμμάτων βάθη
Λύσαντα πολλῶν ἐσφραγισμένων φρεσί.
Τοιαῦτα κάλλη καὶ σύ μοι φράζειν τὰ σά·
Οἶκος, γυνὴ σφριγῶσα, τεκνίων ὄχλος,
Κτῆσις, κελευσταί, πράκτορες, βοαί, δίκαι,
Ἅπαντα μεστὰ φροντίδων καὶ πραγμάτων.
Τράπεζα φλεγμαίνουσα τῶν ἐδωδίμων,
Ταῖς ὀψοποιῶν καὶ κερασμάτων πλοκαῖς,
Γῆς καὶ θαλάσσης καρποφορούντων ἐν τέροις,
(Ἐξ ὧν ὁ νοῦς βαπτίζετ', οὐδ' ἔχει πλάτος,)
Μύροις, γέλωσι, ψαλμάτων συναυλίαις,
Οἷς κυμβάλων δεῖ καὶ ποδὸς ψοφημάτων.
Ἄλλοι δὲ λύσσης ἔμπλεοι τῆς συμφύτου,
Νοσοῦντες, οἰδαίνοντες, ἐκθλιβόμενοι
Γυναιξὶν, ἄρτι νυμφίοι, τὸ μέτριον,
Οὔπω λύσαντες παστάδας γαμηλίους,
Ἢ καὶ πόθοις συζῶντες ἀζύγοις ἔτι,

Πρὶν

597. Ῥίψας πένησιν, οὐ βυθῷ] tacite Philosophum Cratetem, vel alium, ut quidam volunt, carpere videtur, qui opes in mare abjecit, demergere illas, quam ab iis demergi se malle dictitantem. Potuisset enim in egenos multo illas sapientius distribuere. Carm. XVIII: ubi de Cratete:

Φασὶν τὸν αὐτὸν, ὥς τινες δ' ἄλλον τινὰ,
Τῶν φιλοσοφούντων ἐξ ἴσου φρονήματος &c.

v. Carm. p. 208.

604. Δεσμοῖς σιδηροῖς] *Tantum religio potuit suadere malorum.* Carm. XLVII, de monachis quibusdam:

Οἱ δὲ σιδηρείησιν ἀλυκτοπέδαις μογέουσι,
Τήκοντες κακίην σὺν χροὶ τηκομένῃ.

607. Αἴσθησιν αὐτῶν] lege, αἰσθήσεων αὐτῶν πλάνην. Mox pro ἔτηξε interpres legit ἔδειξε. Sed nec ita sequentia se bene habent. Malim ἔδειξε γραμμάτων βάθη Λύσαντι πολλῶν ἐσφραγισμένα φρεσί, ultima in ἐσφραγισμένα producta ob sequentes consonantes. Quod si cui τὸ ἔτηξε magis arriserit, pro τούτῳ, τοῦτο reponendum erit.

611. Γυνὴ σφριγῶσα] Episcopis enim tunc temporis uxores habere licitum erat. Hac & liberis exceptis, nulla verior Episcoporum hujus

Abjecto illo in pauperes onere, non in profundum mare.
Et ea tempestate, quæ in medio rerum humanarum cursu omnia volvit, & agitat,
Pulchritudinem mentis suæ Deo applicuit,
Solus cum solo res divinas tractans.
Alius pulchrum corpus suum; (& qui non pulchrum sit
Præstantissimorum hominum corpus?) unionibus inclusit, &
Ferreisque vinculis, ornamento clandestino, (constrinxit,
Semet illigavit facinore nullo designato,
Ut ne umquam solutus ac liber insolenter se gereret,
Constringens nimirum sensus in se ipso, qui a natura sunt erronei ac vagabundi.
Alii spiritus literæ profunditates commonstravit,
Solvens & aperiens ea, quæ multorum mentibus obsignata sunt & occulta. (rato.
Talia sunt horum ornamenta. Nunc tu mihi tua commemo-
Nimirum ea sunt domus, uxor lasciviens, liberorum actiones;
Facultates, operarum præfecti, exactores, clamores, supplicia,
Cuncta curarum negotiorumque plena;
Mensa cibis celebribus abundans,
Cupediariorum ac temperaturarum argutiis,
Quæ maris ac terræ fructus intestinis afferunt,
(Quibus ipsa mens sic demergitur, ut latitudinem, spatiumve se explicandi non habeat)
Abundans item unguentis, risu, cantilenarum concentibus,
Qui & cymbala, & strepitus pedum saltantium requirunt.
Alii furore insito nativoque pleni,
Morbo nullo laborantes, nitida cute conspicui,
Recens facti sponsi, &, ut moderate quid dicam,
Nondum apertis nuptialibus thalamis,
Vel etiam suis cum amoribus innuptis adhuc viventes,

Priuf-

jus seculi dari possit descriptio, quam quæ hic exhibetur.

612. Κελευσταὶ] proprie in navibus hi, qui remiges celeusmate ad opus excitabant.

619. Ἄλλοι δὲ λύσσης] non cepit hæc Leunclavius. Λύσση hic est libidinis æstus, ἣν λυσσῶσι οἱ ἐρωμανεῖς. Sic Phocylides:

Πολλοὶ γὰρ λυσσῶσι πρὸς ἄρσενα μίξιν ἔρωτος.

Noster c. LXIII:

Ὁππόταις λύσσῃ βέβρυχός ἐστι νέων.

Vertendum fuerat:

Alii innato libidinis œstro conciti,
Æstuantes, turgentes, perpasto & nitido corpore,
Ut mulieribus placeant, sufficiantve, recens sponsi, &, ne quid nimis,
Nondum apertis &c.

sic Carm. XI:

Ἀρτίγαμοι, ζέοντες, ἔτι χνοάοντες ἴουλον,
Καὶ κλίτιλαι φυσικοῖο πυρὸς, φαίδροισιν ἔχοντες
Ἠερίην φιλότητα, ὅτ' ἀμφαδίην ἀλίασθε.

628. Πα-

Πρὶν καὶ παρειὰν ἀνδρικῷ κοσμήματι
Θριξὶν καλύψαι, παντελῶς ἀρτίχνοοι,
Νέοι τὸ σῶμα, τὸν τρόπον νεώτεροι,
(Ἢ καὶ παλαιῶν ἡμερῶν, πλήρεις κακῶν)
Ἔπειτ' ἀσάρκων εἰσὶ τέκνων προστάται,
Ἃ πνεῦμα τίκτει σαρκὸς ἐξῳκισμένον.
Τιμῶν πάθη μαθόντες, οἷς πεπόνθασι,
Συνήγοροι σφῶν ἐν κακοῖς ἀλλοτρίοις,
Διδόντες ὥσπερ λαμβάνουσ' ἐξουσίαν.
Οὕτω μὲν οὕτως· καὶ τάχ' ἂν καὶ βελτίους
Αὐτῶν γενόμενοι κωλύονται τοῖς θρόνοις.
Τὸ γὰρ κρατεῖν τὸν ἄφρονα ποιεῖ χείρονα,
Ὁ δ' ἐγκρατὴς ἕστηκεν ἠτιμασμένος,
Κάτω νενευκὼς, πρὸς θεὸν μόνον βλέπων,
Στέργων μαθητοῦ χώραν, οὗ μηδ' ἄξιος.
Ἴσως μαθητὴς οὗτος ὁ νῦν διδάσκαλος.
Εἴπερ τὸ κρατεῖν οὐ τόπῳ γνωρίζεται·
Τοιαῦτ' ἐν ἡμῖν ἰσχύειν τὸν βάσκανον;
Οὕτω σοφίζετ' εὐστόχοις πονηρίαις,
Ὅταν δῆμόν τιν', ἢ πόλιν πλῆξαι θέλῃ,
Πρὸς οἷς ἑκάστου πειρᾶται, καὶ συντόμους
Νόμους δίδωσι πονηρίας τὸν προστάτην·
Ἔπειτα χαλκὸς χρυσὸν ἠμφιεσμένος,
Ἢ καὶ χαμαιλέοντος ἔκστασις χρόας,
Πώγων, κατηφὲς ἦθος, αὐχένος κλάσις,
Φωνὴ βραχεῖα, πιστὸς ἐσχηματισμένος,
Νωθρὸν βάδισμα, πάντα, πλὴν φρενὸς, σοφὰ,

Τὸ

628. Παλαιῶν ἡμερῶν] obscurius est τὸ *antiquorum dierum*. Malim:

Quin potius nequitia senes, scelerum pleni.

631. Τιμῶν πάθη] D. Hieronymus adv. Joh. Hierosf. *Natura hominum prona est ad clementiam: & in alieno peccato sui quisque miseretur.*

640. Τὸν βάσκανον] Diabolum.

649. Πώγων] non pictor elegantius hypocritam descripserit. Αὐχένος κλάσις opponitur ὑψαυχένι φρονήματι. Nimis tamen affectata hominum erat effeminatorum, ut est apud Dionem Chrysost. de Regno & Tyrannide: item Clementem Alex. Pædagog. l. III, c. XI. Esaias c. III, 16. de filiabus Jerusalem: Καὶ ἐπορεύθησαν ὑψηλῷ τραχήλῳ. Noster Carm. LIX;

Ἔστω σοι πώγων τε βαθὺς, καὶ σάκκινος ἐσθὴς,
Κ' αὐχὴν ἐπιβρύχιος δόγματα καινὰ τίθει.

& paulo ante:

Ὡς στυγνὸς, ὡς ταπεινὸς, καὶ αἰσχρὸς, μεσοπόλιος.
Αὐχμηρός τε κόμην, φθεγγόμενός τε μόγις!
Καὶ ζώνης ἄτερ τὸ χιτώνιον, ἠδὲ μέλαινα
Διπλοῖς ἐντανύουσ' ἕλκετ' ἐς ἀστραγάλους.

650. Πιστὸς ἐσχηματισμένος] Puto hic aliquid latere vitii. Series enim effecti ad severitatem exterioris habitus aliud quid requirit. Forte, χιτὼν ἴσος.

651. Νωθρὸν βάδισμα] compositus scilicet incessus ad gravitatem. Vocat hoc κατὰ νύμφας

Priusquam genas ornamento virili, nimirum
Pilis, vestitas habeant, omnino prima lanugine,
Corpore juvenes, moribus & affectibus juniores,
(Vel etiam antiquorum dierum, vitiis referti)
Præfecti scilicet ac antistites sunt liberum carne non procrea-
Quos spiritus absque commercio carnis gignit. (torum,
Quum affectiones illas animi habere didicerint in honore, quibus antea laborabant,
Alienis in vitiis suimet ipsorum patroni, (sumant.
Concedentes peccandi licentiam aliis, itidem ut ipsi eam sibi
Et horum quidem hujusmodi est ratio. Quod si forte se ipsos vincere,
Meliusque se gerere velint, per ipsa solia impediuntur.
Nam imperium atque potestas ex homine stulto pejorem efficit. (pers,
Interim continentia præditus aliquis stat omnis honoris ex-
Vultu demisso, Deum solum intuens,
Discipuli locum boni consulens & amplectens, cui fortasse ne par quidem est
Ille discipulus, qui modo doctoris sibi munus usurpat;
Siquidem antistitis potestas ex loco non pendet.
Tantumne virium in nobis invidum illum habere?
Nimirum ita nos argute circumscribit malitia sua successu non carente,
Quum populum aliquem, vel urbem vexare cogitat.
Quem quidem præter conatum singulorum animos tentat, & legem (bitatis constituens.
Compendiariam, brevemque fert, nimirum antistitem impro-
Tum vero cernimus deinceps æs auro vestitum,
Vel coloris in chamæleonte mutationem,
Barbam, mores tristes, cervicis inflexionem,
Vocem pertenuem, hominem fidelem habitu ornatuque tantum expressum, ac repræsentatum, (cepta mente:
Incessu lentum, rebus in omnibus sapientia præditum, ex-
Quæ

φως βαδίζειν Libanius p. 570. Petronio appellatur *incessus arte compositus*. Videsis de hoc Clem. Alexandrinum p. 253, Athenæum l. XII p. 525, A. Gellium l. IX, cap. XI, Bochartum in Phalego l. IV, c. XIX. Aristænetus lib. I, epist. XIX, τεταγμένως βαδίζειν dixit, ubi & inter illa modestiæ specimina βραχυλογίαν ἐν ἠρεμαίᾳ φωνῇ. Contra apud Apulejum lib. 11 Miles. Speciosus & *immeditatus incessus* laudatur. Nam modestus incessus, & vultus compositus indicia bene educati hominis sunt: cujus ideo magna apud Græcos cura fuit, ut pluribus

Digitized by Google

Τὸ πρῶτον ἐν πρώτοις τι τῶν νυνὶ καλῶν,
Ἐφοὺδ τὸ σεπτὸν, ἢ Σαμουὴλ διπλοῒς,
Σκίμπους ταπεινὸς, οὐδ᾽ ὅλως δεσμούμενος,
Τὰ πρὸς χάριεν παρθένων κοσμήματα
Λίνῳ περισφίγγον τι καὶ σακκούμενος,
Τὰ πρόσθεν εὐχῆς σύμβολα προκείμενα.
Πῶς μή τι ῥήξω ῥῆμα τῶν ἐμοὶ ξένων;
Οὐκ ἂν δυναίμην μή τι καὶ θυμοῦ φέρειν
Κύβευμ᾽· ἐπίσχες, ἢ τρυφὴν, ἢ τὰς τρίχας.
Τί καὶ τὰ μὴ σὰ, καὶ τὰ σὰ ζητεῖς ἔχειν;
Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.
Χωρὶς τὰ Μεῤῥᾶς καὶ Σιλωὰμ ῥεύματα.
Τὰ μὲν γὰρ οὐδὲ γευστὰ, τῶν δὲ καὶ νόσοι
Ἠλαύνοντο πρῶτον ἀγγέλου κινουμένου.
Διπλοῦν φυτεύεις ἀμπελῶνα, διστὰ δὲ
Σπείρεις· τὸ δ᾽ ἔνδυμ᾽ ἐκ δυοῖν ὑφασμένον.
Τὰ δ᾽ οὐχ ὁμοζυγοῦντα συζυγῆ τίθεις·
Ἀπηγόρευτο δ᾽, εἴπερ οἶσθα, τῷ νόμῳ
Τὸ πλεκτὸν, ἐκκλίναντι τὸν διστὸν τρόπον.
Ἄλλος γυναικῶν κόσμος, ἄλλος ἀῤῥένων.
Ἄλλο κολοιῶν ὕψος, ἄλλο δ᾽ αἰετῶν·
Αἰσχρὸν μεγάλων μίμησις ἐν μικροῖς λίαν.

Μικρο-

ribus docet Casaubonus ad Athen. p. 55. qui & variis vocabulis corruptum & lascivum incessum notaverunt. Unde apud Athenæum lib XIV, p. 643. Καλλαβίδας βαίνειν, & lib. XV, p. 685, κοσμοσάνδαλα βαίνειν. Apud Heliodorum in Æthiopicis βλακῶδες, ἁβρὸν βαίνειν: de quo & Suidas in ἁβρὸν βαίνειν respici poterit, item Hesychius in σαλακωνίσαι, & σαλβῶσαι. Ita enim appellabant ἁβρῶς καὶ μετὰ τρύφης βαδίζειν. Sic & Jesaias filias Sion castigat ταῖς ποσὶν ἅμα παιζούσαις, cap. III, 16.

653. Ἐφοὺδ] Ἐπωμίδα, *superhumerale, palliolum ex auri filis intextis Hyacinthi, cocci, & purpura subtegmini, & stamini byssino miræ pulchritudinis, in modum caracallarum sine cucullis:* Hieronymus de veste Sacerdotali. Versum præcedentem huc potius referendum puto, quam ad antecedentem vocem *sapientia*. Quare verterim: *Quodque in his, quæ nunc pulchra habentur, primum est, Ephod venerandum* &c. Id est Episcopalis dignitatis insignia, quæ nunc omnium animis oculisque pulcherrima rerum videntur. Διπλοῒς autem Samuelis memoratur I Reg. II, 19, ubi mater ejus Anna διπλοΐδα μικρὰν ipsi fecisse dicitur: quod ipsi genus indumenti perpetuum fuit, sic ut ex eo facile a Saulo Samuel agnosceretur, quia erat διπλοΐδα ἀναβεβλημένος, I Reg. c. XXVIII, v. 14.

654. Σκίμπους] interpres σκίμπων legit, vertens *Scipionem*. Quod miror; nil enim minus hic convenit respectu alligationis. Melius, *sellam humilem, necdum totam vestitam* seu *revinctam*: nisi quis *grabatum* maluerit: hunc enim Attici σκίμποδα appellabant.

655. Παρθένων] interpres κοσμήματα λίαν περισφίγγων τι καὶ σακκούμενος, legit. Margini codicis adscriptum erat pro varia lectione, al. κοσμήματα. Malim tamen retinere quod in nostro Codice est, κοσμήματι, & pro λίνῳ legere λινῷ, a λινοῦς: estque lineum reticulum, quo virgines capillos colligebant; κόρυμβος, vel ἐμπλόκιον, vel τρίχαπτον: de quibus consulendi Suidas, Hesychius, Pollux. Lucretio *Anadema, redimiculum*. Homero πλεκτὴ ἀναδέσμη.

Quæ quidem ſapientia princeps eſt inter prima mundi bona bonum.
Cernimus & venerandam Ephodum, & Samuelis diploïdem,
Scipionem humilem, prorſus non alligatum;
Capitis ornamenta virginibus peculiaria
Valde conſtringentem, & in morem ſacci componentem, ut turgida ſint: (expoſita.
Ab anteriori parte notas, ac ſigna precationis hominum oculis
Quo pacto non proferam verbum mihi ceteroquin inſolens?
Equidem id non poſſum, nedum iræ ludibrium ferre.
Tu vel deliciis illis, vel comis abſtineto.
Cur & tua quæ ſunt, & quæ tua non ſunt, habere deſideras?
Separati ſunt Myſorum ac Phrygum limites.
Diverſa Merrhæ Siloæque fluenta.
Nam illa guſtatus reſpuebat, hæc etiam morbos ipſos
Superabant, poſteaquam primum ab Angelo movebantur.
Duplicem conſeris vineam: duplicem
Sementem facis: veſte duplici de materia contexta uteris.
Non copulanda ſub jugum unum conjungis.
Lege, ſi neſcis, interdictum hoc erat textum,
Ut quæ morum diverſorum connexiones haud ferret.
Alius mulierum cultus eſt, alius virorum.
Alia graculorum ſublimitas, & aquilarum alia.
Turpis eſt magnorum in parvis admodum imitatio.

Parum

διζῶμα. De reipſa D. Hieron. l. II adv. Jovinian. *Coma in occipitium frontemque torquentur.*

658. Πῶς μή τι ῥῆμα] ſic Carm. XI:

Φθέγξομαι οὐκ ἐθέλων μὲν, ἀτὰρ λόγον ἔκτοθι ῥέξω
Ψυχῆς, ὡς ὅτε κῦμα βιαζόμενον ἔκτοθι λάβρον
Πνεύματι, καὶ σύριγγας ὑποτρέχον, ἐκ ἐπίεστο
Καχλάζει, καὶ πού τι διεκπίπτει δαπίδοιο
Ῥηγνυμένης ὠδῖνος ἀνὰ στόμα· τοῖα πέπονθα.

660. Ἡ τρυφὴ] τρυφὴ hic mihi fictam illam modeſtiæ ſpeciem, vel etiam nigram tunicam ſignificare videtur, cui Maximus, quem hic tacite perſtringi e capillis liquet prolixioribus, ἐνδιαθρύπτετο. Non enim coma iſtiuſmodi Philoſopho conveniebat Chriſtiano: unde & Carm. I. ea ipſi ablata dicitur, cum ad ſedem Conſtantinopolitanam aſpiraret. Sic infra v. 686:

Ῥίψω τὸ φαιὸν προσδεδεγμένον χιτώνιον, &c.
Καὶ γὰρ ἐν τούτοις ποτὲ τρυφῶντι.

662. Χωρὶς τὰ] uſus eſt noſter hoc adagio & alibi, ubi & auctorem ejus Alcmæonem citat. Ita enim Carm. XVIII, p 209:

Χωρὶς τὰ Μήδων καὶ Λυδῶν ὁρίσματα,
Ἀλκμαίονος δέ τις τόδ' αἰνίσσει ποτέ.

ubi τὰ *Μυσῶν* reſtituendum interpres quoque vidit, qui *Myſos* vertit, ſed in voce Λυδῶν nihil mutavit. Item pag. 20 Carm I:

Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.

unde & ibidem Φρυγῶν pro Λυδῶν reponendum videtur. Item p. 249, Præfat. in Carmina ſua:

Χωρὶς τὰ Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὁρίσματα.
Χωρὶς κολοιῶν κἀετῶν ὑψώματα.

663. Τὰ Μεῤῥᾶς] Μεῤῥᾶ, Mara, fons aquæ amaræ, Exod. XV, 23.

666. Διπλῶν φυτ.] Vid. Deuteron. XXIII, 9, 10, 11.

672. Ἄλλο κολοιῶν] Vid. Adag.

673. Αἰσχρὸν μεγάλων μίμ.] Sic &

 Ineps,

Digitized by Google

Μικροπρεπὴς γάρ· οἱ Φαραὼ φαρμακοὶ
Σαφῶς σε πειθέτωσαν ἱστορούμενοι.
Ἀλλ' εἴ τις εἶναι τῶν σοφῶν ἐσπούδακας,
Μή μοι μάτην τὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν τρέπειν.
Ζητῶ τὰ πάντα, κ' εἶναι τὸν μέγαν Ἀάρων;
Εἰ δ' ἐντέταξαι σὺν μάγοις Αἰγυπτίων,
Εἰ καλὸν, ἐξάσκησον εὐθέως ὅλον.
Οὐδεὶς φθόνος σοὶ τῆς καλῆς μιμήσεως.
Εἰ φαῦλον, ἐκτὸς στῆθι· φεῖσαι τῶν ἐμῶν·
Ἐμὸν γὰρ ἴσθι, κἂν ὑποκρίνῃ σοφῶς·
Ἀποστερεῖς με καὶ σὺ τὴν μίαν ἀμνάδα.
Μοιχεύεται τὸ σχῆμα· τίς Νάθαν φράσει;
Ῥήξω τὸ φαιὸν περιδεδραμμὼν χιτώνιον,
Εἴ που λαβοίμην· καὶ γὰρ ἐν τούτοις ποτὲ
Τρυφᾶτε, ὥσπερ βρωμάτων ἐν χείροσιν,
Ὅταν πάθητε πλησμονὴν ἐν τιμίοις.
Ῥῆξόν τι καὶ σὺ τῶν ἐμῶν, ἄν του λάβῃ,
Τῶν μαλθακωτέρων τε καὶ νόθων ἐμοί.
Τούτων τί ἂν γένοιτο ἐνδικώτερον;
Ἔστω Λάβαν τὸ λευκόν· πεπίσημα δὲ
Τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος ἐπὶ ποιμένος,
Νυξὶν παγέντος, ἡλίῳ κεκαυμένου.
Αἰσχρῶν μὲν οὖν αἴσχιστον ἡ τρόπου πλάσις.
Ὅμως φύλασσε, καὶ μ' ἐπαινέτην ἔχεις.
Νῦν δ' οἷόν ἐστι τοῦτο, καὶ τῷ προσφέρεις;
Ἆρ' ἐστὶ καὶ παῖξαί τι τερπνῷ πλάσματι
Σπουδῆς μεταξὺ, καὶ γέλως ἐν δακρύοις.
Γαλῆν καθίζει μῦθος εἴσω παστάδος.
Νύμφη γὰρ εἶχε, νυμφικῶς ἐσταλμένη.
Ἔδνα, κρότοι, γέλωτες· ἦν λαμπρὸς γάμος.

Ἡ δ'

Inops, potentem dum vult imitari, perit, apud Phædrum lib. 1 de rana bovis imitari cupiente magnitudinem.

680. Εὐθέως ὅλον] al. ἐνθέως ὅλον Quod forsan rectius. Sic infra v. 753:

Ἄνω φανέντα ἐνθέως κινήμασι.

682. Ἐκτὸς στῆθι] *extra cancellos consiste.* Id est, ne tibi Episcopalem dignitatem arroges. Φεῖσαι τῶν ἐμῶν, id est, ἕρκεσιν ἡμετέροισι, Carm. xi, ubi de cancellis his ab impudentibus hominibus, passim sacram sedem invadentibus, perruptis ac violatis fusius agit.

684. Ἀποστερεῖς με] 11 Reg. xii, 3, 5.

685. Τὸ φαιὸν] nigro enim pallio Philosophi Christiani usi sunt: ita & monachi nigra subucula vestiti, apud D. Hieron. adv. Jovinian. l. 11.

694. Ποιμένος] Jacobi, Genes. xxxi, 40.

696 Αἰσχρῶν μὲν οὖν] malorum pessima est hypocrisis. Vid. Juven. in impudicos Philosophos.

697. O-

Parum enim hoç decet, ac ineptum est. Venefici hoc tibi
Pharaonis
Persuadeant; de quibus in historia sacra perscriptum legimus.
Quod si umquam sapiens ut esses, operam dedisti,
Noli solam mihi virgam in serpentem convertere.
Desidero abs te, ut per omnia sis magnus ille Aharon.
Quod si magorum Ægyptiorum in numero & collegio es,
Siquidem recte facis, totus in eo studio velut adflatus a numine temet exerceto.
(Nec enim quisquam invidere tibi præclaram imitationem (debet)
Sin male; subsistas extra nos, & a meis abstineto.
Nam mea scito esse, tametsi aliud argute simules.
Nimirum tu quoque me unico spolias agno.
Adulterio quasi quodam vitiatur habitus. Quis hoc Nathan (indicabit?
Equidem accurrens fuscum illud palliolum tibi discerpam,
Si te prehendero. Nam ea quoque nonnunquam
Pro deliciis quasi quibusdam usurpatis, quemadmodum interdum cibis vilioribus vescimini.
Quum magno coemtorum pretio satietas vos cepit.
Vicissim tu mea discerpito, si quid deprehenderis
Aliquanto mollius, ac minime mihi germanum, ac conveniens.
Quid hisce statui possit æquius?
Tu, qui Laban es, albos habeto fœtus: maculosi vero
Pastoris illius sunto, qui magnos labores exantlarit,
Noctu a frigore læsus, interdiu a sole adustus.
Enimvero rerum omnium, quæ turpes sunt, turpissima est in moribus simulatio.
Nihilominus hoc tibi servato: me laudatorem habes.
At qualenam hoc est? & cui consimile?
Num obsecro jucundo quodam figmento in re seria ludere (licet?
Licet vero. Etiam risus in lacrymis.
Felem in thalamo nuptiali fabula collocat
Tamquam sponsam, cultu sponsalitio exornatam.
Munera sponsalitia, plausus, risus, omnia aderant ut in splendidis nuptiis.

Ea

697. Ὅμως φύλαττε] sc. τὴν τρόπου πλάσιν. Persiste in illa simulatione, ut, si non caste, saltem caute.

698. Καὶ τῶν προσφιλὲς] interpres legit, καὶ τῷ πρ. al. τό. rectius illud τῷ.

699. Ἄρ' ἔστι] sic Carm. XXII:

Πρὸς ταῦτα καί τι μυθολογῆσαι σοι θέλω,
Εἰ δεῖ τι παίζειν ἐν μέσῳ τῶν συμφορῶν;

703. Ἕδνα, κρότοι &c.] versus hic Leunclavio aut præteritus, aut non lectus est.

Ibid.

Ἡ δ' ὡς ἰδεῖν μῦν διατρέχοιτ' ἐν τῷ μέσῳ,
Νύμφη μὲν ἦν, γαλῆ δέ· τῷ φανέντι γὰρ
Ἐπιδραμοῦσα δεῖπνον εἶχεν, οὐ γάμον.
Τοιοῦτός ἐστι πᾶς νόθος διδάσκαλος.
Τὸ γὰρ πεφυκὸς οὐ ταχέως μεθίσταται·
Ἀλλ' εὔστροφός τις οὗτος ἐν τοῖς πράγμασιν,
Ὃν οὐκ ἐπαινεῖς, ἐντελής τε προστάτης,
Τρίβων παλαιῶν καὶ νέων κινημάτων.
Ὁ δ' εὐσεβὴς μὲν, χρήσιμος δ' αὐτῷ μόνῳ·
Τίς ταῦτα φησίν; ὡς λίαν κακότροπος!
Οὐδεὶς γάρ ἐστιν, ὅστις αὐτῷ ζῇ μόνῳ.
Οὔτ' οὖν καλῶν τις, οὔτε μὴν τῶν χειρόνων.
Ἀλλ' ὥσπερ οὗτος, οὗ τύχοι πάσας, ἀὴρ
Εὐωδίας μετέχειν, ἢ δυσωδίας,
Οὕτω τάχιστα τοῖς πέλας ποιούμεθα,
Καλοῖς μὲν ἧττον, τοῖς κακοῖς δὲ καὶ λίαν.
Μᾶλλον γὰρ εὐμίμητον ἡ πονηρία.
Εἰ δ' οὗτος ἡμῖν καὶ πρόεδρος ἂν τύχοι,
Εἰ μὲν κάκιστος καὶ πονηρίας πλέως,
Τοῦτ' ἔσθ' ὃ καὶ νῦν, ῥάμνον ἄρχειν τῶν ξύλων·
Εἰ δὲ κράτιστος, αὖθις ἐν στύλῳ πυρὸς
Ἡγουμένῳ πορεύετ' Ἰσραὴλ μέγας
Πρὸς ἣν ἅπαντες προβαίνομεν γῆν ἐλπίδος,
Κἂν μὴ κυκῶν τις, μηδ' ἀγοραῖος ἂν τύχοι,
Πρωτεὺς σοφιστὴς εἰς κλοπὰς μορφωμάτων.
Ἢ καὶ Μελάμπους, ἤ τις ἄλλος ἄστατος,
Πᾶσιν τὰ πάντα ῥᾳδίως τυπούμενος
Πρὸς τὴν ἁπάντων ἀθρόαν καταστροφήν·

Πῶς

Ibid. Γέλωτες] nil enim nûptiis hilarius. Sed hic Fescenninos intelligi putem, de quibus D. Cyprianus de habitu Virginum: *Quasdam non pudet nubentibus interesse, & inter illam lascivientium libertatem sermonum colloquia incesta miscere:* &c.

708. Τὸ γὰρ πεφυκὸς] *Naturam expellas furca, tamen usque recurret.*

710. Ἐντελής τε προσ.] al. ἐντελῶς, & ita interpres: vertit enim, *legis.* Malim tamen alteram retinere lectionem, & exponere: *Et omnibus numeris absolutus præsul.* Non enim de pio illo altero dubitari poterat, quin & ipse legis defensor foret. Sequens item versus minus feliciter expressus est. Repone: *veterum simul & novorum animi motuum peritus.* Pro κινημάτων, al κινήματα legunt, minus recte. Id est, novit hic artes tractandi animos hominum, prout hoc vel illo modo se habent, aut moventur, tam Catholicorum & veterum, quam Arianorum & Apollinaristarum, qui recentiores. Infra v. 759:

Τοῖς τοῦδ' ἐντελεστέροις.

v. 753:

Ἐνθέοις κινήμασι.

712. Ὁ δ' εὐσεβὴς μὲν] sc. Gregorius noster,

Digitized by Google

Ea vero, quum murem in medio procurrentem vidisset,
Sponsa quidem erat, sed felis. Nam in murem conspectum
Irruens cœnam minime nuptialem sumsit.
Tales sunt omnes Doctores spurii & adulterini.
Nam quod a natura nobis adhæret, non facile mutatur.
At enim is, quem tu non laudas, cum agilitate magna versatur
In negotiis, & legis antistes est,
Veterum recentiumque motus vestigans atque *terens*.
Hic vero tuus religiosus ac pius, sed sibi soli utilis.
Quis hæc ait? Quam is est improbus!
Nam nemo est, qui soli sibi vivat,
Neque bonus neque malus.
Sed quemadmodum hic aër ejus, quod forte attraxit,
Vel fragrantiam, vel fœtorem acquirit,
Sic nos etiam quam celerrime tales evadimus, quales sunt pro- (ximi nostri,
Ac boni quidem rarius, mali vero utplurimum.
Quippe procliviores ad imitationem mali sumus.
Quod si nunc antistitem habeamus,
Si pessimus sit ac improbitatis plenus,
Nimirum hoc est, quod dicitur, Rhamnum imperio ligno- (rum potiri.
Sin optimus, rursum populus Israëliticus
Præcedente columna ignis iter facit
Ad terram in exspectatione positam, ad quam omnes con- (tendimus.
Etiamsi non sit quispiam in circulis, & foro multum diuque
versatus:
Vel Proteus ille furtim varias in formas sese convertens:
Vel Melampus, vel quis alius instabilis,
Quamvis in figuram se facile conformans
Ab subitam rerum omnium conversionem.

Quo

ster, quem ut nimis præfractum & severum ferre non poterant.

716. Ἀλλ' ὥσπερ οὗτος] sic Orat. 1: Οὐ γὰρ οὕτως οὔτε δευσοποιοῦ βαφῆς μεταλαμβάνει ῥᾳδίως ὕφασμα, οὔτε δυσωδίας ἢ τοῦ ἐναντίου, τὸ πλησιάσαν, οὔτε νοσερά τις οὕτως εὐκόλως ἀναχεῖται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὁμιλεῖ τοῖς ζώοις ἀτμοῖς, ὃ δὴ λοιμός ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, ὡς φιλεῖ τάχιστα τῆς τοῦ προεστῶτος κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον.

718. Οὕτω τάχιστα] τὸ ποιούμεθα a ποιόω hic derivatur, id est, eadem qualitate imbuo, similem reddo, efformo, effingo. Inprimis hoc in aëre locum obtinet.

720. Μᾶλλον γὰρ ἐσμέν.] Vid. Juv. Sat. XIV, & Plutarchum de audiendis poëtis, & in Alcibiade p. 350, Hieronymum ad Lætam. &c.

726. Κυκῶν] rectius κυκλῶν. Et ita interpres legit.

729. Μελάμπους] qui & ipse in varias se figuras mutare noverat, ut in fabulis est. Vid. Schol. Hom. Odyss. λ'. & ο', Schol. Theocrit. eid. γ'. Herodot. l. II, Plin. l. VII, 33. &c.

730. Πᾶσιν τὰ πάντα]

Χαμαιλεόντων καὶ πολυπόδων τρόπον
Πολλὰς τιθέντες τοῖς λόγοις ἀεὶ χρόας,

ut ait Carm. *de vita sua*.

736. Τό

Πῶς οὖν ἄχρηστον, εἰπέ μοι, τοῦτον καλεῖς,
Πρὸς ὃν βλέποντες βελτίους γενοίμεθ' ἄν;
Ἢ πῶς ἄριστον προστάτην καὶ δεξιὸν,
Πρὸς ὃν βλέπων σὺ τοὺς ἐμοὺς διαπτύεις;
Τό τοι περιττὸν καὶ προσάντες τοῖς σοφοῖς.
Τὸ δ' εὐγενὲς μάλιστα πιθανώτατον·
Ἐκεῖνος εἴης ὡς σου φρὴν, οὗτος δ' ἐγώ.
Ἢ καὶ γραφέων ἄριστος οὗτός σοι δοκεῖ,
Οὐχ' ὃς γράφει κινούμεν' ἁπλοῖς χρώμασι,
Ζεῦξίς τις, ἢ Πολύκλειτος, ἢ τις Εὐφράνωρ,
Ἀλλ' ὃς μὲν ἀνθηροῖς τε καὶ παντασχίοις
Βαφαῖς ἄμορφα σώματ' ἐξεργάζεται;
Ὧν Καλλίμαχος καὶ Κάλαϊς ἤστην, ὡς δοκῶ,
Μόλις γράφοντες εἰκόνας τῶν εἰκόνων.
Τοιοῦτός ἐστι πᾶς ἀνὴρ πολύτροπος.
Ταῦτ' οὖν ὁρῶν ἔκαμνες εὑρεῖν ποιμένα;
Ὡς μικρὸν ἐσπούδακας· ἐγκαλύπτομαι·
Ὥσπερ λογιστὴν ἐσκόπεις τὸν προστάτην.
Κόσμων μέλει σοὶ, μειζόνων δ' ἐμοὶ λόγος·
Ἓν ἔργον ἐστὶ τοῦ ἱερέως, καὶ μόνον,
Ψυχὰς καθαίρειν ἐν βίῳ τε καὶ λόγῳ,
Ἄνω φανέντα ἐνθέοις κινήμασι,
Γαλήνιον, ὑψίνουν τε, τὰς θείας μόνας
Ἀκηλιδώτους ἐμφάσεις τυπούμενον,
Ὥσπερ κάτοπτρον ἔνδοθεν μορφούμενον,
Ἁγνάς τε πέμπειν προσφορὰς ὑπὲρ τέκνων,
Ἕως ἂν αὐτοὺς προσφορὰν καταρτίσῃ.
Τὰ δ' ἄλλα ἀφεῖσθαι τοῖς τῶνδ' ἐντελεστέροις.

Οὕτως

736. Τό τοι περιττὸν] erravit hic Leunclavius. emenda: *Nimia & insolens garrulitas etiam sapientibus odiosa est: ingenua autem & pudens oratio maxime ad persuadendum apposita est.* Vide infra vers. 764, & seqq.

738. Ὥς σου φρὴν] ita v. c. interpres vertit, quasi ὥς σου φρὴν legisset: verum tum quartus pes pro jambo spondæus est. Forte fuit; ἐκεῖνος εἴη, ὥς συ φῇς. i. *Sit ille, qualem eum prædicas.*

743. Ἄμορφα] anima carentia, quæ corporis forma est & vita, qua destituuntur εἰκόνες τῶν εἰκόνων.

744. Καλλίμαχος καὶ Κάλαϊς] Vid. Plin. Hist. nat. ubi fuse de pictoribus.

746. Πολύτροπος] Protei instar mutabilis, numquam idem, Chamæleon passim colores mutans, πᾶσιν τὰ πάντα ῥᾳδίως τυπούμενος, ut paulo ante dixit.

748. Ἐγκαλύπτομαι] quod solebant ii facere, qui pudore afficiebantur. Sic Socrates caput in Convivio apud Platonem pallio contexit de amore verba facturus. Et hinc velatum semper caput Pudicitiæ in nummis & marmoribus: idemque novis nuptis flammeo obnuptum. Contra apud Platonem γυμνῇ τῇ κεφαλῇ aliquid agere, vel dicere, *citra pudorem* significat. Ideoque & Honori sacra facientes capite aperto erant,

Digitized by Google

Quo pacto igitur inutilem vocas illum, dic mihi,
Quem intuentes meliores fieri possumus?
Vel qui præstantissimum ac industrium antistitem,
In quem tu intuens meos despuis?
Esto scilicet; multi sapientibus adversentur:
Quod generosum est, lubenter obsequitur, ac fidem eis habet.
Tu quidem ille sis, qualis mens tua: ego autem hic ero.
Num præstantissimus tibi pictor videtur esse,
Non qui res vivas simplicibus exprimit coloribus,
Ut Zeuxis quidam, vel Polycletus, vel Euphranor:
Sed qui floridis & apricis coloribus
Efficit informia quædam corpora, (& Calais,
Quorum erunt in numero mea quidem sententia Callimachus
Vix imagines imaginum pingentes?
Talis est omnis homo versutus.
Hoc igitur respiciens in reperiendo pastore laborabas?
Parum certe studii impendisti. Me quidem pudet.
Antistitemne putabas rationarium esse?
Stercora tibi curæ sunt. Meo judicio unum est maximum
Sacerdotis, & quidem solum, opus,
Nimirum animos vita doctrinaque purgare,
Divinis homines motibus sursum ferendo:
Utque sedatus sit, & sursum erectam mentem habeat, & solos in se divinos radios
Absque maculis habeat expressos,
Tamquam speculum intus conformatum:
Ac sanctas pro liberis suis oblationes mittat Deo,
Donec eos efficiat divinam oblationem. (possunt.
Cetera missa faciat, ac relinquat iis, qui ea rectius tractare
Sic

to erant, teste Plutarcho in Quæst. Rom. quia honor nemini pudorem incutit.

749. Ὥσπερ λογιστὴν] id est, qui tantum curam gereret redituum ecclesiæ. Cujusmodi homines astutos & vafros esse oportet, &, ut supra v. 708, ἐντρεφεῖς ἐν τοῖς πράγμασιν. Opum enim ecclesiæ, pecuniarum, donorum, vasorum, redituum, &c λογισμὸς τοῖς γράμμασι τῶν πρεσβυτῶν, ἢ ταμιῶν τῆς ἐκκλησίας, continebatur, atque annotabatur. Quibus vero eorum cura committebatur ab episcopo, λογιστὴς dicebatur: ut liquet e Carm. I. p. 24.

753. Ἄνω φανέντα] id est, apud superos, cum Deo versantem, sive cælestia tractantem & cogitantem. Non vidit hic interpres, quantum potuit. Patet id e Carm. XVIII:

Ἓν ἔργον αὐτῷ φυσικόν τε καὶ μόνον,
Ἄνω φέρεσθαι, καὶ συνάπτεσθαι Θεῷ,
Ἀεί τε πάντῃ πρὸς τὸ συγγενὲς βλέπειν.

Vid. infra vers. 803.

755. Ἐμφάσεις] Vid. notas ad Carm. V, 8.

757. Προσφορὰς] oblationes, sacrificia precum, pro populo, qui τέκνα Episcopi. Προσφέρειν de sacrificio missæ dicitur. Sic noster Carm. I:

Οὐδ' ὅσσον λατρείην μίαν Θεῷ προσενεγκεῖν.

vid. & in operibus p. 495.

I 2 764. Τῷ

Οὕτως ἂν ἡμῖν ἀσφαλῶς ἔχοι βίος.
Ἐπεὶ δέ σοι μέγιστον ἡ παῤῥησία,
Ἔστω μέν· οὐδ' ἔμοιγε φαίνεται βραχύ,
Εἰ σὺν λόγῳ τι χρώμεθα, καὶ μετρίως.
Ὅμως ἄκουσον, ὡς ἔχει· τοῦ γὰρ σοφοῦ
Πλέον τὸ σιγᾷν, ἢ τὸ σὺν περιτρέχειν·
Καὶ σοῦ μέν ἐστι καὶ τὸ θάρσος ὡς θράσος.
Τοῦ δ' εὐγένεια καὶ τὸ συντελεῖν λόγον·
Εἴ που δὲ καιρὸς ἐμπέσοι παῤῥησίας,
Ὄψει μαχητὴν τὸν πρᾷον, καὶ πηλίκος
Ἐστὶ κατορθῶν, τηνικαῦτα γνωρίσεις.
Γνώσῃ, τί κέρκωψ, καὶ τί βρυχᾶται λέων,
Ὅταν τὸ μὲν σὸν ἐκπλύνητ' ἀνθρώπινον,
Κάμπτοντος εἰς γῆν τοῦ κακοῦ συνειδότος.
Οὐδ' ἂν ἄληπτος λαμβάνηται ῥᾳδίως·
Τρόπου γὰρ οὐδέν ἐστι πιθανώτερον.
Οὕτως ἔλαττον κἀνθάδ' ὁ τρίβων ἔχει,
Ὅμως δὲ λαμπρὸς ἐν μέσοις καθίζεται,
Ἀλλοτρίαν τράπεζαν ἐκκαρπούμενος,
Περιφρονῶν ἅπαντας ὡς ἀμβλώματα
Τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς περιφρονητέος·
Ἓν τοῦτ' ἔχων φρύαγμα λαμπρὰν τὴν πόλιν,
Ἐφ' ᾧ σε δεῖ καὶ μᾶλλον ὄλλυσθαι κακῶς·
Πλείους γὰρ οὔπω δημιουργεῖς τοὺς κακούς.
Κάνθων δέ τις ποτ' ἀστικῶν ἄλλου πλέον
Κάνθωνος ἐζήτησεν ἀγροίκου φέρειν;
Ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ ἐστὶ, κἂν οἰκῇ πόλιν·
Τί ταῦτα; πῶς μὴ ταῦτα συμπράττῃ κακοῖς;

Πῶς

764. Τοῦ γὰρ σοφοῦ] unde noster c LIV:

Χείλεσι θῆκα θύρετρα· τὸ δ' αἴτιον, ὄφρα μάθοιμι
Μύθου μέτρα φέρειν, παντὸς ἐπικρατέων.

765. Ἢ τὸ σὺν περιτρέχειν] Id est, inani volubilitate verborum huc illuc evagari. Sic Platoni ἡ περιτρέχουσα ἑταιρεία, vulgaris amicitia est, epist. VII.

766. Σοῦ μὲν γὰρ] al. καὶ σοῦ μέν ἐστι, &c. Sic Carm. XV:

Θρασύτης δὲ, θάρσος πρὸς τὰ μὴ τολμητέα.

quare rectius verteris:

Tibi namque confidentia pro fiducia est.

Θάρσος enim in bonis fiducia, θράσος in malis rebus audacia est. Vid. & orat. IV. p. 113. & Schol. Homer. Ἰλ. ί.

767. Τοῦ δ' εὐγένεια] verte: *huic autem ingenua verecundia videtur sermonis quandoque finem facere.*

770. Ἐστὶ κατορθῶν] melius interpretabere, si reponas:

Et quantum in facundiae certamine praevaleat, tum demum senties.

Alias infra v. 791, οἱ κατορθοῦντες βίον, pii homines probique, qui omnes virtutis partes implent.

771. Γνώσῃ, τί κέρκωψ] sic Carm. XXII:

Παῦ

Sic vita nostra secure transfigetur.
Quia vero tu maximum quiddam esse putas libertatem oris,
Esto sane: ne mihi quidem exiguum quid esse videtur,
Siquidem ea cum ratione, ac moderate utamur.
Et tamen audi, quo pacto se res habeat: sapientis viri
Silentium majus quiddam est, quam longæ ambages tuæ.
Tibi confidentia & temeritas idem sunt.
Ille vero generosum ac nobile quid ducit etiam posse orationem abrumpere.
Quod si tempus incidat, quo sit oris utendum libertate,
Proh! quam insignem præliatorem esse cernes eum, qui ceteroqui mitis est?
Animadvertes id temporis, quis sit, qui egregie hoc præstare possit.
Quid simiæ adulantis cauda, quid leonis sit rugitus, cognosces.
Quum medius homuncio exspuetur,
In terram se demittente mala conscientia;
Et quum invictus ille facile capietur.
Nihil hoc esse verisimilius puta.
Sic nimirum etiam hac in parte veterator indagatorque tuus ille succumbit.
Et tamen inter alios insignis sedet
Aliena mensa fruens,
Omnesque tantopere velut abortus præ se contemnens,
Quantopere ipsum contemni, ac nihili fieri oportebat.
Unum illud, quo se jactitet, habet: urbem splendidam scilicet.
Qua ipsa de caussa magis tibi pereundum erit.
Nam hoc modo plures improbos efficis.
Et quis umquam, obsecro, urbanus asinus majoris fieri voluit,
Quam rure degens quispiam?
Nimirum asinus est asinus, etiamsi in urbe habitet.
Quid de his dicam? Qui fieri possit, ut non hæc pro improbis faciant?

Qui

Παῦσαι λέοντι μύστακα κέρκωπος φέρων.

772. Ὅταν τὸ μὲν σὸν] Leunclavius male legit τὸ μέσον, vertitque, *medium*. Nec cetera valent: quare corrige:

Quum humana illa tua concidet atque despuetur loquentia,
Dejiciente illam in terram mala conscientia.
At meus hic sermo, nulli conscientiæ morsui obnoxius, facile accipietur.
Probitate oratoris nil ad persuadendum efficatius est.

Oratorem itaque virum bonum esse debere multis Quintilianus ostendit in Instit. Orat. Cicero de Orat. l. II, c 43: *Valet igitur multum ad vincendum, probari mores, instituta, & facta, & vitam eorum, qui agent causas.* Et postpaulo: *Tantum efficitur sensu quodam ac ratione dicendi, ut quasi mores oratoris effingat oratio.*

778. Ἀλλοτρίαν τράπεζαν] alienι carpens Episcopatus fructus. Τράπεζα enim hic de Episcopali sacra mensa accipitur; & hæc pro Episcopatu: estque signum pro re signata. Sic Carm x:

Θείην δὲ ἀφελλίξαντι τράπεζαν, Στεφάνους, ...

I 3 788. Ei-

Πῶς δ' εὐδρομοῦσι μὴ σαφὴς ὄλισθος ᾖ;
Πάσχουσι γάρ τι καὶ σοφοὶ τῶν οὐ σοφῶν,
Ὅταν κακοῖς μὲν εὐροῇ τὰ πράγματα,
Λυπρὸν δ' ἔχωσιν οἱ κατορθοῦντες βίον.
Ἢ τοῦτ' ἄριστον, ὥσπερ ἐν ζάλῃ τινὶ
Πάντα στρεφούσῃ μικρὸν ἐκκλίναντά τι,
Πάντων ἄνω τε καὶ κάτω δονουμένων,
Ἐν ἀσφαλείᾳ τὰς βραχείας ἡμέρας
Θέσθαι, τὸ γῆρας δ' ἐν καλῷ στῆσαι τέλει·
Θρόνους μὲν οὖν ἔχοιτε, καὶ τυραννίδας
Ὑμεῖς, ἐπεὶ καὶ πρῶτα ταῦθ' ὑμῖν δοκεῖ·
Χαίροιτε, ὑβρίζοιτε, παλαιαρχίαις
Κληροῦσθε· κόσμος ὑμὶν εἰκέτω μέγας.
Τόπους ἀμείβοιτ' ἐκ τόπων, τοὺς μὲν κάτω
Βάλλοιτε, τοὺς δ' ὑψοῦτε· ταῦθ' ὑμῖν φίλα.
Χαίρετ'· ἐγὼ δὲ συντρυφήσομαι Θεῷ,
Ὧι ζῶ, πνέω τε, καὶ πρὸς ὃν βλέπω μόνον,
Ὧι πρὶν γενέσθαι μ' ἡ τεκοῦσ' ὑπέσχετο,
Ὧι κίνδυνοί τε συνῆψαν, καὶ νυκτῶν χάρις.
Τούτῳ τε θύσω νοῦ καθαρὰ κινήματα,
Ὡς γοῦν ἐφικτὸν, συλλαλῶν μόνῳ μόνος.
Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς τοὺς κακοὺς ὑπὲρ καλῶν,
Οἷς εἴ τις ἄχθεθ', εὑρεῖν, ὃν ζητεῖ, λόγος.
Τὰ δ' ἄλλα ἐκεῖθεν, ὦ φίλοι, λελέξεται·
Πλὴν ἐξιτήριόν τιν' εἰ δοκεῖ λόγον,
Βραχὺν μὲν ἀλλὰ χρήσιμον, δέξασθέ μου

Ὡς

788. Εὐδρομοῦσι] possit & disjunctim legi, εὖ δρομῶσι; vertendum vero, *probis ac recto virtutis tramite decurrentibus.* Sequitur enim, πάσχουσι γάρ τι &c. Sic noster alibi:

Τὰ μὲν δὴ μέχρι τούτου εὐδρόμως ἡμῖν ὁ λόγος.

799. Χαίροιτε] Carm. XIV:

Ὦ πάλλεσθ' ἱερῆες· ἐγὼ θάνον· ἀλλὰ καὶ ἀλιτροὶ
Γείτονες, οὐκέτι μοι φείξετε, ὡς τὸ πάρος.

801. Τόπους ἀμείβοιτ'] i.e per me vobis licet Episcopatus mutare, & ex una in aliam urbem transire; licet id mihi vitio verteritis, νόμους στρέφοντες, ut Carm. ι, ait, τοὺς πάλαι τεθνηκότας, veluti Canonibus prohibitum: non ego tam severe vobiscum agam, quum hæ leges jam exoleverint. Antherus Episc. Rom. ad fratres per Bæticam & Tholosanam provincias Episcopos: *De mutatione vero Episcoporum, unde sanctam sedem Apostolicam consulere voluistis, scitote, eam communi utilitate atque necessitate fieri licere, sed non libitu cujusquam aut dominatione. Exemplum Petri, Eusebii, Felicis. Non enim mutat sedem, qui non mutat mentem; nec mutat civitatem, qui non sua sponte, sed consilio & electione aliorum mutatur. Nam sicut Episcopi habent potestatem ordinare regulariter Episcopos, & reliquos sacerdotes: sic quoties utilitas, aut necessitas expoposcerit, supradicto modo & mutare, & inthronisare potestatem habent.*

801. Τοὺς μὲν κάτω] ut me, & Paulinum. Extollite vero Nectarium, & Flavianum.

803. Ἐγὼ δὲ συντρυφ.] Carm. *de vita sua*:

—Χα-

Digitized by Google

Qui non prosperitate rerum fruentibus certa pernicies sit?
Accidit etenim quiddam sapientibus etiam viris ab ipsorum persona alienum,
Quum improbis secundæ res sunt,
Et virtutem colentes tristem agunt vitam.
Num igitur optimum fuerit, ut quis tamquam in tempestate
Omnia pervertente paulum deflectens,
Dum cuncta sursum deorsum agitantur,
Paucos vitæ dies in tuto collocet,
Ac senectutem in tranquillo statuat?
Quamobrem & vos solia retinete vobis, & tyrannides,
Quando illa vobis prima videntur esse.
Valete; insolentes estote: Patriarchatus (cedat.
Per sortes inter vos distribuite. Magnus hic mundus vobis
De locis aliis in alia migrate: hos dejicite,
Illos attollite. Nimirum hæc jucunda vobis sunt.
Pergite. Ego me ad Deum convertam,
Cui vivo & spiro, ad quem solum respicio: (ederet:
Cui me mater mea promisit ac devovit, priusquam in lucem
Cui me tam pericula, quam benigna insomnia conjunxerunt.
Ei mentis meæ puros motus consecrabo,
Quantum ejus fieri poterit, solus cum solo colloquens.
Hæc ad vos improbos pro bonis dicta sunt: (rebat.
Quod si cui sunt ea molesta, reperit oratio nostra, quem quæ-
Cetera vobis, amici, altera in vita dicentur.
Unum tamen quiddam, si videtur, a nobis accipite,
Velut in discessu a vobis nostro prolatum, breve illud quidem,

Veluti

— *Χάρις πολλὴ φέρειν.*
Οὕτω διδάσκουσί με τοῖς ἄνω σαφῶς
Πάντων ὑπερφρονοῦντα τῶν πλανωμένων.
item:
Ζητῶ τιν' οἰκεῖν ἐκ κακῶν ἐρημίαν,
Οὗ μοι τὸ θεῖον τῷ μόνῳ ζητούμενον,
Ἐλπίς τι κούφη τῶν ἄνω γηροτρόφος.

805. *ᾧ προσηγνίσθαι*] Carm. I, de matre:
Αὕτη ποθοῦσα παιδὸς ἄρρενος γόνον
Ἰδεῖν ἐν οἴκῳ, πρόσθεν ἐν πολλοῖς φίλον,
Θεῷ προσωμίλησε, καὶ δοῦναι πόθου
Τυχεῖν. Ἐπεὶ δ' ἦν δυσπάθεστος τὴν φρένα,
Δῶρον δίδωσιν, ὅνπερ ἠξίου λαβεῖν.

806. *ᾧ κίνδυνοι*] tempestatis scilicet, ut fuse eodem carmine primo exponit.

Ibid. *Καὶ νύκτων χάρις*] Carm. IV,
Καί ποτέ μοι κνώσσοντι παρίστατο τοῖος ὄνειρος,
Ἕλκων ῥηϊδίως ἐς πόθον ἀφθαρσίης.
Δοιαί μοι δοκέεσκον ἐν εἵμασιν ἀργυφέοισι
Στράπτειν παρθενικαὶ πλησίον ἱστάμεναι, &c.
Vid. & Carm. XII.

809. *Ταῦτα πρὸς ὑμᾶς*] ad Presbyteros hæc dicuntur, de quibus fuse egit Carm. Jamb. XXIII:
Οἱ δ' οὐ λάθρᾳ δυσμενεῖς,
Ἀλλ' ἐκφανεῖς ἄγαν.
Ἐρυθριῶντες, εἰ κακοὶ
Δοκοῖεν ἐντελεῖς, &c.

810. *Οἷς εἴ τις*] al. *ὅς τ' ἐστί.*

818. Αλ-

Ὡς οἱ πατρῴας λαμβάνοντες ἐν τέλει
Φωνὰς, ἐπισκήψεις τε μνήμης ἀξίας·
Μεθ' ἃς λόγος τις οὐκέτ' ἐξακούεται,
Ὡς καὶ πλέον μένωσιν ἐν βάθει φρενός·
Ἄλλον τιν' εἰ λάβοιτε Γρηγόριον, φίλοι,
Φείδοισθε μᾶλλον· εἰ δὲ μὴ, τὸ δεύτερον,
Εἴητε καλοὶ κἀγαθοὶ τοῖς πλησίον,
Ὑμῖν τε αὐτοῖς οἱ τέως ὁμόφρονες,
Ἕως κρατεῖσθε τοῖς ἴσοις παθήμασιν·
Ἣν τ' αὐτὸς ἐσπούδαζον εἰρήνην, ἀεὶ
Στέργοιτ' ἀφέντες τὰς ἰδίας ἀῤῥωστίας,
Ὑφ' ὧν τὸ κοινὸν ἐκταράσσετ' ἀθλίως.
Κἀγὼ παρήσω τοὐμὸν, εἴτε τι πλέον
Ἄλλων φρονοῦμεν, εἴτε μ' ὁ μακρὸς χρόνος
Ποιεῖ τραχύν τε, καὶ τὸ πλεῖον δύστροπον·
Εἴτ' ἂν πεπληγὼς ἐκ μέθης τῆς νῦν μόνος,
Μέθῃ πεπεδᾶσθαι τοὺς λοιποὺς οἴομαι.
Νομίζεσθ' ὡς βούλεσθε· πλὴν μέμνησθέ μου,
Τοῦ πολλὰ μοχθήσαντος ἐν φίλων τρόποις,
Καλὸν δ' ἔχοντος τὸν λογισμὸν παραστάτην,
Τότ' ἐκλύον με τῶν κακῶν γῆρας τόδε·
Οὕτω τάχ' ἄν μοι τῶν φίλων πείσαιτό τις,
Πάλης θανούσης, ἢ φθόνος συνείργεται.

818. Ἄλλον τιν'] scriptum hoc carmen, antequam Nectarius ei successor esset designatus. Sic & alibi, pag. 251 operum, part. II:

Ἂν ἄλλον εὕρητ' ἀντ' ἐμοῦ, τιμήσετε
Τὸ σταθὸν ἡμῖν πνεῦμα τῷ συνηγόρῳ·

823. Ἥν τ' αὐτός] qua de re Carm. LVII:

Τίς δὲ μάθοι κρυόεντα τ' ἐρεχθείων ἱερήων
Στάσιν, τοὺς φιλίης εἰς ἓν ἄγειν προμάχους;
Τοῦ μὲν ἐμοὶ πάθος ἦεν, ἐπεὶ θεὸς ὧδε κελεύει, &c.

Exsequitur autem id fusius Carm. *de vita sua*, quum in Paulini caussa, post Meletii mortem, Episcopi mirifice inter se contenderent, aliumque alii contra Gregorii sententiam Antiochiæ Episcopum substituerent. Vid. & Carm. XII ad Constantinopolitanos sacerdotes; ubi, quod neutri se parti vel orientalium, vel occidentalium adjungere voluisset, per invidiam sede sua se expulsum queritur.

825. Ὑφ' ὧν τὸ κοινὸν] de eorum dissidiis orbem terrarum incendentibus, Carm. IX agens ait:

Χαίρετέ μοι ἱερῆες ἐπ' ἀλλήλοισιν ἰόντες.
Χαῖρε πρόεδρε σοφὲ, χαῖρε πόλις μεγάλη.

& Carm. X:

Ὦ, οἱ μὲν θώκων ἱερῶν περὶ δῆριν ἔχοντες
Ἀντία κυμαίνοντες, ἐπασσυτέροισι κακοῖσι
Βαλλόμενοι, βάλλοντες, ἀτειρέες εἰσὶ μαχηταί,
Εἰρήνην βοόωντες, ἐφ' αἵμασι κυδιόωντες.

Vid. & Carm. XII.

829. Εἴτ'

Εἰς

Digitized by Google

Veluti paternas voces & admonitiones
Memoria dignas extremum excipientes,
Secundum quas ab eis amplius nihil auditur:
Quo ipso fit, ut eo firmius ima in mente hæreant.
Si alium quendam Gregorium, amici, acceperitis,
Videte, magis ut illi parcatis. Sin autem, restat alterum,
Ut vos erga proximos & vosmet invicem recte geratis:
Qui eatenus concordes esse consuevistis,
Quatenus iisdem affectionibus indulgetis.
Præterea pacem, cujus ego studiosus fui,
Semper diligite, condonantes alter alteri suas infirmitates:
Per quas resp. misere perturbatur.
Itidem ego, quod in me peccatum est, remittam: sive plus
Aliis sapimus, sive me grandis ætas
Asperum ac morosum in plerisque facit:
Sive solus adeo mente læsus ex temulentia
Vos homines abstemios ab ebrietate vexatos arbitror.
Vos quidem de hoc, ut vultis, statuite: mei tamen estote memores,
Qui amicorum in moribus molestias multas exhausi,
Et patronam egregiam habeo nimirum rationem,
Ac senectutem hanc, quæ de malis me liberat.
Sic fortassis amicorum quispiam mecum in gratiam redierit;
Sepulta lucta, quam invidia comitatur.

829. Εἶτ' ἂν κεκλωγὼς] Familiare hoc non ebriis modo, ut sobrii sibi ipsi videantur, aliosque vino madidos & bene potos existiment, sed & ictero laborantibus: qui quum ipsi flavo colore suffusi sint, ceteros omnes eodem infectos videre sibi videntur Unde Varro apud Nonium petita ab his similitudine ait: *Nam ut arquatis & qua lutea non sunt, & qua sunt, lutea videntur: sic insanis & sani, & furiosi videntur esse insani.*

836. Πάλης θανούσης] exstincto jam de sede Constantinop. dissidio, quæ invidiæ materia fuerat: seu potius civiliter jam mortuo vestro, cui invidebatis, Gregorio. Sic Carm. I.

Μίαν χρηστῷ νεκρότητ'· ἔχει θεός.

nisi illic ἔχοι potius legendum. Sed & alibi sæpius se quasi mortuum deplorat. Idem eleganter se Carm. XLVIII inter *ἀτάφους νέκυας* numerat, ubi Julianum tributorum descriptorem, ut sibi parcat, rogat. Ceterum Carm. ad inimicos itidem ait:

Οἱ συνθύται, τέθνηκα τῷ φθόνῳ μόγις.
Ἐῶν λήξει, καὶ δύσει φθόνος τ' ἐμός·
Ἐχθροί, φίλοι, ἀπῆλθον· εὐφημήσατε.
Νῦν δ' οὐκέτ' εἰμὶ τῆς μάχης μεταίχμιον.

Attamen Carm. in invidos ne sic quidem invidiam in se cessare queritur:

Πᾶσι θανοῦσι καὶ φθόνος συντέθαπται.
Πρὸς γὰρ τὸ τεῖνον ἡ μάχη· τὸ δ' ἐκ ποδῶν
Οὔτ' ἀντιπίπτει, καὶ τετίμητ' ἀφθόνως.
Ἐγὼ δὲ καὶ τέθνηκα, καὶ βασκαίνομαι.

Digitized by Google

Εἰς ἐμαυτὸν λόγος.

Λέγουσιν οἱ μισοῦντες, (ὡς δ' ἐμοὶ δοκεῖ,
Λέγουσιν οὐ δίκαια.
Πῶς γὰρ δίκαιον τοὺς φίλους περιφρονεῖν;
Ὡς μὴ θεὸν λέγοιμι,
Ὧι πρόσθε κεῖται πάντα, καὶ γινώσκεται,
Σαφῶς ὀξὺ βλέποντι.)
Ἀλλ' οὖν λέγουσι τῷ φθόνῳ νικώμενοι,
(Φθόνῳ παθῶν δικαίῳ,
Τήκοντι τοὺς ἔχοντας, ὥσπερ ἄξιον,)
Τί οὖν, ἄθρει, λέγουσι;
Λέγουσιν, ὡς αὐτοί με τὸν δυσδαίμονα
(Καὶ γὰρ δοκοῦσι τοῦτο)
Κωνσταντίνου βαλόντες ἐκτὸς ἄστεος
Ἀπωφρύωσαν· εὖγε·
Βαρὺς γὰρ αὐτοῖς, καὶ θερίσους ἥμην γέμων,
Τέμνων ὁδοὺς ἀτρίπτους,
Ἐθῶν πατρῴων καὶ νόμων διαφθορεύς,

Εἴπερ

Εἰς ἐμαυτὸν] Adſcriptum erat Viennenſi Codici, Τοῦτο μέτρον ἀδιάφορόν ἐστιν: in quo, ut & in Florentino Bibliothecæ Mediceæ altero (duos enim illic cum Viennenſi apographo contuli) verſus hi omnes perpetua ſerie ad inſtar ſolutæ orationis decurrebant. Verum in altero Florentino ita, uti hic illos exhibemus, diſtincti erant; ſic ut ſinguli verſus Jambici ſenarii ſuum ſibi Anacreonteum habuerint ſubjectum. Quare διάφορον potius, id eſt diverſi generis, quam ἀδιάφορον hoc metrum dicendum videtur. Ceterum ſcriptum eſt hoc carmen Arianzi, extremo ferme Gregorii vitæ tempore, quum illic contabeſcente ſenſim corpore ſoli divino cultui quod reliquum erat vitæ conſecraret, omnibus ſemet aliis negotiis exuens. Eſtque Apologeticum adverſus obtrectatores, qui eum criminari non deſinebant, quod, quum enixe rogaretur, Nazianzi Epiſcopatum admittere recuſaret: ſuperbiæ hoc ejus adſignantes, quippe cui hæc ad Conſtantinopolitanam ſedem comparata nimis vilis, nec ſe digna, infraque ſua merita eſſe videretur. Reſpondet igitur tam prave conſilia factaque ſua interpretantibus, redditque hic eorundem rationem.

5. ᾧ πρόσθε] Philemon:

Ὁ γὰρ θεὸς βλέπει σε πλησίον παρών,
Ὃς ἔργοις δικαίοις ἥδεται, οὐκ ἀδίκοις.

Tertullianus de Pœnit. c. VI: *Quantaſcunque tenebras ſuperſtruxeris, Deus lumen eſt.*

8. Φθόνῳ παθῶν δικαίῳ] Incertus in Anthologia l. I, c. LXXXIII:

Ὁ φθόνος ἐστὶ κάκιστον, ἔχει δέ τι καλὸν ἐν αὐτῷ,
Τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα καὶ κραδίην.

Pluſcula in eandem ſententiam habet D. Auguſtinus, Serm. LXXXIII de tempore; ſive qui eorum ſermonum alius auctor eſt. Noſter orat. XXVII: *ὡς ἀπόλοιτο ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχόντων, ὁ τῶν πασχόντων ἰός, τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικώτατόν τε ἅμα καὶ δικαιότατον· τὸ μὲν, ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς καλοῖς· τὸ δὲ, ὅτι τήκει τοὺς ἔχοντας.*

9. Τήκοντι] ita e Florentino Codice reſtitui pro eo, quod in Viennenſi erat, Τήκει γάρ. Baſilius M. de invidia: *ὥσπερ γὰρ ἰὸς σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἀναλίσκει.* Et hinc Alexander M. apud Curtium l. VIII, c. XII, de Meleagro: *Iram quidem tenuit, ſed dixit, invidos homines nihil aliud quam ipſorum tormentum eſſe.* Æſchylus Agamemnone:

Δυσφρον

De se ipso. Carm. II.

DIcunt obtrectatores mei (ut mihi vero videtur,
Nil æqui bonique dicunt:
Quid enim iniquius, quam amicos despicere?
Ne Deum dicam,
Cui omnia patent, & liquido cognita sunt,
Acutum cernenti:
Dicunt tamen invidia victi,
(Invidia affectionum justissima:
Tabefacit enim, quos possidet, ut æquum est.)
Quid igitur dicant, audisis.
Dicunt scilicet, se me infelicem
(Ita enim opinantur)
Constantini ejicientes ex urbe
Spoliasse supercilio. Euge.
Gravis enim ipsis & insolentiæ eram plenus,
Vias secans hactenus non tritas,
Patrii moris, ac disciplinæ corruptor:

Si

Δύσφρων γὰρ ἰὸς καρδίαν πρυσμένος
Ἄχθος διπλάζει τῷ πεπαμένῳ νόσου,
Τοῖς τ' αὐτὸς αὐτοῦ πήμασιν βαρύνεται,
Καὶ τὸν θυραῖον ὄλβον εἰσορῶν στένει.

13. Βαλόντες] graviter de hac invidorum malignitate noster conqueritur extremo Carm. *de vita sua*: ubi eos jactasse refert, se invitum throno expulisse Gregorium.

Ἐνὸς θέλοντες πάντες ἐκρατήσατε·
Εἰ μὲν θέλοντος· τοῦ θράσους! καὶ τοῦτό μοι
Στερεῖτε κομπάζοντες, ὡς ἀπωσμένου·
Εἰ δ' οὐ θέλοντος, ἐντρέπεσθε τοῖς κακοῖς,
Χθὲς ἐνθρονιστὴ, καὶ διώκεται σήμερον.

14. Ἀπωφρύωσαν] elegantissimum hoc verbum est: id est, ajunt se me de superbiæ quasi fastigio, non secus ac de sede Constantinopolitana dejecisse. Habuimus supra nonnulla de superciliosо fastu. Supercilia nempe sedes superbiæ, ut est apud Plinium in Hist. nat. *Superbia*, inquit l. XI, c. XXXVII, *alibi conceptaculum, sed hic sedem habet. In corde nascitur: huc subit; hinc pendet. Nihil altius, abruptiusque invenit in corpore, ubi solitaria esset* Quoniam vero omnis fere dignitas nonnihil habet fastus, & inprimis, quæ minimum debebat, sacra, ideo Carm. XV ait: *ὁ δὲ θρόνος, ὀφρὺς ὀνείρων.* Et hinc illa in Junonis tutela apud Festum, quæ regnorum & dignitatum præses Dea est. Demetrius Phaler. apud Diogenem Laertium dixisse fertur, *μὴ μικρὸν εἶναι μέρος τὰς ὀφρῦς· ὅλῳ γὰρ ἐπισκοτῆσαι δύνασθαι τῷ βίῳ.*

15. Βαρὺς γὰρ αὐτοῖς] quia severitatem ejus ferre non poterant, ut supra diximus: quam ipsi fastum, & confidentiam appellabant, qui gloriæ Gregorii invidebant Hinc epist. 18 ad Bosporium: Οὐκέτι βαρὺς ὑμῖν ἔσται Γρηγόριος ὁ βαρύς· ubi male alii ὁ βαρύς legendum existimant.

Ibid. Ἤμην γέμων] Flor. 1. ἤμην πλέως, quod ab interprete. Sic postpaullo: *καὶ πνεύματος γέμοντες.*

16. *Τέμνων ὁδοὺς ἀτρίπτους*] Ita & Lucretius meus lib 1:

Avia Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo.

& eum imitatus Virgilius l. III Georg.

----- *Juvat ire jugis, qua nulla priorum*
Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Quod ad nostrum vero attinet, hunc ea de caussa καινόδοξον invidentes ejus gloriæ Episcopi appellabant, ut ipse ait Carm. *de vita sua*, quod ab eo doceretur doctrina fidei, ἣ τριάδος

Εἰς ἓν συνῆγε τὴν σεβασμίαν φύσιν,
Ἧς ἦν ποθ' ἡ Νίκαια φροντιστήριον.

Nisi

Digitized by Google

Εἴπερ νόμος τὰ φαῦλα,
Πλούτου, τύφου τε, θρύψεως, φιλαρχίας,
Τῶν νῦν ἐπικρατούντων.
Οὕτω γάρ εἰσι τὴν φρόνησιν ἄθλιοι,
Ὥστ' οὐ λέγειν ὀκνοῦσιν,
Ἃ καὶ λεγόντων ἐγκαλύπτεσθ' ἦν πρέπον
Ἄλλων ἀπεχθαιρόντων.
Οὕτω τι τυφλόν ἐστιν ἡ μοχθηρία,
Καὶ τὸ φρονεῖν βλάπτουσα·
Οὗτοι μὲν ἂν ἔρροιεν ἐκ μέσου λόγου·
Οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς ταῦτα,
Οὔθ' οἱ κακῶς λέγοντες, [εἰ καὶ] δεξίως.
Ῥέπουσιν ὡς θέλουσιν·
Γλώττης γὰρ οὐδέν ἐστιν εὐστροφώτερον·
Λέγει τι καὶ πρὸς ἡμῶν·
Πολλοὶ τάδ' οἱ λέγοντες ἀκριβέστεροι,
Ὡς ἀφθόνως λέγοντες.
Ἃ δ' οἴομ' εἰπὼν τὴν πικρὰν στῆσαι βλάβην,
Τάδ' ἐστιν εἰπεῖν κρεῖσσον·

Πολὺς

Nisi potius, uti arbitror, hæc ad vitæ ejus rationem ab aliorum Episcoporum victu discrepantem referenda sunt. De qua infra ad v. 22.

19. Φιλαρχίας] ita in Epistola LV ad Procopium; ubi de Synodis agens ait: Ἔχω μὲν οὕτως, εἰ δεῖ τἀληθὲς γράφειν, ὥστε πάντα σύλλογον φεύγειν ἐπισκόπων, ὅτι μηδεμιᾶς συνόδου τέλος εἶδον χρηστὸν, μηδὲ λύσιν κακῶν μᾶλλον ἐσχηκυίας, ἢ προσθήκην. Αἱ γὰρ φιλονεικίαι, καὶ φιλαρχίαι λόγου κρείττονες. Egregiam vero laudem! Nil tamen verius. Legantur acta, inprimis Concilii Ephesini secundi.

22. Ὥστ' οὐ λέγειν] nimirum ἄγροικον ipsum esse, nec scire vivere, aut tueri dignitatem suam; verum potius eam dehonestare nimis vili cultu. Quare orat. trigesimasecunda ad hunc eos modum perstringit: Τάχα δ' ἂν καὶ ταῦτα ἡμῖν ὀνειδίσαιεν· καὶ γὰρ ὠνειδίκασι· τὸ δὲ τῆς τραπέζης φιλότιμον, τὸ δὲ ἐσθῆτος αἰδέσιμον, αἱ δὲ πρόοδοι, τὸ δὲ σοβαρὸν πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας. Ἠγνόουν γὰρ, ὅτι πρὸς ὑπάτους ἡμῖν, καὶ ὑπάρχους ἡ ἅμιλλα, καὶ στρατηγῶν τοὺς εὐδοκιμωτάτους, οἳ μὴ ἔχουσιν, ὅποι τὰ ἑαυτῶν ῥίψουσι. Καὶ δεῖ περιστέλλειν μὲν ἡμῖν τὴν γαστέρα κατατρυφῶσι τῶν πτωχικῶν, ὡς δὲ εἰς τὰ περιττὰ κεχύσθαι τοῖς ἀναγκαίοις, καὶ τῶν θυσιαστηρίων κατερεύγεσθαι· ἵπποις δὲ φέρεσθαι τρυφεροῖς, καὶ δίφρων ὑπερηγορεῖσθαι περιλάμπρους, προπομπεύεσθαί τε, καὶ περιποππύζεσθαι, καὶ πάντας ὑποχωρεῖν ἡμῖν ὥσπερ θηρίοις, καὶ περισχίζεσθαι, ἢ καὶ πόρρωθεν εἶναι δήλους ἐπερχομένους. Εἰ ταῦτα δεινὰ γέγονε, παρελήλυθε, χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην. Ἄλλον προστήσασθε τὸν ἀρέσοντα τοῖς πολλοῖς· ἐμοὶ δὲ τὴν ἐρημίαν, καὶ τὴν ἀγροικίαν δότε, καὶ τὸν Θεὸν, ᾧ μόνῳ, καὶ διὰ τῆς εὐτελείας ἀρέσομαι. Et hæc quidem nimis in publicum utilia sunt, quam ut Græce tantum legantur. Subjiciam igitur latinam Billii versionem, ut & Græca ignorantes nonnihil hinc capiant emolumenti: *Quin hæc quoque fortasse nobis exprobraverint, (jam enim exprobrarunt) quod nec mensa lauta & opipara, nec magnifica veste utimur, nec splendide in publicum prodimus, nec ad eos, a quibus convenimur, gravitatem & fastum adhibemus. Nesciebam scilicet nobis cum consulibus, & præfectis, clarissimisque belli ducibus, qui tot opibus, copiisque circumfluunt, ut, quo sua projiciant, non habeant, æmulationem & certamen esse: illudque oportere, ut & nobis, pauperum bonis, ad luxum & delicias abutentibus, venter undique comprimatur, & necessaria in res superfluas effundantur, atque altaria ipsa*

Si vitiosa disciplinæ merentur nomen,
Quum divitiæ, fastus, deliciæ, ambitio
Eorum, qui nunc sunt, dominentur, ac prævaleant.
Adeo enim infelici mente sunt,
Ut ea dicere non vereantur,
Quæ si qui alii dicerent inimicorum,
Audientes decebat erubescere.
Adeo scilicet cæca est improbitas,
Ut & ipsam mentem lædat.
At hi valeant, abeantque in rem malam.
Nil enim ista ad nos:
Ut nec illi, qui male de nobis loquuntur, licet non absurde.
Loquantur, ut volent.
Lingua enim nil est flexibilius.
Dicat illa & adversum nos aliquid.
At multi sunt, qui exactius veriusque de his sentiunt;
Quippe qui absque invidia loquuntur.
Quæ vero regerens illorum sistere posse noxam putem,
Ea dicere præstiterit. Faci-

ipsa vestibus nostris contaminentur. Nesciebam nos equis insignibus & lascivis ferri, sellisque & curribus magnifice attolli, ac cum fastu & pompa deduci, velutque blanda manu demulceri oportere; atque omnes nobis, perinde ac belluis de via decedere, & in utramque via partem scindi ac distrahi: aut etiam tantam præeuntium turbam esse, ut procul conspicuus incessus noster sit. Si hæc gravia vobis & acerba fuerunt, præterierunt: hanc injuriam mihi condonate: Antistitem alium, qui multitudini placeat, create. Mihi autem solitudinem & rusticitatem date, ac Deum, cui soli etiam per tenuem victum cultumque placebimus. Ita & orat. XXVII victum suum frugalem, & vestitum tenuem, secessusque ac solitudinis captationem dolori iis fuisse indicat: ubi & Gabaonitis eos pejores esse dicit: quippe quos *οὐδ' ἂν ξυλοφόρους καὶ ὑδροφόρους τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προσεδέχετο, μοιχοὺς ἂν προσίεσθαι τοῖς ἱεροῖς μετὰ τοιούτων τοῦ βίου καὶ τοῦ λόγου στιγμάτων.*

23. Ἐγκαλύπτεσθαι] Habuimus superius hoc verbum: nonnullaque de capitis in pudore velatione attulimus: quam & novis nuptis olim usitatam fuisse notum est: cujusmodi Psyches Apulejanæ apud Sponium in Miscellaneis exstat exemplum. Velo quinetiam noctis usi in concubitu nuptiali Lacedæmonii, non vestis tantum. *Arabicæ vero feminæ faciem ita totam tegunt,* inquit Tertullianus de velandis Virginibus c. 17, *ut uno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere.* Nec alia etiam nunc vitæ ratio atque institutum apud eosdem Arabes atque Turcas, Persas, ceterosque orientis ferme omnes populos est, mulierumque facies velo tectæ, solis oculis ad prospectum liberis. Videsis & Pausaniam l. III de Penelope, & Aristotelem lib. II Rhet. c. XVI.

17. Ἔρρειν ἐκ μέσου λόγου] pro εἰς κόρακας. Sic Carm. *de vita sua*:

Οὗτοι μὲν ἂν ἔρρειν ἐκ μέσου λόγου,
Εἰ μὴ σέβοιεν ὡς ἓν ἄνθρωποι θεόν.

29. *Οὐδ' οἱ κακῶς λέγοντες*] in Viennensi Codice statim post hæc verba sequebatur: *Ἃ δ' οἶμαι εἰπεῖν*, &c. At in utroque Florentino erat: *Οὐδ' οἱ δεξιῶς ῥίπτοντες ὡς θέλουσιν*, cum quatuor sequentibus versiculis. Quare quum carmen hic claudicaret, subjeci de meo *ἐν καὶ*, addidique illud *δεξιῶς* e Florentinis Codicibus. Recte, an secus, tui, lector, erit arbitrii.

31. Γλώττης γὰρ] sic de *occasione* in Carm. *de vita sua*:

Καιροῦ γὰρ οὐδέν ἐστιν εὐστροφώτερον.

rursus ibidem de *lingua*:

Γλώσσης δὲ λάβροι καὶ πολύστροφοι πλοκαί.

Πολὺς γάρ ἐστιν εἰς τὸ χεῖρον δρόμος,
Κἂν μηδενὸς κινῆται.
Λέγουσιν, ὡς ἀνδρῶν μὲν ἡσσώμεθα θρόνων,
Ὡς τῶν, ἀφ' ὧν κατῆλθον.
Τοὺς δ' αὖ πένητας, καὶ στενοὺς διαπτύει,
Τὰ σφῶν σαφῶς λέγοντες.
Ὃ γὰρ πέπονθε, τοῦτο καί τις οἴεται·
Ἀλλ' οὐκ ἐγὼ πέπονθα.
Τοῖς μὲν προσήχθην, τῶν δ' ἀπήχθην οὐχ' ἑκών,
Οὕτω Θεοῦ τυποῦντος.
Τοῖς μὲν προσήγαγέ με δῆμος, ποιμένες,
Καὶ γλῶσσαν αὐτῶν πνεῦμα.
Λαὸν γὰρ ἐλθεῖν ἄγριον καταρτίσαι
Στερρῷ βίῳ, λόγῳ τε,
Πολλαῖς κλονοῦντα δογμάτων καταδρομαῖς,
Ὡς ναῦν μέσον κλύδωνος.
Τοῖς δ' οὐ προσήγαγ' ἡ λύσις τοῦ σώματος
Καθ' ἡμέραν θνήσκοντος.
Ἦσαν καλοί τε κἀγαθοί, (τίς ἀντερεῖ;)
Καὶ πνεύματος γέμοντες,
Ὃν νῦν στενόν, καιροῖς τε συῤῥιπτούμενον
Κακοῖς κακῶς βλέπουσιν.
Ὑψιθρόνου θ' ἕδρασμα λαὸν ποιμένος
Τοῦ πρόσθεν οὔτι μείζω.

Ἀλλ'

37. Πολὺς γάρ.] ita priore Carm. v. 370:
Ῥέῃς κατὰ πρανοῦς τρέχων.
Plutarch. in vita Artaxerxis: Λεία γάρ τις ἡ πορεία, καὶ κατάντης ἐπὶ τὸ βελτίωσιν· βούλονται δὲ οἱ πλεῖστοι τὰ φαῦλα δι' ἀπειρίαν τῶν καλῶν, καὶ ἀγνοιαν.

39. Λέγουσιν] objiciebant ſcilicet, uti diximus, adverſarii & invidi Gregorio ſuperbiam, quod eccleſiam dignitate inferiorem Conſtantinopolitana contemneret: hujus enim curam eum quidem admiſiſſe, verum patriæ Nazianzi antiſtitem eſſe nolle, dicentes.

43. Ὃ καὶ πέπονθε] Florentinus alter, Ὃ γὰρ πέπονθε, ταῦτα καί τις οἴεται. Unde admiſi illud γὰρ, quod magis convenire videbatur. Si quis & ταῦτα malit, quam τοῦτο; A quoque pro Ὃ reponat, oportet. Sed hæc leviuſcula ſunt. Noſter orat. XXVIII: Πάντα ἂν οἱ τεχνῖται περὶ ἄλλων τὰ ἑαυτῶν τὰ μὲν ὑπονοοῦσιν, τὰ δὲ ἴσασιν. Et orat. XXVII: ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κρινόμεθα πάθεσιν.

46] Τυποῦντος] τυποῦν hic eſt animum mentemque dirigere, formare, & agenda inſpirare. Alibi pro *deſignare*, vel jubere, uſus eſt, ut in Carm.
Ἃ τοῖς πόνοις τυποῦσιν,
Ὅσοι φιλοῦσιν ὕβριν.

48. Γλῶσσαν αὐτῶν πνεῦμα] eloquio ſcilicet pollentem. Sic in Carm. *de vita ſua:*
Ἐπιμψεν ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ πνεύματος,
Λαοῦ βοηθὸς, καὶ λόγου συλλήπτορας.
Ὡς ἂν καταψυχθεῖσιν εὐσεβοῦς ῥοῇ
Ψυχὰς ἀνύδρους καὶ χλοαζούσας ἔτι,
Τροφῇ τ' ἐλαίου συγκροτηθῇ λύχνος τὸ φῶς.
De eloquentia ſua Carm. 1. Iamb. ait glorians:
Φωνὴν ἔχω· πόλις σου, καὶ λαμπρὰς θρόνους
Γίνωμαι γλῶσσαν· ὦ καλῆς τυραννίδος!
Λάμπω μιᾷ λύχνος λυχνίας ὑπερτέρας,

Ὅλα

Digitized by Google

Facilis enim est in pejus, ac prona decursio,
Etiamsi nemo propellat. (posse,
Ajunt hi boni viri, ut excelsos accipiam thronos, induci me
Ut hunc, unde dejectus sum;
Pauperes autem, & tenues despuere.
Meum scilicet animum ex suo æstimantes.
Ut enim quisque affectus est, ita & alium affectum existimat.
Sed alia mihi animi sententia est.
Illos quidem admisi, hos vero repudiavi, at non volens;
Verum ut me præformabat Deus.
Illis me adjunxit populus, pastores,
Et linguam meam exposcens spiritus.
Plebem namque oportebat horridam componi
Severa constantique & vita, & sermone,
Quæ multis quassa opinionum tempestatibus,
Ut navis mediis jactabatur fluctibus.
His autem me negavit tabes corporis
In dies tantum non morientis singulos.
Eramus strenui, bonique; (quis enim negaverit?)
Et spiritu, animisque pleni:
Neque, ut nunc contemti, temporumque pessimorum
Abjecti videmur pessime malitia.
Nec plebem video celso pastori subditam
Numerosiorem nunc esse, quam sub me fuit.

Sed

Ὅλην καταστρέψαντες τὴν οἰκουμένην.
Vide & infra Carmen de Anastasia.

49. *Ἄγριον*] tumult.bus & vexationibus Arianorum atque Apollinaristarum exasperatum, efferatumque: vel etiam incultum, longaque negligentia horridum; ut apud Horatium
Neglectis urenda filix innascitur agris.

58. *Στεῤῥῷ βίῳ*] Carm. *de vita sua*: ubi hac de re agit:
—Ἐδόξαμεν γὰρ ἐν Θεῷ τινες
Εἶναι βίῳ τε καὶ λόγῳ τῶν γνωρίμων,
Καὶ πῶς ἀεὶ ζήσαντες ἄγροικον βίον.

51. *Πολλαῖς κλονοῦντα*] eodem loco:
Θάλποντα τ' οἰκτρὸν ἐξ ἀπιστίας μόρον
Εἶχέ τι μικρὸν ζωτικῆς σπέρμα πνοῆς, &c.
ubi deinde Apollinaristarum, ceterorumque sectas memorat. Videsis hac de re orationem XXVII.

43. *Τοῖς δ' οὐ προσήγαγε*] Nazianzenæ ecclesiæ, cui præesse refugit ob corporis imbecillitatem, eique Eulalium Episcopum dedit; Arianzi ipse quietam vitam degens, & curis negotiisque omnibus humanis longum vale dicens.

54. *Καθ' ἡμέραν*] sic orat. XXXII: *Τί δεῖ γέροντας ὑμῖν δηλοῦν, καὶ ἀσθενεῖς, καὶ καθ' ἑκάστην, ὡς εἰπεῖν, ἀποθνήσκοντας τὴν ἡμέραν, οὐ τῷ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς φροντίσιν;*

55. *Ἦ μὴν*] rectius *ἦμεν*, & mox pro *Οὐ νῦν*, *ὃν νῦν*. Nec deterret me mutatio numeri, quæ mihi in initio nonnullam in percipienda auctoris sententia facessivit molestiam.

58. *Θεὸς καλῶς*] ita v. c. sed locus corruptus est: nec video, qui commode restitui possit, nisi legamus, *κακοῖς κακῶς βλέπουσιν.*

50. *Ὑψιθρόνου ποιμένος*] Nectarii, qui mihi in Constantinopolitana sede successit: cujus ego hac in vinea non majorem adhuc video, copiosioremque vindemiam, quam sub me cultore fuit.

61. Χρή-

Digitized by Google

Ἀλλ' οὐκ ἔμοιγε, πλὴν ὅσα χρῄστου χερὸς,
    Ὧι καί τι θαῤῥεῖν ἔχοι.
Οὐκ ἠγνόουν Ἰωνᾶν, ὃς Θεοῦ λόγον
    Ἔφευγεν, ἀλλ' ἐλήφθη
Κλύδωνι, κλήρῳ, θηρίῳ, γαστρὶ, βερέθρῳ.
    Ἐξ ὧν ὁ κῆρυξ κῆρυξ.
Ἀλλ' εἶχον ὥς τις ὢν ἐλεύθερος
    Θρόνων τε, κινδύνων τε.
Τὸν νῦν δὲ πυκνὸς εἰς Θεοῦ κοινωνίαν
    Ἔσπευδον, ἡσύχαζον.
Ἐπεὶ δ' ἅπαντες, ὡς νεκροῦ δυσωδίᾳ
    Γύπες, κατέστησάν μου,
Καὶ λαὸν ἐσπάραττον θοιναῖς τομαῖς·
    Πῶς ἤγαγές με, Χριστὲ,
Ζωῆς χαλινὲ τῆς ἐμῆς, καὶ καρδίας;
    (Σὸν γὰρ τόδ' ἐστὶν ἔργον.)
Ὡς Λάζαρόν με τετραήμερον τάφων
    Ἐξήγαγες βοήσας.
Ἀνέστην· οἱ δ' ἔπληξαν· ἀλλὰ, Χριστέ μου,
    Καὶ σάρκα τήνδε πῆξον,
Ἣν σοίγε κέκτημ', ᾧ φέρων ζωὴν ἐμὴν
    Πᾶσάν γ' ἔδωκα δῶρον·
Καὶ λάκκον ᾤκησ' ἀγρίων θηρῶν μέσος.
    Εἰ δ' ἐκτάσεις λέοντας
Ἔφραξε χειρῶν, [τὸν δ' ἔσωσε Δανιὴλ,]
    Καὶ νῦν λέοντες· σῶζε·
(Τί λοιπὸν, ἢ σφὰς τοὺς κακοὺς [illegible]κοπεῖν;
    Ἠτήμεθ', ὦ κάκιστοι.)
Τοὺς μὲν κατείργοις ἐνδίκοις τιμωρίαις,
    Καὶ τοῖς χαλῶν ὀργῆς τι,
(Τὴν ἄκρατον γὰρ χεῖρα τίς οὐ δείξει;),
    Πείσιν μιᾶς ἐννοίας;)

Τοὺς

61. Χρήστου χερὸς] in Florentino altero fuit, χείστου χερός. Nil hic intelligo: puto tamen restitui debere, πλὴν ὅσ' ἔχρηστιν Θεός: *nisi quantum mihi concessit, & indulsit Deus.*

65. Θηρίῳ, γαστρὶ] malim θηρὶ γαστρί· βερέθρις hic ejectionem in littus significat.

66. Ἐξ ὧν ὁ κῆρυξ κῆρυξ] sic ferme Herodotus Euterpe, c. XLIX: παιδεῦσι, τὰ παιδεῦσι.

69. Τὸν νῦν δὲ πυκνὸς] in Florentino utroque fuit, τὸν νῦν δ' ἐπύκνουν. Quod rectius videretur, nisi in sequentibus deesset copula. Forte fuit, Τὸν νῦν δὲ πυκνῶν. Sic in Jambicis: Πυκνῶν ἀεὶ λόγοις τε καὶ νοήμασιν.

71. Νεκροῦ δυσωδίᾳ] Florentini: δυσωδίας· lege,

Sed hoc meum non eſt decus, verum, qui ita voluit, Dei.
In quo tum & meam collocaram fiduciam.
Non ego Jonæ ignorabam hiſtoriam, qui juſſa Dei
Effugere volens deprenſus
Tempeſtate eſt, ſorte, ceti ventre, & in terram ejectione;
Et hinc nolens volens factus præco eſt.
Alia mea ratio erat, qui liber eram,
Eſſeque volui, thronis, & periculis:
Quique firmata mente ad numinis conſortium
Feſtinabam, quietemque captabam.
Poſtquam vero omnes, ad inſtar vulturum,
Me velut fœtens cadaver circumſtetere,
Populumque Dei facilibus pro lubitu lacerarunt ſciſſuris,
Quo pacto me traxiſti, Chriſte,
Qui vitæ meæ, pectoriſque frenum es?
(Tuum enim hoc opus eſt)
Ut olim quatriduanum Lazarum ſepulcro
Vocatu me tuo eduxiſti.
Reſurgo ego: illi obſtupeſcunt. Verum tu domine,
Quæſo & hoc confirma corpuſculum,
Quod tibi fero acceptum: cui & offerens vitam meam dicavi,
Omnemque dono dedi.
Vixi & in fovea immanes inter feras.
Quare ſi tuæ umquam manus
Extenſio leonum continuit ora, *& Danielem ſervavit:*
En & nunc leones adſunt. His eripe me:
(Quid reliquum, quam ut ſeipſi circumſpectent mali?
Victi ſumus, ô mortalium poſtremiſſimi.)
Et quoſdam quidem juſtis coerceas pœnis,
Alios vero laxata nonnihil ira tua
(Quis enim non temperatam tuam ferat manum?
Quis unius ſectionem nutus?)

Per-

lege, δυσώδεις. Vultures odorem cadaverum e longinquo ſentiunt. Vulgatiſſimum eſt veterum dictum, *ſi vultur es, cadaver exſpecta.* Ita ergo circumſteterunt, & aggredi Gregorium voluerunt adverſarii, ut vultures cadavera ſolent. Innuit autem morbum ſuum, quæ occaſionem Epiſcopis Ægyptiis præbuit, ut Maximum clanculum Epiſcopum Anaſtaſiæ crearint, & Gregorium expellere conati ſint.

84. Ἔφευξε χειρῶν] corrupta ſunt hæc, deficitque pars verſus, quam ſupplevi de meo, mutato χειρῶν in χειρῶν, ut ſibi pes conſtaret.

89. Κατείργεις] al. κατείργεις. Repoſui κατείργοις.

92. Πρίειν] al. πρίειν· neutrum ſat placet; uti

Τοὺς δ' ἐκφοβοίης, τοὺς δὲ δοξάζοις, ἄναξ,
Ὅσοι δοξάζουσί σε·
Ἄμην, ἄμην τοῖς φίλοις. Τεθνήκαμεν·
Ἐπισκοπὴν ποίησον
Τῶν πρὸς σὲ χεῖρας εἰδότων αἴρειν μόνον.
Γελῶσιν οἱ κάκιστοι
Τὴν σὴν πρόνοιαν, οὐδὲ κεντήσεσθ' ἴσως
Δοκοῦσι τῷ φυσᾶσθαι.
Τὸ μικρὸν αὔξοις ποίμνιον, καὶ ποιμένα,
Τὸν μικρὸν ἐκ μεγίστου.
Σοῦ δ' ἂν θέλοντος κἀκ μικροῦ πάλιν μέγας
Τοῖς σοῖς θρόνοις γενοίμην.

uti nec τὸ κρεῖσσον, quod aliis forte occurrere, & arridere possit.

104. Τοῖς σοῖς θρόνοις] in cælis, ubi mihi in Sanctorum concilio sedes parata est. Sic

Πρὸς τοὺς φθονοῦντας.

Ἐξ οὗ θεῷ πρόσπαλθον ἐκλιπὼν βίον,
Πολλαῖς στροβοῦμαι καὶ κακαῖς τρικυμίαις·
Ἀνήπτεται γὰρ ὁ φθόνος, πόῤῥω θεοῦ
Βαλεῖν θέλων με, καὶ λαβεῖν ὁμόσχολον·
Πόθεν φίλοι μοι δυσμενεῖς, καλοὶ κακοί;
Ἓν εἰσι πάντες, ἐξ ἴσου δρῶντες κακῶς·
Πόθεν λόγοι τοσοῦτον ἔκδημον φέρειν
Πόλει τοσαύτῃ, καὶ τί πλεῖον κερδάναι,
Ἣν οἶδα πρόσθεν τῶν ἀφ' Ἡλίου βολῶν·
Ὤθην νοσοῦντι, καὶ κακοῖς παρεστάταις.
Πύρωσις οἶμαι τοῦτο, καὶ στέργω, μόνον
Δόξης τύχοιμι Χριστὲ σῆς τῆς ἀφθόνου.

Ἄλλο

Πολλαῖς στροβλοῦμαι] rectius est, quod in duobus legitur Florentinis, στροβοῦμαι; id est, versor, circumagor: unde & στρόβιλοι, procellæ, fluctus, tempestates, quibus naves in alto jactantur. Sic orat. XXI: Ὅσα ἐν μέσῳ περιφέρεται στροβοῦντά τε καὶ στροβούμενα. Et Carm. V Jamb.

Τί δὴ στροβοῦμαι ταῖς βίου τρικυμίαις;

8. Τὸ πλεῖον] correxi, reposuique τί πλεῖον.

9. Ἐφ' ἡλίου] Florentini ambo ἀφ' ἡλίου, quod & melius. i. e. urbium orientalium. Ita & Sophocles in Ajace, Ἀφ' ἡλίου βολῶν, i. a solis ortu. Constantinopolis autem Romæ, quæ Occidentis caput, opponitur. Alias & legi possit, ὑφ' ἡλίου βολῶν.

11. Πύρωσις] ignis purgans, ut ille fornacis, quo metalla ab immunditiis expurgantur. Respicit hic autem πῦρ illud φιλάνθρωπον, uti hoc appellat Carm. Jambico XIX. p. 178 operum; de quo & ad carmen primum nonnihil dictum est. Eo enim peccata post mortem exuri

Perterrefacias: istos vero extollito, domine,
Qui te laudibus celebrant.
Tuere, tuere te amantes. Viximus, actum est.
Dignare cura tua, & adspice,
Qui ad te solum porrigere norunt manus.
Rident nequissimi illi
Tuam providentiam, neque sane judicium se subituros
Tuum umquam putant præ fastu.
Parvulum tuum augeto gregem, simul & pastorem,
Parvulum nunc illum ex maximo.
Te vero cum volente e parvulo rursus magnus
Tuis fiam cœlestibus in soliis.

Carm. I. Jambico:
Νῦν ταῦτα· μικρὸν ὕστερον καινοὶ θρόνοι,
Πρώτων τε, δευτέρων τε τάξις ἔντιμος.

In Invidos. Carm. III.

EX quo relicta vita ad Deum me contuli,
Permultis jactor & gravibus procellis.
Adversum spirat invidia, procul a numine
Pellere satagens, suas ut rapiat in tenebras.
Unde mihi quæso mutati amici, bonique evasere improbi?
Idem sane omnes sunt, pariter malefici.
Unde hunc tantum è longinquo sermonem fero
Tantam ad urbem, quidve inde plus facio lucri,
Qua nulla prior sub radiis exstat solis?
Urgeor morbo, simul & adstitibus malis.
Hæc mihi puto examinis fornax. Euge. Tantummodo
Tua carente invidia me bea, Christe, gloria.

Aliud.

exuri Patrum nonnulli veteris ecclesiæ crediderunt. Sic apud Tertullianum legimus de Anima cap. ult. creditam animam *aliquid pensare penes inferos, salva resurrectionis plenitudine, per carnem quoque:* qui & eodem libro c. LV, & de Resurrect. c. XLIII nullas nisi martyrum animas statim post mortem in paradisum devehi affirmat. Quod sine dubio e S. Brigittæ revelationibus accepit. Contra ea Origenes, ubi agit de Engastrimytho, id nos eximium præ V. T. patribus habere ait, quod nullis onerati peccatis recta in cælum transituri simus. Adeatur & D. Augustinus l. XIII de Civ. D. c. VIII. Noster vero priorem sententiam amplexus fuit; & unde & c. XXX Jambico eodem alludens ait:

Ἐγὼ μὲν οἶδα τῷ νόμῳ πεπεισμένος.

12. Τῆς ἀφθόνου] simpliciter hic, & prout prima vocis est significatio, accipitur, opponiturque *invidiosa* sedi Constantinopolitanæ. Alias plerumque copiam, abundantiamque indicat.

Ἄλλο.

Τριάς, σάου με· καὶ πάλιν καλῶ, τριάς.
Σὲ γὰρ προφαίνων ἠμπολησάμην φθόνον·
Λαός, νόμοι, τράπεζα, βήματα, θρόνοι,
Λόγοι τ' ἀληθῶν δογμάτων συνήγοροι.
Πῶς ταῦτα, καὶ τί ταῦτα; καὶ πόθεν ῥέων
Ταῖς τοῦ θεοῦ μου τοῦ κρατίστου πνεύματος
Ῥοαῖς, ξένον τι λαὸν ἐνστρέφων καλῶς,
Ἔπειτα σάρκας ἐκτακεὶς ἀθλήμασι
Πολλοῖς ἀπῆλθον; ὦ σκοποί, κροτήσατε.
Τέθνηχ' ὅ τ' ἄρδων, οἵ τε πίνοντες λόγον.
Εἰ μέν τι τούτων ἀντιδώσεις, Χριστέ μου,
Μεγ' ἀντίδοσις· εἰ δὲ μή, καὶ τὴν χάριν.

Καὶ πάλιν καλῶ] utut ringerentur adversarii, se numquam non Triadem prædicaturum indicat. Sic & Carm. 1 Jambico ad S. S. divinitatem negantes:

Τὸ πνεῦμα (ἀκούσαθ') ὡς θεός, πάλιν λέγω.

2. Ἠμπολησάμην] in margine prioris Florentini legebatur, προσεκτησάμην. Quod ab interprete est: id est, *lucrifeci*, *contraxi mihi invidiam*.

3. Τράπεζα] mensa sacra; quam & ἄσυλον fuisse oratione XX Gregorius exponit. Carm. Jamb. X:

Ἐγὼ τραπέζης μυστικῆς προεστάτης, &c.

& Carm. Jamb. XIII:

Οἱ συνθύται μου δυσσεβεῖς ἰχθρῶν πέρα.
Οὐδὲ τραπέζαις μυστικαῖς δεδοικότες.

7. Ῥοαῖς] ut Carm. 1. Πνεύματος ῥοῇ. Alibi, ῥεῦμα πνεύματος appellat. Ξένος λαὸς hic est populus Constantinopolitanus, Gregorio peregrinus, nec patrius, ut plebs erat, sive

Ἄλλο.

Φθέγγοισθ' ἅπαντες· εὐδρομεῖτε τοῖς λόγοις.
Στροφὰς πλέκοιτε· ἰσχύοιτ' ἀραχνίοις
Δεσμοῖν τὰ κοῦφα, καὶ περιπλανώμενα.
Βροντᾶτε βύρσαις· ἀστραπὰς ἐλλυχνίοις
Πέμποιτ'· ἐγὼ ἔδησα καὶ πάντη λόγον
Κόρον λάβοιτε, ὦ σκοποί, καὶ σὺ Φθόνε.
Ἔνδον λαλήσω, νῦν θεοῦ μυστηρίοις

Γράφων

Φθέγγοισθε ἅπαντες] capistrum ori suo impositum, præreptamque docendi publice facultatem Gregorius gravissime tulit, & Carm. 1. tum & in illis, quæ de Anastasiæ templo composuit, acerbis questibus deplorat. Ergo nunc in adversarios suos, qui ipsum malis artibus ad Episcopatus abdicationem compulerant, Satyrice invehitur, eosque ad præstandum, quod ipsi eripuerant, populum docendi munus provocat.

4. Βροντᾶτε βύρσαις] facetum sane hoc. Inflatæ pelles, & vesicæ, si capitibus, ut fit, inter ludendum a pueris incutiantur, bombum edunt: sed ad vera tonitrua ejusdem efficaciæ, atque aranearum texta sunt catenis ferreis comparata. Memini tamen apud Oppianum me legisse de leonum per inflatos utres venatione: quam sane voluptatis venatoriæ cupidis

Aliud. Carm. IV.

TRinitas, serva me obsecro. Iterumque clamo, Trinitas.
Nam te dum prædio, invidiam memet implico.
Plebs, leges, mensa, suggestus, throni,
Et veri præco dogmatis sermo testis est.
Qui hoc? & quid hoc? aut unde fluens
Dei mei pollentis, rivo spiritus,
Populumque pulchre nutriens extraneum,
Postilla dlurimis tabefactum corpus aufero
Laboribus? vos speculores, plaudite.
Et qui rigavit periit, & qui irrigati sunt.
Quod si quid horum, Christe, reddes præmium,
Da grande quid: sin minus, & hoc gratum erit.

ecclesia Nazianzi. Quomodo vero illum eloquii sui lacte ac melle nutrierit, supra vidimus.

9. Ὦ σκοποὶ] multum sane discriminis est inter σκοποὺς & ἐπισκόπους. Ergo pravos illos & inimicos sibi Episcopos acerbo hoc convitio noster perstringit, quippe qui omnia ejus dicta factaque specularentur, & indagarent. Sic & Carm. sequenti:

Κόρον λάβοιτε, ὦ σκοποὶ, καὶ σὺ, φθόνε.

10. Τέθνηχ' &c.] hinc & φονεῖς Episcopos illos appellat, c. primo, ut illic indicavimus: passimque se νεκρὸν dicit, & cum mortuis comparat, ut paulo ante Carm. II: ubi eosdem Episcopos vulturibus confert ad cadaveris fœtorem advolantibus.

12. Καὶ τῶν χάρις] id est, καὶ ταῦτα στέρξω. *Ero & his contentus:* & hæc mihi grata erunt, quæcunqde dederis, utut tenuia, & infra votum. Malim tamen in singulari legere, καὶ τῆ χάρις.

Aliud. Carm. V.

LOquimini omnes: felici vester feratur sermo cursu.
Nectite strophas: sit vestrum aranearum telis,
Quidquid leve est, & vagabundum, innectere.
Tonate pellibus, & lucernarum fulmina
Jaculamini: ego namque omnino obseravi vocem.
Satiate vosmet, ô speculatores, tuque invidia.
Intus loquar; Deique mentem mysteriis

Con-

dis non inviderim. Ceterum de Salmonei invento, & devolutis in scena tonitribus, alias dicendi locus erit. Par fulminum Lucernalium ratio est, atque æque extimescenda. Græcorum vetus adagium est: αἰσχρῶς μορμολύττεσθαι, de iis, qui inani percellebantur metu, item ἀστραπὴ ἐκ πυέλου, de fulmine vano & imbecilli.

7. Ἔνδον λαλήσω] προσλαλήσω ἐμαυτῷ Alludit ad vetus illud de Aspendio Citharista dictum, qui *omnia intus canere* dicebatur: de quo Cicero l. I in Verrem c. XX: *Atque etiam illum Aspendium Citharistam, de quo sæpe audistis id, quod est Græcis hominibus in proverbio, quem* omnia intus canere *dicebant, sustulit.* Apud nostrum epist. I ad Celeusium hirundines cygnis objiciunt, ᾄδει καὶ ἀηδὼν, ᾄδουσιν σοφίαις αὐτοῖς.

Γράφων, σπίλον τε καὶ πλάνων αἰσθήσεων,
Σμίξας ἔσοπτρον τῷ λόγῳ προσθήσομαι.
Ἕως τελείας ἐμφάσεις εἴσω λάβῃ·
Καὶ ταῦτα σιγῆς γράμματ'· Εἰ δὲ μὴ θέλεις
Πολλοῖς λαλεῖν με, Νοῦς μέγας, τί χρὴ δρᾶσαι;

8. Πλάνων αἰσθήσεων] Sic orat. I, & XXIX ait; Οὐδὲν γάρ μοι δοκεῖ τοιοῦτον, οἷον μύσαντα τὰς αἰσθήσεις, ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γενόμενον, μηδενὸς τῶν ἀνθρωπίνων προσαπτόμενον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ἑαυτῷ προσλαλοῦντα καὶ τῷ Θεῷ, ζῆν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα, καὶ ἀεὶ τὰς θείας ἐμφάσεις καθαρὰς ἐν ἑαυτῷ φέρειν, ἀμιγεῖς τῶν κάτω χαρακτήρων καὶ πλανωμένων, οἷον ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον Θεοῦ, καὶ τῶν θείων· ἐμφάσεις hic sunt illuminationes, seu infusiones cognitionis divinæ, quibus menti mysteria divina patefiunt: ipse postpaullo ἀπαυγάσματα vocat. Fusius hoc explicat orat. XXXIV, ubi de cognitione Dei ita loquitur: Εὑρήσει δὲ Θεὸν (ὅτι ποτε μέν ἐστι τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν) ὡς ἡμᾶς λόγος, ἐπειδὰν τὸ θεοειδὲς τοῦτο καὶ θεῖον, (λέγω δὲ τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον) τῷ οἰκείῳ προσμίξῃ, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν· καὶ τοῦτο εἶναί μοι δοκεῖ τὸ πάνυ φιλοσοφούμενον, ἐπιγνώσεσθαί ποτε ἡμᾶς, ὅσον ἐγνώσμεθα. Τὸ δὲ νῦν εἶναι βραχεῖά τις ἀπορροὴ πᾶν τὸ εἰς ἡμᾶς φθάνον, καὶ οἷον μεγάλου φωτὸς μικρὸν ἀπαύγασμα, ὥστε καὶ εἴτις ἔγνω Θεὸν, ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσοῦτον ἔγνω, ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φανῆναι φωτοειδέστερος. Et aliquanto post de Apostolo Paulo ait: διὸ καὶ πᾶσαν τὴν κάτω γνῶσιν οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ἔσοπτρα, καὶ τὰ αἰνίγματα τίθεται, ὡς ἐν μικροῖς τῆς ἀληθείας ἱσταμένην ἰνδάλμασιν. Et mox: πᾶσα μὲν ἡ ἀλήθεια, καὶ πᾶς λόγος δυσέφικτός τε καὶ δυσθεώρητος, καὶ οἷον ὀργάνῳ μικρῷ μεγάλα δημιουργοῦμεν τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν θηρεύοντες, καὶ ταῖς νοητοῖς προσβάλλοντες μετὰ τῶν αἰσθήσεων, ἢ οὐκ ἄνευ αἰσθη-

Ἄλλο.

Οὔ μ' ἦθ' ἁμαρτὰς εἷλεν, οὔτε τις νόμος
Τέκνων, πόνων τε τῶν ἐμῶν διέσπασε·
Τελὰς τὸ δ' οἶδεν, ἣν ἐκήρυξα πόλει,
Σπινθῆρ' ἀνάψας τῆς πρὶν ἐκκεχυμμένον·
Φθόνος δὲ, καὶ γλῶσσαν ἔδησαν οἱ σοφοί.
Τί γὰρ μάταιε, καίπερ ἐσκοτισμένος
Νόσῳ βαρείᾳ, τόσον ἤγειρας κλέος;
Οὐκ οἶσθ', ὅσον νῦν τῶν ἀπαιδεύτων κράτος;
Οἷς συγγενὲς θέατρον τε καὶ μοχθηρία·
Χορεύετ', εὐδρομεῖτε, δυσσεβὴς ἅπας.
Βάλλοιτε, πνίγοιτε μὴ πεφεισμένως.
Σιγὴ βαθεῖα, Γρηγόριος πορρωτάτω.

Ἄλλο.

Φθόνος δὲ] in Florentino priore erat:

Φθόνος δὲ σὺν καὶ γλῶσσαν ἔδησε, καὶ σοφοί.

Malim:

Φθόνος δὲ γλῶσσαν ἐμὴν ἔδησεν, καὶ σοφοί.

nisi quis potius legendum putarit:

Φθόνῳ δὲ γλῶσσάν μου ἔδησαν οἱ σοφοί.

invidia vero hæc orta a gloria, quam Gregorio lapidatio, de qua mox, contulerat. Hinc Carm Jamb. primo:

Ἀγῶσι βασκαίνουσι, καὶ λίθοις ἐμοῖς.

6. Ἐσκοτισμένος] elegans hæc translatio est. Morbi namque corporis & animæ lumen obnubilant, & homines luci publicæ subtrahunt. Alias ipsum per se corpus σκότῳ συνεζευγμένον Gregorio dicitur orat. XXIX, cui opponitur τὸ τῆς ψυχῆς φωτοειδές.

7. Τόσον ἤγειρας κλέος;] πρὸς γὰρ τὸ λαμπρὸν ὁ φθόνος βιάζεται, ut est apud Apollodorum Comi-

Conſcribillabo, maculiſque, & vagis ſenſibus
Deterſis repurgatum obvertam rationi ſpeculum,
Donec perfectas recipiat intus imagines.
Et hæ ſilentii literæ ſunt. At ſi tu nolis,
Multis me loqui, Mens magna, quid faciendum eſt?

σιν, ἐφ' ὧν ἀναφυρόμεθα, καὶ πλανώμεθα. Hæc eo lubentius adſcripſi, quo minus a pleriſque hominibus ipſam etiam ad cognoſcendum Deum viam cognitam eſſe video, quam noſter alibi erudite & vere exponit: nimirum, *πρὸ πάντων δεῖ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένον ἔχειν· μὴ καθαρῷ γὰρ ἅπτεσθαι καθαροῦ, τυχὸν οὐδὲ ἀσφαλές.* Et hoc ex Platone. Illa Purgatio vero ab igne proficiſcitur amoris divini, vitia animi & corporis exurente. Plura adderem, ni crabrones metuerem. Notiſſima vero Ægyptiorum, aliorumque omnium ſacerdotum, ſunt inſtituta, qui ſacris & myſteriis initiari cupientes variis modis, atque ritibus a vitæ labibus repurgabant. Sic inter cetera *σώφροσιν ἐνδελεχῶς διαίταις, καὶ βρωμάτων πολλῶν, καὶ ἀφροδισίων ἀποχαῖς κολούουσα τὸ ἀκόλαστον, καὶ φιλήδονον ἐθίζουσα καὶ σκληρὰς ἐν ἱεραῖς λατρείας ὑπομένειν* ſuos Iſis aſſuefecit, quorum finis erat *ἡ τοῦ πρώτου, καὶ κυρίου, καὶ νοητοῦ γνῶσις*, ut eſt apud Plutarchum de Iſide & Oſir. in initio.

9 *Προσίσταμαι*] Florentinus prior, *περισίσταμαι*.

10. *Ἐμφάσεις*] ſimulacra, imagines:

Quandoquidem ſpeculum quocumque obvertimus, omnis
Res tibi reſpondent ſimili forma atque figura:

ut eſt apud Lucret. l. IV. Sic & Plutarchus *ἐμφάσεις* & *εἴδωλα διαλάμποντα εἰκόνα* Apollinis commendat commentariolo de EI apud Delphos.

Aliud. Carm. VI.

NEc me peccatum rapuit, nec ulla lex
A liberis, ac laboribus avulſit meis.
Hoc novit conſcia Trinitas; quam prædicavi populo,
Scintillam ante abſconſam rurſus exſuſcitans.
Invidia hinc: & lingua alligata ab ſapientibus.
Quid enim, ſtulte, licet obnubilatus inſuper
Morbo difficili, tantum excitaſti ſplendorem nominis?
Ergo ignorabas, quæ nunc poteſtas ignorantium?
Cognata quibus confidentia eſt & improbitas.
Exſultate: feliciter agite. Quin omnis impius
In me lapides, in me ſagittas inermum mittite.
Altum jam hic ſilentium eſt. Gregorius abeſt longiſſime.

Aliud.

Comicum. Sic & Pindarus Pyth. Ode XI: *φθονεροὶ δ' ἀμύνονται ἄται, εἴτις ἄκρον ἑλὼν· ἀσυχίαν δὲ νεμόμενος αἰνὰν ὕβριν ἀπέφυγεν.* Ita enim illic legendum, pro *ἑλὼν, ἡσυχίᾳ τε νεμόμενος* &c.

9. *Οἷς συγγενὴς*] prior Florentinus, *ᾧ συγγενής*, ut ad *τὸ κράτος* referatur: quod tamen minus probo.

11. *Βάλλοιτε*] Vid not. ad Carmen primum de lapidatione, v. 31. & Carm. Jamb. XIII:

Λίθοις ἰάχθην, ὥς τις ἄλλος ἄνθρωπος.

12. *Γρηγόριος πορρωτάτω*] ſic alibi ad eoſdem, p. 251:

Οἱ συνθύται, τέθνηκα τῷ φθόνῳ μόγις.
Ἐᾶτε λῆξαι, καὶ δύντα, φθόνος τ' ἐμός.
Ἐχθροί, φίλοι, ἀπῆλθον· εὐφημήσατε.

ita enim illic legendum, pro *ἐχθρῶς, φίλοις.* Sicut & ſuperius contra vulgat. edit. p. 73. edidimus.

Ἀντι-

Ἄλλο.

Μετῆλθον, ἦλθον, ἔρχομαι· μίξις μ' ἔχει
Τρόμου, χαρᾶς τε· τοὐμὸν ἐπαίζω βάθος,
Μή τι χρεωστῶ, Χριστέ μου· πλὴν ἔρχομαι
Ζῶον διωχθὲν ἐν βίῳ, μάλιστα δὴ
Ἐχθροῖς, φίλοις τε, συμφύταις, ἀντιστάταις.
Τὰς σὰς πεσεῖν εἰς χεῖρας αἱρετώτερον,
Ἢ τῇδε μοχθεῖν τοῖς φθόνου παλαίσμασι.
Τῶν μὲν καλῶν γὰρ οὐδὲν ἐλπίζειν ἔχω.
Τοῖς δ' αὖ κακίστοις συνθανεῖν κέρδος μέγα;
Χαίροιτε, γαστρίζοισθε, τοῖς ἐνυπνίοις
Μεγαφρονεῖτε· μικρὰ γὰρ χαρήσετε·
Κἀγὼ μετέσχον τῆς πλάνης· ἀλλ' οἴχομαι.

Ἀντιστάταις] Arianis, & Apollinariſtis, quos, ut ſupra oſtenſum, ha uit infeſtiſſimos. Niſi potius de Epiſcopis invidis & adverſantibus accipiendum eſt, quia mox de invidiæ παλαίσμασιν agit.

10. Γαστρίζοισθε] χορτάζεσθε. Diximus alibi, Gregorium valdequam in cibis abſtinentem fuiſſe, & ſolo pane cum ſale pro obſonio contentum. Hæc vita tam auſtera non placuit Epiſcopis aliis: & hinc iræ. Noſter vero Carm. ad animam ſuam Anacreonteo:

Θέλεις φαγεῖν; ἔχ' ἄρτον.

Ἄλλο.

Τείχη, πυλῶνες, κλεῖθρα συγκλείουσί με·
Μή τις παρελθὼν ἢ λόγος φὼρ, ἢ βίος,
Κλέψῃ λαθών τι τῶν ἐμῶν κειμηλίων,
Ἢ καὶ τύραννος ἁρπάσῃ βίᾳ χερός.
Θεὸς τὸ θησαύρισμα· καὶ Θεοῦ φόβος,
Ἐλπίς τε κουφίζουσα τὰς ἀκηδίας·
Αἳ πολλὰ πολλαὶ δή με καὶ παρ' ἀξίαν
Δεδήχασίν τε, καὶ σπαράξουσι πλέον,
Ἢν μὴ σὺ τοῖς κέρκωψιν ἠρεμεῖν φράσῃς.
Καίπερ δὲ πάσχων δεινὰ, καὶ δεινῶν πέρα,
Τοῦθ' ἓν δέδοικα, μή τι τοῖς πολλοῖς κακοῖς
Χείρων γενοίμην· καὶ τὸ γὰρ βλάπτει φρένας.

Πρὸς

Τὰς ἀκηδίας] Florentinus prior, ἀηδίας.

8. Σπαράξουσι] Flor. alter, σπαράζουσι, minus bene.

9. Κέρκωψιν] ſimiis, quippe qui geſtibus, veſtitu,

Aliud. Carm. VII.

ACcessi, veni, venio. Pavor me simul
Tenet & gaudium. Profunda exploro pectoris,
Ecquid tibi debeam, mi Christe. Attamen venio
Vexatum in vita animal, sed maxime ab
Inimicis, amicis, collegis, adversariis.
In tuas incidisse manus quanto satius,
Quam hisce invidiæ conflictari cum præstigiis
Bonæ certe nil mihi jam superest spei.
At pessimis hisce commori voluptas fiet maxi ma.
Valete, ventri servite, & vanis somniis
Age intumescite. Sed breve erit hoc vobis gaudium.
Et ego erroris hujus quondam fui particeps. Sed abeo.

Ἔχ' ἄλφιτ', εἰ παρείη.
Ἅλες δέ σοι τὸ πέμμα.
Καὶ θυμὸν ὀ μετρεῖμαι, &c.
ubi & aquam illi, cui aliquando nonnihil aceti admixtum ad potum concedit. His sane deliciis nemo sibi Physconis cognomen metuat.

Ibid. Τοῖς ἐνυπνίοις] Vana & inani specie exteriore, seu dignitatis, seu vitæ, & morum: qui videri mavultis, quam esse boni, atque ita insomnia potius quam rem veram repræsentatis. Τὸ δὲ δοκεῖν, inquit noster orat. XXVII, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ οὐδὲ ὄναρ ἀλλότριον.

Aliud. Carm. VIII.

VOs muri, portæ, claustra, vos me concludite.
Ne quis subrepens vel sermo furax, vel vita,
Mei quid mihi thesauri clam surripiat,
Aut vi tyrannus aperta auferat.
Deus meus thesaurus est, & Dei timor,
Et spes, meas mihi levans molestias,
Quæ me immerentem non parum jam plurimæ
Et morsicarunt, & lacerabunt amplius:
Ni tu quietem simiis dehinc imperes.
Quamquam & gravia patiens, & plusquam gravia,
Id unum metuo, multis ne pejor fiam malis.
Superingesta namque sibi mala mentem solent lædere.

Ad

vestitu, & exteriori specie Episcopos referent, quum revera nil minus essent.

10. Καίπερ δὲ πάσχων] sic in lamentatione p. 178 operum:

Πέπονθα δεινὰ πολλὰ, καὶ δεινῶν πέρα

M Πεθῶ,

Πρὸς τὸν τῆς Ἀναστασίας λαόν.

Ποθῶ, ποθῶ σε, φίλτατ', οὐκ ἀρνήσομαι·
Ποθῶ λόγων γέννημα τῶν ἐμῶν τέκνον,
Ἀναστασίας ὦ λαὲ τῆς ἐμοὶ φίλης,
Ἣν τὴν πάλαι θανοῦσαν ἐν νεκροῖς λόγοις
Πίστιν παλαιὰν ἐξανέστησεν νέοις.
Ὅθεν περιλαφθὰν ὑμὸς ὡς ἀστὴρ λόγος
Πάσας κατέσχε φωτὶ τὰς ἐκκλησίας·
Τίς σοῦ τὸ κάλλος, τίς θρόνους ἐμοὺς ἔχει;
Πῶς εἰμ' ἄτεκνος; ζῶσι δ' οἱ παῖδες, πάτερ;
Σοὶ δόξα, κἂν τι τῶνδε χεῖρον συμπέσοι.
Ἴσως κολάζεις τὴν ἐμὴν παῤῥησίαν,
Τίς ἐκβοήσει γνησίως τὸ σὸν, Τριάς.

Ποθῶ, ποθῶ σε] Carmen hoc desiderium Gregorii testatur, quo templum, seu potius populum Anastasiæ, a se velut conditum, prosequebatur. Atque id quidem tantum fuit, ut non modo interdiu, sed & noctu menti ejus obversaretur. Ergo egregium nostri exstat Carmen IX de insomnio, quo in eo templo sibi versatus fuisse videbatur, & sacris ibidem operatus, sermonem ad populum habuisse, &c. Verba ejus extrema sunt:

Γρηγορίου γόος οὗτος Ἀναστασίην ποθέοντος,
Τῆς ποτέ μοι φθονερὴ νόσφισεν ἀδικίη.

Sic & in orat. XXXII ita illam valedicens compellat: *Ἀναστασία μοι τῆς εὐσεβείας ἐπώνυμε. σὺ γὰρ τὸν λόγον ἡμῖν ἐξανέστησας ἔτι καταφρονούμενον, τὸ τῆς κοινῆς νίκης χωρίον, ὦ Σιλὼμ, ἐν ᾗ πρώτῃ τὴν σκηνὴν ἐπήξαμεν, τεσσαράκοντα ἔτη περιφερομένην ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πλανωμένην. σύ τε ὁ μέγας ναὸς οὗτος καὶ περιβόητος, ὁ νέα κληρονομία, τὸ νῦν μέγας εἶναι παρὰ τοῦ λόγου λαβὼν, ὃν Ἰεβοῦς πρότερον ὄντα Ἱερουσαλὴμ πεποιήκαμεν*, &c. Vide & Cedrenum de hoc templo in Historiar. Compendio.

2. *Τῶν ἐμῶν τέκνον*] aut egregie ego fallor, aut legendum est *τέκος*: ut sit, *ὁ λαὸς τέκος τῆς Ἀναστασίας*, & *γέννημα τῶν λόγων*.

4. *Ἐν νεκροῖς λόγοις*] mortualibus, seu potius mortiferis Arianorum doctrinis, qui sub

Ἄλλο.

Σιὼν ὁδοὶ πενθοῦσι, τὸν νόμου λάτριν
Λαὸν ποθοῦσαι ἡμέραις ἑορτίοις.
Πενθῶ δ' ἔγωγε λαὸν οὐχ' ὁρώμενον
Ἐμοὺς ῥέοντα πρὸς λόγους· ὡς ἦν ὅτε
Κωνσταντινούπολίς τι, καὶ ξένων ὅσον
Ἐνδήμων, οἷς ἔστεψεν ἡ φίλη Τριάς.
Καὶ νῦν ἐγὼ μὲν ὡς λέων βρυχώμενος
Μακρὰ στενάζω. Τῶν δ' ἐμῶν τέκνων τυχὸν
Ἄλλοι κατασκιρτῶσι, πιθανοῖς λόγοις

Συναρ-

Ἡμέραις ἑορτίοις] Florentinus alter: *ἡμέραις ἑορτίοις*. Earum vero caput, seu *κεφάλαιον* erat *ἡμέρα Θεοῦ*, ut alibi loquitur.

4. *Ὡς ἦν ὅτε*] *Ut accurrebat aliquando.* Floren-

Ad Plebem Anastasiæ. Carm. IX.

TE desidero, carissima, non diffitebor, te desidero;
Desidero te natorum ex me sermonum suboles,
O dilectæ mihi plebs Anastasiæ:
Quæ mortuis jamdudum sermonibus commortuam
Antiquam resuscitavit novis fidem:
Unde mea velut scintilla prodiens oratio
Ecclesias implevit omnes lumine.
Quis tuam speciem, quis meas sedes tenet?
Quid ego ita orbus liberis? vivitne proles, pater?
Tibi sit gloria, etiam si quid acciderit tristius.
Fortasse proterviam in loquendo punis meam.
Quis digne satis tuum, ô Trinitas, consilium prædicet?

Valente totam ferme occupaverant Constantinopolin.

7. Φωτισάς] prætuli, quod in duobus erat Florentinis, φωτὶ τάς.

11. Γ'σως κολάζεις] potest & aliter per interrogationem accipi; ita ut vertendum sit: *An fortasse, quod tanto cum fervore doctrinam Triadis defenderim, me plectis?* utitur enim noster hoc modo voce παῤῥησίας. Sic Carm. *de vita sua:*

> *Ταῦτ' εἶδεν ἡ τρίας τι, καὶ τὸ σὺν λίθοις*
> *Κήρυγμα λαμπρὸν τῆς ἐμῆς παῤῥησίας,*
> *Ὃ καί μ' ἔθηκε τοῖς κακοῖς ἐπίφθονον.*

De hac autem sua παῤῥησίᾳ Carm. Jamb. XVIII ait:

> *Ἐγὼ γὰρ, ὡς μὲν ἔχει σὺ*
> *Ξένῃ πόλει πάθους*
> *Λόγῳ πιστόντι σύμμαχον*
> *Γλῶσσαν φέρων ἐμὴν,*
> *Ἄλλως λέγοντας ἀνίστω.*
> *Πολλοὶ λέγουσι δὲ,*
> *Ξένοι, φίλοι τε πίστεως*
> *Ἐμοὶ στεβαζομένας·*
> *Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἄπεστι*
> *Ὅλην ἔσεσθαι γῆν,*
> *Ὡς πνεύματος, παῤῥησίας*
> *Θεοῦ βομβεῖν*, &c.

Aliud. Carm. X.

LUgent Sionis viæ, legis cultorem tuæ
Festis diebus desiderantes populum.
Et ipse lugeo non jam populum conspici
Meos ad sermones confluentem, ut olim solebat
Constantinopolis, & quidquid exterum
Illic agitabat, quibus amica allucebat Trinitas.
At nunc ego ut leo rugiens
Magnopere ingemisco: & meam forsan prolem
Insultant alii, sermoneque illam probabili

Ab-

rentinus prior, ἰὸς ἦν τότε.

7. Ὡς λίαν βρυχώμενος] alter Flor. βρυχώμασι: qui tamen in margine habebat, ut Viennensis in contextu, βρυχώμενος.

M 2 — 10. Σοι

Συναρπάσαντες· εἰ γὰρ ἔλθοι μοι σθένος,
Ὡς πρὶν, Τριὰς, σὸν, καὶ βρυχησαίμην πάλιν
Ἔν σοι, τάχ' ἄν τι θῆρες εἴξειαν πάλιν.

10. Συναρπάσαντες] Flor. prior, συναρπάζοντες.

Ibid. Εἰ γὰρ ἔλθοι μοι σθένος] Sic Carm. Jamb. primo:

Ἄλλο.

Δὶς, οἶδα τοῦτο, φεῦ! δὶς ἐπιβεβουλευμένος,
Εἰ μὲν δικαίως, προσδέχοιθ' ὑμᾶς θεός,
Εἰ δ' οὐ δικαίως, προσδέχοιθ' ὅμως θεός·
Οὐδὲν γὰρ ὑμῶν οὐδὲ ὡς καθέξομαι.
Πλείω ἐκλέλοιπα, καὶ ποθῶ λύσιν κακῶν.
Τῶν μὲν παρόντων εἰμὶ πάντων ἔμπλεως,
Πλούτου, πενίας, χαρμονῶν, οὐ χαρμονῶν,
Δόξης, ἀτιμίας τε, δυσμενῶν, φίλων·
Τῶν δ' οὐ παρόντων εὔχομαι πεῖραν λαβεῖν·
Πέρας λόγου τολμῶ δὲ, καὶ δέχου λόγου.
Εἰ μηδέν εἰμι, Χριστέ μου, τίς ἡ πλάσις;
Εἰ τίμιός σοι, πῶς πόνοις ἐλαύνομαι;

Δὶς οἶδα] Carm. Jam. xxxiii:
Δὶς ἐμπέπαιγμαι. τοῦτο καὶ
Παθὼν ἐπίσταμαι·
Εἴπερ τι καινοὶ τοῦ φρονεῖν
Μέτεστιν ἐκ θεοῦ.

Sic & Epist. xv ad Bosporium Coloniae Episcopum: Δὶς ἤδη τοῦτο ἐπιβεβούλευμαι παρ' ὑμῶν, καὶ ἠπάτημαι· οἶδας, ὃ λέγω· καὶ εἰ μὲν δικαίως, ἐσφενδονεῖτο κύριος ὑμῶν ἐξ ὧν ἐνεδίκας· εἰ δὲ ἀδίκως, συγγνώμη κύριος. Iterata haec fallacia Episcoporum fuit, qui per speciem amicitiae ipsum secundo fefellerunt; primum Constantinopoli: dein Nazianzi, quum Eulalium illic Episcopum constituere vellet, quem ipsi probare videbantur, revera autem omni arte repellebant: λόγῳ μὲν ὄντες ἐν φίλοις, inquit, ψηφοῦντι τῆς ἐμῆς, ὡς ἀρρήτου τε καὶ φίλης, εἴπερ τινὸς λόγου. Ἔργῳ δ' ὅπου νενικότες, λέγειν

Ἐπίκλησις διὰ ἡρώων.

Κλῦθι πάτερ Χριστοῦ πανεπίσκοπε τῆσδε λιτάων
Ἡμετέρων. μολπὴν δὲ χαρίζεο σῷ θεράποντι
Θεσπεσίην. Ζαθέην γὰρ ἐς ἀτραπὸν ἴχνος ἐλαύνει
Οὗτος, ὃς αὐτογένεθλον ἐνὶ ζωοῖς θεὸν ἔγνω,
Καὶ Χριστὸν θνητοῖσιν ἀλεξίκακον βασιλῆα.
Ὃς ποτ' ἐποικτείρας μερόπων γένος ἄνδρα παθόντων
Πατρὸς ὑπ' ἐννεσίῃσιν ἑκὼν ἠλλάξατο μορφήν.
Γείτονα δὲ θνητοῖς θεὸς ἄφθιτος, εἰς ὅκε πάντας

Ταρτα-

Ἐπίκλησις] Carmen instar praefationis est, praefigendum, seu praemittendum syntagmati Carminum Heroicorum, pag. xxxi operum: cujusmodi est illud e senariis con-

stans

Digitized by Google

Abreptam auferunt. Redeat sed si robur mihi
Ut ante, Trinitas, tuum, & in te denuo rugiam,
Brevi ut hinc rursum recedant, faxo, feræ.

Λάμποιμι λόγχος λυχνίας ὑπερτάβαις,
Ὅλην κατακρημνίσαιμι τὴν μικρὰν ...
11. Βρυχησαίμην] alii, βρυχήσομαι· pro πάλιν Flor. 1. habebat μέγα; & mox pro εἴξειαν, Flor. alter εἴξωσιν.

Aliud. Carm. XI.

BIs, non latet me, fucus est factus mihi:
Si jure, admittat vos, velim, audiatque Deus:
Sin autem inique, sic quoque audiat tamen.
Neque enim vel sic vobis quidquam imprecabor mali.
At malis fractus malorum finem expeto.
Omnium quippe rerum sum satur præsentium,
Census, inopiæ, gaudii, molestiæ,
Famæ, dedecoris, hostium, & chari gregis.
Jam capere gustum cupio rerum absentium.
Audacter istud eloquar, & audias, rogo:
Si, Christe, nil sum, quæ tua est hæc fictio?
Sin charus ipse sum tibi, cur tantis premor malis?

τόδ' ἐκ ἐμοῦ. Apollinaristæ scilicet Nazianzenam plebem infestabant, & callidis sermonibus in suam pertrahebant opinionem, seu hæresin: sic ut Episcopos quoque in Cappadocia passim crearent. Quibus Gregorius se opposuit, eorumque conatus per Cledonium evertit.

Ibid. Ἐπτερνισμένος] πτερνίζειν in lucta est, quum pes subtrahitur, & ita adversarius in terram dejicitur. Qua de re vid. Fabrum de Re Athletica, & Mercurialem de arte Gymnastica.

3. Προσδέχοιο δ' ὅμως Θεός.] deerat vox ultima in codice Viennensi, deestque in editione Lambecii, qui hoc ipsum carmen in Bibliotheca Cæsarea publici juris fecit. Ego, quod conjectura hæc certa esset, addendam existimavi.

5. Πόθῳ] al. ζυγῷ.

Invocatio, Carmine Heroïco. Carm. XII.

AUdi, Pater Christi, qui cuncta inspicis, hasce meas preces,
Et famulo tuo cantum indulge
Divinum. Ad sacram namque semitam vestigia dirigit
Ille, qui ex se genitum in vivis cognovit Deum,
Christumque mortalibus averruncum malorum regem:
Qui generis aliquando misertus humani gravia passi
Volente volens patre mutavit formam,
Factusque est Deus immortalis mortalis homo, donec omnes
Tar-

stans p. CCXLVIII, quod Jambica ducere oportuerat.

3. Ἐλαύνων] malim ἐλαύνει, scil. poëta.

8. Γένετο] manifestum mendum. Repone igitur γένετο, pro ἐγένετο.

Digitized by Google

Ταρταρέων μογέοντας ὑφ' αἵματι λύσατο δεσμῶν.
Δεῦρ' ἴθι νῦν ἱερῆς καὶ ἀκηράτοιο ἀπὸ βίβλου
Ψυχὴν σὴν ἀτίταλλε θεοπνεύστοις ἐνὶ μύθοις.
Ἔνθα γὰρ ἀθρήσειας ἀληθείης θεράποντας
Ζωὴν ἀγγελέοντας ἀπ' οὐρανομήκεϊ φωνῇ.

Προσευχὴ ἡρωϊκή.

Σοὶ χάρις, ὦ πάντων βασιλεῦ, πάντων δὲ ποιητά.
Οὐρανὸς ἐπλήσθη δόξης σέο, πᾶσά τε γαῖα
Σῆς σοφίης. Θεὸς υἱὸς ὁ σὸς λόγος ἔκτισε πάντα.
Σὸν ἅγιον πνεῦμα ζωὴν πάντεσσι χορηγεῖ.
Ἰλήκοις κόσμῳ θεία Τριάς· ἵλαθι δ' ἡμῖν,
Υἱὲ θεοῦ κατὰ πνεῦμα, καὶ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα,
Ὅστις ἐπὶ σταυροῖο μόρον τέτληκας ἐπισπεῖν,
Οἷα βροτός· τριτάτῃ δὲ πύλας λίπες ἀϊδονῆος,
Οἷα θεός· θανάτου γὰρ ἔλυσας δεσμὸν ἀναστάς,
Καὶ βροτέῃ γενεῇ φύσιν ὤπασας, οἷα καὶ ὕμμιν
Ζώειν ἤματα πάντα, σὲ δ' ἄμβροτον αἰὲν ἀείδειν.

Ὕμμιν] corrige, ἡμᾶς. Nam ὕμμιν hic nihili est. ὕμμεις Aeol. & Dor. vos significat, ἄμμεις autem nos. Sed hic Doricae Dialecto nullus locus est.

Προσευχὴ διὰ ἡρωϊκοῦ.

Σοὶ χάρις, ὦ πάντων βασιλεῦ, πάντων δὲ ποιητά.
Σοὶ χάρις. ὃς τὰ νοητὰ λόγῳ, τὰ θ' ὁρατὰ κελεύσει
Στήσας οὐ πρὶν ἐόντα, καὶ ἐξ ἀφανοῦς κατέδειξας.
Σὸν θρόνον ἀμφιέπουσιν ἀκήρατοι ὑμνητῆρες,
Ἔνθεν μυριάδες, καὶ χιλιάδες πάλιν ἔνθεν,
Ἀγγελικῆς στρατιῆς πυρόεις χορός, ἄφθιτοι ἀρχαί
Λαοὶ πρωτοτόκων, καὶ λαμπομένων χορὸς ἄστρων·
Πνεύματα θεσπεσίων ἀνδρῶν, ψυχαί τε δικαίων,
Πάντες ὁμηγερέες, καὶ σὸν θρόνον ἀμφιέποντες,
Γηθοσύνῃ τε, φόβῳ τε, διηνεκὲς ἀείδουσι
Ὕμνον ἀνυμνείοντες ἀκήρατον, ἢ καὶ ἄπαυστον·
Σοὶ χάρις, ὦ πάντων βασιλεῦ, πάντων δὲ ποιητά·
Οὗτος ἀκήρατος ὕμνος ἀπ' οὐρανίοιο χοροῖο.
Ναὶ λίτομαι καὶ ἐγώ, πάτερ ἄφθιτε, καὶ γόνυ κάμπτω
Ἡμετέρης κραδίης, πάτερ ἄμβροτε, καὶ νόος ἔνδον
Πρηνὴς σεῦ προπάροιθε· κάρη δέ μοι ἐς χθόνα νεύει

Διακα-

Tartareis sub sanguine gementes exsolveret vinculis.
Huc adesto nunc, & sacro puroque ex Codice
Animum tuum sagina sermonibus divinis.
Hic enim veritatis licet cernere ministros
Cælesti vitam voce nuntiantes.

Precatio, Carmine Heroïco. Carm. XIII.

Tibi gratiæ, ô Rex omnium, omniumque conditor.
Cælum omne tua gloria plenum est, plena omnis terra
Tua sapientia. Deus filius, tuum verbum, cuncta creavit:
Tuusque sanctus Spiritus vitam cunctis subministrat.
Propitia sis mundo divina Trinitas. Sis & propitius nobis,
O fili Dei secundum spiritum, & hominis secundum carnem,
Qui in cruce mortem subire sustinuisti
Qua mortalis: tertio vero die portas liquisti Acherontis,
Qua Deus. Mortis enim solvisti resurgens vincula:
Mortalique generi naturam contulisti, qua & nos
Æternum viveremus, teque immortalem immortaliter caneremus.

Precatio, Carmine Heroïco. Carm. XIV.

Tibi gratiæ, ô Rex cunctorum, conditorque cunctorum
Tibi gratiæ, qui cognoscenda mente, visibiliaque, jussu,
Cum ante non essent, ut essent fecisti, & ex obscuro in lucem edidisti.
Tuum circumsistunt thronum immortales tuæ laudis cantores.
Hinc millia multa, & inde rursus millia multa,
Igneus Angelicæ militiæ chorus, perennis ab initio
Populus primogenitorum, lucentiumque chorus astrorum:
Virorum etiam Divinorum spiritus, animæque justorum,
Confertim simul omnes thronum tuum circumstipantes,
Lætitia, pavoreque perpetuum te canunt,
Perennem accinentes hymnum, & incessabilem,
Tibi gratiæ, ô rex cunctorum, cunctorumque conditor.
Hic est perpetuus ille in choro cælesti cantus.
Sed & ego tibi supplico, pater æterne, & genu flecto
Mei cordis, pater immortalis: mensque intus
Ad pedes tibi accidit; vultus autem in terram demittitur

Digitized by Google

Λισσομένῳ· κεῖμαι δ' ἱκέτης, καὶ δάκρυα χεύω.
Οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι πρὸς οὐρανὸν ἄντια λεύσσειν.
Ἀλλὰ σύ μ' οἰκτείροις, ἐλεῆς πάτερ, ἵλαος ἔστω
Σῷ κινυρῷ θεράποντι· Σὰς δέ με χεῖρας πετάσσας
Ἐξ ὀνύχων θανάτοιο, νοήματα πάντα κάθηρας.
Μή μ' ἀπογυμνώσῃς σοῦ πνεύματος, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον
Χεῦε μένος καὶ θάρσος ἐνὶ στήθεσσιν ἐμοῖσιν·
Ὄφρα σε καὶ κραδίῃ, καὶ χείλεσι καλὸν ἀείσω.
Ὥσπερ ἐμῷ γενετῆρι, σῷ θεράποντι παρέστης,
Δὸς καὶ ἐμοὶ καθαρὸν βίοτον, καθαρήν τε τελευτὴν,
Ἐλπωρήν τε τυχεῖν ἀγαθὴν, ἔλεόν τε, χάριν τε·
Πάντα δ' ἀμαλδύνῃ, ὅσα ἤλιτον ἐκ νεότητος,
Ὡς ἀγαθὸς βασιλεύς· ὅτι σοὶ χάρις ἤματα πάντα.
Σοὶ χάρις ἤματα πάντα, καὶ εἰς αἰῶνας ἅπαντας.

28. Ἀμαλδύνει] malim, ἀμαλδύνῃς, ὅσ' ἤλιτον. & paulo ante, γενετῆρ', ὡς σῷ.

Ἐξομολόγησις καὶ δοξολογία δι' ἡρωϊκῆς καὶ ἐλεγείων.

Δόξα θεῷ τῷ πατρὶ, καὶ υἱῷ παμβασιλῆϊ.
Δόξα πανευφήμῳ πνεύματι παναγίῳ.
Ἡ Τριὰς εἷς θεός ἐστιν, ὃς ἔκτισε, πλῆσέ τε πάντα,
Οὐρανὸν οὐρανίων, γαῖαν ἐπιχθονίων·
Πόντον, καὶ ποταμοὺς, καὶ πηγὰς πλῆσεν ἐνύδρων,
Πάντα ζωογονῶν πνεύματος ἐξ ἰδίου·
Ὄφρα σοφὸν κτίστην πᾶσα κτίσις ὑμνήσειε,
Τοῦ ζῆν, τοῦ τε μένειν, αἴτιον ὄντα μόνον.
Ἡ λογικὴ δὲ μάλιστα φύσις διὰ παντὸς ἀείσῃ
Ὡς βασιλῆα μέγαν, ὡς ἀγαθὸν πατέρα,
Πνεύματι, καὶ ψυχῇ, καὶ γλώττῃ, καὶ διανοίᾳ,
Δὸς καὶ ἐμοὶ καθαρῶς δοξολογεῖν σε, πάτερ.

Ὡς βασιλεῖα] videtur hoc nostro familiare fuisse, ut ι addito ι produceret | alias ὡς βασιλῆα scribi, legive potuerit.

Ὕμνος ἑσπερινός.

Σὲ νῦν εὐλογοῦμεν,
Χριστέ μου, λόγε θεοῦ,
Φῶς ἐκ φωτὸς ἀνάρχου,
Καὶ πνεύματος ἀνάρχου,
Τριττοῦ φωτὸς εἰς μίαν
Δόξαν ἀθροιζομένου.
Ὃς ἔλυσας τὸ σκότος,
Ὃς ὑπέστησας τὸ φῶς,

Φωτὸς ἀνάρχου] Florentinus Codex habebat φωτὸς εἰς μίαν: quod absque dubio præferendum visum.

Te prece adeunti. Procumbo supplex, & fundo lacrymas:
Nec enim dignus sum, ut in cælum oculos attollam.
At tu miserere mei, pater misericordiæ, & esto propitius
Questibus te invocanti servo tuo. Eripe me quæso extensa manu
E mortis unguibus, cunctis animi mei perpurgatis sensibus.
Ne me tuo priva spiritu; quin potius amplius
Infunde robur, fiduciamque, pectoribus meis.
Ut te & corde & labiis rite canam,
Non secus ac patri meo, tuo famulo, adfuisti.
Da mihi & sancte vivere, & sancte mori.
Da spei potiri bonæ, da misericordiæ, da gratiæ.
Cuncta vero mea a prima juventute delicta dele
Ut pius rex. Nam in omne tibi debetur ævum gratia.
In omne sit tibi ævum gratia, & in seculorum secula.

Confessio & Gratiarum actio, Carmine Elegiaco.
Carm. XV.

GLoria Deo Patri, & filio Regi maximo:
Gloria Spiritui maxime benedicto, sanctissimo.
Trinitas unus Deus est, qui cuncta creavit, implevitque,
Cælitibus cælum, terramque terrestribus;
Et mare, & fluvios, fontesque refersit aquatilibus.
Cuncta vivificans proprii spiritus efficacia.
Ut omnis creatura conditorem suum laudibus prosequeretur,
Qui & vitæ, & constantiæ, unicus ipsis auctor est.
Maxime vero ratione prædita natura omni eum laudet tempo-
Ut magnum regem, ut patrem benignum, (re,
Et spiritu, & anima, & lingua, menteque.
Da, Pater, & mihi, ut & corde, & ore puro tuas laudes canam.

Hymnus Vespertinus. Carm. XVI.

TE nunc celebramus,
Christe mi, verbum Dei,
Lumen de lumine æterno,
Ut Spiritus ab æterno,
Trino lumine in unam
Coëunte gloriam:
Qui tenebras solvisti,
Qui lucem produxisti,

Digitized by Google

Ἵν' ἐν φωτὶ τὰ πάντα κτίσῃς,
Καὶ τὴν ἄστατον ὕλην
Στήσῃς μορφῶν εἰς κόσμον,
Καὶ τὴν νῦν εὐκοσμίαν.
Ὃς νοῦν ἐφώτισας ἀνθρώπου
Λόγῳ τε καὶ σοφίᾳ,
Λαμπρότητος τῆς ἄνω
Καὶ κάτω θεὶς εἰκόνα.
Ἵνα φωτὶ βλέπῃ τὸ φῶς,
Καὶ γένηται φῶς ὅλος.
Σὺ φωστῆρσιν οὐρανὸν
Κατηύγασας ποικίλοις.
Σὺ νύκτα καὶ ἡμέραν
Ἀλλήλαις εἴκειν ἠπίως
Ἔταξας, νόμον τιμῶν
Ἀδελφότητος καὶ φιλίας.
Καὶ τῇ μὲν ἔπαυσας κόπους
Τῆς πολυμόχθου σαρκός.
Τῇ δ' ἤγειρας εἰς ἔργον,
Καὶ πράξεις τὰς σοι φίλας.
Ἵνα τὸ σκότος φυγόντες
Φθάσωμεν εἰς ἡμέραν,
Ἡμέραν τὴν μὴ νυκτὶ
Τῇ στυγνῇ λυομένην.
Σὺ μὲν βάλοις ἐλαφρὸν,
Ὕπνον ἐμοῖς βλεφάροις,
Ὡς μὴ γλῶσσαν ὑμνῳδὸν
Ἐπὶ πολὺ νεκροῦσθαι.
Μήτ' ἀντίφωνον ἀγγέλων
Πλάσμα σὸν ἡσυχάζειν.
Σὺν σοὶ δὲ κοίτη εὐσεβεῖς
Ἐννοίας ἐπαζέτω,
Μηδ' ἔλῃ τι ῥυπαρῶν
Ἡμέραν νὺξ ἐλέγξῃ.
Μηδὲ παίγνια νυκτὸς
Ἐνύπνια θροείτω.
Νοῦς δὲ καὶ σώματος δίχα
Σοὶ, θεὲ, προσλαλείτω,
Τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ,
Καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι.
Ὧι τιμὴ, δόξα, κράτος,
Εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

9. Πάντα κτίσῃ] ita Viennensis: Florentinus autem, ἵν' ἐν φωτὶ κτίσῃς τὰ πάντα. τὸ κτίσῃς pro κτίσῃ admisi: nec displicent cetera.

13. Καὶ γίνεται φῶς ὅλος] Oratione quadragesima hominem tertium lumen esse dicit post Divinum & angelicum: ubi & hominem φῶς appellari docet διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν. Mox autem subjicit: Οἶδα καὶ ἄλλο φῶς, ὃ τὸ ἀρχέγονον ἤλασε σκότος, &c. Ubi plura lumina recenset, legis Adamo datæ, item Israëlitis; & quod in facie Moysis erat, &c. Tandem & baptismi, quo illuminantur baptizati. Verum hic lumen est perfectionis divinæ, quo homo totus detersis peccatricibus maculis, & vitiorum innatorum tenebris discussis, ita illustratur, ut aliis etiam prælu-

Ἐνόδια.

Ἐν σοὶ μὲν ἠρεμοῦμεν, ὦ θεοῦ λόγε,
Μένοντες οἴκοι. σοι δ' ἀνάπτομεν σχολήν.
Σὴ μὲν καθέδρα, σὴ δ' ἔγερσις, καὶ στάσις.
Σὴ δ' αὖ πορεία. σοῖς δὲ καὶ νῦν ῥεύμασιν
Εὐθυποροῦμεν. ἀλλά μοί τιν' ἀγγέλων
Πέμποις ὁδηγὸν δεξιὸν παραστάτην,

Ὃς

Πέμπεις] mutavi in πέμποις, & mox τέμνεις in τέμνοις, sententia id exigente: ut & τρέφει in τρέφοι.

11. Ἐχθρῶν] lege, ἐχθροῦ. Diaboli. Ita enim semper

Ut cuncta in luce conderes,
Et mobilem materiam
In mundi hanc ſpeciem ſiſteres,
Et hunc concinnum in ordinem:
Qui mentem humanam illuminaſti
Ratione & ſapientia;
Splendoris ſuperi & inferi
Imaginem eum conſtituens.
Ut lumen lumine cerneret,
Et totus lumen evaderet.
Tu cœlum luminibus
Illuſtre feciſti variis.
Tu noctis & diei
Placidas viciſſitudines
Juſſiſti, legem ſtatuens
Fraternitatis mutuæ.
Illa modum laboribus
Poſuiſti carnis variæ:
Hac excitaſti illam ad opus,
Et amica tibi negotia:
Ut declinatis tenebris
Feſtinaremus ad diem;
Diem, quam nulla triſtior
Nox umquam ſolvere poterit.
Infunde ſed tu palpebris
Levem ſomnum meis:
Ut ne laudatrix lingua
Longo ſopore taceat,
Nec angelorum vox tibi
Quieſcat reſponſoria.
Simul tibi lectulus pias
Cogitationes deferat.
Nec amplius nox ſordium
Diem coarguat.
Neque noctis me ludibria
Vana perturbent ſomnia.
Sed mens & abſque corpore
Tecum, Deus, loquatur,
Et Patre, & Filio,
Et Spiritu Sancto:
Cui ſit honos, gloria, & potentia
In omne ſæculum. amen.

cere luculenter poſſit. Diſtinguendum vero inter φῶς, *lumen*, a φῶ, *luceo*, & φώς, *homo*, a φῶ, *loquor*.

24. Ἀδελφότητι] Florent. ἀδελφότητος. Quod rectius.

25. Καὶ τὸ μὲν ἔπαυσας κόπων, τὸ δ' ἤγειρας] Flor.

Καὶ τῇ μὲν ἔπαυσας κόπους
Τῆς πολυμόχθου σαρκός,
Τῇ δ' ἤγειρας εἰς ἔργον.

Quæ lectio illa altera multis partibus præſtat.

38. Ἡσυχάζειν] Flor. ἡσυχάζοι. Mox pro var. lectione ἐνστεῖς in margine Codicis Vienn. habebatur pro ἐνστῶς: quod & admiſi. Sic & ibidem ἐξεταζέτω legebatur pro ἐταζέτω. Nec non poſtpaullo θερείτω pro θροείτω.

Carmen Itinerarium. Carm. XVI.

IN te quieſcimus, o Dei Verbum,
Domi manentes. Tibi acceptum referimus otium.
Tua eſt confeſſio: tua exſurrectio, & ſtatio:
Tua rurſus eſt profectio. Tuo & nunc numine
Iter ingredimur. At mihi aliquem angelum
Mitte ducem, benivolum cuſtodem,

Digitized by Google

Ὅς με στύλῳ πυρός τε καὶ νέφους ἄγοι,
Τέμνοι δὲ πόντον, ῥεῖθρα δ' ἱστάη λόγῳ,
Τρέφοι δ' ἄνωθεν καὶ κάτωθεν πλουσίως.
Σταυρὸς δὲ χερσὶν ἐκτυπούμενος θεῖος
Ἐχθροῦ κατείργοι· μηδ' ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ
Καύσων φλέγοι με, μηδὲ νὺξ φόβον φέροι.
Τὴν δὲ τραχεῖαν καὶ προσάντη μοι τρίβον
Λείαν τιθείη, εὔπορόν τε σῷ λάτρῃ.
Ὡς πολλάκις με καὶ τὸ πρὶν χειρὶ σκέπων
Γῆς καὶ θαλάσσης ἐξέσωσας κινδύνων,
Νόσων τε δεινῶν, δυσμενῶν τε πραγμάτων.
Ὡς δεξιῶς ἅπαντα, καὶ κατ' ἐλπίδας,
Πράξαντες, αἴσιόν τε τῆς ὁδοῦ τέλος
Εὑρόντες, αὖθις πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς
Παλινδρομῶμεν, ἀσμένοισιν ἄσμενοι
Φανέντες οἴκοι, καὶ πόνων πεπαυμένοι.
Σὲ προσκυνοῦμεν, τῆς πλουτείας ὁδοῦ
Χρῄζοντες εὐμενοῦς τε, καὶ ῥᾳστης τυχεῖν.

semper sensit sancta mater Ecclesia. Quare noster Invectiva priore in Julianum apparitione illum Dæmonis perterritum munisse se signo crucis refert. Tum vero ἰσχύει ἡ σφραγίς, ἡττῶνται οἱ δαίμονες, λύονται οἱ φόβοι· εἶτα τί; ἀναπνεῖ τὸ κακὸν, θρασύνεται πάλιν, αὖθις ὁρμή, καὶ οἱ αὐτοὶ φόβοι, καὶ ἡ σφραγὶς πάλιν, καὶ ἡττῶνται οἱ δαίμονες, καὶ ὁ μύστης ἐν ἀπορίᾳ, &c. Et hinc in templis, ubi non modo tam multiplicia, frequentiaque crucis signacula

Εἰς τὸν πονηρόν.

Ἄρπασον, ἅρπασον, ἄφθιτέ με
Χειρὸς ἀπ' ἀλλοτρίης.
Μηδ' ἔργοις μογέοιμι κακοῖς,
Καὶ Φαραώ με τρύχοι,
Μηδέ με δουλιαλῇ κατέχοι,
Χειρὶ, σὸς ἀντίπαλος,
Εἰς Βαβυλῶνά τ' ἄγοι κραναὴν
Ἄλγεσι τειρόμενον.
Ἐν ναῷ δὲ μένοιμι τεῷ
Ἔμπεδος, ὑμνοπόλος,
Μηδέ μέ τις πυρόεις Σοδόμων
Ὄμβρος ὕπερθε βάλοι,
Χειρὶ δ' ἐπισκιάοις κραταιῇ
Πήματα πάντ' ἐλάων.

Φαραώ] *Pharao* hic spiritualis est, uti & mox *Babylon*: quam miror cur κραναὴν appellet, cum tam facilis ad eam sit aditus.

Εἰς τὴν νόσον.

Ἦν, ἦν, ὅτ' ἤνθουν· ἀλλὰ νῦν εἰμ' ἄχλοος·
Οὔτε πρὶν ἥβην, οὔτε νῦν κατεστάλην.

Ἀνθεῖν,

Qui me columna ignis & nubis ducat,
Et mare dividat, & flumina verbo sistat;
Ubertimque me cibo cælite & infero nutriat.
Crux manibus signata audaciam
Inimici abarceat: nec medio me die
Sirius urat, neque nox terrorem adferat.
Asperam & difficilem mihi viam
Planam faciat, facilemque tuo famulo.
Ut jam ante persæpe me dextra tegens
Terra marique periculis eripuisti,
Morbisque gravibus, & rebus difficilibus.
Quo feliciter omnibus & pro spe
Peractis negotiis prosperum viæ finem
Inveniamus, & ad amicos ac cognatos salvi
Revertamur, cupidi cupidos
Domi revisentes, jam laborum liberi.
Te prece supplici quæsumus, ut viam ultimam
Paratam liceat facilemque nancisci.

fiunt, sed & ἡ ἀναίμακτος θυσία quotidie pluries repetitur, nullus Diabolus, nulla tentatio occurrit. Nullus illic expavescendus, ut mox c. XVIII ait, πυρόεις Σοδόμων ὄμβρος, *igneus Sodomorum imber*; ne in Italia quidem. Sed omnia tuta, omnia sacrosancta sunt, & inviolabilia. Vid. Tertullian. de Corona Mil. c. III, D. Hieron. ad Demetriadem, D. Chrysostomum de Cruce, &c.

In Diabolum. Carm. XVIII.

Eripe me, Deus immortalis, eripe me
Ex aliena manu.
Nec pravis afflicter operibus:
Pharao nec me vexet,
Aut tuus me, Christe, adversarius
Manu captum possideat,
Ac Babylonem abducat asperam
Domitum criminibus.
At tua morer in æde,
Perpeti te celebrans laude.
Neque me igneus desuper
Sodomorum quatiat imber.
Manu me sed valida obumbrans
Cuncta averrunces mala.

In morbum. Carm. XIX.

Fuit, fuit, quum vigui: at nunc exarui.
Neque tunc sublatus, neque nunc fractus animo sum.

Digitized by Google

Ἀνθεῖν, ἀπανθεῖν, ἄλλο. οὐκ ἄλλος δ' ἐγώ.

Ἄλλα.

Ἐξ ἰατρῶν πάρειμι τοῦτο κερδάνας,
Τὸ μήτι, Χριστὲ, σοῦ φέρειν ἀνώτερον.
Παρ' οὗ τὰ πάντα, καὶ τὸ φαρμάκων γένος.

Ἄλλα.

Ἰδοὺ τὰ θερμά. τὴν κολυμβήθραν ἔχω.
Ποῦ δ' ἄγγελός μοι; δεῦρο, φαρμάσσοις ὕδωρ.
Εἰδ' οὖν, σὺ σῶτερ εἰπὲ, καὶ παγήσομαι.

Ἄλλα.

Πέπληγμ', ἔχω τὸ κέντρον εἰς Θεοῦ φόβον.
Οἶδ' ὧν πεπονθώς. ἀλλ' ἐπίσχες τὴν νόσον.
Εἰδ' οὐ φίλον σοι, δὸς γε καρτερῶς φέρειν.

Ἄλλα.

Ἐξηπόρημαι, Χριστὲ μου. καὶ τί δράσω;
Κριτὴς μὲν εἶ δίκαιος, ἀλλὰ καὶ πρᾶος.
Ποῦ σου τὸ χρηστόν; ἢ μόνοι λελήσμεθα;

Ἄλλα.

Ἔῤῥιψαν, ἔῤῥιψάν με συκόφας Σατάν.
Σὺ δ' ἐκδέδωκας τῷ κακῷ. τίς αἰτία;
Οὐχὶ πάτησιν σκορπίων ἐλπίζομεν;

Ἄλλα.

Τί ταῦτα, Χριστέ; τοὺς κακοὺς αἰσχύνομαι,
Καὶ τοὺς ἀρίστους, οὐκ ἔχων στάσιν κακῶν·
Οἱ μὲν γελῶσι. τοῖς δ' ὀλώλασ' ἐλπίδες.

Ἄλλα.

Καθ' ἡμέραν θνήσκω τε, καὶ λείπω βίον.
Εἰ μὲν δικαίως ὡς κακὸς, ποῦ χρηστότης;
Εἰ δ' οὐ δικαίως, ποῦ ποτ' ἔννομος κρίσις;

Ἄλλα.

Σκοπὸς τίθειμαι πᾶσι, καὶ τοξεύομαι.
Στήτω ποθ' ἡμῖν ὁ φθόνος; στήτω ποτέ.
Χρόνῳ, νόσῳ, κέκμηκα, τοῖς φίλων κακοῖς.
Ἀλλ' οὐ θέλεις; προσέρχομαι. Δίδου χεῖρα.

Ἄλλα.

5. Τὸ μή τι] rectius Flor. τὸ μή τι. Quam lectionem secutus sum, & expressi in interpretatione.

17. Τῷ κακῷ] Flor. μ' εἰς κακόν.
18. Ἐλπίζομεν] vid. Lucæ cap. x, 19.
28. Προσέρχομαι] Flor. πρός σ' ἔρχομαι.

34. Τὰ

Florere, deflorescere, diversa: ego sed idem sum.

Aliud.

A medicis hoc fero commodi,
Ut ne quid, Christe, te superius existimem:
Unde & omnia, & medicamentorum efficacia est.

Aliud.

En calidas. piscinam jam quidem habeo:
Sed unde mihi angelus? Huc descende, & aquas tempera.
Sin minus: verbum, Servator, loquere, & restituar.

Aliud.

Percussus sum. Habeo ad timorem Dei stimulum.
Agnosco beneficium. Sed pelle, quæso, morbum.
Quod si displicet, fac feram fortiter.

Aliud.

Succumbo malis, Christe; & quid faciam?
Jussus tu quidem judex es: sed & mitis.
Ubi tua clementia? an vero soli negligimur?

Aliud.

Dejecit, dejecit me concisum Satan.
Tu vero me illi tradidisti. Quæ ratio?
Numquid non scorpiones calcare speramus?

Aliud.

Quid hoc, Christe? & ad malos erubesco,
Et ad bonos, nulla cum sit malorum quies.
Et illi quidem rident: at his spes bona periit.

Aliud.

Quotidie morior, & vitam linquo.
Si merito, ut malus, ubi tua clementia est?
Sin immerito: ubi tandem justum tuum est judicium?

Aliud.

Scopus omnibus positus sum; sagittis impetor.
Cesset tandem nobis invidia; tandem cesset.
Tempore, morbo deficio, & amicorum malis.
At non vis? Ad te accedo: porrige manum.

Aliud.

Ἄλλα.

Ὄλωλ᾽, ὄλωλα συμφοραῖς. σοὶ δ᾽ ὄλλυμαι.
Σὺ γὰρ Θεός μου. σὺ ζόφον λύοις κακῶν
Νεκρῷ πνέοντι μικρὸν, ἢ λυπρὸν βίον.

Ἄλλα.

Τί τῇδε μοχθῶ τοῖς κακοῖς ἐσφιγμένος,
Φθόνου πάλαισμα, καὶ γέλως τοῖς πλείοσιν;
Ἄλλοις τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου, λύσις δ᾽ ἐμοί.

Ἄλλα.

Καλεῖς, καλεῖς με. προστρέχω· δέδοικα δὲ
Τὸ πῦρ, τὸ χάσμα, τὴν ζέσιν τοῦ πλουσίου.
Τίς Ἀβραὰμ δώσει με τοῖς κόλποις φέρων;

Ἄλλα.

Ἦ πόλλ᾽ ἀνέτλην ἐν βίῳ· τί δ᾽ ἐλπίσομαι.
Εἰ μ᾽ αὐτόθεν λύσειας, οἶστε μοι τάδε.
Εἰ δ᾽ οὐ λύσειας, φεῦ βίου, φεῦ ἐξόδου.

Ἄλλα.

Τί με κρατεῖς, δεσμῶτα, τὸν ἐλεύθερον;
Χριστὸς καλεῖ με. Κεῖσο τῇδ᾽ ἐρριμμένος.
Δέχου με, σῶτερ. πλὴν ὢ κάθαρσις ἐνδεής.

Ἄλλα.

Τριὰς λαλείτω, καὶ καταρτίζοι λόγον
Ἄλλος τις, ὥσπερ ἄξιος. θρόνων δ᾽ ἐγὼ
Εἶξα. Θεῷ γὰρ προσλαλῶν οὐ παύσομαι.

34. Τὰ λαμπρὰ] ab interpretibus sunt illa, quæ in Florentino, & in margine Viennensis Codicis pro varia lectione exstant, καλὰ, & τερπνά. Mox in Florentino λύσιν pro λύσις legitur: quod perplacet, subintellecto δὸς. Id est, *da aliis vita frui splendoribus, mihi vero concede abitum.*

43. Πλὴν κάθαρσις ἐνδεής] pro eo in Florentino erat, μὴ πρὸς τὴν εἰκόνα, *ne tuam prode imaginem.* Verum in margine corre-

Τοῦ Θεολόγου πρὸς τὸ ἀναπνεῖν αὐτὸν τὰ τελευταῖα ῥηθέντα.

Ἄγγελοι αἰγλήεντες ἀπειρέσιον κατὰ κύκλον
Τρισσοφαοῦς θεότητος, ὁ μὲν σέλας, ἀμφιέποντες,
Γρηγόρειον δέξασθ᾽ ἀνάξιον, ἀλλ᾽ ἱερῆα.

Δέξασθ᾽] ita erat in Viennensi: in Florentino vero δέξασθαι. Malim, δέξασθε, vel δέξασθε. Quamquam non ignoro infinitivum apud Græcos sæpe pro imperativo poni.

ΤΕΛΟΣ.

Ἔλεγχος

Aliud.

Pereo, pereo malis. Tibi sed pereo.
Tu namque Deus meus. Tu libera ærumnarum caligine
Mortuum, qui vel tenuem, vel mœstum spiritum trahit.

Aliud.

Quid hic laboro constrictus malis,
Invidiæ luctamen, & plurimis ludibrium?
Alii splendorem vitæ optent: at ego abitum.

Aliud.

Vocas, vocas me. accurro. Metuo tamen
Ignem, hiatum, ardoremque divitis.
Quis in Abrahami me sinum vehens deferet?

Aliud.

Permulta sane in vita pertuli. Alia sed spero,
Quod si me his exsolveris, tolerabilia adhuc sunt.
Quod si non exsolveris, hei mihi! quæ vita? hei quis exitus!

Aliud.

Quid me retines, Commentariensis, qui liber sum?
Christus me vocat. Isthic abjectus jace.
Recipe me, Servator: sed necdum plene purgatus sum.

Aliud.

Trinitas prædicetur: vices loquendi meas suscipiat
Alius aliquis, qui dignus videbitur. Sede sed ego
Cedam. Nec sic tamen cum Deo cessabo loqui.

legebatur, ita ut in Codice fuit Viennensi.

44. Τελῶς λαλείτω] versus hi Carmini sexto in MS. subjecti erant; verum quod carmina hæc ternis singula versibus constarent, huc illos referre satius duxi: licet nec hic commodus iis locus sit. Ceterum Tetrastichis Jambicis Operum p. 156 in MS. præfixum hoc distichon fuit:

Γρηγορίου πάϊς εἰμί. τετρηχίην δὲ φυλάσσω
Γνώμαις πρηγματικαῖς, μουσικὰ σοφίης.

Ultima Theologi verba, quum animam exspiraret.

Carm. XX.

ANgeli fulgentes in immenso cœli gyro
Trilucidæ Trinitatis, quod meum jubar est, ministri,
Recipite Gregorium indignum quidem, attamen sacerdotem.

F I N I S.

[1] ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΖΙΓΑΒΗΝΟΥ

[2] ΕΛΕΓΧΟΣ καὶ ΘΡΙΑΜΒΟΣ

[3] Τῆς βλασφήμου καὶ [4] πολυειδοῦς [5] αἱρέσεως τῶν [6] ἀθέων [7] ΜΑΣΣΑΛΙΑΝΩΝ, τῶν καὶ [8] ΦΟΥΝΔΑΪΤΩΝ, καὶ [9] ΒΟΓΟΜΙΛΩΝ καλουμένων, καὶ [10] ΕΥΧΙΤΩΝ, καὶ [11] ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΤΩΝ, καὶ [12] ΕΓΚΡΑΤΗΤΩΝ, καὶ [13] ΜΑΡΚΙΩΝΙΣΤΩΝ.

Τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων καθαρὸν ἡμῖν τὸ τῆς πίστεως παραδόντος μυστήριον, εἰρηκότος δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις πολλοὺς ἐλεύ-

1. Εὐθυμίου] Vixit hic ſcriptor ac floruit initio ſeculi duodecimi, ſub Alexio Comneno, qui anno MCXVIII diem ſuum obiit: ediditque Panopliam adverſus hæreticos præcipue ſui temporis. Congeſſit aliquammulta huc pertinentia Lambecius in Bibliothecæ Cæſareæ deſcriptione, qui reſpici poterit. Eſt & epiſtola hujus Euthymii adverſus Phundagiagitas, ſeu Bogomilos, in Cæſarea Bibliotheca Cod. 213, & 248, cujus hæc eſt inſcriptio: Ἐπιστολὴ Εὐθυμίου Μοναχοῦ τῆς περιβλέπτου μονῆς σταλεῖσα ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς εἰρημένης μονῆς πρὸς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, στηλιτεύουσα τὰς αἱρέσεις τῶν ἀθεωτάτων καὶ ἀσεβῶν πλάνων τῶν τε Φουνδαγιαγιτῶν, ἤτοι Βογομίλων, καὶ Μασσαλιανῶν λεγομένων, καὶ τὴν τῶν Ἀρμενίων βέβηλον καὶ βδελυρὰν αἵρεσιν, καὶ τὰς λοιπὰς ἀθέσμους καὶ πάνυ βεβήλους αἱρέσεις: *Epiſtola Euthymii Monachi Cœnobii Illuſtris, miſſa Conſtantinopoli, e prædicto Cœnobio ad patriam ſuam, confutans a Deo alieniſſimorum & impiorum ſeductorum Phundagiagitarum, qui & Bogomili, & Maſſaliani appellantur, hæreſes, nec non profanam & abominabilem Armeniorum hæreſin, atque item ceteras id genus alias non minus hiſce impias atque exſecrandas.*

2. Ἔλεγχος &c.] Appendix eſt hæc Panopliæ Dogmaticæ Euthymii Zigabeni, hactenus quidem, quod ſciam, nec Græce nec Latine umquam edita, multas tamen ob cauſas editu digniſſima, qua continentur Anathematiſmi XIV contra Maſſalianorum & Bogomilorum hæreſin, & Triumphus de eorundem repreſſione per Imperatorem Alexium Comnenum, cujus juſſu Baſilius hæreſiarcha, profeſſione quidem medicus, habitu autem monachus, in Hippodromo Conſtantinopolitano vivus combuſtus eſt. Medicum illum fuiſſe teſtatur Euthymius in Panoplia his verbis: Βασίλειος ἦν οὗτος ὁ ἰατρὸς, ἀνὴρ ὀλέθριος, μᾶλλον καὶ λοιμὸς, καὶ φθορᾶς μεστὸς, καὶ πάσης κακίας ὄργανον: *Hic Baſilius medicus erat, ſeu mortiferus potius, immo peſtis ipſa, & perniciei plenus, omniſque malitiæ inſtrumentum.* Monachum Anna Comnena ſimulaſſe veſtitu ait lib. XV Alexiados p. 487, edit. Gr. Lat. Pariſ. ubi eum Βασίλειον vocat τὸ ἔνδυμα μοναχόν. Hæc e Lambecio Comm. de Bibliotheca Cæſarea lib. III. p. 170 excerpſimus: uti & paucula alia, quæ ſuo loco ſubjicientur. In alio codice initium hujus Appendicis ita ſe habebat: περὶ τῆς βλασφήμου, &c.

3. Τῆς βλασφήμου] Vox hæc *abominabilem* hic loci ſignificat, & *exſecrandam*: ſicut & apud Epiphanium βλάσφημον πρᾶγμα dicitur, quum feminæ in nomen B. V. ſacris operantur. Pſellus eorum myſteria ὄργια κατάπτυστα καὶ ἐξάγιστα, μήτε Ἑλλάδος, μήτε βαρβάρου γῆς γινόμενα ποποτε eſſe dicit lib. *de dæmonibus*, adeoque eadem deſcribere μόνης τῆς τοῦ Ἀρχιλόχου βδελυρίας ἔργον εἶναι.

4. Πολυειδοῦς] ob varia, quibus denotatur, nomina, & propagines. Nam & *Martyriani*, ſive *Euphemitæ* his ſe poſtea adjunxerunt, quibus prius adhæſit nomen, quod illos in numerum Martyrum referebant, quos Lupicinus dux ſupplicio affecerat, & exſtructis, ubi eos ſepeliverant, oratoriis εὔφημα illic, ſive preces & hymnos Deo concinebant: unde Εὐφημῖται dicti. Sic & *Adelphiani*

EUTHYMII ZIGABENI

VICTORIA & TRIUMPHUS

De impia & multiplici exſecrabilium

MASSALIANORUM Secta, qui & PHUNDAÏTÆ & BOGOMILI, nec non EUCHITÆ, ENTHUSIASTÆ, ENCRATITÆ, & MARCIONITÆ appellantur.

Tradidit nobis, Fratres dilectiſſimi, Dominus Deus ac Servator noſter Jeſus Chriſtus per ſanctos diſcipulos ſuos & Apoſtolos, purum ſincerumque fidei myſterium, ac ſimul præmonuit fore, ut in diebus

phiani ex his orti ſunt, ab *Adelphio*, de quo poſtpaulo, denominati. Et hinc mox *πολυώνυμοι*, & *παμμιγεῖς* dicuntur. Eſt & in Cod. 247. bibl. Cæſ. Recenſio variorum errorum, & capita falſorum dogmatum ejuſdem hæreſeos Maſſalianorum, ubi & *Lampetiani* vocantur. Addit hiſce Epiphanius & *Satanianos*, qui Satanam, ne quid ipſis mali faceret, noceretve, venerabantur: quod & nunc in Africa. Indiaque gentes aliquot barbaræ factitant: ſed hi tum meri gentiles fuere, nihilque ipſis cum Chriſtianis commune fuit. Poſtea tamen omnia confuſa nomina, & ſectæ, Manichæi, Euchitæ, Sataniani, &c. ut e Pſello de Dæmonibus liquet, cujus hæc ſunt verba: *Ἔχει μὲν τὸ παλαμναῖον τοῦτο δόγμα παρὰ Μάνεντος τοῦ μανέντος τὰς ἀφορμάς. ἐκεῖθεν μὲν γὰρ αὐτοῖς αἱ πλείους ἀρχαὶ, καθάπερ ἐκ πηγῆς τινὸς δυσώδους ἐῤῥύησαν. Ἀλλὰ τῷ μὲν ἐπαράτῳ Μάνεντι δύο ὑπετέθησαν τῶν ὄντων ἀρχαὶ, θεῷ θεὸν, δημιουργῷ τῶν ἀγαθῶν αὐτουργὸν κακίας, τῷ ἀγαθῷ ἄρχοντι τῶν οὐρανίων τὸν τῆς κακίας ἄρχοντα τῶν ἐπιγείων πλημμελῶς ἀντιτάττοντι. Εὐχίταις δὲ τούτοις τοῖς κακοδαίμοσι καὶ ἑτέρα τις ἀρχὴ προσειλήφθη τρίτη. Πατὴρ γὰρ αὐτοῖς, υἱοί τε δύο, πρεσβύτερος καὶ νεώτερος αἱ ἀρχαί. Ὧν τῷ μὲν πατρὶ τὰ ὑπερκόσμια μόνα τῷ δὲ νεωτέρῳ τῶν υἱῶν τὰ οὐράνια. Θατέρῳ δὲ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν ἐγκοσμίων τὸ κράτος ἀποτετάχασιν· ὃ κατὰ μηδὲν ἐστι τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας ἀπολειπόμενον, κατὰ τὸ, τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται.* (Vide de Trinitate hac Proclum fuſiſſime agentem libr. in Philoſophiam Platonicam.) *Ταύτην τὴν σαθρὰν ὑποβάθραν ὑποθέντες οἱ σαθροὶ τὰς φρένας, τὸ μὲν μέχρι ταύτης εἰσὶν ἀλλήλοις ὁμόφρονες. τὸ δ᾽ ἐντεῦθεν τριχῇ ταῖς γνώμαις διέστανται. οἱ μὲν γὰρ τούτων νέμουσιν ἀμφοῖν τοῖν υἱοῖν τὸ σέβας. Κἂν γὰρ πρὸς ἀλλήλους διαφέρεσθαί φασι νῦν, ἀλλ᾽ ὅμως ἄμφω σεβάσιον, ὡς ἐκ πατρὸς ἑνὸς, καταλλαγησομένους ἐπὶ τοῦ μέλλοντος. οἱ δὲ θατέρῳ τῷ νεωτέρῳ λατρεύουσιν, ὡς τῆς ὑπερκειμένης μερίδος κατάρχοντι, τὸν πρεσβύτερον οὐκ ἀτιμάζοντες μὲν, φυλαττόμενοι δ᾽ αὐτὸν ὡς κακοποιεῖναι* (ita tum temporis loquebantur Græci pro *κακοποιεῖν*) *δυνάμενον. οἱ δὲ χείρους αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν τοῦ μὲν οὐρανίου διΐστῶσιν ἑαυτοὺς ἐπὶ πᾶσαν. αὐτὸν δὲ μόνον τὸν Ἐπίγειον Σατανακὶ* (pro *Σατανᾶν*) *ἐνστερνίζονται.* Ex his ſatis liquere exiſtimo, errare Pſellum, quod Euchitis originem ſectæ a Manete repetat: quum hæ ſectæ initio longe diverſæ fuerint, ſed poſtea in unum confluxerint; ſalva tamen ſententiarum, ſeu dogmatum diverſitate.

5. *Αἱρέσεως*] Prout Epiphanius hanc nobis ſectam deſcribit, eadem eſſe videtur, quæ *Zingarorum*, uti nunc Italis, vel *Ægyptiacorum*, & *Bohemorum*, uti Gallis: vel *Ethnicorum*, & *gentilium*, quemadmodum Belgis appellantur. Germanis autem *Zigainer* nominantur. Horum in Tranſylvania frequens multitudo, imo & ſedes eſt: in Hungaria Peſti e regione Budæ permultos ipſe vidi, qui in iſtis locis ſub pellibus habitant. Ortus hujuſce hæreſeos, &, ut ita loquar, dies natalis in Conſtantii Imperatoris imperii tempora incidit. Hi primum gentiles cum eſſent, ne nomen quidem Chriſtianorum præ ſe ferebant: verum poſt aucta multitudine, & imminente perſecutionis ab ipſis Chriſtianis periculo, (qui jam gentilibus potentia & armis ſuperiores lege eos non Chriſtianæ talionis

Digitized by Google

lionis vicissim opprimebant, eo speciosius, quod a falsa illos religione ad veram vi, & suppliciis, traducere summa pietas videbatur) Christi nomen, quo tutiores essent, sibi adoptarunt. Vitæ genus sectabantur, quod & nunc Zingaris usitatum. Nihil enim e præcepto Christi, & ad exemplum Apostolorum possidentes, vagique per vicos, stipem petebant; quidquid sibi daretur nominis, *Prophetarum*, *Christorum*, *Patriarcharum*, admittentes. Noctu vero absque ullo sexus aut ætatis discrimine promiscue & conjunctim cubabant. Cibum, quum fames, aut alias lubido stimulabat, quavis hora sumebant, nullis semet jejuniis macerantes; solis tantum precibus vacantes. Promiscuos autem eorum coitus, ac impudicum flagitiosumque commercium, incomperta sibi esse ait Epiphanius: quin contra eos profiteri solitos, nullam sibi cum mulieribus esse consuetudinem. Sic & *Abelonii*, teste Augustino de Hæres. mares & feminæ sub continentiæ professione simul habitabant, nec uxoribus mariti miscebantur, verum puerum & puellam sibi quisque adoptabant, in ejusdem conjunctionis pacto futuros successores. Verum vitam hanc, seu consuetudinem marium & feminarum promiscuam Epiphanius merito damnat: &, quod ego me Labadiæ quondam Amstelædami tale κοινόβιον instituenti suggessisse memini, segregandas a virorum consortio mulieres censet, ne quam, licet in maxima continentia, scandali præbeant aliis occasionem, seque suamque sectam hoc impudicitiæ sub pietatis specie latentis nomine immerito traducant, τὸ τῆς ἀρετῆς πολίτευμα διὰ τῆς ἀνοίας ἐξυβρίζοντες, *institutam ad virtutem vivendi rationem imprudentia sua infamantes.*

Docebant autem hi hæretici, Unum tantum Deum omnipotentem colendum esse; cui & sub dio hymnos canebant, in proseuchis, sive εὐκτηρίοις, ea de causa convenientes, quas extra urbes, non secus ac Judæi in Actis Apostolorum, ad instar fori, seu porticus, quales nunc mercatorum, ut appellantur, *Bursa* sunt, patente area exstruebant. Habuere tamen & ædes in ecclesiarum, seu templorum formam constructas, in quibus multis accensis facibus ac luminibus divino cultui operabantur. Dogmata cetera præcipua a Theodoreto l. IV fabular. Hæreticarum, enarrantur: multo vero accuratius a Constantino Harmenopulo, cujus hic Excerpta damus: quibus & Excerpta alia huc facientia e Psello de Dæmonibus subjungimus.

EXCERPTA
E
CONSTANTINI HARMENOPULI,
Sebasti Nomophylacis,
& Judicis Thessalonicensis,
Libello
De Opinionibus Hæreticorum.

Masaliani Manichæorum erroribus infecti quædam insuper alia magis impura excogitarunt.

Quippe mentem hominum a dæmonibus occupatam dicunt.

Naturam humanam in dæmonum esse consortio: Nec baptismum, nec perceptionem sacramentorum hominem purificare, sed solam ipsis familiarem precationem.

Mala in nobis natura existere.

Sic animam sponsi communionem sentire, quemadmodum viri coitum mulier sentiat.

Crucem abominantur.

Deiparam nullo honore dignantur, neque præcursorem ac baptistam Joannem, neque sanctos, martyribus exceptis.

Qui volunt, castrantur.

Matrimonia solvunt.

Impune jurant, ac pejerant.

Sectam suam anathematisant.

Hac peste totus infectus Eleutherus ille Paphlago præterea se digna quædam adinvenit; debere Monachum cum duabus cubare mulierculis, unoque anno continenter exacto, posse deinceps impune cognatarum quoque consuetudine citra discrimen uti.

Nomen ipsum *Masalianorum*, Græcam in Linguam traductum, *Euchitas*, sive precum studiosos, significat. Nam precatio magno est apud ipsos in pretio, quam & in vulgus efferri vetant. Ex re quoque vocantur *Enthusiastæ*. Nam dæmonis vi correpti eam sancti spiritus esse opinantur. Quos enim morbus iste invasit, omnem ii manuum laborem, ceu malum, aversantur, & somno plerumque dediti species illas insomniorum vocant Enthusiasmum.

Mala dicunt esse natura, & quovis in homine tam spiritum divinum, quam dæmona cohabitare. Patres, qui nascuntur ex Adamo, primo parente generis humani, ut naturam trahere, sic etiam servitutem illam, qua dæmonibus obstringantur: adeoque consubstantiatum gestare dæmonem, singulis eorum cohabitantem, & potestatem in eos ha-

Digitized by Google

habentem. Ac baptisma quidem illum expellere non posse, vel peccatorum radices evellere: solam eis præscriptam precationem & ejicere dæmonem, & radices ipsas expurgare. Postquam vero perfectiores ex ipsis statum expertem adfectionum consequuti sint, venire super eos Spiritum S. adspectabiliter, & corpus ab impulsu vitiorum adfectuumque liberare: ut amplius deinde nec jejunio corpus premente sit opus, nec doctrina frænum injiciente, quæque non insolenter incedere doceat.

Sanctam Trinitatem oculis se sensibilibus videre dicunt, indeque futura prospicere

Mendicis nihil impertiendum lege quasi lata statuunt, sed sibi duntaxat: quum quidem se spiritu pauperes dicant, quos ipse Dominus beatos prædicaverit.

Vocantur iidem & *Valentiniani*, quod Valentini & Valentis temporibus hæresis eorum pullulaverit. Appellantur & *Bogomili*.

Hæc Bogomilorum hæresis non multo ante nostram ætatem exorta fuit, pars sectæ Masalianorum, & cum eorum dogmatibus majori ex parte consentiens: excogitatis præterea nonnullis aliis, & aucta peste.

Significat autem *Bogomilus* juxta Mysorum linguam, *qui Dei misericordiam implorat*. (*Bog* Deus, *Mile* propitius lingua Heneta, quæ hodie Windorum, seu Wendorum dicitur, estque Slavonicæ linguæ dialectus.)

Hi veteris & N. T. libros repudiant, una cum exposito in eis Deo: quasi qui per afflatum Satanæ perscripti fuerint, septem duntaxat exceptis, in quorum numero & Euangelium est. Hos ipsos quoque libros falso interpretantur, & sacrilegis & exsecrandis sensibus ad ea, quæ ipsis videntur, detorquent. Ignominia crucem divinam adficiunt, veluti quæ dominum necaverit: itidemque reverentia dignum illud sacrificium divini corporis atque sanguinis, quod quidem inhabitantium templa dæmonum sacrificium appellant. Nam in omnibus sacris ædibus habitare dæmones ajunt.

Nostrum baptisma Joannis; suum vero Servatoris esse dicunt.

Solam vocant precationem *Pater noster*: ceteras repudiant: Battologiam nominant.

Deiparos dicunt eos, quotquot apud ipsos hoc consecuti sunt, ut Spiritus Sanctus in eis habitet; quasi qui τὸν λόγον, *sermonem*, in docendo gignant.

Non modo per somnum, sed vigilantes etiam videre se dicunt Patrem ut senem, cui prolixa barba sit admodum: filium ei similem, qui recens lanuginem primam mutet: Sp. Sanctum instar juvenis, cui valde nudæ sint genæ: quod quidem ita fit, decipientibus eos dæmonibus, & inæqualem esse Trinitatem docentibus pro ipsarum formarum diversitate.

EXCERPTA
EX
PSELLO

De Conviviis nocturnis Euchitarum.

Ἑσπέρας γὰρ πρὸς λύχνων ἁφάς, ὁπόθ' ἡμῖν τὸ σωτήριον ἐξυμνεῖται πάθος, εἰς ἀποτετευγμένον δωμάτιον ἀγαγόντες τὰς παρ' αὐτοῖς ἐνεσκημμένας (in codice Gaulmini erat ἐνεσκαμμένας, forte fuit, ἀνεσκαμμένας, id est, *delectas*, *exploratas*. Possit & εὖ ἐσκημένας legi, id est, *pulchre ornatas*, vel ad hanc rem *instructas*, & *edoctas*. Quod autem ille σκαμμάδας κόρας ἀπὸ τοῦ σκάμματος, quod femineum aliquando sulcum significat, dictas videri vult, in eo frustra est; quum illæ a caveis ludorum nomen acceperint, in quibus prostabant.) κόρας, τούς τε λύχνους ἀποσβεννύντες, ἵνα μὴ τὸ φῶς τοῦ γιγνομένου μύσους ἔχωσι μάρτυρα, ταῖς κόραις ἐνασελγαίνουσιν, ὁποίᾳ ἂν ἕκαστος, κἂν ἀδελφῇ, κἂν ἰδίᾳ θυγατρὶ, ξυντύχῃ. οἴονται γὰρ καὶ τούτῳ χαρίζεσθαι τοῖς δαίμοσιν, εἰ παραλύσαιεν τοὺς θείους θεσμοὺς, ἐν οἷς τὰ περὶ τῶν ἐξ αἵματος ὁμογενεῖς γάμων ἀπαγορεύουσι· καὶ τότε μὲν ταῦτα τελέσαντες ἀπαλλάττονται. Τὴν δ' ἐνιαύσιον περίοδον ἀναμείναντες, ὅτε καιρὸς ἐντεχθῆναι τὰ ἐξ ἀθεμίτου σπέρματος ἀθέμιτα ἔκγονα, κατὰ ταὐτὸν ἀπαντῶσιν αὖθις. καὶ δὴ τῇ μετὰ τὸν τόκον τρίτῃ τὰ δύστηνα τῶν μητέρων ἀποσπῶντες βρέφη, καὶ ξυρῷ τὰ τούτων σαρκία περιαμύττοντες, τὸ ῥεόμενον αἷμα φιάλαις ἀπολαμβάνουσιν. αὐτὰ δὲ ἐπὶ πυρὰν βαλόντες ἔτ' ἐμπνέοντα καίουσιν· εἶτα τὴν ἐκ τούτων τέφραν τῷ ἐν φιάλαις αἵματι φύροντες, σύνθετόν τι βδέλυγμα ξυντιθέασιν, ᾧ τά τε σιτία, καὶ τὰ ποτὰ λαθραίως μολύνουσι, καθάπερ οἱ τῷ μελικράτῳ παραμιγνύντες τὸ δηλητήριον. αὐτοί τε τούτων, καὶ τῶν ἄλλων οἷς τὸ κρυπτόμενον μὴ φωράσαντες, συμμετέχουσι: Id est interprete Morello: *Vesperi enim, cum lumina accenduntur, quo tempore nos salutarem Domini celebramus passionem, puellis, quas sacrilegis sacris suis initiaverunt, in domum præscriptam deductis, luminibusque restinctis, ne lucem exsecrandi, quod designant, flagitii testem habeant, cum puellis libidinose volutantur, in quamcumque tandem, seu sororem*

ἐλεύσεσθαι ψευδοπροφήτας καὶ ψευδοχρίστους, καὶ προαγγείλαντος προσέχειν ἀπὸ τῶν τοιούτων, ἀκολούθως δὲ καὶ τοῦ θεοκήρυκος Παύλου πρὸς τὸν Τιμόθεον ἀποστείλαντος, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν,

rem, seu propriam filiam, quilibet inciderit. Siquidem & hac in re se dæmonibus rem gratam facere arbitrantur, si leges divinas transgressi fuerint, in quibus cautum est, ne nuptiæ cum sanguine cognato contrahantur. Et hoc quidem sacro tunc peracto domum dimittuntur. Novem autem mensium decurso spatio, instanteque tempore, ut infandi fœtus ex infando semine procreati nascantur, eundem in locum denuo conveniunt, tertioque post partum die infelices a matribus infantes depellunt, eorumque carunculis novacula circumscarificatis & incisis, defluentem sanguinem phialis excipiunt: ipsos autem adhuc spirantes in pyram conjectos exurunt. Tum postea eorum cinerem cum sanguine phialis contento miscent, pharmacumque abominandum componunt, quo cibos & pocula inficiunt, quemadmodum ii, qui melicrato venenum inspergunt. Et hæc est ipsorum Communio, atque ceterorum, qui delitescens virus ignorant. Hac autem calumnia omnes promiscue aspersi olim fuere Christiani. Origenes lib. VI adversus Celsum, p. 302: *Μετὰ ταῦτα παραπλήσιόν τι ποιεῖν μοι δοκεῖ τοῖς διὰ τὴν πολλὴν τὴν πρὸς χριστιανοὺς ἀπέχθειαν διαβεβαιωμένοις πρὸς τοὺς μηδαμῶς εἰδότας τὰ χριστιανῶν, ὅτι ἄρα τῇ πείρᾳ κατείληφε χριστιανοὺς ἐσθίοντας σάρκας παιδίων, καὶ μίξεσι ταῖς πρὸς τὰς παρ' αὐτοῖς γυναῖκας ἀναίδην χρωμένους*: quemadmodum Judæos fecisse scribit p. 293: *καὶ δοκεῖ μοι παραπλήσιον Ἰουδαίοις πεποιηκέναι τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ διδασκαλίας κατασκεδάσασι δυσφημίαν τοῦ λόγου, ὡς ἄρα καταθύσαντες παιδίον μεταλαμβάνουσιν αὐτοῦ τῶν σαρκῶν. Καὶ πάλιν, ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ λόγου τὰ τοῦ σκότους πράττειν βουλόμενοι σβεννύουσι μὲν τὸ φῶς, ἕκαστος δὲ τῇ παρατυχούσῃ μίγνυται. ἥτις δυσφημία παραλόγως πάλαι μὲν πλείστων ὅσων ἐκράτει, πείθουσα τοὺς ἀλλοτρίους τοῦ λόγου, ὅτι τοιοῦτοί εἰσι χριστιανοί. καὶ νῦν δὲ ἔτι ἀπατᾷ τινὰς, ἀποτρεπομένους διὰ τὰ τοιαῦτα κἂν εἰς κοινωνίαν ἁπλουστέραν λόγων ἥκειν πρὸς χριστιανούς. Videturque mihi fecisse idem, quod Judæi Christianæ doctrinæ initio, sparso rumore, quod ejus sectæ homines mactati pueri vescerentur carnibus, & quod, quoties eis libeat operam dare occultis libidinibus, extincto lumine constupret, quam quisque primam nactus fuerit: quæ falsa & iniqua opinio dudum valde multos a religione nostra alienos tenuit, persuasos, tales esse Christianos: & ad hoc temporis nonnullos fallit, qui ea de causa Christianos ita aversantur, ut ne quidem simplex colloquium cum homine Christiano habere velint.* Quare Tertullianus quæstionem in hanc rem postulat in Apologetico, cap. 2: *Cum æque extorquere oporteret, quodcunque falso jactatur, quot quisque jam infanticidia degustasset, quot incesta contenebrasset, qui coci, qui canes affuissent?* Vide ejusdem scripti caput quoque sept. & octavum. Plura qui volet, Spencerum adeat in not. ad Origenem contra Celsum, & Ouzelium ad Minutium Felicem.

6. *Ἀθέων*] Athei non tantum illi appellantur, qui Deum tollunt, aut negant, sed &, qui absurdo eum cultu offendunt magis, & irritant, quam conciliant, & placant. Ita Stoïci apud Diogenem Laërtium in Zenone Citieo: *διττὸν εἶναι τὸν ἄθεον* statuebant, *τόν τε ἐναντίως τῷ θείῳ λεγόμενον, καὶ τὸν ἐξουθενητικὸν τοῦ θείου.*

7. *Μασσαλιανῶν*] in V. C. alicubi *Μασαλιανοὶ* appellantur, ab Hebraico צלא, *precari.* Unde & Turcis precatio *Sala* dicitur. Quare Petavius in notis ad Theodoretum rectius eos a Theodoreto, aliisque *Messalianos* appellari ait, ad Hebraïcæ linguæ formam, qua מצליין *οἱ εὐχόμενοι*, sive *orantes* dicuntur, Esræ cap. VI: reprehenditque suo more Scaligerum, qui eos ab Essenis deducebat in Trihæresii Elencho, c. XXVIII, quoniam Esseni Philoni *ἱκέται* vocantur. Gilbertus Gaulminus, in notis ad Psellum, Chronologum ineditum *περὶ αἱρέσεων* citat, qui eos *ἢ ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἢ ἀπὸ τῆς ἐπωνύμου χώρας τῆς Περσίδος*, denominationem traxisse tradit. *Forte melius*, inquit, *si Assyriæ dixisset, quia Mosal Arabum Geographis Assyria est. Tamen prima nebulonum istorum origo Persica, a Manete Persa.* Christianismi speciem induit, & quasi de novo nata est hæc hæresis sub Impp. Valentiniano, Valente, & Gratiano,

Digitized by Google

diebus ultimis multi falſi prophetæ & falſi Chriſti exſurgerent, a quibus nobis ſummopere cavendum foret. Neque ſecus Apoſtolus Paulus in epiſtola ad Timotheum prædixit, *multos extremis temporibus a fide deſcituros, ſpiritibus auſcultantes ſeductoribus, & doctrinis dæmonum, ſub perſonis*

no, uti eſt apud Theodoretum l. IV, c. X. Hiſt. Eccleſ. κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ ἡ τῶν Μασσαλιανῶν ἐβλάστησεν αἵρεσις. Εὐχίτας δὲ τούτους, &c. quæ mox adferentur.

Apud Photium Cod. LII Excerpta exſtant e ſynodo Sidetana contra *Meſſalianos*, ut illic ſcribitur, (qui & Μεσαλιανῖται ibidem vocantur, & in indiculo hæreticorum D. Auguſtini ad QuodvultDeum, notante Lambecio, *Maſſiliani*) ſive *Euchitas*, qui & Ἀδελφιανοὶ dicti. Præſedit in ea Amphilochius Iconii epiſcopus: adfuerunt autem epiſcopi XXV: qui & ad Flavianum Antiochiæ epiſcopum ſynodicam rerum in ſynodo geſtarum epiſtolam ſcripſere. Ubi inter alia *Adelphius* laicus hujus ſectæ auctor, & monachus quidam *Sabbas* Ἀπόκοπος, ſive *Exſectus*, quod ipſe ſe caſtraſſet, cognominatus, memoratur: nec non *Sabbas* alius, *Euſtathius*, *Ædeſimus*, *Dadoes*, & *Semeſones*. Meminit ibidem Photius Synodicæ, præter illam Attici Conſtantinopolitani Patriarchæ, Siſinnii itidem Conſt. Patr. epiſtolæ; in qua notabilis Epiſcopi Neonis fervor, qui, ſi quis modo poſt anathematiſmum ſuſpicionem iſtius morbi (id eſt hæreſeos) incurreret, ut nulla ejus ratio haberetur, cenſebat, etiamſi millies ſeſe leges pœnitentium impleturum profiteretur. Quin & ei conſentientem, faventemque, ſive epiſcopus is foret, ſive quis alius, eodem fulmine percutiebat. Sunt & alia ibidem pluſcula cognitu non indigna: in quibus, quod is, qui Maſſalianorum dogmata continebat liber Ἀσκητικὸς inſcriptus fuerit, quodque Archelaus Cæſareæ Cappadocum epiſcopus viginti quatuor *Anathematiſmos* præcipuorum doctrinæ hujuſce capitum ſcripſerit, maxime animadvertenda ſunt. Scripſerunt adverſus eos Flavianus Antiochiæ Patriarcha, Λητοῖος ſive Letoïus, Melitinæ in Armenia epiſc. Atticus Patr. Conſt. Siſinnius P. C. una cum Theodoto Antioch. ſub Theodoſio, in Syn. Conſt. Joannes Patriarcha Antioch. ad Neſtorium, Epheſina Syn. III; Archelaus Cæſareæ Capp. Heraclides Nyſſæ, epiſc. Gerontius Presbyter; ut & Amphilochius Iconii, τοῖς ὑπ' ἐκείνου πραχθεῖσιν ὑπομνήμασιν ἐντεθεικὼς αὐτῶν τὰς φωνὰς, ἐναργῶς δηλούσας τοῦ δόγματος τὴν διαφορὰν: *Actis ſuis ipſa illorum verba inſerens, quibus eorum perſpicue declaratur opinionum differentia.*

8. Φουνδαϊτῶν] Citata ſuperius eſt Euthymii hujus Zigabeni in Cæſarea bibliotheca Epiſtola adverſus *Phundagiagitas*, ut illic nominatur, & *Bongomilos*.

9. Βογομίλων] ſive, ut vidimus, Βοϛγομίλων. In alio codice Πογομίλοι vocantur.

10. Εὐχιτῶν] Theodoretus lib. IV. c. X Hiſt. Eccl. Εὐχίτας δὲ τούτους προσαγορεύουσιν οἱ εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν τοὔνομα μεταβάλλοντες. *Euchitas autem eos appellant, qui nomen illud Maſſalianorum Græce interpretantur.* Pſellus de dæmon. ubi de deguſtatione excrementorum apud ipſos uſitata agit, Euchitas & Gnoſticos ab Epiſcopis hujus ſectæ diſtinguit, & hæc nomina Auditoribus tantum tribuere videtur. Verba ejus ſunt: τουτον δὲ μὲν τῆς ἀνοίας αὐτῶν τὸ ἀποτέλεσμα κοινὸν οὐ μόνον τοῖς προεστῶσι τοῦ δόγματος, οἷς δὴ καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων καταρράπτουσι προσηγορίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Εὐχίταις, καὶ τοῖς Γνωστικοῖς. *Atque hic quidem amentiæ ipſorum effectus non modo hujuſce dogmatis anteſignanis communis eſt, quibus & Apoſtolorum tribuunt appellationem, verum & Euchitis, Gnoſticiſque.*

11. Ἐνθουσιαστῶν] Theodoretus citato loco Hiſt. Eccl. Ἔχουσι δὲ καὶ ἑτέραν προσηγορίαν ἐκ τοῦ πράγματος γινομένην. Ἐνθουσιασταὶ γὰρ καλοῦνται δαίμονός τινος ἐνέργειαν εἰσδεχόμενοι, καὶ πνεύματος ἁγίου παρουσίαν ταύτην ὑπολαμβάνοντες: *Sed & alio nomine denotantur, quod ipſis ab ipſa re impoſitum.* Enthuſiaſtæ *enim vocantur; propterea quod dæmonis cujuſdam inſtinctum atque operationem recipiant, quo afflati Spiritus Sancti ſe præſenti numine agitari exiſtimant.* Rationem hujus nominis Harmenopulus clarius expoſuit, cui ſubſcribit Chronologus ineditus a Gaulmino adductus: Καλοῦνται δὲ ἐκ τοῦ πράγματος ἐνθουσιασταί. Δαίμονος γὰρ ἐνέργειαν λαβόντες, πνεύματος ἁγίου εἶναι ταύτην ὑπολαμβάνουσι. ὕπνῳ δὲ πολλῷ σφᾶς ἐκδιδόντες Ἐνθουσιασμοὺς τὰς τῶν ὀνείρων φαντασίας καλοῦσι.

12. Ἐγκρατιτῶν] Hæreſeos *Encratiturum* primus Auctor Tatianus fuit, ut eſt apud Hiſt.

γαμεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν μετὰ εὐχαριστίας λαμβανόμενον. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ [14] ἐντεύξεται. καὶ πάλιν: ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. Ταῦτα τοῦ σωτῆρος καὶ Θεοῦ ἡμῶν προειρηκότος, καὶ τοῦ ἀποστόλου κηρύξαντος, προσέχωμεν ἀγαπητοί. Κατὰ γὰρ τὰς τοιαύτας προῤῥήσεις [15] ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς γενομένων ἡμῶν, ἡ πολυώνυμος τῶν Μασσαλιανῶν, εἴτουν Βογομίλων, αἵρεσις ἐν πάσῃ πόλει, καὶ χώρᾳ, καὶ ἐπαρχίᾳ ἐπιπολάζει τανῦν. καὶ [16] οἱ ταύτης εἰσηγηταὶ οὐ παύονται διαφθείροντες τοὺς ἁπλουστέρους τῶν ἀνθρώπων. [17] Χριστιανοὺς γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες οἱ μισόχριστοι, τῷ εὐφήμῳ τοῦ ὀνόματος ἀναμίγνυνται τοῖς ὀρθοδόξοις, καὶ ἁγιούμενοι, ὅτι [18] τῷ κωδίῳ τὸν λύκον κρύπτουσι, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τιμίων γραφῶν [19] τὰς ἀρχὰς ποιοῦνται τῆς κενοφωνίας αὐτῶν. καὶ ἐπειδὰν εὐπαράδεκτοι γένωνται διὰ τοῦ προσωπείου, καὶ ἄρξωνται προσέχειν αὐτοῖς οἱ ἀκούοντες, τότε [20] τὸν ἰὸν ἐξεμοῦσι. καὶ ὡς ἤδη συνήθεις γενόμενοι τὰ ἐναγῆ τοῦ σατανᾶ ἐξερεύγονται δόγματα [21] ἃ δὴ καὶ σὺν αὐτοῖς τῷ ἀναθέματι καθυπάγομεν ὡς νόθα καὶ βέβηλα, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀλλότρια.

Ἀνα-

Hiſt. Eccl. ſcriptores, & inprimis Irenæum l. 1. Ita autem appellati ſunt, quod a matrimonio, & feminarum conſuetudine abſtinerent, nec non ab animatis. Verum jam ante Tatianum Saturninus, ſive Saturnilus, & Marcion conjugium damnaverant, corruptionem & ſtuprum illud nominantes: unde & *Marcionitæ* hic appellantur.

13. *Μαρκιωνιστῶν*] a Marcione, ut dixi, hæreſiarcha, cujus in Hiſtoria Eccleſiaſtica nomen notiſſimum eſt: de quo & alibi nonnulla adnotavimus.

14. Ἐντεύξεται] Fictum hoc verbum, formatumque a voce ἔντευξις, quæ inter alia apud ſcriptores eccleſiaſticos preces illas ſignificat, quibus panis in miſſa conſecratur. Ἐντεύξεσθαι igitur *conſecrari* ſignificat. Sic cibus apud Apoſt. 1 Timoth. c. IV, 5, ἁγιάζεσθαι dicitur διὰ λόγου Θεοῦ, καὶ ἐντεύξεως.

15. *Ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς*] durabunt illa tempora extrema uſque ad conſummationem ſeculorum. Scripta vero hæc eorum confutatio imperante Alexio Comneno, ut jam vidimus. Ceterum ſub Valentiniano & Valente nomen ſibi Chriſtianorum primum adſciviſſe videntur, quum antea gentiles eſſent.

16. *Οἱ ταύτης εἰσηγηταὶ*] anteſignani, ſeu doctores. Neque enim epiſcopos habuerant, ut hæreſes aliæ complures, verum, uti nunc Anabaptiſtæ ſuos Monitores, ita illi ſuos *εἰσηγητάς*.

17. *Χριστιανοὺς γὰρ ἑαυτοὺς*] Ut omnes Hæretici. Juſtinus Martyr adv. Marcionem: *καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τούτων ὁρμώμενοι, ὡς ἔφαμεν, χριστιανοὶ καλοῦνται. ὃν τρόπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογμάτων τοῖς φιλοσόφοις τὸ ἐπικαλούμενον ὄνομα τῆς φιλοσοφίας κοινόν ἐστι*: *Cunctique ab his orti, Chriſtiani, uti diximus, appellantur; non ſecus ac in diverſas abeuntibus ſententias philoſophis communis hæc a Philoſophia obtingit appellatio.*

18. *τῷ κωδίῳ τὸν λύκον*] v. quæ ad Gr. Naz. Ἀνέκδοτα notavimus.

19. *τὰς ἀρχὰς*] e verbis Chriſti ſcilicet, diſcipulis, ut bona in pauperes diſtribuerent, & ſe ſequerentur, jubentis, Matth. VI, & Joann. VI. Epiphanius cap. IV. Ἔχει δὲ τὰ

ἀλλα-

fonis impostorum latentium, qui conscientiam suam cauterio exusti conjugiis interdicant, & ciborum abstinentiam injungant, quos Deus ipse humano generi suppeditavit, ut iis fideles, & veritatis illustrati lumine, cum gratiarum actione fruerentur: siquidem omnis creatura bona *est*, *dummodo* cum *gratiarum sumatur actione. Sanctificatur enim verbo Dei; atque ita ad sumendum apta est.* Idem & alibi ait: *Ex hisce sunt, qui in domos irrepentes mulierculas variis concupiscentiis oneratas captivas tenent, semper discentes, & numquam ad cognitionem pervenire valentes veritatis.* Quare æquum est, fratres, ut hisce Servatoris nostri Deique nos præmonentis, & Apostoli prædicentis verbis attentas aures præbeamus. Uti enim nobis prædictum, in extremis illis jamnunc versamur temporibus, & confusa illa ac multinominis *Massalianorum*, sive *Bogomilorum* secta per omnes urbes, omnesque regiones atque præfecturas latissime sparsa dominatur: ejusque antesignani simpliciores animas nusquam non corrumpere cessant, & in partes suas traducere. Quum enim isti Christi inimici Christianos sese nominent, specioso illo obtecti nomine facile recta sentientibus semet immiscent, ignoratique, quod sub agnina pelle rapaces lateant lupi, e sacris ac venerandis literis occasionem, viamque sibi aperiunt vanæ suæ & mendacis proferendæ, propalandæque doctrinæ. Ubi vero sub hac larva semel admissi sunt, & auditorum sibi animos auresque conciliarunt, tum denique virus suum evomunt, & jam familiares facti nefanda satanæ dogmata eructant: quæ nunc una cum ipsis ut falsa, ac impia, atque ab ecclesiæ Catholicæ sententia ac fide aliena, anathemati subjicimus.

Ana-

βλαβερὸν τοῦτο φρόνημα ἀπὸ τῆς ἀμετρίας τινῶν ἀδελφῶν ἀφελείας. Τινὲς γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν καὶ ὀρθοδόξων, μὴ γινώσκοντες τὸ μέτρον τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας, τὸ κελεῦον ἀποτάσσεσθαι τῷ κόσμῳ, κτήματά τε ἴδια καὶ χρημάτων ἀπεξενοῦσθαι, πωλεῖν τε τὰ ἴδια, καὶ μεταδιδόναι πτωχοῖς, λαμβάνειν δὲ τὸν σταυρὸν, καὶ ἀκολουθεῖν ἐν ἀληθείᾳ μὴ ἀργὸν, μήτε ἄεργον, ἀκαιροφάγον, μηδὲ ἐοικέναι τῷ κηφῆνι τῶν μελισσῶν, &c. *καὶ ἐκτραπέντες τὴν διάνοιαν, ἐξέπεσαν τῇ ἀληθείᾳ: Acceperunt autem noxiam hanc sententiam a nimia quorundam fratrum simplicitate. Aliqui namque fratrum nostrorum, etiam recte sentientium, quum vitæ in Christo modum non intelligerent, quo mundo renuntiare imperantur, bonaque & opes suas derelinquere, vendere, quæ possiderent, & ea dare pauperibus, accipere porro crucem, sequique in veritate, non ignaviam & otium sequentes, aut ciborum luxum, neque fucis similes esse apium operi insidiantes, &c. veritate exciderunt, perverse hæc interpretantes.*

20. *Τὸν ἰὸν ἐξεμοῦσι*] Sic & de Adelphio Theodoretus: *Τούτοις ὁ πρεσβύτης ἐκεῖνος τοῖς λόγοις καταθελχθεὶς ἐξήμεσεν ἅπαντα τὸν κεκρυμμένον ἰόν: His senex ille verbis delinitus latens venenum totum evomuit.*

21. *Ἃ δὴ καὶ σὺν αὐτοῖς*] hoc est *αὐτάνδρους τὰς ναῦς καταβυθίζειν; naves una cum vectoribus demergere.*

22. *Τῷ ἀναθέματι*] Hesychius: *Ἀνάθεμα, ἐπάρατος, ἀκοινώνητος.* Multa de hac voce Petavius habet in miscellis Exercitationibus adversus Salmasium, p. 382, & seqq. part. II operum Juliani Imper. qui quidem recte *Ἀνάθεμα* & pro donario sumtum docet, & pro eo, quod in illum finem Deo consecrabatur, ut funditus deleretur, ac profligaretur. Suidas: *Ἀνάθεμα καὶ τὸ ἀνατιθέμενον τῷ Θεῷ, καὶ τὸ εἰς ἀφανισμὸν ἐσόμενον.* Hic significatur execrabilis, detestabilisque; cui nulla cum Ecclesia salutis aut bonæ spei communio; *ὁ ἀλλότριος τοῦ Θεοῦ.* Quales istiusmodi, qui Julio Cæsari in Comm. belli Gallici a Druidibus devoti leguntur.

I. Hi-

Ἀναθεματισμὸς ά.

[1] Πέτρῳ τῷ Ἀρχηγῷ τῆς Μασσαλιανῶν, ἤτοι [2] Λυκοπετριανῶν, καὶ [3] Φουνδαϊτῶν, καὶ Βογομίλων αἱρέσεως, τῷ Χριστὸν ἑαυτὸν ἀποκαλέσαντι, καὶ μετὰ θάνατον ἀναστήσεσθαι ἐπαγγειλαμένῳ, Λυκοπέτρῳ δὲ διὰ τοῦτο ἐπονομασθέντι, ὅτι λίθοις δικαίως διὰ τὰς ἀπείρους αὐτοῦ μαγγανείας καταχωσθεὶς ὑπέσχετο μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοῖς πονηροῖς αὐτοῦ συμμύσταις ἀναστήσεσθαι, καὶ προσκαθημένοις αὐτοῖς τῷ βδελυρῷ αὐτοῦ λειψάνῳ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὡς λύκος ἐν αὐτῷ δαίμων ἐφάνη τῆς σορῶ τῶν λίθων ἐξερχόμενος, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς β'.

[4] Τυχικῷ τῷ τούτου συμμύστῃ, καὶ μαθητῇ, τῷ τὰς ἱερὰς μὲν θείας γραφὰς διαφθείραντι, καὶ παρερμηνεύσαντι, κατ' ἐξαίρετον δὲ ἅπαν τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, καὶ πάσας τὰς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ῥήσεις εἰς τὸν πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα παρερμηνεύσαντι, καὶ οὕτω τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν πρὸς τοὺς τῆς βδελυρᾶς αὐτοῦ αἱρέσεως ἀρχηγοὺς μεθελκύσαντι, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς γ'.

[5] Δαδόῃ, καὶ Σάβᾳ, καὶ [6] Ἀδελφιῷ, καὶ Ἑρμᾷ, καὶ Συμεὼν, καὶ τοῖς ἄλ-

1. Πέτρῳ] singularis & valde notabilis est hic locus de Petro, sive Lycopetro, hæreseos Massalianorum primo auctore, utpote cujus nec apud S. Epiphanium in Panario omnium hæresium, nec apud Photium in Bibliothecæ ipsius codice quinquagesimo secundo, nec apud Harmenopulum in libro de sectis, nec apud alios antiquos, vel recentes auctores, quos de Massalianorum hæresi consului, ulla fit mentio. LAMBECIUS.

2. Λυκοπετριανῶν] Notabilis locus de Lycopetrianis, & Phundaiatis, sive, ut supra legitur, Phundaitis hæreticis. LAMBECIUS.

3. Φουνδαϊατῶν] pro Φουνδαϊατῶν legitur supra in eodem codice Φουνδαϊτῶν. LAMBECIUS.

4. Τυχικῷ] notabilis locus de Tychico, Lyco-Petri hæresiarchæ discipulo, & de Euangelii S. Matthæi per illum falsatione. LAMBECIUS.

5. Δαδόῃ] Hujus *Dada*, & *Saba*, & *Adelphii*, & *Symeonis* fit etiam mentio apud Photium in Bibliothecæ ipsius codice LII, ubi agitur de *Synodo Sidetana* contra *Massalianos* celebrata. Notandum tamen est, Massalianos ibi vocari & Μεσσαλιανούς; & Symeonem perperam ibidem appellari Σημεώνην. LAMBECIUS.

6. Ἀδελφιῷ] Hujus Adelphii meminit Euthymius in Panoplia sua nominatim his verbis: ταύτης ἐγένοντο τῆς αἱρέσεως ἀρχηγοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, ἔτι δὲ καὶ Ἀδέλφιος, ὁ Φλαβιανὸς εἰς τὴν Ἀντιοχείαν μετακαλεσάμενος, &c. Vide etiam Card. Baronii Annal. Eccles. Tom. IV, an. 383, pag. 491. edition. Plantinianæ. LAMBECIUS.

Ibid. Δαδόῃ καὶ Σάβᾳ &c] Theodoretus l. IV, c. X, Eccl. Hist. Ταύτης ἐγένοντο τῆς αἱρέσεως ἀρχηγοὶ Δαδώης τε, (qui male Λαώδης lib. IV, c. XI Hæret. fabb. tam in contextu Græco, quam in versione appellatur) καὶ Σάββας, καὶ Ἀδέλφιος, καὶ Ἑρμᾶς, καὶ Συμεώνης, καὶ ἄλλοι πρὸς τούτοις, &c. *Hæresis autem hujus principes fuerunt Dadoes, & Sabbas, & Adelphius, & Hermas, & Symeones, & alii præterea*, &c.

Idem Theodoretus vocem Σάββας lingua Parthyæorum, sive Osroenorum, *senem* significare ait, in Juliano, sive Religiosæ historiæ c. II; atque id honoris nomen esse.

Ibid.

Digitized by Google

Anathematiſmus I.

Petro *Maſſalianorum*, ſive *Lucopetrianorum* (qui & *Phundaïtæ*, & *Bogomili* dicti) hæreſeos anteſignano, qui ſe ipſe Chriſtum appellavit, & poſt obitum reſurrecturum promiſit, eaque propter *Lucopetrus* cognominatus fuit, quod, quum ſummo jure ob infinitas impoſturas lapidibus obrutus eſſet, peſſimis ſymmyſtis ejus, qui abominabili hujus cadaveri eam, quam poſt triduum ipſis pollicitus fuerat, reſurrectionem exſpectantes aſſidebant, malus dæmon lupi ſpecie acervo lapidum egredi viſus ſit, Anathema.

Anathematiſmus II.

Tychico ipſius ſymmyſtæ & diſcipulo, qui cum ceteras S. Scripturas corrupit, praveque interpretatus eſt, tum præcipue univerſum ſecundum Matthæum Euangelium, quique omnes de Deo patre, atque etiam de Spiritu S. ſententias, ſive dicta, ad ſpiritualem ſuum patrem traxit, & explicuit, & hoc pacto Dei gloriam in abominandæ ſuæ ſectæ auctores tranſtulit, Anathema.

Anathematiſmus III.

Dadoæ, & Sabæ, & Adelphio, & Hermæ, & Symeoni, ceteriſque

Ibid. Ἀδελφίῳ] ſive Ἀδελφίῳ. Exſtat apud Theodoretum lib. IV Hiſt. Eccl. c. X, non inutilis narratio, qua arte, & quibus blanditiis Adelphius hic per benivolentiæ ſpeciem ab Antiocheno Patriarcha Flaviano circumventus ſemet ipſe, ſuaſque opiniones prodiderit. Operæ pretium mihi videtur eandem hic deſcribere, ut aliis exemplo ſit: Φλαβιανὸς δὲ ὁ πολυθρύλλητος τῆς Ἀντιοχέων Ἀρχιερεὺς ἐν Ἐδέσσῃ τούτους διάγειν μαθὼν, τὸν οἰκεῖον τοῖς πελάζουσιν ἐγχριμπτομένους ἰὸν, συμμορίαν Μοναχῶν ἀποστείλας, ἤγαγέ τε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ τὴν νόσον ἐξαρνουμένους τόνδε τὸν τρόπον διήλεγξε. Τοὺς μὲν γὰρ κατηγόρους ἔφη συκοφαντεῖν, καὶ τοὺς μάρτυρας ψεύδεσθαι. Τὸν δὲ Ἀδέλφιον ἄγαν ὄντα πρεσβύτην ἠπίως καλέσας, καὶ πλησίον καθεσθῆναι κελεύσας, ἡμεῖς, ἔφη, ὦ πρεσβῦτα, τὸν πλείω βεβιωκότες βίον ἀκριβέστερον καὶ τὴν ἀνθρωπείαν ἐμάθομεν φύσιν, καὶ τὰ τῶν ἀντιπάλων δαιμόνων ἔγνωμεν μηχανήματα, πείρᾳ δὲ καὶ τὴν τῆς χάριτος ἐδιδάχθημεν χορηγίαν. Οὗτοι δὲ νέοι ὄντες, καὶ τούτων οὐδὲν ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, πνευματικωτέρων ἐπακοῦσαι λόγων οὐ φέρουσι. Τοιγάρτοι εἰπέ μοι, ὅπως φατὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐναντίον ὑποχωρεῖν, καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν χάριν ἐπιφοιτᾶν. Τούτοις ὁ πρεσβύτης ἐκεῖνος τοῖς λόγοις καταθελχθεὶς ἐξέμεσεν ἅπαντα τὸν κεκρυμμένον ἰὸν, καὶ ἔφη, Μηδεμίαν μὲν ἐκ τοῦ θείου βαπτίσματος ὠφέλειαν τοῖς ἀξιουμένοις γίνεσθαι, μόνην δὲ τὴν σπουδαίαν εὐχὴν τὸν δαίμονα τὸν ἔνοικον ἐξελαύνειν. Ἕλκειν γὰρ ἕκαστον τῶν τικτομένων ἔλεγεν ἐκ τοῦ προπάτορος ὥσπερ τὴν φύσιν, οὕτω δὴ καὶ τὴν τῶν δαιμόνων δουλείαν· Τούτων δὲ ὑπὸ τῆς σπουδαίας ἐλαυνομένων εὐχῆς, ἐπιφοιτᾷ λοιπὸν τὸ πανάγιον πνεῦμα, αἰσθητῶς καὶ ὁρατῶς τὴν οἰκείαν παρουσίαν σημαῖνον, τότε σῶμα τῆς τῶν παθῶν κινήσεως ἐλευθεροῦν, καὶ τὴν ψυχὴν τῆς ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπῆς παντελῶς ἀπαλλάττον, ὡς μηκέτι δεῖσθαι λοιπὸν μήτε νηστείας πιεζούσης τὸ σῶμα, μήτε διδασκαλίας χαλινούσης, καὶ βαίνειν εὔτακτα παιδευούσης. Οὐ μόνον δὲ ὁ τούτου τετυχηκὼς τῶν τοῦ σώματος ἀπαλλάττεται σκιρτημάτων, ἀλλὰ καὶ σαφῶς τὰ μέλλοντα προορᾷ, καὶ τὴν τριάδα τὴν θείαν τοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρεῖ.

Οὕτως ὁ θεῖος Φλαβιανὸς τὴν δυσώδη διορύξας πηγὴν, καὶ γυμνῶσαι παρασκευάσας τὰ νάματα; πρὸς τὸν δύστηνον ἔφη πρεσβύτην: πεπαλαιωμένε ἡμερῶν κακῶν, ἐλέγξαι σε τὸ σὸν στόμα, καὶ οὐκ ἐγώ. τὰ δὲ χείλη σου καταμαρτυρήσαι σου. δήλης δὲ ταύτης τῆς νόσου γεγενημένης, τῆς μὲν Συρίας ἐξηλάθησαν, οἱ δὲ

ἄλλοις, οἱ τὸν ἰὸν τῆς τοιαύτης αἱρέσεως ἐξεμέσαντες, καὶ τοὺς ἀγροικοτέρους τῶν ἀνθρώπων, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ἐξαπατήσαντες, πρὸς τὸ τῆς ἀπωλείας κατέσπασαν βάραθρον, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς δʹ.

Τοῖς λέγουσι πλὴν τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς τριάδος, ἤγουν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ σαρκωθέντος λόγου, καὶ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος, ἑτέραν τινὰ εἶναι τριάδα, ἢ καὶ ὑπερκειμένην ἐξουσίαν, τὴν τῷ ὑπερπέτῳ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν ἐπικαθημένην, κατὰ τὴν βδελυρὰν καὶ ψευδεπίγραφον παρ' αὐτοῖς τοῦ Ἡσαΐου Ὅρασιν, Ἀνάθεμα.

Ἀναθεματισμὸς εʹ.

Τοῖς [2] παρεισάγουσι ἑτέρας γραφὰς, ἢ τὰς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων πατρῶν ἡμῖν παραδοθείσας, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ϛʹ.

Τοῖς λέγουσι, [3] ὡς ὁ ἐν κυρίῳ γάμος, καὶ ἡ κατὰ Θεὸν [4] κρεοφαγία

τὴν Παμφυλίαν ἐχώρησαν, καὶ ταύτην τῆς λώβης ἐνέπλησαν. Id est: *Flavianus quoque celeberrimus Pontifex Antiochenus, cum hos Edessa versari, venenumque suum vicinis instillare didicisset, missa* * *Monachorum turba Antiochiam eos pertraxit, morbumque, quo laborabant, inficiantes hoc modo revicit:* * Calumniari nempe accusatores, & mentiri testes, *dixit; Adelphiumque ætate grandævum benigne ad se vocans, & prope adsidere jubens*, Nos, *inquit*, o senex, qui vitam longius produximus, cum humanam naturam exactius novimus, tum adversantium dæmonum conatus perspectos habemus, usuque ipso gratiæ dona edocti sumus. Isti vero juniores cum sint, & horum accurate nihil norint, spirituales audire sermones non sustinent. Quapropter expone mihi, qua ratione affirmetis, & contrarium spiritum recedere, & Spiritus Sancti gratiam advenire. *His verbis senex ille delinitus latens venenum totum evomuit, dicens;* sacrum baptismum nullam iis, qui eum consequuntur, utilitatem afferre, sed sola sedula oratione inhabitantem dæmonem expelli. Omnes enim, qui eduntur in lucem, ex primo parente trahere ajebat quemadmodum naturam, sic & dæmonum servitutem. His autem per sedulas preces fugatis advenire deinceps Spiritum Sanctum, præsentiæque suæ sensibus & oculis significationem dare: tum corpus perturbationum motibus liberando, tum animam ab inclinatione ad deteriora penitus avocando: ita ut nec jejunio jam opus sit corpus coërcente, nec doctrina refrænante, & ad modum ordinemque instituente. Nec protervis solum corporis motibus eximi, qui hunc adeptus sit, sed futura etiam aperte prævidere, & divinam Trinitatem oculis contemplari.

Perfosso ad hunc modum fœtido fonte, aquisque impietatis elicitis, miserum senem sic affatus est Flavianus: * Inveterate dierum malorum, ipsum te os tuum coarguat, non ego; & labia tua contra te testimonium dicant. *Itaque hæresi patefacta, Syriaque expulsi in Pamphyliam concesserunt, eamque hac peste impleverunt.*

* Animadvertendum hic Flavianum illud sine militibus, aut Præsidis provinciæ cognitione, sua Episcopali auctoritate factitasse: unde liquet, quæ potestas tum temporis Episcoporum fuerit reducendi vi aberrantes a recta fide in viam, (quod hic defectu draconariorum non factum) vel e provincia expellendi, ne contagio ipsorum integri lædantur, *uvaque conspecta liverem ducat ab uva.*

* Quod porro *accusatores* mentiri dixit Flavianus, quo facilius Adelphium deciperet, non

hoc

que aliis, qui hæreſeos hujus venenum evomuerunt, ſimpliceſque homines cum viros, tum mulieres deceperunt, atque ita in perniciei barathrum præcipitaverunt, Anathema.

Anathematiſmus I V.

Iis, qui dicunt, præter ſanctam, & ſalutiferam Trinitatem, Dei ſcilicet Patris Verbi, quod caro factum eſt, Filiique Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Spiritus Sancti, aliam quandam eſſe Trinitatem, vel etiam ſuperiorem potentiam, in ſupremo ſeptem cælorum cælo ſedem ſuam habentem, ſecundum exſecrandam, & falſo ab ipſis Eſaiæ tributam, ac inſcriptam Viſionem, Anathema.

Anath. V.

Iis, qui alias introducunt ſcripturas, ſeu libros ſacros, quam quos Spiritus Sanctus pronuntiavit, & ſancti nobis patres tradidere, Anathema.

Anath. V I.

Iis, qui dicunt, nuptias, quæ in nomine Domini contrahuntur, car-

hoc mendacium eſt; (Hercules tuam fidem!) ſed pia fraus; cujuſmodi illa medici ſcalpellum ſpongia occultantis, ut extimeſcentis ferrum puellæ regiæ in mamma ulcus aperiret. Longe aliud quid veteratoria calliditas eſt. Hæc prudentia eſt, quam nobis Servator imperat; *Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.*

* Tandem infinitis partibus pejor eſt ac deteſtabilior hic error, quam vel turpiſſimum adulterium, vel peccatum a Caſa tantopere laudatum, prædicatumque. Hæc enim cupiditatis labes eſt: illa rationis corruptela.

1. *Ψευδεπίγραφον τοῦ Ἠσαΐου ὅρασιν*] Multa iſtiuſmodi conficta olim fuere ſcripta; cujuſmodi mihi in Cæſarea Vindobonenſi Bibliotheca viſa Vita Moyſis; qualis & Enochi liber, deliriaque alia Judæorum & Chriſtianorum; de quibus conſulendi Pſeudepigraphorum Refutatores, & Critici Sacri, Bellarminus, Rivetus, Dallæus, &c.

2. *Παρεισάγουσι ἑτέρας γραφάς*] cujuſmodi erant *ὁ ἀσκητικὸς*, de quo ſupra, qui Maſſalianorum dogmata continebat. Unaquæque namque ferme hæreſis ſuos habebat libros, & ſcriptores. Sic Ebionitæ Euangelium Matthæi Hebraïcum, quod D. Hieronymus in Latinum ſermonem vertit: Baſilidiani Euangelium Baſilidis, Tatianus & Encratitæ Euangelium *διὰ τεσσάρων*, &c.

3. *ὁ ἐν κυρίῳ γάμος*] abſtinere namque ſe a mulierum jactabant conſuetudine *ἐν ἁγνείᾳ ὄντες, καὶ ἐν ἐγκρατείᾳ*, non ſecus ac Eſſenos feciſſe Philo docet. Unde, quum *ἐπιτοαυτὸ κοινῇ τὸ κοιτάζειν εἶχον ἅμα γυναιξὶ καὶ ἀνδράσι, (χοίρων δὲ τὸ τοιοῦτον εἶδος, καὶ κύνειον ἡ τοιαύτη συνάφεια) εἰς ἔκπληξιν ἡμᾶς*, inquit Epiphanius, *ἀνασκάζουσιν φέρειν, ἐπαγγελλομένων αὐτῶν πρὸς γυναῖκας συνάφειαν μὴ ἔχειν, τοὐναντίον μᾶλλον τὴν χλεύην ἀπεργαζόμενοι, καὶ τὴν τέλειαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι αἰσχύνην.*

Ibid. *ὁ ἐν κυρίῳ γάμος*] in hoc cum Electis Manichæorum conſenſerunt. Attamen ſicut nec hi, teſte Auguſtino de moribus Manichæorum, ingenitam humanæ naturæ in venerem propenſionem vincere potuere, ita nec Maſſaliani: eſtque elegans illa apud Photium de Lampetio Presbytero (unde *Lampetiani* dicti) narratio, qui virgunculam amplexus os ejus fuiſſe ſuaviatus, item diaconiſſam quandam Hieroſolymis familiarius cognoviſſe accuſabatur; tum & morbi medelam petentibus, *pulchram puellam prius adducerent* juſſiſſe: *ita demum ſe ſacrum ipſis oleum impertiturum.* Atqui hæc virtutum exempla ſi ignoraremus, quanta venuſtas eccleſiaſticis abeſſet ſcriptoribus? Ergo hæc triſtioris ſeverioriſque hiſtoriæ quædam quaſi condimenta ſunt.

4. *Κρεοφαγία*] ex Pythagoræ ſententia, qui abſtinentiam ab animalibus docuit: *Cui non dictus Hylas?* vide & quæ poſtea de Manichæis dicentur.

Digitized by Google

γία, βδελυκτά εἰσι τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότερα ἀνατρέπουσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ζ.

Τοῖς τὰς παραδοθείσας ἡμῖν [1] εὐχάς τε [2] καὶ ὑμνῳδίας, πρῶτον μὲν παρὰ τῶν θείων ἀποστόλων, πληροῦσθε γάρ, φησι, ἐν πνεύματι λαλοῦντες, ἑαυτοῖς ψαλμοὺς, καὶ ὕμνους, καὶ ᾠδὰς πνευματικάς. ἔπειτα δὲ καὶ καθεξῆς παρὰ τῶν θείων καὶ μακαρίων Ἐκκλησίας πατέρων καὶ διδασκάλων. τοῖς οὖν ταύτας πάσας [3] ὡς βαττολογίας ἀναιρέπουσι, καὶ διαβάλλουσι. ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς [4] ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διαστάσεως, μόνον τὸ Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, μετὰ τὸ [5] εἰς γῆν κατακλίσεως ἐκπαιδεύουσιν [6] ποιεῖσθαι ἄνευ τῆς τοῦ δεσποτικοῦ σημείου τῷ προσώπῳ σταυρικῆς ἐκτυπώσεως, προφάσει μὲν, ὡς τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν τοιαύτην εὐχὴν παραδόντος, τῇ δ' ἀληθείᾳ, [7] ἐπὶ κλήσει τοῦ βδελυροῦ αὐτῶν πατρὸς τοῦ σατανᾶ· τούτου γὰρ χάριν καὶ τὴν σταυρικὴν σημείωσιν ἀποβάλλονται, καὶ τὸ παρὰ τῶν θείων φωστήρων καὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγητῶν [8] προστεθὲν ἀκροτελεύτιον ἐπιφώνημα, εἰς δόξαν τῆς ὁμουσίου καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος, τὸ ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲ ἀκοῦσαι ἀνέχονται. τοῖς οὖν οὕτω φρονοῦσι καὶ διδάσκουσι, καὶ ἄχρι τέλους τῇ τοιαύτῃ πονηρᾷ [9] ἐνστάσει ἐμμένουσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. η.

Τὰς τοῖς [10] ἐν ἐκκλησίαις συνάξεις βδελυττομένοις, καὶ ἐν ἰδιάζουσι τόποις προυκαθημένοις, καὶ διδάσκουσι, προφάσει μὲν [11] ἡσυχίας χάριν, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐπὶ τῷ τῆς βεβήλου αὐτῶν πλάνης ἀνεξέλεγκτα μένειν,

1. Εὐχὰς καὶ ὑμνῳδίας] quas & Paulus Samosatenus rejecit; ut est apud Euseb. l. VII Eccl. Hist. c. XXX, in epistola Synodica Antiochena: ψαλμοὺς δὲ τοὺς μὲν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους, καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα: *Cantica quoque & hymnos in honorem domini nostri Jesu factos abrogavit, tamquam novitios, & a nuperis hominibus compositos.*

2. Καὶ ὑμνῳδίας] Photius de Lampetio: καὶ ὅτι τοὺς τὰς ὥρας ψάλλοντας ἐξεμυκτήριζε, καὶ ἔλεγεν, ὡς ὑπὸ νόμον ἔτι τυγχάνοντας. Καὶ ἄλλα ἄττα ἀθέμιτα διεβέβλητο, ἃ τοῖς Μεσσαλιανοῖς καὶ ποιεῖται, καὶ λέγεται: *Tum & horas cantantes irrisisse: nasoque adunco suspendisse, velut adhuc sub lege existentes, nec non alia multa commisisse arguebatur, quæ ab Massalianis fieri, dicique solent.*

3. Βαττολογίας] sine dubio litaniæ hic designantur, quæ ab hæreticis, & Catholicæ religionis elegantias irridentibus, pro meris & fatuis battologiis habentur. O insanos homines, & a vero Divinitatis sensu remotos!

4. Ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διαστάσεως] non satis, quid hic auctor sibi velit, capio; nisi si hæreticorum ad Deum per preces & sacra aditum διάστασιν potius appellandam innuere vult, quam πρόσοδον καὶ κοινωνίαν.

5. Εἰς γῆν κατακλίσεως] qui prolapsus totius

carniumque usum a Deo permissarum, Deo abominabilia esse, illaque propterea rejiciunt, & condemnant, Anathema.

Anath. VII.

Iis, qui traditas nobis preces, & cantiones sacras, ac primum quidem ab SS. Apostolis imperatas, (ut, quum D. Paulus ait: *Implemini spiritu, loquentes invicem in Psalmis, hymnis, & cantionibus spiritualibus*:) tum & quæ deinceps a divinis, beatisque Ecclesiæ patribus & doctoribus relictæ sunt: his, inquam, qui eas omnes, ut futilem ac inanem repetitæ invocationis loquacitatem rejiciunt, & culpant: in principio autem suæ a Deo discessionis solummodo, *Pater noster, qui es in cælis*, cum adoratione orare docent, absque dominico figuræ crucis in facie signaculo; dominum nostrum Jesum Christum orationem istam nobis tradidisse prætexentes; revera autem, ut exsecrandum patrem suum satanam invocent: (hujus enim gratia a S. crucis signaculo abhorrent, & illud a divinis ecclesiæ luminibus ac ducibus additum extremum, quod orationi dominicæ in gloriam consubstantialis, & individuæ Trinitatis in precando subjicitur corollarium, *quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, patris, & filii, & Spiritus Sancti*, ne audire quidem sustinent:) Iis igitur, qui ita sentiunt, ac docent, & ad finem usque in istiusmodi prava inficiatione perseverant, Anathema.

Anath. VIII.

Iis, qui conventus in ecclesiis aversantur, & in privatis locis præsident, docentque, specie quidem majoris quietis causa, reapse autem, ut profani eorum erroris dogmata redargui nequeant, sed ignobilia delite-

totius corporis est in terram: sicut Christus patrem suum adorasse legitur Matth. XXVI, 39. Alias etiam in terra consedisse precantes videri possint. Nam, ut Tertullianus ait de Oratione c. XII: *quidam adsignata oratione adsidebant*. Et hæc proprie est εἰς γῆν κατάκλισις.

6. ποιεῖσθαι] nescio an rectum sit. Si rectum, ποιεῖσθαι τὸ πάτερ ἡμῶν eodem modo dici existimandum est, ut ποιεῖσθαι λόγον, *verba facere*. mox legam, ἐν τῇ προσώπῳ.

7. Ἐπικλήσει] ita v. c. reposui, ἐπὶ κλήσει: i. e. *ad invocationem*: vel, *ut invocent*.

8. Προσθὲν ἀκροτελεύτιον] multa olim istiusmodi ad dignoscendos hæreticos a Catholicis addita: ut vel ex Auctore commentarioli in Symbolum Apostolicum inter D. Cypriani opera constat: quæ postea Catholica Ecclesia abrogavit; sicut & nunc particula quoque illa, seu clausula Orationis Dominicæ, *Quia tuum est regnum &c.* de qua mox, apud Catholicos omitti solet, licet ab ipso Matthæo cap. VI tradita; efficacius existimantes ad liberationem a malo signaculum S. Crucis, quo se muniunt, ac satanam abigunt.

9. Ἐνστάσει] ἔνστασις hic contumax est adversus veritatem repugnantia: seu; pertinacia in errore, & corrupta de sacris sententia. Mox enim πλάνην vocat.

10. Ἐν ἐκκλησίαις συνάξεις] Conquesti sunt ea de re jam ipsi statim Apostoli, & inprimis Auctor epistolæ ad Hebræos, Ignatius deinde, Polycarpus, & alii.

11. Ἡσυχίας χάριν] Jam tum fuere Quietistæ, & qui loca sola peterent, quo liberiore & attentiore animo cum Deo loquerentur. Possint & D. Augustini huc referri *soliloquia*: sed horum alia ratio est.

Ἐκ-

Digitized by Google

ρειν, καὶ ἀδιάγνωστα, ἵν' οὕτως ἐν παραβύστῳ τὸ ὅλον εἶδος τῆς αὐτῶν αἱρέσεως τοῖς ὑπ' αὐτῶν πλανηθεῖσι ἐκχέωσι, τούτοις πᾶσι ἄχρι τέλους τῇ τοιαύτῃ πλάνῃ ἐμμένουσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. θʹ.

Τοῖς τὰς εἰς δόξαν Θεοῦ παραδοθείσας ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων [1] ἐκκλησίας οἰκοδομεῖσθαι ὡς ἔργα χειρῶν διαβάλλουσι, καὶ κατοικητήριον δαιμόνων ταύτας λέγουσι, καὶ οὕτως ὁδῷ βαδίζουσιν ἀκολούθως, [2] καὶ τὴν τῶν θείων καὶ [3] ἱερῶν εἰκόνων σεπτὴν [4] ἀναστήλωσιν, καὶ τὴν τούτων τιμὴν, καὶ προσκύνησιν ἀνατρέπουσιν, ὡς ὅλως διεφθαρμένοις καὶ σεσηπόσι μέλεσιν, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιʹ.

Τοῖς σπεύδουσιν ἐπ' ἀνατροπὴν τῆς κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ἣν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ἐνετείλατο, ὥστε τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας βαπτίζειν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ, ἐὰν μήτις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ: Τοῖς οὖν πρὸς ταῦτα πάντα τυφλώττουσι, καὶ ὑπὸ τῆς ἐνεργοῦς ἐν αὐτοῖς σατανικῆς ἐνεργείας τολμῶσι φλυαρεῖν, τὸ ἅγιον βάπτισμα [5] ὕδωρ εἶναι ψιλὸν, ὡς ἔξω καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν οὖσι, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀλλοτρίοις, καὶ καθάπαξ Θεοῦ, ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιαʹ.

Τοῖς ἀκολούθως τῶν τοιούτων ληρημάτων καὶ παραφρονημάτων [6] καὶ τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν [7] Φύλκαν ἀποκαλοῦσι, καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα ὕδωρ ψιλὸν, μηδὲ ἄφεσιν ἔχον ἁμαρτιῶν, μήτε ἐκ πνεύματος, ἀλλὰ παρ' ἑαυτῶν ὑπισχνουμένοις δίδοσθαι τὸ ἐκ πνεύματος ὅτε τοὺς ἑαυτῶν βδελυκτοὺς μύστας τὸ ψευδομοναχικὸν σχῆμα μεταμφιάζουσι, καὶ τοιαύτην τηνικαῦτα ποι-

1. *Ἐκκλησίας ὡς ἔργα χειρῶν*] eadem fere & Manichæi dicebant, qui Catholicis Paganorum, sive gentilium, objectabant ac Judæorum imitationem. Et hinc tumidus ille, ac superbiam spirans Faustus apud D. Augustinum, lib. xx adversus Faustum: *Ego ab his* (paganis) *in hoc quoque multum diversus incedo, qui ipsum me, si modo sum dignus, rationabile Dei* templum *puto, vivum viva majestatis simulacrum: Christum* filium *ejus accipio:* aram, *mentem bonis artibus & disciplinis imbutam;* honores *quoque* divinos, *ac* sacrificia *in solis orationibus, & ipsis puris ac simplicibus pono. Quomodo ergo schisma sum paganorum!*

2. *Καὶ τὴν τῶν θείων, καὶ ἱερῶν εἰκόνων*] Heraclides Nyssæ Episcopus epistolas duas adversus hanc scripsisse sectam a Photio memoratur, quarum altera sanctarum imaginum cultus vetustatem explicuerit. Paulo ante pro *οὕτως ὁδῷ*, legam lubens *ταύτῃ*, vel *τούτων ὁδῷ*.

3. *Ἱερῶν εἰκόνων*] Imago olim nulla, adeoque nullus imaginum cultus in ecclesia Catholica fuit, ut est apud Clementem Alex. in Parænesi p. 34: quod ipsum & Agobardus asserit toto volumine, De non adorandis maginibus. Verum post Constantinum sensim

Digitized by Google

litescant, adeoque ut in abdito omne sectæ suæ venenum animis a se in errorem deductorum eo facilius infundant; hisce, si ad vitæ extremum terminum in errore perseveraverint, Anathema.

Anath. IX.

Iis, qui ecclesias a Sanctis Apostolis nobis traditas in honorem Dei ædificari non debere sentiunt, easque ut opera manuum calumniantur, & dæmonum esse dicunt habitacula, atque ita prava via incedentes consequenter & divinarum sacrarumque imaginum venerandam rejiciunt erectionem atque cultum, velut omnino corruptis putridisque membris, Anathema.

Anath. X.

Iis, qui ad evertendam domini, ac Dei, & servatoris nostri Jesu Christi doctrinam properant, quam SS. discipulis suis commendavit, ut in se credentes in nomen Patris, & Filii, & Spiritus S. baptizarent; &, qui non per aquam & spiritum renasceretur, eum non introiturum regnum cœlorum, prædicarent; his igitur ad hæc omnia cœcutientibus, & qui ab operante in ipsis Diabolica efficacia agitati effutire non verentur, sacrum baptisma meram aquam esse, velut hominibus a nostra fide alienis, & ab ecclesia, atque ipso omnino Deo remotis, sejunctisque, Anathema.

Anath. XI.

Iis, qui consimilibus itidem nugis & contemtibus indulgentes venerandam & vivificam crucem *furcam* appellant, & sacrum baptismum aquam meram esse existimant, quæ remissionem non adferat peccatorum: neque ex efficacia spiritus, sed ex se ipsis dare se promittunt, quod Spiritus S. est beneficium, quum abominandos suos sacerdotes veste falso dicta monachica induunt, ac deinceps per se ordinis nomen con-

sim in ecclesias admissæ sunt, traducto gentilium cultu ad imaginum venerationem ac Sanctorum veræ religionis antistitum. Sed hæc, & quæ huc de Iconoclastis adferri poterant, omnia notissima sunt.

4. *Ἀνεστήλωσιν*] solebant imagines ac statuæ principum virorum columnis, & cippis imponi, quo conspectiores essent. Exempla in nummis Græcorum Latinorumque compluria passim occurrunt. Hinc ad Sanctorum imagines translatus honor est; quemadmodum nuper & SS. Trinitati istiusmodi columna Viennæ Austriæ a pientissimo Cæsare Leopoldo erecta est.

5. *ὕδωρ εἶναι ψιλὸν*] id est, sine efficacia spirituali; adeoque nec sacramentum ablutionis animæ per sanguinem Christi a peccatis.

6. *Τὸν τίμιον, καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν*] recte sane *ζωοποιὸς* appellatur: nam absque cruce fuisset, æternæ mancipati homines forent morti. Et hinc cruci tantus in ecclesia Catholica habetur honos. Videsis Tertullian. in Apologetico, c. XVI.

7. *Φύλκαν*] *furcam*. v. Meursii Glossarium Græco-barbarum.

Digitized by Google

ποιουμένοις κατ' αὐτῶν τὴν ἐπίκλησιν, μᾶλλον δὲ τὸν τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων αὐτῶν καταποντισμὸν, Ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιβʹ.

Τοῖς λέγουσι, ὡς [8] ἡ μετάληψις τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [9] ἄρτου ψιλοῦ καὶ οἴνου ἐστὶ μετάληψις, (ὡς καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐκ λαϊκῶν μεταβληθέντας μετὰ τροφῆς προσέρχεσθαι, καὶ μεταλαμβάνειν ὑποκρίσεως χάριν, καὶ τὸ λανθάνειν [10] παραγγελίας· τοὺς δὲ ἐκ πρεσβυτέρων μεταποιηθέντας, φαγόντας) καὶ τὰ τῆς θείας καὶ φρικτῆς ἱερουργίας [11] ἐπιτέλεια ἐπιτρέπουσιν, ὡς φανερῶς ἀντιλεγέστοις, κἂν αὐτοὶ [12] Χριστοπολίτας ἑαυτοὺς ὀνομάζωσι, Ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιγʹ.

Τοῖς ἐπ' ἀνατροπὴν τῆς ὅλης εἰς Θεὸν πίστεως καὶ ἄλλα μὲν ποτε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀθλίως πλανωμένοις πλύουσι, καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ [13] ἐμφυσήματος, ὃ παρὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρελάβομεν, ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυστικῇ ἐμπνεύσει, ἐμπλύουσι τοῖς ὑπ' αὐτῶν πλανωμένοις ἐμπλύσμασι, ὧν καὶ αὐτοί εἰσιν ἄξιοι. ταῦτα τοῖς ὑπ' αὐτῶν πλανωμένοις ποιοῦσιν, ἃ κατὰ τῶν δαιμόνων αὐτοὶ ποιοῦμεν, προσέτι καὶ ὕδατι μεμιασμένῳ κάτωθεν ἕως ἄνω [14] διὰ σπόγγων ἀναλείχουσιν ἐπ' ἀνατροπῇ τούτου ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος φωτιστικῆς παρουσίας, Ἀνάθεμα.

Ἀναθ. ιδʹ.

Ὅλοις τοῖς αἱρετικοῖς, ἀνάθεμα.

Πολλὰ τὰ ἔτη τῶν καλῶν [15] Βασιλέων. Τοῦ Ὀρθοδόξου ἡμῶν [16] Βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη. Τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν [17] Βασιλέως τοῦ

Πορ-

8. ἡ μετάληψις] participatio, vulgo *communio.*

9. ἄρτου ψιλοῦ] At quanto rectius Irenæus, Vir Apostolicorum fere temporum, lib. IV, c. 34: *Qui est a terra panis, percipiens vocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia, ex duabus rebus constans, terrena, & cælesti.*

10. παραγγελίας] delationes, sive indicia: seu potius emissarios delatores, qui ipsos, quid facerent, observarent, & ad episcopos Catholicos illud referrent: ὡς καὶ νῦν.

11. ἐπιτέλεια] id est, perfectionem, & quasi ultimum opus, quo perfecto sacro ritui nil deest, omniaque suis numeris absoluta sunt, ac ratæ preces. Alias simpliciter etiam ἐπιτελεῖν τὰ πάτρια, seu τὴν θυσίαν dicuntur, qui rem sacram peragunt, ac ritus solemnes exsequuntur. Mox legendum puto, ἀνατρέπουσιν, pro ἐπιτρέπουσιν.

12. Χριστοπολίτας] Optime. Nisi quod efficacius ad devinciendum sibi arctius Servatorem, non a civitate Christi, sed a societate Jesu petitum sibi nomen S. Ignatius induit, & hunc secuti Religionis Catholicæ defensores acerrimi Jesuitæ.

13. ἐμφυσήματος] ter illa insufflatio in faciem & aures eorum, qui baptizabantur,

re-

conferunt, seu potius animæ ipsis & corporis interitum adferunt. Anathema.

Anath. XII.

Iis, qui dicunt, communionem venerandi corporis & sanguinis Domini ac servatoris nostri Jesu Chr. meri panis & vini esse participationem, (sic ut eapropter & hi, qui e laïcis transierint, cum cibo accedant, ac simulandi, latendique gratia delatoribus, illum pro S. cœna sumant; qui vero e presbyteris ad eos accesserint, revera comedant) atque ita Divini ac tremendi sacrificii institutionem evertunt, ut plane Christi hostibus, tametsi se ipsi *Christopolitas* vocitant, Anathema.

Anath. XIII.

Iis, qui ad universæ in Deum fidei subversionem cum multa alia pessima in his, qui ab ipsis infeliciter initiantur, observant, tum pro divina sacraque insufflatione, quam a Domino nostro Jesu Chr. in Spiritus Sancti inspiratione adhibitam accepimus, initiandis ab se sputa inspuunt, quibus sane ipsi maxime digni sunt: his igitur, qui hoc in initiandis a sese exsequuntur, quod nos adversus dæmones facimus: quique insuper aqua eos immunda ab infimo ad summum, sive a calce ad caput, spongiis illinunt, quo certe sacri baptismatis, & illuminatricis Dei Spiritus præsentiæ subversio efficitur, Anathema.

Anath. XIV.

Cunctis insimul hæreticis Anathema.

Deus optimis Imperatoribus vitam longævam largiatur. Vivat diu Rex noster Orthodoxus. Vivat diu Rex noster Orthodoxus Porphyro-

repetebatur. Vide ea de re Canonem Eccles. universalis 170.

14. *διὰ σπόγγων*] in Ecclesia Catholica presbyteri baptismi candidatos exutis vestibus toto corpore inungebant, ut est apud Dionysium Areopagitam; postquam ter ab episcopo oleo signati erant. At hi hæretici totum hominem aqua, eaque polluta, a calce ad caput illinere solebant.

15. *Βασιλέων*] intelliguntur hic conjunctim Imperatores duo Alexius Comnenus, & filius ipsius Joannes Comnenus Porphyrogenitus. Lambecius.

16. *βασιλέως*] intelligitur solus Imp. Alexius Comnenus, qui A. C. 1081 cœpit imperare, & A. 1118 obiit. Lambecius.

17. *βασιλέως τοῦ*] intelligitur solus Imp. Joannes Comnenus Porphyrogenitus, qui jam a Patre suo Alexio successor imperii declaratus fuit, antequam Basilius Bogomilorum hæreticorum coryphæus Constantinopoli combustus est. Contigit enim hoc circa finem imperii Alexii Comneni, ideoque ab Anna Comnena Alexiados l. xv, p. 495, vocatur *ὕστατον ἔργον καὶ ἆθλον τῶν μακρῶν ἐκείνων πόνων καὶ κατορθωμάτων τοῦ Αὐτοκράτορος*. *Ultimum opus ac labor diutinorum laborum & rerum præclare gestarum Imperatoris.* Quamvis autem historia combustionis Basilii a Cardinale Baronio Annal. Eccles. Tom. XII anno Chr. 1118, quo Imp. Alexius Comnenus obiit, inserta sit, revera tamen eo non pertinet, quippe quæ antecessit obitum Patriarchæ Nicolai, ut testatur Anna Comnena Ale-

Digitized by Google

Πορφυρογεννήτου πολλὰ τὰ ἔτη. Ὁ Θεὸς φυλάξει τὸ κράτος αὐτῶν: Ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν αὐτῶν εἰρηνεύσει. Οὐράνιε βασιλεῦ τοὺς ἐπιγείους φύλαξον. Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ [18] Πατριάρχου πολλὰ τὰ ἔτη. Ταῦτα τῆς πονηρᾶς ἀσεβείας τὰ σπέρματα, ταῦτα τῆς ἀθεΐας τοῦ πονηροῦ Σατὰν τὰ βλαστήματα. Ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ λαὸς ὁ ἐξαίρετος τῶν θείων καὶ Ἀποστολικῶν διδαγμάτων, καὶ τῶν πατρικῶν ὁλοψύχως ἐχόμεθα παραδόσεων, φεύγοντες ὅλῃ ψυχῇ τὰ μυσαρὰ τῆς ἀσεβείας διδάγματα, καὶ πόῤῥω τῆς αὐτῶν ὀλεθρείας γινόμενοι θρησκείας, Θεῷ δὲ καθαρῶς λατρεύοντες, τῷ ἐν Τριάδι προσώπων, εἴτουν ὑποστάσεων, γνωριζομένῳ καὶ σεβομένῳ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Alexiados lib. xv, p. 488, his verbis: Προὐκάθητο δ' ἄρα τὸ τηνικαῦτα τοῦ τῆς βασιλίδος πόλεως θρόνου ὁ ἐν Πατριάρχαις μακαριώτατος ὁ γραμματικὸς ὁ κύρις Νικόλαος, καὶ ἀνεγινώσκετο τὰ θεοστυγῆ δόγματα, &c. *Obtinebat tum temporis regiæ civitatis episcopalem sedem beatissimus Patriarcha, Grammaticus Dominus Nicolaus, qui, ubi impia hæc dogmata lecta &c.* Certo nempe constat, jam memoratum Patriarcham Nicolaum obiisse A. C. 1117. LAMBECIUS.

18 Πατριάρχου] intelligitur Nicolaus, tertius ejus nominis Patriarcha Constantinopolitanus, qui non multo post supra memorati hæresiarchæ Basilii combustionem obiit, A. C. 1117. vide Card. Baronii Annal. Eccles. tom. XII, an. 1117, num. 20. LAMBECIUS.

Et hæc quidem de notabili illa Panopliæ Euthymianæ Appendice in præsens obiter sufficiant. Integram autem eandem Appendicem posthac, volente Deo, Græce & Latine publicabo in Supplemento Corporis Historiæ Byzantinæ, ex Augustissima Bibliotheca Cæsarea deinceps separatim edendi: simul etiam tunc ibidem insignem illum locum libri decimiquinti Alexiados Annæ Comnenæ, ubi de Basilii Massalianorum, & Bogomilorum coryphæi, per Imp. Alexium Comnenum inquisitione, condemnatione, & combustione, satis prolixe agitur, necessaria explanatione illustrabo. LAMBECIUS.

Erat scilicet hoc Lambecio, Viro eruditissimo, & siquis alius industrio, propositum, quod nos nunc sumus cum volente ac favente Deo exsecuti. Illum quidem, quo minus hanc Appendicem ederet, fatum immaturum

T A.

Digitized by Google

rogenitus. Custodiat Deus imperium eorum. Pacem Deus regno eorum impertiatur. Rex cælestis, terrestres quæsumus reges custodi. Vivat diu Sanctissimus & Oecumenicus Patriarcha. Hæc sunt pravæ impietatis semina, hæ pessimi Satanæ Deo adversantis propagines. Nos autem Christi electus populus Divinas, & Apostolicas, ac a patribus ad nos transmissas toto animo teneamus traditiones, tota mente impura illa impietatis dogmata fugientes, longeque a perniciosa eorum doctrina remoti ac puro pectore Deo servientes, qui nobis in personarum, sive substantiarum trinitate patefactus rite colitur: cui sit gloria, & potentia, in secula seculorum, Amen.

impedivit: nos vero, dum vita suppetet, excussa desidia semper aliquid in commune bonum moliemur novi. Ceterum quod in initio Ἔλεγχος, *Victoria* potius, quam *Confutatio*, verterim, splendori vocis datum est, quæ augustior mihi visa, & argumento convenientior, quod confutationem nullam, sed ipsam tantum damnationem continet. Ἐπιφανῆ μόρον. Sed rectius *Damnatio*. Ἔλεγχος enim Græcis aliquando *tabella*, seu *periculum*, unde sententia in reos pronuntiabatur. Tum veo vox Θρίαμβος Latine commodius aliquando *Traductio* dicatur *Triumphalis*, qua velut in pompa celeberrima per omnium ora damnati trahuntur. Factum id præcipue in servis ad crucem damnatis, ut & in aliis noxiis, qui ad supplicium ducebantur. Vide inter alios Suetonium in Vitellio, cap. XVII, & notas ad eum Casauboni, item Nicephori Breviarium, & Philonem Judæum in Flaccum. Heraclides περὶ πολιτ. moechos apud Lepreatas totum triduum ita per urbem traductos refert. Græci παραδειγματίζειν hoc vocarunt. Quare & duo illa verba a Gregorio Nazianzeno in Orat. de Baptismo conjuncta, ubi de peccato ita loquitur: παραδειγματίσας αὐτὴν scil. τὴν ἁμαρτίαν, καὶ θριαμβεύσας, ὡς ἀξίαν ὕβρεως: *Ostentans illud & traducens, utpote dignum contumelia.* Exemplum clarissimum in pompa Hæreticorum triumphali, quum a S. Inquisitionis officio damnati ad ignis supplicium ducuntur: ubi, quemadmodum in triumphis olim captivi reges magnificentissimis ornari vestibus solebant, ita & hi picti malorum dæmonum imaginibus veste exculti populo ostentantur.

[1] ΤΑ'ΞΙΣ ΓΙΝΟΜΕ'ΝΗ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ [2] ΜΑΝΙΧΑΙ'ΩΝ καὶ [3] ΠΑΤΑΙΚΙΑΝΩ͂Ν ἐπιστρέφουσι πρὸς τὴν [4] καθαρὰν καὶ ἀληθῆ πίστιν ἡμῶν [5] τῶν ΧΡΙΣΤΙΑΝΩ͂Ν.

*** 6 ΔΕνθέντες ὕλης τῆς μηδέπω οὔσης, μήτε βυρσῶν καὶ νεύρων, καὶ σωμάτων, καὶ ἱδρώτων, τῶν πονηρῶν ἀρχόντων, ὡς ὁ Μάνης ἀνέπλασεν.

Ἀνα-

1. Τάξις γινομένη] *Fragmentum hoc impressum in Parif. editione : sed duplo auctius est hoc exemplar nostrum, & ac singularia multa ad Historiam Manichaismi pertinentia continet, qua in editione Parisina omnino desiderantur. Cujusmodi inter alia varia est Anathematizatio pracipuorum quinque librorum Manichaorum, nempe libri Epistolarum Manetis, Euangelii vivi, Thesauri vita, Libri Mysteriorum, Heptalogi, cujus auctor Agapius, & libri Sapientia compositi ab Aristocrito. Notandum porro est etiam Petri Siculi Historiam Hareseos Manichaorum, a R. P. Matthao Radero S.I. Ingolstadii A. 1604, Gr. lat. editam, beneficio prastantissimi hujus codicis plurimum posse emendari, illustrari, & augeri.* LAMBECIUS.

Ibid. Τάξις γινομένη] Hic titulus erat huic opusculo in indice, qui cuncta manuscripti Cæs. Bibl. codicis, unde hæc petita sunt, contenta complectebatur. Ceterum tres erant ordines eorum, qui ad Ecclesiam Catholicam accedebant. Primus eorum, qui baptismo indigebant: secundus eorum, qui non baptizabantur, sed ungebantur sacro unguento: tertius tandem eorum, qui nec baptizabantur, nec ungebantur, sed solummodo suam omnemque aliam hæresin anathematizabant. Inter primos erant Manichæi. vide Timotheum Presbyterum CPolitanum de iis, qui ad Ecclesiam Catholicam accedunt, in initio.

2. *Μανιχαίων*] *Manichais*, uti notum, a *Manete* Persa nomen: quem origine Brachmanem fuisse Suidas affirmat. Vixit ille sub Aureliano Imperatore, cujus imperii anno quarto, sive anno Chr. 274. per Mesopotamiam, locaque contermina, hæreseos suæ venenum sparsit. *Scythianum* etiam, quum adhuc in servitute degeret, atque item *Cubricum*, inque familiari sermone. *Cucubricum* (nisi hoc librarii vitium est) appellatum idem Suidas docet: pro quo male nunc *Urbicus* apud D. Augustinum legitur lib. de Hæresibus. Nomen ejus Epiphanius Babylonicum, sive Persicum, esse & *Vas* significare ait. Immo & Hebræis מאן *Man*, *vas*, item *donum*. seu *munus* significat. Quia vero Græcis, aut Græca intelligentibus adversariis vox illa *Μανης* uberem irridendi ansam præbebat, quasi a Græco *μανία*, *insania*, seu *μαινομαι*, *insanio*. derivata esset, & sic nomen & omen insaniæ Maneti obtigisset; tum quod & eadem vox *Μάνης* stupidum significaret, (ut apud Aristophanem, *Μεγαίνεται ὁ Μάνης*) Manichæi *Mannichaos* se vocari volebant, quasi derivato nomine a מנוחה *manahath*, *requies*. Nec apud Judæos iidem contumelia caruerunt, qui omnes impios *Manetes* appellarunt, ut Gaulminus ex Elia in Thesb. colligit in suis ad Psellum notis.

Doctrinam suam Manes a *Budda*, cui antea *Terebinthi* nomen, accepit. Græcis hic *Budda* literis imbutus Empedoclis opinionem amplexus dicitur, duo rerum pugnantia inter se principia statuentis, *φιλίαν καὶ νεῖκος*, *Amicitiam* & *Contentionem*. Verum rectius a Persis, seu Persarum Magis, id accepisse videtur, qui *ἀγαθὸν δαίμονα, καὶ κακὸν δαίμονα*, sive *bonum* & *malum Deum* statuebant, ut est apud Laërtium in proœmio ex Aristotelis l. 1 de Philosophia, & apud D. Augustinum, l v de Civ. Dei, c. XXI: sive, ut Zoroaster, primus hujusce sententiæ auctor, eos appellabat, *Oromasden*, & *Arimanium*; *Zafrada*, sive *Zaronam*, Arabice *Zarahon*, id est, *omnium satore*, genitos: de quibus fuse Gaulminus ad Psellum de Dæmon. & Vossius lib. 1. de Idol. c. v. Adeatur & Epistola Theodori Mopsuestiæ Episcopi de Persarum Magia apud Photium in Bibliotheca: item, quæ de duobus Principiis Celsus habet apud Origenem adv. Celsum lib VI, p. 303 Collegit quoque nonnulla Eruditissimus Burnetus in Archaiologia Cosmica part. II, p. 401.

Na-

Digitized by Google

FORMULA *recipiendi eorum, qui a* MANICHÆORUM *&* PAULICIANORUM *hæresi ad puram & veram nostram fidem* CHRISTIANORUM *convertuntur.*

*** Invocantes materiam, quæ non exstat: uti neque pelles, nec nervi, neque corpora, neque sudores malorum istorum principum, quos Manes finxit.

Ex-

Natum sese impostor hic Budda e virgine ajebat, & in montibus educatum. Scripsit autem libros quatuor, *Mysteria*, *Euangelium*, *Thesaurum*, & *Capua*. Periit, ut plerique omnes hæresiarchæ, morte dira & exsecrabili, ab impuro spiritu interfectus, *ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου συντριβείς*. Heres bonorum ejus librorumque vidua quædam dives fuit, ad quam diverterat. Illa vero Manetem septennem puerulum mercata, literis postea eruditum, libertateque donatum, heredem instituit. Atque hoc pacto ad Manetem Buddæ scripta transiere: quibus ille tamquam suis magnam deinde terrarum orbis partem pervertit, pestiferisque opinionibus infecit.

D. Augustinus hæreticos eum antiquos secutum ait lib. de Hæres. nimirum *Marcum* quendam, unde *Marcita*; & antiquiores his *Cerdonem*, atque *Gnosticos*, quorum auctor *Carpocrates*. Videtur autem hoc ab Eusebio accepisse, qui lib. VII Hist. Eccl. c. XXXI. ait: *Δόγματά γε μὴν ψευδῆ καὶ ἄθεα ἐκ μυρίων τῶν πρόπαλαι ἀπεσβηκυιῶν ἀθέων αἱρέσεων συμπεφορημένα καττύσας ἐκ τῶν Περσῶν ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὥσπερ τινὰ θανατηφόρον ἰὸν ἐξωμόρξατο*: *Opiniones autem falsas, & Divinæ doctrinæ repugnantes, e quamplurimis jamdudum exstinctis sectis collectas consarcinans, e Perside in nostrum orbem velut letale virus effudit.*

Quoniam vero, quæ mox damnabuntur, non ita commode intelligi possunt, nisi ipsa prius Manetis dogmata cognita fuerint, operæ pretium, remque iis gratam me facturum existimavi, quibus nec facultas, nec otium est veteres, qui de his egere, scriptores respiciendi, si Manetis errores ac doctrinam e variis auctoribus collectam breviter sub unum quasi subjicerem conspectum.

Hæc ergo præcipua pestiferæ Manetis doctrinæ fuere capita: Duo rerum esse Principia contraria, æterna, & ingenita, quorum alterum bonum esset, alterum malum. Bonum *Deum*, sive *Lucem*: malum *Materiam*, sive *Tenebras*, appellabat. A bono Deo invisibilem, infinitum, ac divinum mundum creatum: a malo visibilem, ac malum, profunda ac immensa magnitudine: hosce vero duos mundos conjunctos bonæ malæque naturæ participare. Divinam partem ex omni mundi parte quotidie purgari, & in sua regna revocari: eandem per terram exhalantem, & ad cælum tendentem, incurrere in stirpes & plantas, &c. quæ in electis comedendo purgata, liberataque, in cœlum redeant.

Mundi tenebrarum, seu terræ pestiferæ, quinque esse elementa, sive *antra* elementorum, aliud *tenebris*, aliud *aquis*, aliud *ventis*, aliud *igne*, aliud *fumo* plenum. Hæc elementa principes sibi proprios genuisse; quorum dux ac princeps summus in *fumo* moraretur. In *fumo* nata animalia bipedia, indeque homines originem ducere: in *tenebris* serpentia: in *igne* quadrupedia: in *aquis* natatilia: *in vento* volatilia.

His quinque elementis malis debellandis alia quinque elementa de regno & substantia Dei missa esse, & in illa pugna fuisse permixta, fumo *aëra*; tenebris *lucem*; igni malo *ignem bonum*; aquæ malæ *aquam bonam*; vento malo *ventum bonum*.

Animam hominis duplicem esse: harum alteram bonam, a Luce creatam, partem esse Dei: adventitiam alteram, malam, de gente tenebrarum, quam non condiderit Deus, sed quæ tamen Deo sit coæterna. Hanc propriam corporis esse. Nam & corpus productum a tenebris.

Rationalem animam, seu divinam, brutis quoque animalibus inesse, ut & plantis: ab adversario vero Dei correptam in spurcum corporis fuisse carcerem conjectam. Ab ani-

ma-

Digitized by Google

ma bona omnia homini bona provenire: contra, ab anima mala, quidquid illi accidat mali.

Animas transire in alia corpora; item in pecora, & plantas. Auditorum vero suorum animas in Electos revolvi, aut feliciore compendio in escas electorum, ut jam inde purgatæ in nulla corpora revertantur.

Animas in arboribus & plantis divina non posse percipere præcepta, nec sapientiores fieri: veruntamen vivere, & audire voces nostras, & verba intelligere, & corpora, motusque corporum intueri; cogitationes denique ipsas perspicere: sentire etiam, & dolere, cum lædantur, nec sine cruciatu evelli carpive posse.

Solem & Lunam *Navigia* esse, quibus tam hominum, quam brutorum animæ, jam repurgatæ, ac lucidæ, in cœlum subvehantur. Lunam minus esse navigium ex *aqua bona* factum; quod acceptas primum animas post quintumdecimum diem Soli, seu majori navigio, ex *igni bono* facto, tradat. Ab hoc beatorum animas in cœlum transvehi: cujus vitæ cœlestis nulla fiat anima particeps, quæ non Manetis imbuta fuerit disciplina. In his *navibus* sanctas inesse virtutes, quæ se in masculos transfigurent, ut feminas adversæ gentis illiciant, & per has illecebras commota earum concupiscentia lumen de illis fugiat, quod membris suis permixtum tenent, quo purgetur susceptum ab angelis lucis, purgatumque illis navibus imponatur ad regna propria reportandum.

Adamum & Evam commota adversa parte animæ malæ, a tenebrarum principibus generatæ, ad concubitum declinasse: ita eos lapsos esse, & peccasse; sed postea sanctius vixisse.

Legem Mosaïcam a Principe tenebrarum datam: inde quoque Prophetas sua accepisse; omneque adeo Vetus Testamentum esse rejiciendum.

Christum de massa lucidissima molis Divinæ profectum ad salutem humanam, non natum de Maria Virgine, quia carni concerni nequibat, nisi simul inquinaretur, ut ait D. Augustin. l. v Confess.

Apparuisse illum κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν, specie tantum, non revera: caruisse enim humana natura, sola præditum divina: atque ita quoque non reapse passum, sed pati visum, exteriore homines specie fefellisse.

Fuisse eundem Serpentem in Paradiso: ab eoque illuminatos Adamum & Evam, ut cognitionis oculos aperirent, & bonum a malo dignoscerent.

Venisse Christum ad animas liberandas; non autem ad servanda corpora.

Promissionem Christi de Paracleto, seu Spiritu S. in Manete fuisse completam: sese enim esse Spiritum Sanctum ajebat; seque eapropter *Apostolum Christi* vocabat.

Fatum omnia regere; fato fieri omnia.

Atque hæc de præcipuis Manetis dogmatibus sufficiant. In quibus illud mihi animadversione singulari dignum videtur, multa e veterum Græcorum Latinorumque superstitione antiquioris esse, quam censentur, originis, & ad priscam Orientalium disciplinam referenda: unde & Ægyptii nonnulla acceperunt; ut quæ de *navigiis* Solis & Lunæ dicuntur. In *Fortuitis* meis c. XXIII, pag. 171, de *navigio* Jovis Hammonis, ac Solis Ori, item Isidis, aliisque compluribus, aliqua adnotavi: nec non cap. v, pag. 43. de *navigio*, seu *poculo*, ac *lebete Herculis*: quo & referri potest, quod apud Albricum de Imag. Deor. legitur, *naviculam* cum homine navigante & velificante in medio mari, Dianæ imagini affingi solitam. Inprimis autem cognoscenda sunt, quæ de *poculo Solis* & *scapha Brizomantis* Athenæus l. VIII, & XI: deque *navigio Isidis* Plutarchus habet, lib. de Is. & Osiride. Nec enim probo Vossii opinionem lib. II de Idol. c. XXVII, non tam ob humidam naturam, (quod ferri poterat) quam quod luna corniculata navigium referret, navigio illam vehi veteres finxisse. Non enim corniculatum illud navigium fuit, sed rotundum: cujusmodi *aureum* illud *cymbium* Isidis apud Apulejum l. XI. Milef. *medio sui patoris flammulas suscitans largiores*; ut & *lebes Herculis*, de quo paulo ante.

Præterea notanda & illa, quæ de *aqua* & *igni* dicuntur; unde *lustratio per aquam & ignem* derivata: deque *quintodecimo* die lunæ: de *vita* Dryadum & Hamadryadum; & inprimis de *Antris*: de quibus omnibus & nos aliqua in *Fortuitis*, loco supra indicato, diximus: & multo plura de specu, seu *antro Mithriaco*, de *antris Samothraciis*, de *antro Jovis* in Ida monte Cretæ, de Pane Orphico ἀντροχαρῆ, de *Antro Attinis* in Arcto monte Cyziceno, multisque aliis, dici possunt. Multa sane huc facientia habet Porphyrius de Antro Nympharum, qui in antro illo Zoroastris Mithræ consecrato symbola elementorum & climatum mundi disposita fuisse refert: & Dis quidem cælestibus tem-

templa, & *delubra*, & *altaria* posita, terrestribus & heroibus *aras*, subterraneis *scrobes*, & *adiculas*; at mundo (qui cuncta continet elementa) *antra*, & *specus*. Et priora quidem Sallustius Philosophus c. XV de Diis explicat, cum ait: οἱ ναοὶ μὲν τὸν οὐρανὸν, οἱ δὲ βωμοὶ μιμοῦνται τὴν γῆν. Veterum enim templa temporibus antiquissimis rotunda fuere, uti Romæ postea templum Vestæ, & Pantheon: Aræ vero cubicæ, quod stabilitatis symbolum, *Telluri Stabili* conveniens. Explicatis dogmatum præcipuis, de ipsa secta nonnihil dicendum est. Divisa erat ea in *Catharistas*, *Macarios*, & *Manichæos* speciatim ita dictos. *Catharistæ*, seu *Purgatores*, a purgando nomen accepere. Exceptum namque farina semen virile in concubitu, ut id purgarent, divinamque partem liberarent, boni hi viri comedebant. Hosce tamen alii pudore moti a se repellebant. Non multum diversa alias significatione vox καθαρίζεσθαι in veteri ecclesia accipiebatur, de iis, qui a dæmone liberabantur: cujus ejectio Καθαρισμὸς dictus. Vide Valesium ad Histor. Eccles. Eusebii l. V, p. 93. Rursus distinguendi in vetere Ecclesia a *Catharistis* καθαροὶ, *Puri*. Ita enim appellari cupiebant, qui cum digamis, aut lapsis conversis, seu pœnitentibus, communicare nolebant: ut ex Canone liquet Eccles. Univers. VIII. *Macarii* apud eos *illuminati* quoque dicebantur: de quibus videndus D. Augustinus p. 52 adversus Epistolam Testamenti. *Manichæi* porro e duabus professionibus ecclesiam suam constituerunt, hoc est *Electorum*, & *Auditorum*. *Electos* τελείους, sive *perfectos*, vocabant, quod omni vitio carerent. D. Hieronymus adversus Pelagianos: *Manichæus Electos suos, quos inter animas Platonis in cœlestibus collocat, dicit omni carere peccato: nec, si velint, posse peccare. Ad tanta enim eos virtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant. Priscillianus in Hispania pars Manichæi de turpitudine, &c. Soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum, amplexusque decantant.* Ex his Electis duodecim erant, quos appellabant *Magistros*. Manes enim ad imitationem Christi XII Apostolos habuit. Hisce tertius decimus præerat Magistrorum Princeps, uti Manes suorum erat discipulorum. Ab his Magistris e reliquo Electorum numero LXXII ordinabantur Episcopi: & hi suos rursus ordinabant presbyteros, ac diaconos, qui idonei viderentur ad errorem hunc suum aliis in locis, in quæ mittebantur, tuendum, atque propagandum. Secundi gradus *Auditores* erant: in quorum numero aliquamdiu fuit D. Augustinus, ut ipse de se fatetur c. XIX de mor. Manichæor. *Novem annos totos magna cura & diligentia vos audivi.*

De his *Auditoribus* idem loquitur D. Augustinus epist. LXXIV ad Deuterium Episcopum, de Victorino agens Mallianensi Subdiacono: *Auditorem sane Manichæorum, non Electum se esse confessus est.* Auditores *enim qui appellantur apud eos, & carnibus vescuntur, & agros colunt, &, si voluerint, uxores habent: quorum nihil faciunt, qui vocantur* Electi. *Sed ipsi Auditores ante Electos genua figunt, ut eis manus suppliciter imponantur, non a solis episcopis, vel presbyteris, aut Diaconis eorum; sed a quibuslibet Electis.*

Præterea Auditores Electis sub pœna tardioris metempsychosis optima quæque de cibariis exhibere tenebantur; quum interim Electi nihil operis agerent, sed meditationibus vacarent: quibuscum scilicet omnia jam religionis arcana communicata erant, a quibus Auditores arcebantur. Gregorius Nazianz. Orat. LII: Ὥσπερ οἱ Μανιχαῖοι τοῖς ἐκλεκτοῖς λεγομένοις, ὅλην τὴν νόσον αὐτοῖς ἐκκαλύπτοντες, &c. *quemadmodum Manichæi illis, quos Electos appellant, quibusque omnem morbum, sive amentiam suam, revelant*, &c.

Porro tria *Signacula* apud Manichæos erant Electorum: *Oris*, *manuum*, & *sinus*, ut his tribus casti essent, & innocentes. *Os* continebat omnes sensus in capite: *manus* omnem operationem: *sinus* omnem libidinem seminalem. Tribus enim Deum offendimus: cogitationibus, verbis, factis. Quam vero parum observantes horum fuerint signaculorum, plurimis ostendit exemplis D. Augustinus libro de moribus Manichæorum.

3 Καὶ Παυλικιανῶν] *Pauliciani* pro Manichæis dicti a Paulo quodam Samosatensi, &c. cujus hæreseos descriptio in eodem Cod. v. Euchologi. Græcor. p. 885, 886, 890, 891. p. 1 fol. 21. LAMBECIUS.

Ibid. Καὶ Παυλιανιστῶν] Hos alii *Paulianos* appellant, a *Paulo* Samosateno, Antiochiæ Episcopo. Hic teste Dionysio Archiepiscopo Alexandrino in Epistola, quam ad Concilium Antiochenum adversus hunc Paulum scripsit, cum ipse propter senectutem adesse non posset, *duas* ajebat *esse Hypostases*, *& duas unius & solius Christi personas*, *duos Christos*, *duos filios*, *unum natura filium Dei*, *& qui fuit ante secula*, *& unum homonyme Christum & filium David*, *qui non fuit ante*, *& fuit in tempore*, *& secundum beneplaci-*

Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας, ὅτι τὸ σῶμα [7] ἐκ τῆς πονηρᾶς ἀρχῆς ὑπέστη, καὶ [8] ὅτι φύσει ἐστὶ τὰ κακά.

Ἀναθεματίζω τὸν ληρώδη Μάνεντος μῦθον, ἐν ᾧ φησὶ, μὴ ὅμοιον ἡμῖν διαπεπλάσθαι τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τουτέστι, τὸν Ἀδάμ. [9] ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ, [10] τοῦ τῆς πορνείας ἄρχοντος, καὶ [11] τῆς Νεβρώδ, ἣν εἶναι [12] τὴν ὕλην φησὶ, γενέσθαι τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν. καὶ τὸν μὲν θηριόμορφον κτισθῆναι, τὴν δὲ ἄψυχον. καὶ τὴν μὲν Εὔαν ὑπὸ

τῆς

tum Dei accepit nomen filii : sicut civitas accipit nomen Domini , & domus nomen ejus, qui eam ædificavit. Aliquanto clarius Suidas Paulum docuisse ait, Christum nudum, seu merum hominem, ψιλὸν ἄνθρωπον, fuisse, non autem Deum : ceterum Verbum Dei in eo, ut in ceteris prophetis habitasse ; adeo ut duæ naturæ in eo diversæ fuerint, distinctæque, & incommunicabiles, Divina & humana ; aliusque Christus, alius Deus Verbum in Christo habitans. Exstant hujus Pauli a quæstiones in Auctario Bibliothecæ Patrum, parte II : quæ ibidem ab eodem Dionysio refutantur. D. Augustinus lib. II de Hæres. sententiam illam ab *Artemone* prius fuisse profectam dicit, *sed, cum defecisset, a Paulo instauratam, & postea sic a Photino confirmatam, ut Photiniani quam Pauliani celebrius nuncupentur.* Idem & Theodoretus ait: veruntamen Artemon Christum hominem tantum fuisse prædicabat, τοιαῦτα δὲ καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἔλεγε κεκηρυχέναι. Τοὺς δὲ μετ' ἐκείνους θεολογῆσαι τὸν Χριστὸν οὐκ ὄντα Θεόν: *nec aliter ajebat, Apostolos prædicasse: qui vero hos consecuti sint, Christum esse Deum, cum non esset, docuisse:* ut est apud Theodoret. l. II Hæret. fabular. c. IV, & VIII. At Cerinthus Christum a Jesu filio Mariæ alium esse, & in specie illum columbæ descendisse docebat, atque tunc Deum, qui ignorabatur, prædicasse, miraculaque omnia fecisse : tempore autem passionis Christum recessisse, & Jesum passionem subiisse. Sic ut Suidas alios secutus videatur. Theodoretus enim, Malachione cum Paulo disputante, deprehensum tandem post longam esse simulationem refert, *Christum hominem esse,* a Paulo statui, *Divina gratia insigniter ornatum.* Unde & Episcopatu primum, deinde & Ecclesia expulsus, ejectusque est. Nicephorus in hunc illum errorem delapsum refert, quod, cum Zenobiam Palmyrenorum Reginam, quæ non modo totam sibi Syriam, sed & Ægyptum subjecerat, ad religionem Christianam pellicere vellet, ut ei Judaica religione imbutæ, atque ita a SS. Trinitatis doctrina abhorrenti velificaretur, Christum hominem tantummodo fuisse doceret. Plura videsis apud Eusebium lib. VII Hist. Eccles. c. XXVII, & seqq. Præter hosce *Hebionæi* quoque Christum tantummodo merum hominem fuisse docuere.

4. Καθαρὰν] *puram*, & impollutam ab omni errore hæreticorum. Nam & ex Manichæis *Catharistis*, de quibus antea, qui se καθαροὺς, id est *Puros*, dicerent, orti sunt, a Catholicis multum diversi, sicut & a Manichæis in quibusdam discrepabant. Dogmata eorum Ecbertus Schonaugiensis Cœnobii Monachus tomo II Biblioth. Patrum hæc fuisse memorat : *Baptismum infantium inutilem, quia fidem profiteri nequeant* : ideoque suos rebaptizasse quasi quodam Spiritus & ignis baptismo. *Purgatorium humanum figmentum esse :* ideoque eos missas pro defunctis irrisisse. Eodem loco ac numero habuisse *campanarum pulsationes* : *Ordinem vero Sacerdotii, nisi in sua ecclesia, nusquam esse: Eucharistiam nonnisi a se rite celebrari : Animas humanas nil aliud esse, quam spiritus apostatas, in principio mundi regno cælorum ejectos, eosque in corporibus humanis per bona opera salutem promereri posse* ; &c.

5. Τῶν Χριστιανῶν] id est, *Catholicorum.* Nam hi soli Christiani. Unaque est Ecclesia Christiana Catholica. Nec aliter etiam nunc Itali Catholicos nisi *Christianorum* vocabulo designant. Revocat ea vox mihi in memoriam, quod mihi super ea re in Italia altero itinere evenit. Narrabam Abbati cuidam, rogatum me Montispelii a decurione militari, quum illic Biblia a Majore Arcis utenda peterem, illeque summopere eapropter mihi irasceretur, *num Biblia liber hæreticus esset ?* caussæ id conjectans, cur ita graviter Major mihi offensus fuisset. Hic bonus Abbas nihilo militari homine eruditior

Digitized by Google

Exſecror, & Anathemate devoveo eos omnes, qui dicunt, corpus e malo principio prodiiſſe; & mala exiſtere natura.

Exſecror nugacem ac futilem Manetis fabulam, quum ait, primum hominem nobis diſſimilem formatum, Adamum ſcilicet: verum a Sacla, ſcortationis principe, & Nebroda, quam materiam eſſe ait, Adamum & Evam factos eſſe: & illum quidem ferino cultu creatum, hanc autem ſine anima. Evam porro ab ea, quæ maſcula dicitur, virgine

tior, *Signor mio*, quæſivit, *la Bibbia è queſto un libro Chriſtiano? Domine, Biblia eſtne liber Catholicus?* Ego vero compoſito ad ſeveritatem vultu, *eſſe* affirmavi. Et credidit me verum dicere.

6. Δαιθέντες] ita incipit fragmentum hoc: in qua tamen voce vitium hærere videtur.

7. Ἐκ τῆς σκοτεινῆς ἀρχῆς] a principio tenebrarum, Deo coæterno, ut ſupra expoſuimus.

8. ὅτι φύσει ἐστὶ τὰ κακά] quæ opinio quondam Valentini fuit, ab triceſimo Æone diabolum genitum ſomniantis, & a diabolo diabolos alios procreatos, qui hunc mundum fecerint. Ideoque malitiam ille non arbitrio hominum tribuit, ſed naturæ mundi, id eſt, generi diabolico: ut eſt apud D. Auguſtinum de Hæreſ. Idem de moribus Manichæorum: *Vos autem*, inquit, *aſſeritis quandam naturam atque ſubſtantiam malum eſſe.* Ubi porro oſtendit, nihil natura malum eſſe, ſed tantum inconvenientia corporalis temperamenti, qua panis homini cibus, accipitri venenum eſt; &c. quod argumentum perelegantèr a Lucretio meo tractatur libro VI, verſ 959. & ſeqq. ubi inter alia,

Barbigeras oleaſter eo juvat uſque capellas,
Diffluat ambroſia quaſi vero & nectare tinctus:
At nihil eſt homini, fronde hac quod amarius exſtet:
Denique amaracinum fugitat ſus, & timet omne
Unguentum: nam ſetigeris ſubus acre venenum eſt,
Quod nos interdum tamquam recreare videtur:
At contra nobis cœnum teterrima cum ſit
Spurcities, eadem ſubus hæc jucunda videtur:
Inſatiabiliter toti ut volvantur ibidem.

9. Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ] D. Auguſtinus de Hæreſ. *Adam & Evam ex parentibus fumi aſſerunt natos, cum pater eorum nomine Saclas ſociorum ſuorum fœtus omnium devoraſſet, & quidquid inde commixtum Divinæ ſubſtantiæ ceperat, cum uxore concumbens in carne prolis, tamquam tenaciſſimo vinculo, colligaſſet.* Saclam hunc cum Eva bis congreſſum fingebant, & e primo concubitu puerum natum belluina forma; ut eſt apud Theodoretum lib. I, cap. XXVI Hæret. fabb. Occurrit autem hoc nomen apud Apulejum lib. X Mileſ. qui illud Ægyptio prophetæ tribuit. Significat autem φωνητικόν, five *vocalem*: ſicut eam vocem Gaulminus interpretatur in notis ad vitam Moyſis.

10. Τοῦ τῆς πορνείας] ſive Auctor noſter id vere dicat, ſive per contumeliam, ut generationis præſidem facultatem πορνείας potius ἄρχοντα nominandum indicare velit, duo certe veterum Philoſophorum principia hic exprimi videntur, quæ Platoni τὸ ταὐτὸν, καὶ ἡ ὕλη; Ægyptiis Oſiris & Iſis, mas & femina, Pater & Mater: Cœlum & Terra: de quibus vid. Diodorum Siculum lib. I. p. 17, Cornutum de Natura Deor. Servium ad Virgilium de Hyla, Plutarchum in Iſide & Oſiride, & quæ nos ſupra adduximus.

11. Τῆς Νεβρώδ] Theodoretus lib. I. cap. XXVI Hæret. fabb. de Manete: Καὶ τὴν Εὔαν ὡσαύτως ὑπὸ τοῦ Σακλᾶ καὶ τῆς Νεβρώδ γενέσθαι. Καὶ τὸν μὲν Ἀδὰμ θηριόμορφον κτισθῆναι, τὴν δὲ Εὔαν ἄψυχον καὶ ἀκίνητον: *ſimiliter & Evam a Sacla & Nebrode genitam. Adamum vero ferino vultu creatum; Evam autem abſque anima & motu.*

12. Τὴν ὕλην] terram tenebroſam, quam Arimanius, ſive mens mala, pervagabatur. *Arimanius* Hebr. *Vas obſcuritatis*; Græcis Ἅδης, ut eſt apud Diogenem Laert. de vitis Philoſ. in Procemio: Unde apud D. Gregorium Nazianzenum carm. *de vita ſua* legas:

Οἱ τοῦ Μανοῦ χαίροντες ἀρχικῷ σκότῳ.

Idem Arcanor. carmine IV:

Καὶ σὺ Μανιχαίοιο κακὸν σκότος, οὐ πάρος ἦες,
Ἀχροτάτοιο φάους ἀντίθρονον, εἰ θεὸς ἦες.
Οὐ σκότος; Οὐ γὰρ ἔοικε θεῷ κακὸν ἀντιφερίζειν.
Εἰ σκότος, οὐ θεὸν οἶδας. ὁμοφρονέειν μὲν ἄκοσμον, &c.

D. Auguſtinus lib. V Confeſſ. Manichæos docuiſ-

τῆς [13] ἀῤῥενικῆς λεγομένης παρθένου μεταλαβεῖν ζωῆς. τὸν Ἀδὰμ δὲ ὑπὸ τῆς Εὔας ἀπαλλαγῆναι τῆς θηρωδίας.

Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν [14] δοκήσει πεφανερῶσθαι τῷ κόσμῳ, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν σεσαρκῶσθαι ἀληθῶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, τῆς ἐκ Δαβὶδ καταγομένης σάρκα τὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, καὶ τελείως [15] ἐνανθρωπίσαι, καὶ τεχθῆναι ἐξ αὐτῆς δι' ἐνναμηνιαίου χρόνου, καὶ ἐπὶ τριακοστὸν ἔτος ἀνθρώποις συναναστραφῆναι, καὶ βαπτισθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἁγιωτάτου προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ὑπὸ τοῦ οὐρανίου, καὶ ἀληθινοῦ, καὶ ἀγαθοῦ μαρτυρηθῆναι πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἴη ὁ υἱὸς αὐτοῦ [16] ὁ ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ, σαρκώσει τῇ ἐκ παρθένου γενόμενος ἄνθρωπος, μετὰ τοῦ μεῖναι θεός.

Ἀναθεματίζω οὖν, ὡς εἴρηται, τοὺς περὶ ταῦτα φρονοῦντας, καὶ ἄλλον μὲν λέγοντας εἶναι τὸν γεννηθέντα ἐκ Μαρίας, καὶ βαπτισθέντα, μᾶλλον δὲ, ὡς αὐτοὶ ληροῦσι, [17] βυθισθέντα. ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνελθόντα, καὶ μαρτυρηθέντα, ὃν καὶ ἀγέννητον υἱὸν, καὶ [18] φέγγος ὀνομάζουσιν, [19] ἐν σχήματι ἀνθρώπου φανέντα. καὶ τὸν μὲν εἶναι τῆς κακῆς ἀρχῆς, τὸν δὲ τῆς ἀγαθῆς μυθολογοῦσι.

Ἀναθεματίζω τοὺς λέγοντας [20] δοκήσει παθεῖν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν. καὶ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ἐν τῷ σταυρῷ, ἕτερον δὲ τὸν πόῤῥωθεν ἑστῶτα, καὶ γελῶντα, ὡς ἄλλου ἀντ' αὐτοῦ παθόντος.

Ἀναθεματίζω τοίνυν τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτὸν εἶναι τὸν ἐκ τῆς ἁγίας τῆς θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας [21] σαρκωθέντα θεὸν λόγον, καὶ γεννηθέντα,

cuisse ait, mali substantiam habere suam molem tetram & deformem, sive crassam, quam *terram* dicebant; sive tenuem atque subtilem, sicut est aëris corpus, quam *malignam mentem per terram repentem* imaginabantur.

13. *Ἀῤῥενικῆς λεγομ.*] Theodoretus loco supra allato: *Ἣν τοῦ φωτὸς ὀνομάζουσι θυγατέρα, καὶ Ἰωὴλ προσαγορεύουσιν*: *quam Luminis filiam nominant*, & Joelem *appellant*. Nomen hoc contractum videtur ex יחיא *Joha*, *vivificans*. & אֵל *El*, *Deus*.

14. *Δοκήσει πεφανερῶσθαι*] supra hoc attigimus. videsis D. Augustinum tomo IX, pag 315, & tomo X, p. 151, & 369.

15. *Ἐνανθρωπίσαι*] *ἐνανθρωπῆσαι*.

16. *ὁ ἀληθινὸς θεὸς*] at hic noster de suo liberalis est, additque, quæ in Euangelio Matthæi cap. III, ceterorumque Evangelistarum frustra quæras. Concedendum hoc abundantiæ fidei, quia ex prædictis illa quasi consequuntur.

17. *Βυθισθέντα*] id est, demersum in profundum, ita ut non amplius postea visus fuerit, sed in aquis interierit, & disparuerit; quandoquidem alius pro ipso Christus emersit, seu apparuit, ingenitus Dei filius.

18. *Φέγγος ὀνομάζουσι*] sicut & e *Luce* genitus erat.

19. *ἐν σχήματι ἀνθρώπου*] Theodoretus: *Τὸν δὲ κύριον οὔτε ψυχὴν ἀνειληφέναι φασὶν, οὔτε σῶμα, ἀλλὰ φανῆναι ὡς ἄνθρωπον, εἰ καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα*: *Dominum vero dicebant nec animam assumsisse, nec corpus; verum, cum nil humanum haberet, speciem tantum hominis exhibuisse.* Cerinthus ab his aliquantum diversus teste Irenæo l. I, c. XXV, Jesum ajebat

virgine vitæ participem factam: ceterum Adamum ab Eva ferina illa forma exsolutum.

Exsecror eos, qui dicunt, Dominum nostrum Jesum Christum specie tantum tenus mundo manifestatum esse: quique fateri nolunt, vere eum carnem e beata virgine Maria induisse, (quæ sicut, e Davidis prosapia fuit, ita & humanam, ejusdemque, ac nostra est, naturæ carnem accepit) & perfecte hominem factum, & ex ea post novem mensium decursum natum esse: deinceps autem triginta annis inter homines versatum, & a Joanne Baptista, sanctissimo ejus præcursore, in Jordane baptisatum, a cælesti, veroque, & optimo patre testimonium accepisse, esse eum scilicet filium ipsius verum, & ejusdem substantiæ, qui per indumentum carnis e virgine acceptum homo factus sit, salva tamen integraque divinitate.

Exsecror igitur, uti dictum, aliter sentientes, aliumque esse dicentes e Maria natum, baptizatumque; seu potius, ut ipsi nugantur, demersum: alium vero, qui ex aqua ascenderit, & testimonio illo ornatus fuerit, quem & *ingenitum filium*, & *lumen* appellant, in specie solum humana apparuisse. Illum porro a pravo principio, hunc autem a bono generatum fabulantur.

Exsecror eos, qui dicunt, specie tenus dominum nostrum Jesum Christum passum esse: aliumque fuisse, qui in cruce pependerit, alium vero procul stantem risisse, quod alius vicariam pro ipso mortem subiret.

Exsecror itaque eos, qui non fatentur ipsum e sancta Dei genitrice, & semper virgine Maria natum, & carne indutum Deum Verbum, & vere in carne

bat Josephi & Mariæ filium excelluisse justitia: in eum post baptisma Christum descendisse sub columbæ figura, & in fine rursus avolasse, & impassibilem permansisse: Jesum autem passum esse, & resurrexisse. Eadem legas apud Tertullian. de Præscript. c. XLVIII.

20. *Δοκήσει παθεῖν*] Dogmatis hujus primus inventor Simon Magus fuit, ultimus autem Manes defensor. Inter hosce medius Marcion: item Cerdo; uti supra habuimus Irenæus lib. I. cap. XXIII: *Quapropter neque passum eum, sed Simonem quendam angariatum portasse crucem pro eo; & hunc secundum ignorantiam & errorem crucifixum, transfiguratum ab eo, uti putaretur ipse esse Jesus: & ipsum autem Jesum Simonis accepisse formam, & stantem eminus irrisisse eos.* Eadem fere habet Theodoretus lib. I Hæret fabular. c. IV, ubi Basilidem hujus opinionis auctorem fuisse tradit. S. Iguatius Martyr in epist. ad Smyrnæos *ἀπίστους τινὰς* ait fuisse tum temporis, qui Christum *τῷ δοκεῖν πεπονθέναι* dicerent. Ipse vero in Epist. ad Trallianos Christum passum ait vere, *βλεπόντων ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ ὑποχθονίων, spectantibus qui in calo, in terra, & sub terra essent.* Et tamen epist. ad Ephesios idem Ignatius Diabolo arcanum hoc tertium, mortem scilicet Christi, latuisse affirmat: non secus ac mysteria duo priora, Virginitatis Mariæ, ac Nativitatis Christi. In epistola vero ad Philippenses Diabolum dicit somnium illud uxori Pilati immisisse, ne Christus crucifigeretur. Quam belle illa inter se conveniant, vel cæcus viderit.

21. *σαρκωθέντα*] Negabant hoc Valentiniani; (quos hac in parte Anabaptistæ nostri sequuntur) qui Christum nihil de Maria Virgine assumsisse docebant, *sed per illam, tamquam per rivum, aut per fistulam, sine ulla de illa assumta carne transisse.* D. Augustin. de Hæres.

νηθέντα, καὶ κατ' ἀλήθειαν σταυρωθέντα σαρκὶ, καὶ ἀποθανόντα ἀληθῶς σαρκὶ, καὶ [22] τριήμερον ἀναστάντα ὡς θεόν.

[23] Ἀναθεματίζω τοὺς [24] τὸν Χριστὸν λέγοντας εἶναι τὸν ἥλιον, καὶ [25] εὐχομένους τῷ ἡλίῳ, [26] ἢ τῇ σελήνῃ, [27] ἢ τοῖς ἄστροις, καὶ ὅλως αὐτοῖς ὡς θεοῖς προσέχοντας, καὶ [28] Φανωτάτους θεοὺς ἀποκαλοῦντας. καὶ τοὺς μὴ [29] πρὸς ἀνατολὰς μόνον τῷ ἀληθεῖ θεῷ εὐχομένους, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ ἡλίου κινήσει [30] συμπεριφερομένους ἐν ταῖς μιαραῖς αὐτῶν προσευχαῖς.

Ἀναθεματίζω τοὺς [31] τὸν Ζαράδαν, [32] καὶ Βουδᾶν, [33] καὶ τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν Μανιχαῖον, καὶ τὸν ἥλιον, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι λέγοντας

Ἀνα-

22. Τριήμερον ἀναστάντα] Vide quæ de Lycopetro, sive Tychico, in Triumpho de Massalianis notata sunt. Augustinus eodem de Hæres. libro, *non solum mortem verum etiam resurrectionem similiter mentitum* Christum, secundum doctrinam Manetis, refert. Idem epist. LXXIV ad Deuterium Episcopum de Victorino Mallianensi subdiacono: *Et omnes blasphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæresis detestanda est, negantes scil. Christum natum esse de Virgine, nec ejus carnem veram confitentes fuisse, sed falsam; ac per hoc & falsam ejus passionem; & nullam resurrectionem fuisse contendunt.*

23. Ἀναθεματίζω] Socrates Histor. Eccles. lib. VII. cap. XXXIII: *Κοινῇ μέντοι ψήφῳ πάντες οἱ κληρικοὶ αὐτὸν ἀνεθεμάτισαν. Οὕτω γὰρ οἱ χριστιανοὶ καλεῖν εἰώθαμεν τὴν κατὰ τοῦ βλασφήμου ψῆφον, ὅταν αὐτὴν ὥσπερ ἐν στήλῃ ἀναστήσαντες φανερὰν τοῖς πᾶσι καταστήσωμεν*: *Clerici autem communibus suffragiis illi anathema dixere. Sic enim nos Christiani sententiam contra alicujus blasphemiæ auctorem pronuntiatam solemus appellare, quando eam perinde notam omnibus facimus, ac si columellæ incisa in loco publico collocaretur.*

24 τὸν Χριστὸν εἶναι λέγ. τὸν Ἥλιον] D. Augustinus adversus Faustum, lib. XX, c. VIII: *Vestræ vanitati placuit, in sole ponere virtutem filii, & in luce sapientiam.* Ἱκανῷ τεκμηρίῳ, ut ait Theodoretus, *τῷ τὸν ἥλιον ἐκλιπεῖν ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ καιρῷ. Idoneo illo nisi argumento, quod Sol tempore passionis defecisset.*

25. Εὐχομένους τῷ ἡλίῳ] nil notius, quam Persas, & omnes fere orientis populos solem pro Deo coluisse. Vide Josephum de Abrahamo, & Vossium de Idolol. l. II, cap. III: unde unum tantum hunc Leonis Papæ locum serm. VII de Nativitate Christi excerpam, ubi & Priscillianistas hujus erroris arguit: *De talibus*, inquit, *institutis etiam illa generatur impietas, ut Sol inchoatione diurnæ lucis exsurgens a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur. Quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad Beati Petri Apostoli Basilicam, quæ uni Deo vivo & vero est dedicata, perveniunt, superatis gradibus, quibus ad suggestum aræ superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, & curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent.* Quod autem Leo hic *de locis eminentioribus* addit, e veteri superstitione est, excelsa ad Deorum cultum loca deligentium. Sic de culmine Idæ montis Phrygiæ Sol oriens salutari quondam solitus. Plura huc facientia e *Fortuitis* nostris peti poterunt. Ceterum Manichæos Solem & Lunam adorasse ipse quoque D. Augustinus asserit epist. LXXIV ad Deuterium Episc.

26. ἢ τῇ σελήνῃ] In hanc enim animas scientia dogmatis sui perfusas evehi, eamque suo lumine illustrem reddere, cum lucida sit animæ natura, Manichæorum antistites docebant. Plenam vero tum videri Lunam, cum eam animæ replevissent ex hac vita discedentes: a qua deinde tamquam e minore navigio exoneratæ intra solem reciperentur, indeque in ævum beatorum exponerentur. Ita Archelaus apud Epiphanium.

27. ἢ τοῖς ἄστροις] quia sunt lucis ὀχήματα, seu vehicula. Ceterum stellæ pro Diis olim habitæ: unde apud Horapollinem legas stellam Dei esse symbolum Hieroglyphicum. Plura de stellarum cultu videsis apud Moysen Maimonidem de Idololatria toto capite primo. Inprimis vero orientalibus Veneris stel-

la

Digitized by Google

carne passum, & vere in carne mortuum esse; tertio vero die resurrexisse, ut Deum.

Exsecror eos, qui Christum Solem esse dicunt, & Solem ac Lunam, ceteraque sidera venerantur, ac omnino veluti Deos colunt, & *lucidissima numina* nominant: item eos, qui non modo in orientem obversi vero Deo preces suas offerunt, sed & cum ipso Sole in profanis ipsorum comprecationibus circumaguntur.

Exsecror eos, qui Zaradam, & Budam, & Christum, & Manichæum, & Solem unum eundemque esse statuunt.

Ex-

la culta fuit, tam Luciferi quam Hesperi nomine nota. Secuti sunt illos Saraceni. D. Hieronymus in vita S. Hilarionis: *Pervenit Elusam eo forte die, quo anniversaria sollemnitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat. Colunt autem illam ob Luciferum, cujus cultui Saracenorum natio dedita est.*

28. *φανοτάτους θεοὺς*] l. *φαεινοτάτους, λαμπροτάτους. Φανός*, lucidus. Hinc Φάνης Orpheo Dies apud Theonem Smyrnæum; & *Phanes* Osiris Bacchus, Sol apud Ausonium in Epigr. & Φάνης Apollo apud Photium p. 246. ac Suidam, & Plut. in εἰ: qui & Φαναῖος Hesychio, ac Macrobio in Saturnalibus. Rursus Orpheus hymno in Protogonum:

> — *Κατὰ κόσμον*
> *Λαμπρὸν ἄγων φάος ἁγνὸν, ἀφ' οὗ σε Φάνητα.*
> *Κικλήσκω.* —

Plura de ea voce Bullialdus in notis ad Theonem p. 286.

29. *Πρὸς ἀνατολὰς*] sicut Christiani ceteri, quibus & hoc solemne, ut ad orientem conversi Deo preces suas offerrent: quod a gentibus acceptum. Sacrificaturi enim ad orientem solem se obvertebant. Servius ad Virg. sed & expiationes eodem modo fiebant. Scholiast. Sophoclis p. 287. vid. & Heinsium ad Sil. Italicum p. 123, l. XII, vers. 172. idem factitabant & simpliciter precaturi. Hinc elegans jocus est Plautinus Curcul. I, I: ubi cum alter dixisset, *Quo me vertam nescio*; respondet alter,

> *Si Deus salutat, dextroversum sentio.*

Quia Oriens dextra manu, occidentalis cæli plaga finistra denotatur: quod & in Gemma Abraxea Leonardus Augustinus notavit. Hinc apud Romanos *sinistra* auguria prospera erant; ut apud Virgilium,

> — *si quem*
> *Numina leva sinunt.*

Quia sinistra numinum, ut recte Servius ait ad lib. II. Æn. v. 54, *sunt dextera intuentibus.* Contra *levum*, seu *sinistrum* infelix, cum de humanis rebus sermo est. Quare *sinistra stulta* veteribus, *dextra prudentia*, ut est apud Suidam in *φρενόθεν*. Solus enim Deus sapit. Plura hoc de ritu infra dicentur.

30. *συμπεριφερομένους*] Augustinus contra Faustum l. XX, c. V: *Ad solis gyrum vestra oratio circumvolvitur.* Idem de Hæres. *Orationes faciunt ad solem per diem, quaquaversum circumit; ad Lunam per noctem, si apparet: si autem non apparet, ad aquiloniam partem, qua Sol, cum occiderit, ad orientem revertitur, stant orantes.* A Persis, sive Orientalibus Ægyptii accepere, & ab his Pythagorei. Pythagoras enim suos *περιφερομένους προσκυνεῖν* volebat: de quo ritu videsis commentatores Apuleji l. XI Miles. & Suetonii in Vitellio.

31. *τὸν Ζαράδαν*] *Zaradas*, teste Theodoreto serm. IX. de legibus, Persarum legislator fuit, qui primus conjugium parentum cum liberis, & fratrum cum sororibus instituisse fertur. Apud Photium Theodori de Magia Persica libri III recensentur, quorum primo profanum Persarum dogma a *Zafrada* profectum refutavit; qui mihi idem hic *Zaradas* esse videtur. Rursus apud Plinium l. XXX Nat. Hist. c. I *Zarati* Magi mentio fit; & a Plutarcho *Zaretas* Chaldæus Pythagoræ præceptor fuisse memoratur, qui Porphyrio in vita Pythagoræ Chaldæus *Zabratus* vocatur, Clementi vero Alexandrino Strom. I, ex Alexandri libro de Symbolis Pythagoricis, *Nazarathus* Assyrius; nisi illic *Mazarathus* potius legendum est; sicut τὸ *Ma* articuli speciem, sive usum obtinere videatur. Ita ut plures eodem nomine fuisse hinc liqueat, sicut

Digitized by Google

Ἀναθεματίζω τοὺς ‟ τὸν παράκλητον, ὃν ἐπηγγείλατο πέμπειν ὁ κύριος, τολμῶντας λέγειν τὸν δείλαιον Μάνεντα, καὶ μὴ ὁμολογοῦντας τὸν ἀληθινὸν παράκλητον τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ τοῖς ἁγίοις τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις ἐπεφοίτησεν ἐν τῇ τῆς πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ, δι' οὗ καὶ τὰς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν διαλέκτους ἔγνωσαν, καὶ νεκροὺς ἤγειραν, καὶ τὰ ἄλλα παράδοξα εἰργάσαντο.

Ἀναθεματίζω τοὺς τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς λέγοντας ‟ ὁμουσίους εἶναι τῷ θεῷ. καὶ ἀπὸ τῆς ὕλης καταποθῆναι, καὶ καθέζεσθαι τὸν θεὸν,

cut & plures fuere Zoroaſtræ. Primum vero Zoroaſtrem eundem nonnulli ac Zaradam fuiſſe exiſtimant; qua de re videſis Seldenum de Diis Syris l. II, I: & De Jure Nat. & Gentium lib. III, cap. 19; item Bochartum in Phaleg. lib. IV, cap. I. Habuimus & ſuperius *Zarouam* eodem *Zaſrada*, ſeu *Zarada* nomine appellatum: & illud quidem nomen ab Arabico *Zarabou* ab aliis derivatum, quaſi *omnium ſator* eſſet ac genitor. Ego vero cuncta hæc lubentius a voce Ζαρὰ זָרַח *oriens*, vel *orientalis*, ſeu *claritas*, Gr. αὐγὴ, derivaverim. Unde Ζαρίτης, *orientalis*, & Ζαρῆτις Diana, Perſice, apud Heſychium. Quare apud Photium in Theodoro Mopſueſtiæ Epiſcopo ſuperius citato, ubi de Ζαρυάδου agitur, dicitque, ὃν καὶ ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει Ζαράσδης, ὃν καὶ τύχην καλεῖ, *Quem & univerſi ducem ac principem inducit Zaraſdes, quem & Fortunam nominat.* Legere malim, ὃν καὶ Αὐγὴν καλεῖ, *quem & ſplendorem nominat.* Quamquam non me fugiunt illa Platonis lib. IV de legibus: Ὡς θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ θεοῦ Τύχη καὶ Καιρὸς τἀνθρώπινα διακυβερνῶσι ξύμπαντα: *Deus enim, & poſt Deum Fortuna, atque Tempus humana cuncta moderantur.* Nec non Lunam, ſive Dianam, quam Ζαρῆτιν paulo ante Perſis dictam fuiſſe indicavimus, *Fortunam* veteres perhibuiſſe memini, quod pluribus Gallorum in his literis eruditiſſimus Huetius docet Not. in Originem, p. 109: quia Lunaris poteſtas in rerum ortu & interitu maxima eſt, & efficaciſſima. Unde ei & calathus in capite in nummo Victorini, apud Anton. Auguſtinum tab. LXII. 3. qui in capite Dianæ, ſeu Lunæ novæ, τῆς τῶν καρπῶν κατεργασίας, οὓς ἀνατρέφει, i. e. *fructuum productionis, quos educat & nutrit*, ſymbolum eſt, teſte Porphyrio apud Euſebium in Pr. Eu. l. III. ſicut non alia quoque in IV Horarum, ſive anni temporum, Janique capite effictorum calathorum ratio eſt, prout in antiquis nummis & monumentis exhibentur. Præterea Fortuna nonniſi in ſublunaria poteſtatem habet, ἐπειδὴ ὑπὲρ σελήνην οὐδὲ ἓν ἐκ τύχης ἂν γένοιτο: *ſiquidem ſupra Lunam nihil omnino forte fortuna fieri poteſt*, ut Salluſtius ait c. IX de Diis. Veruntatem, quia bonus Manetis Deus *Lux* fuit, etymon hoc mihi a luce, ſive claritate, παρὰ τὴν αὐγὴν, deductum videtur: adeoque hæc emendatio magis placet. Notatu hic dignus eſt locus Regum lib. cap. I, verſ. 31, ubi de Salomone LXX interpretes habent, Καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ Γαιθὰν τὸν Ζαρίτην, καὶ τὸν Αἰνὰν, &c. id eſt; *& prudentior, ſeu ſapientior erat cunctis hominibus, atque etiam Getha Orientali (ſive ſapiente*, ſeu Philoſopho) *& Ænane*, &c. Erant enim tum Orientales omnes ſapientiæ laude clari Magiſtri, & Philoſophi, *Brachmanum* appellatione notiſſimi. Dixerat autem ſcriptor præcedente verſu, Salomonem omnem Orientalium & Ægyptiorum ſapientiam ſua ſuperaſſe. Hoc autem ſequente ſpeciatim celeberrimos ea ætate ſapientiæ antiſtites nomine deſignat. Poſſit & de *Chaldæis*, vel etiam de Perſarum *Magis* hæc vox *Orientalis* accipi, quia Perſæ Judæis ab oriente. Et hinc in N. T. ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν *ex oriente*, veniſſe Magi dicuntur. Familiare vero hoc iſtis gentibus nomen fuiſſe a variis S. S locis liquet. Sic filius *Zarà* Symeonis, atque item alius Judæ, Numeri cap. XXVI, verſ. 13. & 20 nominatur. Et *Zarà* Rex Æthiopum Paralipom. l. XIV, verſ. 9. multique paſſim alii: nec non *Zaraias* filius Ozi Eſdr. VII, 4: a *ſplendore* ſcilicet. Unde & Augeias Solis filius, cujus Hercules ſtabulum purgavit: & ipſe Sol Αἰγλήτης, ut eſt apud Photium, p. 456, & Heſychium in voce αἰγλ. & Αἴγλη Nympha Solis & Neæræ filia; ſive ea vox νέαιρα a verbo νέω deducta eſt,

Exsecror eos, qui Spiritum Sanctum, quem Dominus se missurum promiserat, infelicem esse *Manetem* dicere sustinent, neque verum Paracletum veritatis Spiritum confitentur, aut agnoscunt, qui sanctis Christi discipulis & apostolis die quinquagesima supervenit, per quem & omnes sub cœlo linguas cognorunt, & mortuos excitarunt, & cetera miracula patrarunt.

Exsecror eos, qui animas humanas unius ac Deum esse substantiæ dicunt, & a materia absorptas; Deum vero considentem inde eas

ex

est, qua ratione Lunam significare possit, in quam νέες, descendit, ac proficiscitur e sole lumen; sive a voce νέος, *novus*; item Αἰγλαὴρ Æsculapius apud Hesychium, Solis Apollinis filius. Quin etiam nunc Persæ *argentum Zar* vocant, eadem splendoris de causa: & *Zarduxt* ipsis *amicus ignis* est. Ejusdem originis est *Zariaspes* fl. Bactrianæ, *Zaruanua*, civitas Armeniæ, & *Zarangai*, Indiæ populus.

32. Καὶ Βυδδᾶν] alius est Βύτλας ille, sive *Budda*, ut est apud Suidam, quem Brachmanem fuisse Clemens Alexandrinus refert lib. I Strom. & ab Indis tanquam Deum cultum. Verba Clementis sunt: Εἰσὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν, οἱ τοῖς Βύτλα πειθόμενοι παραγγέλμασιν, ὃν δι' ὑπερβολὴν σεμνότητος ὡς θεὸν τετιμήκασι: *Sunt autem ex Indis, qui Butta præceptis obsequuntur, quem ob sanctitatis excellentiam pro Deo colunt.* Tempora namque non conveniunt. Manes enim sub Valeriano vixit; Clemens vero sub Commodo & Pertinace. De nostro loquitur D. Hieronymus lib I adversus Jovinianum, ubi ait, *quem e latere suo virgo dicitur generasse*: ne scilicet per immunda transiens loca corporis impuritatis aliquid contraheret.

33. Καὶ τὸν Χριστὸν] Eusebius lib. VII Hist. Eccles. c. XXXI, de Manete: ἀκόλουθα τούτοις ἐγχειρῶν Χριστὸν ἑαυτὸν μορφάζεσθαι ἐπειρᾶτο. Τοτὲ μὲν τὸν Παράκλητον, καὶ αὐτὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνακηρύττων, καὶ τυφούμενός γε ἐπὶ τῇ μανίᾳ. Τοτὲ δὲ οἷα Χριστὸς μαθητὰς δώδεκα κοινωνοὺς τῆς καινοτομίας αἱρούμενος: *Et his quidem consimilia aggressus Christi simulare ac induere personam conatus est. Et aliquando quidem Paracletum & Spiritum Sanctum se esse ipse prædicabat, insania turgidus; quandoque vero ac si Christus esset, duodecim discipulos nova doctrina sua participes futuros ac præcones eligebat.* Exemplum hujus erroris a Menandro Samarite petitum, qui *se eum esse, qui missus foret ab invisibilibus*, asserebat, *salvatorem pro salute hominum*; ut est apud Irenæum lib. I, c. XXI. Sed ut inconstans erat Manes, ita nonnunquam se a Christo missum, & Christi discipulum ajebat. Unde Clementianus Manichæus in femore scriptum habebat, *Manichæus discipulus Jesu Christi*; ut est apud Victorem Uticensem, seu potius Vitensem, lib. II, p. XI.

34. Τὸν Παράκλητον] ad exemplum Montani, qui & ipse se Spiritum Sanctum esse jactabat a Christo promissum: seu potius Spiritum Sanctum in se primum, & Priscam, ac Maximillam descendisse ferebat. D. Hieronymus ad Marcellam adv. Montanum.

35. Ὁμοουσίους εἶναι] D. Augustinus Epist. LXXIV ad Deuterium Episcopum; *Animas non solum hominum, sed etiam pecorum, de Dei esse substantia, & omnino partes Dei esse arbitrantur. Deum denique bonum & verum dicunt cum tenebrarum gente pugnasse, & partem suam tenebrarum principibus miscuisse, eamque toto mundo inquinatam & ligatam per cibos Electorum suorum, ac per Solem & Lunam purgari asseverant: &, quod purgari de ipsa parte Dei non potuerit, in fine sæculi æterno ac pœnali vinculo colligari: ut non solum violabilis & corruptibilis, & contaminabilis credatur Deus, cujus pars potuit ad mala tanta perduci, sed non possit saltem totus a tanta coinquinatione, & immunditia, & miseria, vel in fine seculi purgari.* D. Hieronymus adv. Joannem Hierosl. *Dicis animas hominum non partem Dei esse natura: quasi Manichæus nunc ab Epiphanio sis vocatus.* Idem ad Marcellinum & Anapsychiam: *super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ, immo maximæ ecclesiasticæ quæstionis: utrum lapsa de cælo sit, ut Philosophus, omnesque Platonici, & Origenes putant: an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, & Hispania Priscilliani hæreses suspicantur: an in thesauro habeantur Dei, olim condita, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt: an quotidie a Deo fiant, & mittantur in corpora; secundum illud, quod in Evangelio scriptum est:* pater

 meus

θεὸν, καὶ ταύτας ἐξαντλεῖν, κάτωθεν δὲ [36] διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, [37] ἃ καὶ πλοῖα καλοῦσιν.

Ἀναθεματίζω τοὺς [38] τὴν μετεμψύχωσιν δοξάζοντας, ἣν καὶ αὐτοὶ καλοῦσι [39] μεταγγισμὸν ψυχῶν, καὶ τὰς βοτάνας, καὶ τὰ φυτὰ, [40] καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα [41] ἔμψυχα εἶναι ὑπολαμβάνοντας. καὶ τοὺς ταῦτα κόπτοντας, ἢ τίλλοντας, εἰς ἐκεῖνα μεταβληθήσε-

meus usque modo operatur, & ego operor: *an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars occidentalium autumant: ut, quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis conditione subsistat.*

36. διὰ τοῦ ἡλίου] Verbum εἶναι hic deesse videtur. Porro Veterum hæc Phrygum, & Attinis ac Cybeles sacra colentium opinio fuit, quemadmodum ex his Juliani Imp. liquet, Orat. v, p. 322: Ἔξω γὰρ τῆς αἰτίας, ἥ φασι τοῖς θεοῖς εἶναι τὸ φῶς σύνδρομον, ἔχειν οἰκείως πιστεύω τοῖς ἀφεθῆναι τῆς γενέσεως σπεύδουσι τὰς ἀναγωγοὺς ἀκτῖνας ἡλίου. σκόπει δὲ ἐναργῶς. Ἕλκει μὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἅπαντα, καὶ προκαλεῖται, καὶ βλαστάνειν ποιεῖ τῇ ζωπυρίδι καὶ θαυμαστῇ θέρμῃ, διακρίνων, οἶμαι, πρὸς ἄκραν λεπτότητα τὰ σώματα, καὶ τὰ φύσει φερόμενα κάτω κουφίζει. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀφανῶν αὐτοῦ δυνάμεων ποιητέον τεκμήρια. Ὁ γὰρ ἐν τοῖς σώμασι διὰ τῆς σωματοειδοῦς θέρμης οὕτω τοῦτο ἀπεργαζόμενος πῶς οὐ διὰ τῆς ἀφανοῦς καὶ ἀσωμάτου πάντῃ, καὶ θείας, καὶ καθαρᾶς ἐν ταῖς ἀκτῖσιν ἱδρυμένης οὐσίας ἕλξει, καὶ ἀνάξει τὰς εὐτυχεῖς ψυχάς; & mox: δέδεικται δὲ καὶ ἀναγωγὸν φύσει τὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ θεοῦ διά τε τῆς φανερᾶς ἐνεργείας, καὶ τῆς ἀφανοῦς, ὑφ᾽ ἧς παμπληθεῖς ἀνήχθησαν ψυχαί. Id est, *Extra illam causam, qua Deos comitari semper lumen ajunt, iis, qui ex hac vita dimitti festinant, favere, ac velut occurrere, attractivos solis radios existimo. Liquido hoc ita perspice. Protrahit enim cuncta e terra, elicitque, ac germinare facit vivifico suo & admirabili calore, ad extremam usque, ut arbitror, tenuitatem corpora diducens, eaque, quæ deorsum feruntur, allevat. Et ex his sane, quæ visu percipiuntur, de iis, quæ videri nequeunt, Solis facultatibus ac potentiis conjectura facienda est. Nam qui in corporibus corporeo tantum valet, & efficit calore, quur non invisibili illa, & incorporea plane, ac divina, puraque in radiis ipsius collocata essentia attrahere, & ad se evehere felices animas censebitur?* Et postpaulo: *vis autem natura attractiva Dei hujus radiorum jam ostensa est cum per visibilem ejus efficaciam, tum per invisibilem, qua plurimæ sursum elatæ sunt animæ.* Alias, quia Saturnus planetarum maxime sublimis est, animæque e cœlo supremo in corpora mitti credebantur, vim iis descendentibus intelligendi & contemplandi sublimia a Saturno inseri veteres credebant, præsertim Platonici, easque ab eodem innumeris angustiis liberatas ad cœlum, & ad originis suæ primordia revocari; ut est apud Julium Firmicum Maternum de Errore profanæ relig. Verum Plato soli quoque eam vim tribuit: & accepit hoc a Pythagora; Pythagoras autem ab Ægyptiis, vel etiam a Chaldæis, & Persis, habuisse videtur. Vehiculum enim quoddam animarum tradit, quo ad terreni corporis commercium a Deo descendebant, purgatæque deinde Mathematicis disciplinis, & vinculis corporis exsolutæ, eodem ad Deum revehebantur. Qua de re plura Holstenius de vita & scriptis Porphyrii cap. VIII. Quin & ipse Porphyrius de Antro Nympharum Theologorum eam esse sententiam dicit, Solem & Lunam animarum portas esse, easque per Lunam descendere, per Solem vero adscendere.

37. ἃ καὶ πλοῖα καλοῦσιν] D. Augustinus de hæresibus: *Quidquid undique purgatur luminis, per quasdam naves, quas esse Lunam & Solem volunt, regno Dei tamquam propriis sedibus reddi. Quas itidem naves de substantia Dei pura perhibent fabricatas: lucemque istam corpoream, animantium mortalium oculis adjacentem non solum in his navibus, ubi eam purissimam credunt, verum etiam in aliis quibusque lucidis rebus, ubi secundum ipsos tenetur admixta, crediturque purganda, Dei dicunt esse naturam.* Heraclitus sidera, ut & Solem ac Lunam, *collectos in convexis scaphis ignes* esse statuit, ut est apud Hesychium Illustr. in Heraclito. Ægyptii autem Deos suos in navigiis statuebant, significantes Dæmones, seu spiritus ferri super aquas, & ad generationem pronos esse. Porphyr. de Antro,

exhaurire; & ope Solis ac Lunæ *deorsum* mittere, quos & *navigia* vocitant.

Exsecror eos, qui transmigrationem animarum statuunt, quam & *animarum de vase in vas defusionem* appellant; herbasque, & plantas, & aquam, ceteraque alia omnia animalia esse existimant; quique illa lædunt, velluntve, in ea mutatum iri tradunt: nos autem Christianos, qui

tro Nymphar. Martianus Capella lib. 11 extremo. Clemens Alex. Strom. v. Suevorum aliqui, ut est apud Tacitum de Mor. Germ. (cui, *unde caussa & origo peregrino sacro*, parum compertum) Isidem, sive Lunam *in modum liburnæ figurato signo*, quod navigii genus, coluere.

38. *Τὴν Μετεμψύχωσιν*] quæ toti Orienti fere asserta: ita ut & Judæos in partes suas traxerit: quorum Rabbini multa de Revolutione habent animarum. Eandem Simon quoque magus asseruit, Helenamque suam Græcam illam Helenam fuisse finxit, Trojani belli caussam. De qua videsis Irenæum l. 1, c. xx. Docebant eandem & Gnostici.

39. *Μεταγγισμὸν*] D. Augustinus de Hæres. aliam hanc, & diversam a Manichæis fuisse sectam docet, quibus *Metangismonitarum* inde nomen datum. Hi enim Metangismon asserentes dicebant, *sic esse in Patre filium, quomodo vas in vase: quasi duo corpora carnaliter opinantes, ita ut filius intret in patrem, tamquam vas minus in vas majus. Unde & tale nomen hic error accepit, ut μεταγγισμὸς Græce diceretur. Ἀγγεῖον quippe illa lingua* vas *dicitur.*

40. *καὶ τὸ ὕδωρ*] Hinc *Naiades*, *Crenides*, *Epipotamides*, *Limnaa*, *Puteales*, & omne fontium, fluminum, ac maris præsidum Nympharum genus ortum: de quibus aliqua apud Homeri Scholiasten legere est in Iliad. *υ*, nec non apud Porphyrium de Antro Nympharum. Omnium vero aquarum Rex *φιλβὰν* in antiquo Ms. Gr. Cod. apud Gaulminum appellatur, in not. ad Psellum, qui libro de Dæmon. p 82, postquam inter sex Dæmonum genera Aqueum & Marinum numerasset, ita de his loquitur: *ὅσοι μὲν γὰρ ἐν ὑγροῖς βιοῦσι, καὶ τὸν μαλθακώτερον στέργουσιν ἀγωγὴν, ὄρνισί τε, καὶ γυναιξὶν ἐμφερεῖς ἑαυτοὺς ποιοῦσι. διὸ καὶ Ναΐδας τούτους, καὶ Νηρηΐδας, καὶ Δρυάδας θηλυκῶς καλοῦσιν Ἑλλήνων παῖδες: Quicunque vero ex his in humido degunt, ii & molliorem vivendi sectantur rationem, & avium ac mulierum formas induunt. Unde &* Naides *illos, ac* Nereides, *&* Dryades *feminino Græci nomine appellant.*

41. *ἔμψυχα εἶναι*] inter Dogmata Manichæorum & hoc erat, animam rationalem non hominibus tantum, sed & brutis animantibus, & plantis inesse, sicut supra indicavi: Huc mihi Origenes respicere videtur l. 1. adv. Celsum, p. 16: *ἧττον εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ, λογίζεται τοῦ μὴ εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κατάγοντος τὴν θειότητα, ἐπὶ τὴν μυθικὴν μετενσωμάτωσιν τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ ψυχῆς, καὶ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων* &c. *καταβαινούσης.* Sic ut jam vetus, & sine dubio, ut alia reliqua, ab oriente petitum hoc Manetis dogma videatur. Quare tam auditoribus quam Electis suis carnis abstinentiam Manes imperabat, & plantarum atque arborum custodiam & curam. Quod si quis carnem comedisset, in istiusmodi animal animam ejus transituram affirmabat: ita & siquis plantam, aut arborem læsisset, aut convellisset, in eam post mortem animam illius inclusum, ejusque ramis illigatum iri, ita ut inde exire non posset, nec miseria liberari, nisi ea exscinderetur, aut interiret. Unde revolutio hominis in arborem pro ingenti pœna, non tamen summa, Manichæis habita. Quin & siquis Electorum sciens pomum, vel folium, ex arbore decerpsisset, *signaculi corruptorem* esse dicebant: de quo suo loco. Ceterum fructus, aut herbas ab auditoribus lectas compensatione quædam expiari, dum sanctis, Electisque, ad manducandum data ab his purgarentur: atque ita peccatum illud aboleri. At in animalibus occidendis aliam rationem esse; nec id cuiquam permissum; quod earum carnibus Electi abstinerent, adeoque illas manducando non purgarent. Adeo ut siquis seu bubonem, seu murem, seu serpentem, vel qualecunque animal, (exceptis cimicibus, pediculis, & pulicibus, quibus & Benjani etiam nunc in India parcunt) occidisset, in idem animantis genus animam ejus post mortem migraturam assererent; quare & factum tale, sive arborem eruerent, seu animal necarent, *homicidium* appellabant.

 42. A-

θήσεσθαι φάσκοντας, καὶ ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς, τοὺς μὴ προσδεχομένους τὰς τοιαύτας μυθολογίας, καλοῦντας [42] Ἀπλαναρίους.

Ἀναθεματίζω τοὺς ἀρνουμένους [43] τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν. καὶ τοὺς [44] ἀπανθρωπίαν διδάσκοντας, καὶ μὴ συγχωροῦντας [45] δίδοσθαί τι πένητι. καὶ τοὺς [46] τὸ αὐτεξούσιον ἀναιροῦντας, καὶ [47] μὴ ἐφ' ἡμῖν εἶναι λέγοντας τὸ εἶναι καλοὺς ἢ κακούς. καὶ τοὺς [48] βρωμάτων ἀπέχεσθαι προστάττοντας, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν.

Ἀναθεματίζω τοὺς [49] τοῖς οἰκείοις οὔροις ἑαυτοὺς μιαίνοντας, καὶ μὴ ἀνεχομένους τὰς ῥυπαρίας αὐτῶν [50] τῷ ὕδατι ἀποπλύνειν. ἵνα μὴ μολυνθῇ φασὶ τὸ ὕδωρ.

Ἀναθεματίζω τοὺς [51] τὴν παρὰ φύσιν ἀσχημοσύνην κατεργαζομένους, οὐ μόνον ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας. [52] τὸν δὲ γάμον ἀποβαλλομένους, καὶ τῆς νενομισμένης πρὸς τὰς γυναῖκας συνουσίας ἀπεχομένους, [53] ἵνα μὴ παιδοποιήσωσι, φασὶ, καὶ ψυχὰς εἰς τὸν βόρβορον [54] τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν καταγάγωσι.

Ἀναθεματίζω, καὶ καταθεματίζω πάντας τοὺς Μανιχαίους, καὶ τὰ τούτων φρονήματα, καὶ δόγματα [55] σὺν αὐταῖς ψυχαῖς τε, καὶ σώμασι.

καὶ

42. Ἀπλαναρίους] *Non vagantes*; quorum animæ non transirent in arbores, seu plantas, ac animalia: ab *ἀπλανὴς, fixus, sine errore. Πλάνη, error, vagatio.*

43. τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν] negabant illam Marcionitæ, *corpus non posse fieri particeps salutis* dicentes. A Marcionitis Manes sententiam eam accepisse videtur, qui resurrectionem corporum veluti fabulam explodebat, *οὐδὲν τῆς ὕλης μέρος ἄξιον ὑπειληφὼς σωτηρίας: nullam materiæ partem salute dignam præsumens.*

44. ἀπανθρωπίαν] etenim *τὴν εἰς τοὺς πένητας γινομένην φιλανθρωπίαν τῆς ὕλης εἶναι θεραπείαν, benignitatem pauperibus exhibitam materiæ cultum esse*, ajebant.

45. δίδοσθαί τι πένητι] D. Augustin. cap. XVI de Mor. Manichæor. c. XVI: *Panem mendicanti dare prohibetis: censetis tamen propter misericordiam, vel potius propter invidiam, nummos dari.* Et postea: *quid si nummis illis, quos dederis, panem emat? Nonne hoc in illo pars illa vestra divina, qui hanc sumit a venditore, passura est, quod passura erat, si te dante suscepisset? Involvit igitur sordibus peccator ille mendicus partem Dei revolare cupientem, tuis nummis ad tantum scelus adjutus.*

46. τὸ αὐτεξούσιον] D. Hieronymus lib. II adversus Jovinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus: nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur.* Idem adversus Pelagianos, (qui ita *Dei gratiam ponebant, ut non per singula opera ejus nitamur, & regamur auxilio: sed ad liberum* referebant *arbitrium, ad præcepta legis ponentes illud Esaiæ:* Legem enim Deus in adjutorium posuit: *ut in eo Deo referendæ sint gratiæ, quod tales nos condiderit, qui nostro arbitrio possimus & eligere bona, & vitare mala*) hæc regerit: *Ceterum nos in eo differimus a brutis animantibus, quod liberi arbitrii conditi sumus: sed ipsum liberum, ut diximus, arbitrium Dei nititur auxilio, illiusque per singula ope indiget.* Plura videsis apud Basil. Magnum Homil. VI in Hexaemeron. Theodoret. serm. V. de natura hominis, & in primis Origenem in Genesin sect. II, & in Exodum, ubi doctrinam de Prædestinatione graviter oppugnat.

47. Μὴ ἐφ' ἡμῖν] *non in nostra potestate esse, ut boni, malive simus.* Natura enim nos esse tales docebant.

48. Βρωμάτων ἀπέχεσθαι] imo & vino. Ceterum ab animatis abstinere primus Saturnilus jussit: quem secuti sunt Tatianus, & Encratitæ. Sed & e Basilidis discipulis aliquos a carnibus abstinuisse tradit Irenæus l. I, c.

XXII

qui fabulas iſtiuſmodi non admittimus, *Aplanarios*, (id eſt, *non vagantes*) vocant.

Exſecror eos, qui carnis reſurrectionem negant; quique inhumanam animi duritiem docent, neque pauperi quidquam dari permittunt; item qui liberum arbitrium tollunt, nec in noſtra ſitum eſſe poteſtate dicunt, ut boni, malive ſimus: nec non, qui & a cibis quibuſdam, quos Deus in uſus noſtros creavit, abſtinere jubent.

Exſecror eos, qui propria ſeſe urina inquinant, nec, ut ſordes ſuæ aqua abluantur, ſuſtinent, ne, ut inquiunt, aqua polluatur.

Exſecror eos, qui inhoneſta contra naturam committunt, non viri modo, ſed & mulieres: conjugia autem rejiciunt, & a legitimo cum uxoribus congreſſu abſtinent, ne liberos, ut ajunt, procreent, animaſque in humanarum animarum lutum demergant.

Exſecror & devoveo omnes Manichæos, eorumque placita & ſententias, una cum ipſis animabus & corporibus, nec non ipſorum abominanda,

xxii. vide & Origenem lib. viii adverſus Celſum.

49. *τοῖς οἰκείοις οὔροις*] ſimile quid apud Theodoretum legitur l. 1. Hæret. fabular. in Marcione: ubi noſſe ſe quendam ſenem nonagenarium ait, qui mane, cum ſurgeret, ſputi excremento faciem ſuam lavabat, cauſamque rogatus, reſpondit, *ſeſe nolle opus habere creatore, nec aquam, qua ex illius operibus eſt, uſurpare.* Hic autem cum ceteris Marcionitis aquam, & cetera a Deo creatore, quem diverſum a Deo Chriſti patre ſtatuebant, condita, impura exiſtimabat: Manichæi contra aquam nimis mundam, quam contaminare abluendo corpus ſuum nolebant. Poſſit & huc referri Catullianum illud in Egnatium carmen, qui, ut albedinem dentibus conciliaret, eoſdem Celtibera urina defricabat. Celtiberos autem non dentes modo, ſed & faciem, ac totum corpus, lotio ſanitatis gratia laviſſe, ex Diodoro & Strabone Voſſius in notis ad hoc carmen indicat. Ceterum Pſellus lib. de Dæmonibus excrementa humida & ſicca eos deguſtaſſe tradit, quo ſibi benevola & affabilia fierent Dæmonia. Exemplum vero Dæmoniaci propria excrementa devorantis ex Athanaſio in vita Antonii Eremitæ adfert Gaulminus in notis.

50 *τῷ ὕδατι*] Objicit tamen iis D. Auguſtinus hujus præcepti transgreſſionem lib. de moribus Manich. c. xix; *Multi* (Electorum) *in vino & carnibus, multi lavantes in balneis inventi ſunt.*

51. *τὴν παρὰ φύσιν ἀσχημοσύνην*] lau latam Caſæ quondam, & Turcis, Italis, Gallis, haud ignotam.

52. *Τὸν δὲ γάμον λέγοντας.*] primus Saturnilus, ſive ut alii Saturninus, *Nubere & generare a Satana eſſe* docuit, & nuptias *Diaboli doctrinam* appellavit. Theodor. l. iii. Irenæus l. 1, c. xxii: *Manes nuptias Diaboli legem* eſſe dicebat, *τοῦ διαβόλου νομοθεσίαν.* Idem dein ſenſerunt Encratitæ. D. Hieronymus l. 1 adv. Jovinianum: *Nec Tatiani principis Encratitarum errore decepti omnem coitum ſpurcum putamus: qui non ſolum nuptias, ſed & cibos, quos Deus creavit ad utendum, damnat.*

53. *ἵνα μὴ παιδοποιῶνται.*] D. Auguſtinus de moribus Manich. c. xviii: *Nonne vos eſtis, qui filios gignere, eo quod anima ligetur in carne, gravius putatis eſſe peccatum, quam ipſum concubitum? Nonne vos eſtis, qui nos ſolebatis monere, ut, quantum fieri poſſet, obſervaremus tempus, quo ad conceptum mulier poſt genitalium viſcerum purgationem apta eſſet, eoque tempore a concubitu temperaremus, ne carni anima implicaretur?*

54. *τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν*] Duas enim in homine animas Manichæi ſtatuebant. Qua de re plura Voſſius de Idolol l iii. c. xl. p. 464, ubi & multos alios in eadem fuiſſe docet ſententia, & in primis Jacobum Syrum, unde *Jacobitis* nomen. Vid. & D. Auguſtinum de duabus animabus contra Manichæos, c. xiv. Alias *σωμάτων* legere pro *ψυχῶν* malim.

55. *σὺν αὐταῖς ψυχαῖς*] vide eandem ferme formulam in Anathematiſmis Maſſalianor.

Digitized by Google

καὶ τὰ μυσαρὰ, καὶ ἀκάθαρτα, καὶ [56] γοητείας πλήρη μυστήρια, καὶ [57] τὸ καλούμενον αὐτῶν Βῆμα. καὶ πάντα, ὅσα τελοῦσιν ἀθέως. ἐν ταῖς Μανιχαϊκαῖς, μᾶλλον δὲ γοητικαῖς, αὐτῶν περιέχεται βίβλοις.

Ἀναθεματίζω πάντα τὰ δόγματα, καὶ [58] τὰ συγγράμματα τοῦ Μάνεντος, καὶ τὸ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βιβλίον, καὶ πάσας [59] τὰς Μανιχαϊκὰς βίβλους, οἷον τὸ νεκροποιὸν αὐτῶν [60] Εὐαγγέλιον, ὅπερ ζῶν καλοῦσι, καὶ [61] τὸν Θησαυρὸν τοῦ θανάτου, ὃν λέγουσι [62] θησαυρὸν ζωῆς, καὶ τὴν καλουμένην Μυστηρίων βίβλον, ἐν ᾗ ἀνατρέπειν πειρῶνται νόμον, καὶ προφήτας. καὶ τὴν τῶν Ἀποκρύφων, καὶ τὴν τῶν Ἀπομνημονευμάτων, καὶ τὴν γεγραμμένην [63] Ἄδα, καὶ [64] Ἀδείμαντον, καὶ τὰ Μωσέως, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν. καὶ τὴν λεγομένην [65] Ἑπτάλογον Ἀγαπίου, καὶ τὴν Ἀριστοκρίτου βίβλον, ἣν ἐπέγραψε Θεοσοφίαν, ἐν ᾗ πειρᾶται δεικνύναι τὸν Ἰουδαϊσμὸν, καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν, καὶ τὸν Χριστιανισμὸν ἓν εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ δόγμα. καὶ ἵνα πιθανὰ δόξῃ λέγειν, καθάπτεται καὶ τοῦ Μάνεντος, ὡς πονηροῦ.

Ἀναθεματίζω, καὶ καταθεματίζω πάντας τοὺς Μανιχαίους, καὶ πᾶσαν αὐτῶν βίβλον, καὶ πᾶσαν εὐχὴν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, καὶ πάντας [66] τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν διδασκάλους, καὶ ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ ἐκλεκτοὺς, καὶ ἐκλεκτὰς, καὶ ἀκροατὰς, καὶ μα-

56. *γοητείας πλήρη μυστήρια*] Theodoretus: *κέχρηνται δὲ καὶ γοητείαις διαφερόντως, τὰ δυσαγῆ αὐτῶν ἐπιτελοῦντες μυστήρια. Ταύτῃ τοι καὶ δυσέκνιπτος αὐτῶν ἡ διδασκαλία, καὶ τὸν τῶν μυσαρῶν ὀργίων μεταλαβόντα λίαν ἐστὶ δυσχερὲς μετατιθέναι τῆς τῶν ψυχοφθόρων ἐνεργείας δαιμόνων, ταῖς τελούντων ἐπῳδαῖς τὰς ἐκείνων καταδεσμούντων ψυχάς:* *Praestigiis quoque admodum utuntur nefaria mysteria sua peragentes: eoque difficilius elui potest illorum doctrina; &, qui exsecrandis eorum orgiis fuerit imbutus, hunc arduum prorsus est dimovere a corrumpentium animas Daemonum operatione, qui per initiantium incantationes eorum animas illigant.* Hinc D. Augustinus, adversus Manichaeos alicubi, horum adhuc se mysteriorum expertem fuisse profitetur. Forte enim alias non ita facile eorum laqueis fuisset expeditus. Acceperunt illas artes pravas a Basilidianis & Gnosticis, quibus Phylacteria, & amuleta, philtra, & *ἐπῳδαὶ* in quotidiano usu. Illis vero Simon magus praeivit.

57. *τὸ καλούμενον αὐτῶν Βῆμα*] Explicat hoc D. Augustinus libro contra Epist. Manichaei, cap. VIII: *Cum saepe a vobis quaererem illo tempore, quo vos audiebam, quae causa esset, quod Pascha Domini plerisque nulla, interdum a paucis tepidissima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore jejunio indicto auditoribus vestris, nullo denique festiviore apparatu, cum vestrum* Bema, *id est, diem, quo Manichaeus occisus est, quinque gradibus instructo tribunali, & pretiosis linteis adornato, ac in promtu posito, & objecto adorantibus, magnis honoribus prosequamini: Hoc ergo cum quaererem, respondebatur, ejus diem passionis celebrandum esse, qui vere passus est; Christum autem, qui natus non esset, neque veram, sed simulatam carnem humanis oculis ostendisset, non pertulisse, sed finxisse passionem.*

58. *τὰ συγγράμματα*] Libri hi Palmyreno & Syriaco sermone scripti fuere; quorum unus viginti duas in partes divisus, quot literae sunt Alphabeti Syriaci, inscribebatur *Manichaei Mysteria.* Erat & alius, cui titulus *Thesaurus*, cujus hic mox fit mentio; cujusque librum septimum citat D. Augustinus de Natura Boni, cap. XLIV. item alius, *Thesaurus minor.* item *de Astrologia.* Tum & *Evangelium Vivum.* Item *Manetis Epistolarum* liber.

Digitized by Google

da, & impura, & imposturæ plena mysteria; quodque ipsis appellatur Βῆμα, sive *altare*: & quæcunque porro ab illis impie in sacris fiunt atque celebrantur, Manichaïcis, seu potius præstigiatricibus ipsorum libris convenientia.

Exsecror omnia placita, Commentariaque Manetis, ut & *librum* ejus *Epistolarum*, omnesque porro libros Manichaïcos, cujusmodi est mortiferum eorum *Evangelium*, quod *vivum* vocant; & thesaurum mortis, quem ipsi *Thesaurum* nominant *vitæ*; item *librum* ut appellatur, *Mysteriorum*, quo legem & prophetas subvertere conantur; nec non *Apocryphorum* librum, ac *Apomnemoneumatum*, (sive Manetis Dictorum factorumque memorabilium Commentarium) & librum inscriptum Adæ, ut & Adimanti, Moysisque, & aliorum prophetarum. Item, qui dicitur *Agapii Heptalogus*, & quæ ab *Aristocrito* conscripta est *Theosophia*: in qua demonstrare conatur, Judæorum religionem, ac Græcorum, & Christianorum, unam eademque doctrinam esse: utque verisimilia dicere videatur, Manetem quasi malum hominem incessit, ac traducit.

Exsecror & devoveo omnes Manichæos, & omnes eorum libros, & omnes preces, seu potius præstigias, omnesque eorum doctores, antesignanos, ac episcopos, & presbyteros, item *electos* & *electas*, *auditores*, &

ber. Atque hi seu Buddæ, seu Manetis, fuere. Ceteri a discipulis scripti sunt.

59. τὰς Μανιχαϊκὰς βίβλυς] miror hic non recenseri τὴν γιγάντειον βίβλον, quem librum ab Heracliano confutatum e Photio discimus.

60. Εὐαγγέλιον, ὅπερ ζῶν &c.] Inveniuntur apud Photium ex Heracliano Chalcedonensi Episcopo contra Manichæos Excerpta: ubi Diodori meminit viginti quinque libris Manichæorum errores confutantis, quorum septem primi in refellendo, evertendoque τῷ τῦ Μανιχαίυ ζῶντι Εὐαγγελίῳ consumti fuerint.

61. τὸν θησαυρὸν τῦ θανάτυ] eodem modo, quo S. Ignatius Martyr, in Epist. ad Smyrnæos, Hæreticos συνηγόρυς appellat τῦ θανάτυ μᾶλλον, ἢ τῆς ἀληθείας.

62. θησαυρὸν ζωῆς] citat, uti diximus, D. Augustin. locum e lib. VII *Thesauri*, de Natura boni, c. XLIV. scripsit autem inter alios adversus hunc Heraclianus Chalcedonensis Episcopus, ut est apud Photium.

63. Ἀδα] Ἀδδὰν eum appellat Theodoretus, primumque inter tres Manetis discipulos nominat, quorum hic in Syriam missus ad prædicandum, sicut Thomas ad Indos. Et fortasse Thomas iste Manetis Apostolus fuit, cujus apud Indos celebre nomen est; quem passim Europæi Thomam Christi fuisse discipulum existimant. Sed de re obscura incerta conjectura est.

Ibid. Ἀδα] scripsit contra hunc, qui Ἀδδας aliis appellatur, Titus, item Diodorus, teste Photio. Hic autem Addæ liber Μόδιυ inscriptionem præ se ferebat.

64. Ἀδείμαντον] quem *solum* Manichæis *post beatum patrem* suum *Manichæum stupendum* ait Faustus apud Augustin. lib. I, adversus Faustum. Et exstat liber ejusdem Augustini contra hunc Adimantum, tom. VI; ubi inter cetera: *Quid? quod etiam insultare ausus est populo Israel Adimantus, unus ex discipulis Manichæi, quem magnum doctorem illius secta fuisse commemorant.*

65. Ἑπτάλογον Ἀγαπίυ] Timotheus Presbyter Constantinop. *de iis, qui accedunt ad Ecclesiam*, Ἀλογίυ nomen substituit: recensetque, quæ hic non memoratur, libros τῶν εὐχῶν, & τῶν κεφαλαιῶν: item, τὴν τῶν γιγάντων πραγματείαν, & κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, nec non τὸ κατὰ Φίλιππον Εὐαγγέλιον, τὰς πράξεις Ἀνδρέυ τῦ Ἀποςόλυ, τὴν πεντεκαιδεκάτην πρὸς Λαοδικεῖς ἐπιςολὴν, & τὰ παιδικὰ τῦ κυρίυ: quem librum in Cæsarea Bibl. me legisse, sed mutilatum, memini.

66. τὺς ἀρχηγὺς] vide quæ supra p. 129 de his omnibus notata sunt.

67. Εὐ-

μαθητὰς, μετὰ τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ τῶν σωμάτων, καὶ τῆς ἀθέου παραδόσεως.

Ἀναθεματίζω τὸν πατέρα Μάνεντος Πατέκιον, οἷα ψεύστην, καὶ τοῦ ψεύδους πατέρα. καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα Κάροσταν, καὶ Ἱέρακα, καὶ Ἡρακλείδην, καὶ Ἀφθόνιον, τοὺς ὑπομνηματιστὰς, καὶ ἐξηγητὰς τῶν τούτου συγγραμμάτων, καὶ τοὺς λοιποὺς αὐτοῦ μαθητὰς τοὺς ἅπαντας, Σισίνιον τὸν διάδοχον τῆς τούτου μανίας, Θωμᾶν τὸν συνταξάμενον τὸ κατ' αὐτῶν [67] Εὐαγγέλιον, Βουδᾶν, Ἑρμᾶν, Ἀδδαν, Ἀδείμαντον, Σαργοῦαν, Γαβριάβιον, Ἀγάπιον, Ἱλάριον, Ὀλύμπιον, Ἀριστόκριτον, Σαλμαῖον, Ἰναῖον, Πάαπιν, Βαραίαν, καὶ προσέτι, τοὺς ἐσχάτοις ὕστερον χρόνοις προστατήσαντας τῆς αἱρέσεως, Παῦλον, καὶ Ἰωάννην, τοὺς Καλλινίκου παῖδας, Κωνσταντῖνον, τὸν καὶ Σιλουανὸν, Συμεῶνα, τὸν καὶ Τίτον. Γενέσιον, καὶ Τιμόθεον, Ζαχαρίαν τὸν μισθωτὸν, Ἰωσὴφ, τὸν καὶ Ἐπαφρόδιτον, Βαάνην τὸν ῥυπαρόν. Σέργιον, τὸν καὶ Τυχικὸν, καὶ τοὺς τούτου μαθητὰς, τοὺς καὶ συνεκδήμους αὐτοῦ λεγομένους. Μιχαὴλ Κανακάριον, Ἰωάννην, Θεόδοτον, Βασίλειον, καὶ Ζώσιμον. ὧν οἱ δῆθεν [68] προβαθμιώτεροι Νοτάριοι κατονομαζόμενοι τὴν τῶν βδελυκτῶν ὀργίων ἐνεχειρίζοντο ἐπιμέλειαν. πρὸς δὲ τούτοις ἀναθεματίζω τὸν τρισαλιτήριον Καρβέαν, καὶ τὸν ἐκ γένους μὲν αὐτῷ ἀνεψιὸν, ἐπὶ παιδὶ καὶ γαμβρὸν, Χρυσόχειρα.

Ἀνάθεμα ταῖς λεγομέναις τῶν Μανιχαίων ἐκκλησίαις, αἵτινές εἰσιν αὗται. Ἡ Μακεδονία, ἤτοι ἡ ἐν Κωλωνίᾳ Κίβοσσα. ἡ Ἀχαΐα, ἤτοι ἡ ἐν Σαμοσάταις Μανάλις. ἡ Λαοδίκεια, ἤτοι ἡ κατὰ Λυκείαν Ἀργαοῦς. ἡ Κολασσαέων, ἤτοι ἡ Κυνοχωριτῶν, ἡ Ἐφεσίων, ἡ ἐν Μοψουεστίᾳ, καὶ ἡ Φιλιππησίων.

Ἀνάθεμα τοῖς μὴ λέγουσι πατέρα παντοκράτορα ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, ἀλλὰ μόνον πατέρα ἐπουράνιον, ἔχοντα μόνον τὴν τοῦ μέλλοντος ἐξουσίαν αἰῶνος, ὡς τοῦ παρόντος αἰῶνος, καὶ τοῦ κόσμου παντὸς, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ γενομένων, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐναντίου αὐτῶν τοῦ πονηροῦ κοσμοκράτορος.

Ἀνάθεμα τοῖς ὑβρίζουσι μὲν τὴν ἁγίαν θεοτόκον Μαρίαν, προσποιουμένοις δὲ τιμᾶν αὐτὴν, καὶ νοοῦσιν ἀντὶ ταύτης τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν, φασὶ, εἰσῆλθε, καὶ ἐξῆλθεν ὁ κύριος. καὶ τοῖς δυσφημοῦσι μὲν τὸν σεβάσμιον σταυρὸν, ὑποκρινομένοις δὲ σέβεσθαι τοῦτον, καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν, ὃς ἐκτείνας, φασὶ, τὰς χεῖρας τὸν σταυρικὸν τύπον διεχάραξε. [69] καὶ τοῖς ἀποστρεφομένοις μὲν τὴν τοῦ τιμίου σώμα-

67. Εὐαγγέλιον] Meminimus ejus paulo lius quoque Petrus Siculus. Fuit & aliud ante e Timotheo Presbytero. Meminit il- | Scythiani, cujus mentio exstat apud Cyrillum

& discipulos, una cum animabus & corporibus ipsorum, atque impiis traditionibus.

Exsecror Manetis patrem Patecium, quippe mendacem, & mendacii patrem; ut & matrem ejus Carossam: item Hieracem, Heraclidem, & Aphthonium, interpretes enarratoresque illius Commentariorum; ceterosque omnes illius discipulos, Sisinium insaniæ ipsius successorem: Thomam, qui ipsorum conscripsit Euangelium, Budam, Hermam, Adan, Adimantum, Zaruam, Gabriabion, Agapium, Hilarium, Olympium, Aristocritum, Salmæum, Innæum, Paapin, Baraïam; itemque qui extremis postea temporibus sectæ hujus propugnatores exstitere, Paulum & Joannem Callinices filios; Constantinum, qui & Silvanus; Symeonem, qui & Titus, Genesium, & Timotheum: Zachariam mercenarium, Josephum, qui & Epaphroditus; Baanem illum sordidum; Sergium, qui & Tychicus, ejusque discipulos, qui & *comperegrinatores*, sive *peregrinationis* ejus Socii vocantur: Michaelem Canacarium, Joannem, Theodotum, Basilium, & Zosimum. Quorum qui quasi gradu altiores sunt, & *Notarii* appellantur, abominabilium orgiorum curam gerunt. Præter eos & longe scelestissimum Carbeam exsecror, quique illi & genere consobrinus, & per filiam gener est, Chrysochira.

Anathema quoque Manichæorum, ut vocantur, Ecclesiis, quales sunt: Macedonia, sive quæ in Colonia, Cibossa: Achaia, sive quæ Samosatis Manalis: Laodicea, sive quæ in Lycia Argaïs: Colossensis, sive Cynochoretarum; Ephesiorum: item quæ Mopsuestiæ, & Philippensis.

Anathema iis, qui non dicunt, Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, omniumque, quæ in ipsis visibilia sunt & invisibilia; verum tantummodo; Patrem cœlestem, habentem solum futuri seculi potestatem: ac si præsens seculum, totusque mundus ab eo factus non esset, verum ab adversario illorum malo mundi principe.

Anathema iis, qui sanctam Deiparam Mariam contumelia afficiunt; ipsam vero honore se afficere simulantes illam, quæ supra est, ἰλὺν, (limum) intelligunt, quam intrasse & exiisse dominum ferunt. Item, qui de veneranda cruce male loquuntur, ipsam autem venerari se simulant, & pro ea Christum sentiunt, qui manus, ut inquiunt, extendens figuram crucis expressit. Item, qui a communione venerandi corporis ac sanguinis Christi abhorrent, ipsamque admittere fingentes, pro

rillum in Catechesi VI.

68. προβαθμιώτεροι] *dignitate excellentiores.* Hic enim vocula βαθμὸς *dignitatem* significat.

69. καὶ τοῖς ἀποστρεφ] jam diu ante Manetem fuere in Ecclesia, qui ab Eucharistia abhorrerent S. Ignatius in Epist. ad Smyrnæos: Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: *Ab Eucharistia & precibus abstinent, quia concedere ac fateri nolunt, Eucharistiam carnem esse Servatoris nostri Jesu Christi.*

T 70. Fu-

σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κοινωνίαν· ἀποδέχεσθαι δὲ ταύτην σχηματιζομένοις, καὶ νοοῦσιν ἀντὶ ταύτης τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ὧν φασὶ μεταδιδοὺς τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγεν, λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε· καὶ μυσαττομένοις μὲν τὸ βάπτισμα, ὑποκρινομένοις δὲ τοῦτο περὶ πολλοῦ τίθεσθαι, καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν τὸν λέγοντα, φασὶ, ὅτι ἐγώ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, καὶ τοῖς ἐκτρεπομένοις μὲν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, ἡμᾶν δὲ λέγουσι ταύτην, καὶ νοοῦσιν ἀντ' αὐτῆς τὰ τε ἴδια συνέδρια, καὶ συνακτήρια. καὶ Ἰωάννῃ τῷ ἀδελφῷ Παύλου, τοῦ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχηγοῦ.

Ἀνάθεμα τοίνυν πᾶσι τοῖς εἰρημένοις, καὶ τοῖς τὰ ὅμοια φρονοῦσι, καὶ ἀποβαλλομένοις μὲν τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν, οὓς αὐτοὶ καλοῦσι [70] Ῥωμαΐους. καὶ ὑβρίζουσι μὲν τὴν ἁγίαν θεοτόκον Μαρίαν, καὶ τὸν τίμιον σταυρὸν, [71] καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας, καὶ τὸ σωτήριον βάπτισμα. καὶ ἀποστρεφομένοις μὲν τὴν τῶν θείων μυστηρίων μετάληψιν, [72] ὀμφαλοῖς δὲ βρεφῶν κεκαυμένοις εἰς κάθαρσιν, μᾶλλον δὲ μολυσμὸν, ψυχῶν κεχρημένοις, καὶ τὰ ἴδια βρώματα τούτοις καταμιαίνουσιν.

Ἀνάθεμα τοῖς τῇ βρώσει τῶν θηρίων [73] τῶν θνησιμαίων μολυνομένοις. καὶ τοῖς πᾶσαν μὲν ἐκτρεπομένοις [74] Χριστιανικὴν νηστείαν, κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς δοκούσης αὐτοῖς τεσσαρακοστῆς [75] τυροῦ τε καὶ γάλακτος ἐμφορουμένοις.

Ἀνάθεμα [76] τοῖς ἀρνουμένοις, ἢ νοθεύουσι τὰ τέσσαρα τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλια, καὶ [77] τὰς τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου ἐπιστολάς. καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ δημιουργοῦ τῶν ἁπάντων θεοῦ σεβομένοις τὸν λεγόμενον ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου. ἀντὶ δὲ τοῦ ἀποστόλου Παύλου τὸν τῆς Καλλινίκης υἱὸν Παῦλον τιμῶσι, καὶ τοὺς μὲν τέσσαρας αὐτοῦ μαθητὰς εἰς τύπον τῶν τεσσάρων

70. Ῥωμαΐους] uti etiam nunc Catholici *Romani* a Reformatis ac Lutheranis appellantur, quo & ipsi se Catholicos ostendant, sed *Apostolicos*.

71. Καὶ τὰς ἱερὰς εἰκόνας] quas & Armenii repudiarunt. Isaacus Catholicus Invectiva secunda in Armenios, hæresi 19: ὅτι τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς θεοτόκου, καὶ τῶν ἁγίων οὐ προσκυνοῦσι: & mox. καὶ σταυρὸν οὐ προσκυνοῦσιν: *Venerabiles & sanctas imagines Christi & Deiparæ, ac sanctorum non adorant; uti nec Crucem.* Unde & ab eodem Manichæis comparantur.

72. ὀμφαλοῖς] exsiccatos scilicet, vel combustos in pulverem infantium umbilicos cibis inspergebant. Dii boni! quid superstitio non suggerit?

73. τῶν θνησιμαίων] quod in veteri lege prohibitum, & a Christianis observatum.

74. Χριστιανικὴν νηστείαν] sicut illud quadragesimæ apud Catholicos observabatur. Nam suum quoque Manichæi habebant quadragesimale jejunium; at in illo nec lacte, nec caseo abstinebant, ut Græci solent etiamnunc. At in veteri ecclesia a vino tantum & carne abstinebatur; uti Tertullianus tradidit de Cultu feminarum, c. IX; & Isidorus lib. VI Originum, cap. XIX. Ceterum jejuniis vacare solitos Manichæos vel hinc liquet, quod virgines illæ, viduæ sæpe ante quam nuptæ, apud D. Hie-

Digitized by Google

pro ea verba institutionis Christi mente agitant, quæ cum Apostolis communicans dixit, *Accipite, edite, & bibite.* Quique Baptismum aspernantes, maximi se illum facere præ se ferunt, & interim pro eo Christum dicentem animo agitant, *Ego sum aqua viva.* Item, qui Catholicam Ecclesiam aversati, honorare se illam jactant; proque ea propria intelligunt conventicula, & consessus; ut & Joanni, Pauli sectæ ipsorum Antesignani fratri.

Anathema itaque omnibus hisce, quos diximus; quique simili in sententia sunt, ecclesiasque Christianorum rejiciunt ac damnant, quos ipsi *Romanos* vocant: quique beatam virginem Deiparam Mariam, & venerandam crucem, sacrasque imagines, ac salutare baptismi sacramentum contumeliose spernunt: item, qui divinorum mysteriorum participationem aspernati combustis infantium umbilicis ad purgationem, seu potius pollutionem, utuntur animarum, ipsosque etiam cibos suos iis conspurcant.

Anathema iis, qui se ferarum edendis morticinis inquinant: quique omni damnato Christiano jejunio tempore illius, quæ ab ipsis observatur, quadragesimæ caseo semet & lacte implent.

Anathema iis, qui quatuor Christi Euangelia rejiciunt, aut adulterant, nec non Sancti Pauli Apostoli epistolas, & pro rerum omnium opifice Deo Principem, ut eum appellant, hujus mundi colunt: proque Apostolo Paulo Paulum Callinices filium venerantur, quatuorque ejus discipulos ad instar quatuor Euangeliorum

D. Hieronymum ad Eustochium de custodia virginitatis. festive lepideque viventes, vinoque se inpurgitantes, si quam viderent pallentem atque tristem, *miseram, & Manichaam*, vocarent. Idem ad Lucinum: *de Sabbatho, quod quaris, utrum jejunandum sit.* &c: *utinam omni tempore jejunare possimus: quod in Actis Apostolicis diebus Pentecostes, & die Dominico Apostolum Paulum, & cum eo credentes fecisse legimus. Nec tamen Manichaa hareseos accusandi sunt, cum carnalis cibus praferri non debuerit spiritali*, Manichæi enim *die Dominico jejunabant*, ut D. Augustinus testatur epist. LXXIV, contra Ecclesiæ Catholicæ morem & instituta. vide Canonem Ecclef. univers. LXXVII, Hieron. adversus Luciferianos, & Lucinum; ubi multa egregia: Nicephorum Callist. l. IX, c. XVI. Quare Eustathius Sebastiensis Episcopus exauctoratus fuit, quod, ut Dominicis diebus jejunaretur, stata jejunia aversatus, constituisset, conjugiumque & carnem prohibuisset; idem Nicephorus Call. l. IX. Hist. Eccl. c. XLV.

75. *τυρῷ τε καὶ γάλακτι*] Ita & Armenii *τρώγουσι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν, σάββατον, καὶ κυριακὴν τυρόν: vescuntur caseo in quadragesima, Sabbatho, & Dominica*, ut est apud Isaacum Catholicum, ut supra.

76. *τοῖς ἀρνουμένοις*] Marcion Lucæ Euangelium rejiciebat, omniaque de Christi generatione, quem a Deo Patre, qui esset super mundi fabricatorem Deum, in hominis forma manifestatum legem, omniaque illius Dei, qui mundum creasset, dissolvisse nugabatur. Ebionæi vero solo Matthæi Euangelio utebantur, Paulum ut Apostatam rejicientes, ritusque Judaïcos observantes. Irenæus lib. I, cap. XXVI, & XXIX.

77. *τοῦ ἁγίου Παύλου*] ab Helcesaitis hanc opinionem mutuatus est hæresiarcha, qui Pauli scripta rejiciebant, & abnegare Christum rem esse indifferentem censebant; ut est apud Origenem in Psalmum LXXXII. Sed & a Marcione hoc accepisse videri possit. Ille enim multa ex epistolis Pauli amputavit, omnibus se veraciorem esse dicens, multoque Apostolis fide digniorem. Supra e Græco cod. male Καλλινίκη pro τῆς Καλλινίκης expressum.

78. ὧν

σάρκων εὐαγγέλιον δεχομένοις, τοῖς δὲ ἑτέροις τισὶ τὸ τῆς τριάδος ἐπιφημίζουσιν ὄνομα.

Ἀνάθεμα [78] τοῖς συμφθειρομένοις ἀδελφῇ, ἢ πενθερᾷ, καὶ νύμφῃ, καὶ τοῖς [79] κατὰ τὴν πρώτην Ἰανουαρίου μηνὸς εἰς ἑορτὴν δῆθεν ἀθροιζομένοις. [80] μετὰ δὲ τὴν ἑσπερινὴν μέθην ἀποσβεννύουσι τὰ φῶτα, σαρκικῶς τε ἀλλήλοις ἐνασελγαίνουσι, καὶ μηδεμιᾶς ὅλως φειδομένοις φύσεως, ἢ συγγενείας, ἢ ἡλικίας.

Ἀνάθεμα [81] τοῖς μηδέποτε δι' ὅρκου ἀληθεύουσιν, ἀλλ' ἐξεπίτηδες ἀεὶ ψευδομένοις, καὶ ἐπιορκοῦσι, κατὰ τὴν τοῦ τρισκαταράτου Μάνεντος διδασκαλίαν, οὕτω λέγοντος, [82] Οὐκ εἰμὶ ἄσπλαγχνος, ὥσπερ ὁ Χριστός. οὐ γὰρ ἀρνήσομαι τὸν ἀρνησάμενόν με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. ἀλλὰ καὶ τὸν ψευδόμενον διὰ τὴν οἰκίαν σωτηρίαν, καὶ τὸν διὰ φόβον ἀρνούμενον τὴν ἰδίαν πίστιν, μετὰ χαρᾶς προσδέξομαι.

Ἐὰν δὲ μὴ ἐξ ὅλης ψυχῆς ταῦτα φρονῶ, καὶ λέγω, ἐγὼ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ μεθ' ὑποκρίσεως ἐποίησα τοὺς προκειμένους ἀναθεματισμοὺς, ἀνάθεμά μοι εἴη καὶ κατάθεμα, ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ κατακριθείη, καὶ ἀπόλοιτο ἡ ψυχή μου, καὶ [83] κατακρωθείη.

Ταῦτα τοῦ προσερχομένου λέγοντος ἐπ' ἐκκλησίας, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ δι' ἑρμηνέως, ἐὰν αὐτὸς μὴ γραικίζῃ, ἢ [84] διὰ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, εἰ παιδίον ἐστὶ, πάλιν ὁ ἱερεὺς ἐπιφέρει τὰ ἀκόλουθα, καὶ φη-

σὶ

78. Ἀνάθ. τοῖς συμφθειρομένοις] Παρανόμους μίξεις appellat Suidas, & ἀρρητοποιΐας.

79. κατὰ τὴν πρώτην] e ritu gentium hoc, quod hunc diem sibi, tanquam auspicium anni, sacris impendendum existimarent.

80. μετὰ δὲ τὴν ἑσπερινὴν μέθην] Prodicus, Adamitarum sectæ conditor, uxores communes esse sanxit, ut Theodoretus e Clem. Alexandrino refert: Οὐ δὴ χαίρειν οὐκ ἐν τοῖς κοινοῖς δείπνοις μόνον τὸ λυχνιαῖον φῶς ἐκ ποδῶν ποιούμενοι, ὅπου ἂν ἕκαστος ἐπέτυχε, συνεμίγνυντο. v. Minut. Felicem in Octavio.

Eadem & *Gnostici* factitarunt. Eusebius, l. ix Hist. Eccl. c. v. a Maximo quodam duce Damasci quasdam e foro mulierculas abreptas, & tormentis adactas scribit, ut faterentur hujusmodi se flagitiorum conscias esse, multaque in ædibus etiam sacris obscœna ab iisdem perpetrari, quo religio Christiana infamaretur; actis ac monumentis hisce publice in singulis urbibus jussu Imperatoris propositis. Idem lib. v, c. i, epistolam Ecclesiar. Lugdunensis & Viennensis profert, ubi multo adhuc sceleratiora Christianis objecta referuntur. Verba ejus epistolæ sunt: συνελαμβάνοντο δὲ καὶ ἐθνικοί τινες οἰκέται τῶν ἡμετέρων, ἐπεὶ δημοσίᾳ ἐκέλευσεν ὁ ἡγεμὼν ἀναζητεῖσθαι πάντας ἡμᾶς. οἳ καὶ κατ' ἐνέδραν τοῦ σατανᾶ, φοβηθέντες τὰς βασάνους, ἃς τοὺς ἁγίους ἔβλεπον πάσχοντας, τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοῦτο παρορμώντων αὐτοὺς, κατεψεύσαντο ἡμῶν Θυέστεια δεῖπνα, καὶ οἰδιποδείους μίξεις, καὶ ὅσα μήτε λαλεῖν, μήτε νοεῖν θέμις ἡμῖν, ἀλλὰ μηδὲ πιστεύειν, εἴ τι τοιοῦτο πώποτε παρ' ἀνθρώποις ἐγένετο. τούτων δὲ φημισθέντων πάντες ἀπεθηριώθησαν εἰς ἡμᾶς. ὥστε καὶ τινες, οἱ τὸ πρότερον δι' οἰκειότητα ἐμετρίαζον, τότε μεγάλως ἐχαλέπαινον, καὶ διεπρίοντο καθ' ἡμῶν: id est, vertente Valesio: *Capti sunt etiam quidam nostrorum servi, qui gentiles erant, quandoquidem Præses nos omnes requiri palam jusserat. Qui Dæmonis impulsu, cum tormenta reformidarent, quæ sanctos perpeti videbant, militibus ad hoc ipsum eos incitantibus Thyesteas quasdam cœnas, & incestos Oedipi concubitus, & alia, quæ nec proloqui nobis, nec cogitare fas est, ac ne credere quidem sustinemus apud homines umquam gesta fuisse. adversus*

rum recipiunt: tribus autem reliquis SS. Trinitatis nomen imponunt, & adaptant.

Anathema iis, qui sorori miscentur, aut socrui, nuruive: quique a. d. Kalendas Januarias per festi diei causam in unum convenientes post vespertinam compotationem lumina exstinguunt, promiscuoque stupri commercio in illicitam venerem ruentes nec naturæ leges reverentur, nec cognationis, ætatisve intuitu moventur.

Anathema iis, quibus nulla jurisjurandi religio est; verum qui studio semper, ac dedita opera mentiuntur, & quotidiana perjuria committunt, Manetis illius sui exsecrandissimi doctrinæ obsequentes, cujus hæc sunt verba: *Non ego adeo immisericors & durus sum, ac Christus. Non enim abnegabo, qui me coram hominibus abnegaverit; sed & pro salute domus suæ mentientem, fidemque suam per metum abnegantem, blande hilareque recipiam.*

Nisi vero ego talis toto hæc animo sentio, dicoque, verum si simulate prædictas hasce exsecrationes facio, exsecrabilis ipse & devotus sim, cum in hoc, tum in futuro seculo; condemneturque, & pereat anima mea; diaboloque addicatur.

Ubi hæc vel ipse dixerit, qui ad ecclesiam accesserit, vel per interpretem, si Græce loqui nescierit: vel per susceptorem suum, si puer fuerit, sacerdos iterum convenientia adhibet: aitque Diaconus, *Oremus*

versus nos ementiti sunt. His in vulgus sparsis omnes continuo in nos adeo efferati sunt, ut si qui forte cognationis causa moderati erga nos hactenus exstitissent, tunc acerbissima indignatione commoti adversus nostros infremerent. Clemens Alex. Strom. III, de Carpocratianis: Τούτους φασί, καί τινας ἄλλους ζηλωτὰς τῶν ὁμοίων κακῶν, εἰς τὰ δεῖπνα ἀθροιζομένους, ἄνδρας ὁμοῦ καὶ γυναῖκας, μετὰ δὴ τὸ κορεσθῆναι ἐν πλησμονῇ (locus hic affectus videtur; cui ita medeor: ἤδη κατερίζοντας, καὶ τὸ καταισχῦνον, &c.) τῇ λυχνείσει φασί, τὸ καταισχῦνον αὐτῶν τὴν πορνικὴν ταύτην δικαιοσύνην ἐκποδὼν ποιησαμένους φῶς τῇ τοῦ λύχνου περιτροπῇ, μίγνυσθαι, ὅπως ἐθέλοιεν, αἷς βούλοιντο, &c. Quæ quidem eorum pessima vivendi ratio ab Epiphane Carpocratis filio libro de Justitia Dei ita defendebatur, ut illam in æquali rerum communione dicere consisteret; quam leges postea contra naturæ præscripta sustulissent. Sic Cœlum, Solem, aquam, &c. omnibus esse communia. Et ad hoc exemplum coëundi promiscue libertatem & propensionem hominibus & animantibus ceteris a natura ingenitam esse; quam nulla lex, aut consuetudo exstinguere, aut delere queat. Θεοῦ γάρ ἐστι δόγμα. Ita ille apud Clementem Alexandr. vide quæ nos supra e Psello de Dæmonibus fuse hanc Massalianorum impietatem exponente excerpsimus; item quæ Justinus Martyr habet Apologia II, p. 54: ubi tota ejusdem sceleris, & plena descriptio.

81. τοῖς μηδέποτε δι' ὅρκῳ] hoc ab Elcesaitis Manes accepit: qui fidem in persecutione negandam docebant, at corde servandam.

Ibid. τοῖς μηδέποτε] Scilicet, ubi de religione interrogarentur. Abnegare namque Christum licitum ajebat primus auctor Simon Magus. vid. Origenem lib. VI adv. Celsum.

82. Οὐκ εἰμὶ ἄσπλαγχνος] vide de simili Simonis Magi indulgentia Origenem lib. eodem adv. Celsum.

83. καταραθείη] a καταράομαι, *devoveo, exsecror.* non displicuisset, καταναθεματισθείη.

84. διὰ τοῦ ἀναδόχου] *Susceptor* idem & *sponsor.* Tertullianus de Baptismo cap. XVIII, Dionysius Areopagita CVIII de Hierarchia Eccles. Sermo Catholicus in notis ad Bedæ Historiam Ecclesiasticam Anglor, l. III, c. VII. Ceterum argumentum hoc de *Susceptoribus* absolutissime tractavit Collega quondam meus Teutoburgi Cliviorum, nunc Syndicus Bremensis, V. Cl. Philippus van Maestricht; ad quem plura volentem remitto.

Digitized by Google

σὶ ὁ διάκονος. Τοῦ κυρίου δεηθῶμεν. ὁ λαὸς, Κύριε ἐλέησον. καὶ κλίνοντος τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐπιστρέφοντος, ὁ ἱερεὺς ποιεῖ τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ μεγαλώνυμος, [85] ὁ τὸ πρὶν σκότος φωτίσας τῷ λόγῳ [86] τοῦ στόματος αὐτοῦ, ὁ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἐξαποστείλας εἰς τὸν κόσμον, ἱλασμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῖς χερουβὶμ, καὶ δοξαζόμενος ὑπὸ τῶν σεραφίμ. ᾧ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται. βασιλεῦ τῶν αἰώνων. ὁ ἐπισυνάξας τὸ πεπλανημένον πρόβατον εἰς τὴν ποίμνην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἐπιστρέψαν ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, αὐτὸς ἐπίστρεψον καὶ τοῦτον τὸν δοῦλόν σου ἀπὸ τοῦ σκότους τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὸ φῶς τὸ αἰώνιον. ἀνακάλεσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ διαβόλου εἰς τὴν θεογνωσίαν τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ. ἐδραίωσον αὐτὸν ἐν τῇ πίστει. κράτυνον αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐν πίστει, ἐν ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ σου. μερίδα καὶ κλῆρον αὐτῷ χάρισαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σου. σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν. ἐκτός σου ἄλλον οὐκ οἴδαμεν. τὸ ὄνομά σου ὀνομάζομεν, ἵνα πάντοτε, καὶ διὰ πάντων εἴης εὐλογημένος ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμά σου τὸ ἅγιον νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Μετὰ δὲ τὸ ἀμὴν [87] σφραγίζων αὐτὸν [88] ἀπολύει, καὶ λοιπὸν ὁ ἀναθεματίσας γίνεται Χριστιανός, οὕτως λογίζεται ὡς Χριστιανὸς ἀβάπτιστος, οἷα τυχόν εἰσι [89] τὰ τῶν Χριστιανῶν παιδία τὰ μέλλοντα βαπτίζεσθαι. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναριθμεῖται [90] τοῖς κατηχουμένοις. ἀποδυόμενος γὰρ αὐτὸν καὶ ἀπολουόμενος εἰσάγει ὁ ἱερεὺς, καὶ ἵστησιν [91] ἔνδοθεν τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν [92] κατ' ἀνατολὰς, καὶ [93] ἐμ-

85. ὁ τὸ πρὶν σκότος φωτίσας] respiciunt hæc cognomen baptismi, qui φωτισμὸς & φώτισμα dictus, ὡς φωτιζομένων τὴν διάνοιαν τῶν ταῦτα μανθανόντων, ut est apud Justinum Martyrem Apol. II. vid & Dionys. Areopagitam in Ecclesiastica Hierarchia cap. III, & Gregorium Nazianz. oratione XL. Confer & cap. IV Matth. comm. 16, unde hujus phraseos origo. Sic & φωτιστήριον apud sacros scriptores baptisterium Græce dictum.

86. τοῦ στόματος αὐτοῦ] legendum hic initio putabam, τοῦ στόματός σου, ut & in seqq. quia vocativus ὦ βασιλεῦ, &c. sequebatur. Sed nil mutandum.

87. σφραγίζων αὐτὸν] dupliciter potest accipi, & de signo crucis, & de inunctione. Rectius tamen de signaculo crucis, quo episcopus utebatur post impositionem manus in caput baptizandi.

88. ἀπολύει] jam in eo eram, ut reponendum dicerem, ἀπολούει. Sed non opus est. Hinc dictum hoc Sabbathum τῆς ἀπολυσίμου: quia tum sacerdos solvebat cingulum neophyti, eumque candida veste exuebat. Fiebat hoc ipsa nocte Resurrectionis, seu Paschatis.

89. τὰ τῶν Χριστιανῶν παιδία] infantes esse baptizandos nunc statuit Ecclesia: olim non ita. Gregorius Nazianz. Orat. XL baptizandos suadet, εἴπερ τις ἐπείγει κίνδυνος, *si quod urgeat periculum.* Κρεῖσσον γὰρ ἀναισθή-

τως

mus dominum, &c. Populus autem: *Kyrie eleiſon*, (*Domine miſerere*) flectenteque caput, qui ad eccleſiam convertitur, ſacerdos haſce preces dicit:

O Deus vere magnus, magnique nominis, qui eas, quæ fuerunt olim, tenebras oris tui verbo illuminaſti; qui unicum filium in mundum miſiſti, ut peccatorum noſtrorum expiator eſſet; qui ſuper Cherubim ſedes, & cujus Seraphim laudes canunt, cui genu omne flectitur eorum, qui in cœlo, qui in terra, & qui ſub terra ſunt; quem omnis lingua confitetur: o rex omnium ſeculorum, qui aberrantem oviculam ad Servatoris noſtri Jeſu Chriſti gregem compellis, qui peccatorem e via erroris ipſius convertis ac reducis: Quæſumus te, hunc quoque ſervum tuum ab adverſarii tenebris ad æternam lucem tuam convertere digneris. Revoca illum ab errore diaboli ad divinam unigeniti filii tui agnitionem, confirma eum in fide; cor ejus per fidem in dilectione filii tui corrobora, & indulge ei partem ſortemque in eccleſia tua. Tu enim Deus noſter es: & præter te alium nullum novimus. Tuum nomen invocamus, ut perfectum, ut in omnibus benedictus ſis tu Deus noſter, & filius tuus unigenitus, & Spiritus Sanctus, nunc, & ſemper, & in ſecula ſeculorum, Amen.

Poſtquam *Amen* ſucclamatum eſt, ſignatum illum diſcingit: fitque is, qui execrationes illas dixit, Chriſtianus: ſive inter Chriſtianos non baptizatos refertur, cujuſmodi Chriſtianorum liberi habentur, qui necdum loti ſunt. Sequenti vero die inter Catechumenos numeratur. Detractis enim veſtibus ablutum inducit eum ſacerdos, ſtatuitque

τως ἁγιασθῆναι, ἢ ἀπελθεῖν ἀσφράγιστα καὶ ἀτέλεστα: *Præſtat enim ſanctificari eos abſque ſenſu, quam non ſignatos atque non initiatos ex hac vita diſcedere.* Si quidem ſine baptiſmo morientes nec cœleſti gloria donantur, nec ſuppliciis a Deo afficiuntur, ut idem ibidem ait Gregorius. Quare nunc & ab obſtetricibus ſæpe apud Catholicos baptizantur: quamquam olim id feminis illicitum. Tertullian. de Baptiſmo, c. XVII. Cogente vero neceſſitate Laïcis etiam baptizare licitum fuit. Tertullian. de Caſtitate, c. VII. & id ipſum defectu aquæ a Laïcis arena factum in Judæo in Syrtibus Africæ animam agente, & baptizari cupiente. Cedrenus refert p. 206.

90. τοῖς κατηχουμένοις] qui duplicis generis. Scholiaſtes Synodi Cæſarienſis: δύο τῶν κατηχουμένων ἦσαν τάξεις, ἡ μὲν τὸ γόνυ κλινόντων, ἡ τελειοτέρα. ἡ δὲ τῶν ἀκροωμένων, ἡ ἀτελεστέρα: *Duo erant Catechumenorum ordines:* genu flectentium, *qui perfectior*, & audientium, *qui inferior.*

91. ἔνδοθεν τῶν τοῦ ναοῦ πυλῶν] id eſt, in veſtibulo templi, non in ipſo templi adyto. Imitati ſunt Chriſtiani in his ritibus gentiles Cereris ſacra Eleuſinia tractantes, ubi, qui myſtæ minoribus ſacris ad ἐποπτείαν præparabantur, in veſtibulo conſiſtebant, quum majoribus initiati intra adytum reciperentur.

92. κατ' ἀνατολάς] de more veteri: quia Chriſtus Sol juſtitiæ, qui tunc ipſis quaſi oriebatur. Vide plura apud Clementem Alex. l. VIII Strom. p. 724: qui hanc rationem adfert, quod oriens natalis diei imago ſit, & lucis pellentis tenebras ignorantiæ. Baſilius Magnus l. de Spiritu S. c. XXVII, traditionem eſſe ait Apoſtolicam, ut precantes ad orientem ſe converterent, profertque aliam rationem, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα τὸν παράδεισον, ὃν ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς ἐν Ἐδὲμ, κατ' ἀνατολάς: *Quia antiquam rurſus quærimus patriam, Paradiſum, quem Deus in Edem plantavit verſus orientem.* vide & Tertullianum in Apologet. c. XVI. Ea de cauſſa Chriſtiani Solem adorare crediti. Nonnulla & ſupra n. 8 attulimus. Judæi vero ſemper verſus illam mundi plagam ſe obvertere

Digitized by Google

93 ἐμφυσήσας αὐτῷ 94 τρὶς, 95 σφραγίζει τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στῆθος, καὶ 96 ἐπιθεὶς τὴν χεῖρα τῇ τούτου κεφαλῇ, λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην.

Ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου, κύριε ὁ θεὸς τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτίθημι τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὸν δοῦλον σου τόνδε, τὸν καταξιωθέντα καταφυγεῖν ἐπὶ τὸ ἅγιον ὄνομά σου, καὶ ὑπὸ τῆς σκέπης τῶν πτερύγων σου διαφυλαχθῆναι. ἀπόστησον ἀπ' αὐτοῦ τὴν παλαιὰν ἐκείνην πλάνην, καὶ ἔμπλησον αὐτὸν τῆς σῆς πίστεως, καὶ ἐλπίδος, καὶ ἀγάπης, ἵνα γνῷ, ὅτι σὺ εἶ μόνος θεὸς ἀληθινὸς, καὶ ὁ μονογενής σου υἱὸς ὁ κύριος ἡμῶν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ δὸς αὐτῷ ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς σου πορεύ-

vertere soliti, in qua templum esset situm: in monte vero templi ad Sancta Sanctorum. Qua de re plura Seldenus ad Eutychii Origines Alexandrinas p. 41. Ceterum in renuntiatione, quæ fiebat a Baptismi candidato Diabolo & Angelis ejus, *ad occidentem* se convertebat, quæ cœli plaga Diabolo adversario Dei maxime convenire videbatur, quippe contraria Orientali, ut infra prolixius exponemus.

93. Ἐμφυσήσας] ita reposui pro ἐμφέρας. *Insufflationis* ritus petitus ab exemplo Christi, Joann. xx, 22. Pagani vero, & pessimi hæreticorum, si resipiscerent, primo die Christiani designabantur, altero Catechumeni, tertio adjurabantur: ter simul in faciem eorum aurésque insufflabatur. At non ita statim baptizabantur. Vide Canonem CLXX Eccles. Univers. Quemadmodum autem *insufflando* S. Sanctus cum baptizandis communicabatur; ita contra *exsufflando* Dæmon prius expellebatur. D. Augustin. c. XXXI Dogm Ecclesiasticor. & lib. v. Hyponost. extremo; Tertullianus de Spectaculis; Isidorus lib. v, c. XIX. Orig. & hæc utraque erat Sacerdotum. Contra baptizandus Diabolo insufflabat in renuntiatione, ut infra videbimus.

94. τρὶς] propter SS. Trinitatem. Alias per se in his veterum ritibus ternarius sacer est, & sollemnis; quia primus numerus est perfectus, habens initium, medium, & finem. Plutarch. Sympos. lib. IX, probl. III: Theon. Smyrnæus cap. XLII.

95. σφραγίζει τὸ μέτωπον] Triplex hic signaculum *frontis*, *oris*, & *pectoris*. Habuimus superius tria signacula Manichæorum, &, quid ea sibi voluerint, ostendimus. Non inepte igitur faciam, si & horum symbolicam dederim interpretationem. *Frons* mentis animi symbolum est, quia mens in cerebro sedem habere creditur. Ideoque & *Genio* sacra. Servius ad Eclog. VI Virgil. Q. Cicero ad Fratrem de petit. Consulatus: *Sed etiam vultu atque fronte aditus ad te pateant, quæ est animi janua: quæ si significant voluntatem abditam esse, ac retrusam, parvi refert patere ostium.* Eapropter olim in lustratione, quæ animi significabat purgationem, *frons infantium sputo pulveri misto signata*; vide Persium Sat. II, & notas ad eum Casauboni, p. 201 Eadem de caussa *Deum venerantes*, ait Servius ad Virg. IV Æn. *frontem tangimus*: ut animo toto id fieri significetur. Quin & Thraces, quod in animi magnitudine vera consistat nobilitas, *frontem notis inurebant*, in signum nobilitatis, apud Herodot. lib. II, & Ciceronem lib. II Officior. Artemidorus hinc illustrandus l. I, c. IX, ubi ait: *στίζονται παρὰ Θρᾳξὶν οἱ εὐγενεῖς παῖδες*: *notis signantur apud Thracas nobiles pueri.* scilicet in fronte. Contra, *stigmate in fronte notati* servi fugitivi, qui ea de caussa per jocum *literati* appellati: & ingratus ille hospes a Philippo Macedone, nec non in contumeliam Samii ab Atheniensibus, & hi rursum a Samiis, & Syracusanis capti: non tam, ut eo conspectiores essent notæ (nam ita & genis eas imprimere potuissent,) quam ut animus eorum malus indicaretur. Hinc impudentes *frontis ferreæ* esse dicti. Rursus *frontem cognatorum obviorum* veteres *osculari* soliti, teste Plutarcho in Problem. quasi ipsum animum hoc pacto suaviarentur. Inde

tuitque intra templi portas ad orientem versus, terque ei insufflans frontem ejus, & os, & pectus signat. Manuque capiti ejus imposita hasce preces dicit:

In nomine tuo, Domine Deus veritatis, & filii tui unigeniti, & Spiritus Sancti manum meam huic servo tuo impono, quem dignum censuisti, ut ad sanctum nomen tuum confugeret, & sub umbra alarum tuarum custodiretur. Remove ab eo veterem illum errorem, eumque fide tua & spe, ac dilectione imple, ut te verum esse Deum cognoscat, unicumque filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum. Da, ut in omnibus tuis ambulet praeceptis, &, quae tibi placita sunt, custodiat ac

de & *frontem in luctu feriendi mos* ortus, Dionys. Halicarnass. lib. xi, pag. 717; Cicero ad Att. l. i, epist. i. Cedrenus pag. 262. Eodem referas licet *frontem nubilam*, vel *serenam*; mentis hoc vel illo modo affectæ speculum. Unde Plinius l. 11, c. 33, *severitatis* illam *& clementiæ indicem* vocat. Signaculum igitur *frontis* hoc vult, compescendam mentis quasi luxuriem; quo respicit illud Apostoli, *Noli altum sapere.*

Oris signaculum linguæ continentiam significare vulgatius est, quam ut pluribus id probem. Adeatur Illustris Viri Gisberti Cuperi Harpocrates. Philostratus lib. ii Imaginum Echo Dodonæ effictam tradit æream, *manu ori apposita*. Ut autem lustratam frontem ostendi, ita & *linguam* in Mithriacis Sacris *melle* ab omni peccato *purgari* solitam docet Porphyrius de Antro Musar. Eandem a gentilibus *in Deorum statuis expolitam* Baruch in Epistola Hieremiæ tradit.

In *Fortuitis* meis pag. 219, ex Anthologia Græca de Nemesi adductum Distichon ita verti:

His frenis, atque hac norma Rhamnusia, factis
Sit modus, & linguæ sint tibi frena, monet.

Pectoris signaculum moderamen affectuum denotat, qui vel ab ira, vel a cupiditate proficiscuntur. Animæ duæ partes sunt, *Ratio* & *Affectus*, apud Plutarchum de morali virtute, Ciceronemque Tusc. Qu. l. ii, c. xxi: vel, ut alii non satis accurate, tres, *Ratio, ira, cupido*. Ratio vero, seu potius λόγος Græce, est duplex, ἐνδιάθετος sive ἐνθυμηματικὸς, interna, quæ Latinis proprie *Ratio*; & προφορικὸς, sive externa, quæ *Oratio*, seu *sermo* dicitur. Donatus ad Terentii Adelph. a. i, sc. i. Utrique veteres Mercurium præesse finxerunt, eique, qua rationem moderatur, in Sole sedem tribuerunt; qua orationem, in Luna; quia illa viri præpollent; hac mulieres, garrulum genus, viros superant, ut est apud Porphyrium citante Eusebio lib. iii. Pr. Ev. cap. iii. Ergo inter affectus, qui in pectore, & mentem, qui in capite, os sermoni dicatum medium est, utrique explicandæ animi parti inserviens. Hoc igitur symbolo Christiani caute de Deo loquendum, & arcana silentio tegenda, innuere volebant: nec vel animi errore, vel affectuum impetu abreptum quemquam debere labi. Multa in hanc ferme sententiam Plutarchus habet de Iside & Osiride. p. 373. ed. Paris.

96. Ἐπιτιθεὶς τὴν χεῖρα] *Impositio manuum* in Ecclesia triplex est, *Benedictionis*, *Confirmationis*, & *Consecrationis*. Manavit autem ex institutione & imitatione Hebræorum: ut ex exemplis, quæ in S. S. passim obvia sunt, abunde liquet. Apud eosdem non solum Pontifices ad sacram dignitatem, sed & Presbyteri, seu Seniores ad potestatem judiciariam impositione manuum evehebantur, ita ut deinde digni, seu idonei haberentur, qui in synedria possent cooptari. Ab his ad gentiles transiit, & Christianos: eratque inter alia signum manumissionis apud illos e servitute corporali, apud hos autem e servitute animæ, qua Diabolo erant addicti. Fuse de hoc ritu Seldenus agit in notis ad Eutychii Origines Alexandrinas. Adiri quoque possit Tertullianus de Baptismo c. viii, Isidorus l. vi Orig. c. xix, Justellus ad Concil. Afr. p. 41. Balduinus ad Optatum Milevitan p. 92. Dionys. Areopagita cap. ii Hier. Eccles. Sic & manuum impositione conferebatur pœnitentibus, non secus ac recens baptizatis, Spiritus Sanctus. D. Hieron. adv. Luciferianos; nec non D. Cyprianus de Lapsis. Justellus ad Can. Eccl. Univ. p. 142. Nicephorus Callist. l. vi, c. ii. Et hæc dicebatur *Confirmatio*, ut illa prior *Consecratio*.

πορευθῆναι, καὶ τὰ ἀρεστά σου φυλάξαι. ὅτι, ἐὰν ποιήσει αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἐπίγραψον αὐτὸν ἐν βίβλῳ ζωῆς σου. καὶ ἕνωσον αὐτὸν τῇ ποίμνῃ τῆς κληρονομίας σου. καὶ δοξασθῇ τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου ἐπ' αὐτὸν, καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ σου υἱοῦ, κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ σου Πνεύματος. καὶ ἔστωσαν οἱ ὀφθαλμοί σου πάντοτε ἀτενίζοντες εἰς αὐτὸν [97] ἐν ἐλέει διὰ παντός. καὶ τὰ ὦτά σου ἀκούειν τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως αὐτοῦ. καὶ εὔφρανον αὐτὸν ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτοῦ, καὶ ἐν παντὶ τῷ γένει αὐτοῦ, ἵνα ἐξομολογήσῃ σέ σοι προσκυνῶν, καὶ δοξάζων τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, καὶ μέγα, καὶ ὕψιστον. καὶ αἰνέσῃ σε διὰ παντὸς πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. σὲ γὰρ ὑμνεῖ πᾶσα ἡ δύναμις οὐρανῶν.

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν σφραγίζων αὐτὸν ἀπολύει, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν [98] ἐξορκίζεται. πάλιν γὰρ ἄγων τοῦτον [99] ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν ναὸν, καὶ ἐμφυσήσας τρὶς εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ, ἐπιλέγει τὰς [100] τῶν ἐξορκισμῶν εὐχάς.

Εὐχαὶ ἀφορκισμῶν Αφ. α'.

[1] Ἐπιτιμᾷ σοι κύριος, διάβολε, ὁ παραγενόμενος εἰς τὸν κόσμον, καὶ κατασκηνώσας ἐν ἀνθρώποις, ἵνα τὴν σὴν καθέλῃ τυραννίδα, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐξέληται, ὃς ἐπὶ ξύλου τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις ἐθριάμβευσεν, ἡλίου σκοτισθέντος, καὶ γῆς σαλευομένης, καὶ μνημάτων ἀνοιγομένων, καὶ σωμάτων ἁγίων ἀνισταμένων. ὃς ἔλυσε θανάτῳ τὸν θάνατον, καὶ κατήργησε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, [2] τουτέστιν, σὲ τὸν διάβολον. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ δείξαντος τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τάξαντος τοὺς χερουβίμ, καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν [3] ἣν στρέφουσαν τοῦ φρουρεῖν αὐτό. ἐπιτιμήθητι, καὶ ἀναχώρησον. κατ' ἐκείνου γάρ σε ὁρκίζω τοῦ [4] περιπατήσαντος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ἐπὶ νῶτα θαλάσσης, καὶ ἐπιτιμήσαντος τῇ λαίλαπι τῶν ἀνέμων. οὗ τὸ βλέμμα ἐξερευνᾷ ἀβύσσους, καὶ ἡ ἀπειλὴ τήκει ὄρη. αὐτὸς γὰρ καὶ νῦν ἐπιτάσσει σοι δι' ἡμῶν. φοβήθητι, [5] ἔξελθε, καὶ ὑπαναχώρησον ἀπὸ τοῦ πλασμάτων

97. ἐν ἐλέῃ] ita v. c. sine dubio per errorem describentis: reposui, ἐν ἐλέει.

98. ἐξορκίζεται] Optatus Milevitanus lib. IV de Schismate Donatistarum: *Neminem fugit, quod omnis homo, qui nascitur, quamvis de parentibus Christianis nascatur, sine spiritu mundi esse non possit; quem necesse sit ante salutare lavacrum ab homine excludi, & separari. Hoc exorcismus operatur.* S. Leo Papa epist. IV ad Episcopos Siculos: *Evidenter agnoscitis, in baptizandis electis, qui secundum Apostolicam regulam & exorcismis scrutandi, & jejuniis sanctificandi, & frequentibus sunt prædicationibus imbuendi, duo tantum tempora, &c.*

ac servet: siquidem omnis homo, qui ea fecerit, per ea servabitur. Inscribe eum libro vitæ tuo, & aggrega ipsum gregi hereditatis tuæ: celebreturque nomen tuum super ipso, & dilecti filii tui, Domini nostri Jesu Christi, vivificique Spiritus tui. Oculi tui semper & perpetuum in ipsum intenti sint in misericordia. Aures tuæ vocem precationis ejus exaudiant: & lætifica eum in operibus manuum ejus, & in omni genere ejus, ut & adorans te confiteatur, & nomen tuum sanctum, & magnum, & altissimum prædicet, teque semper omnibus diebus vitæ suæ laudet, & extollat. Te namque omnis cœlorum exercitus perpetuis laudum carminibus concelebrat.

Ubi *Amen* dictum, signatum ipsum abluit, & sequenti die exorcismo eum purgat. Iterum enim ipsum in templum ducens sacerdos, ter in ejus faciem & aures insufflat, & has exorcismorum preces recitat:

Preces Exorcismorum. Exorc. I.

Dominus te increpet, Diabole, qui in mundum venit, & inter homines tabernaculum suum posuit, ut tyrannidem tuam exstirpet, & hominum genus ab ea liberet: qui in cruce potestates sibi adversantes triumphavit, quum sol obscuraretur, & terra moveretur, & sepulcra aperirentur, & sanctorum corpora resurgerent; qui vim mortis morte ipsam afficiens dissolvit, & eum, qui mortis habebat potestatem, id est, te Diabolum, enervavit. Adjuro te per Deum, qui lignum vitæ ostendit, quique Angelos Cherubim posuit, & gladium flammeum, quem ad illius custodiam ventilarent. Objurget te Deus, & hinc discede: per eum namque te adjuro, qui per dorsa maris, veluti per aridam obambulavit, qui ventorum turbines objurgavit: cujus oculus abyssos penetrat & explorat, & cujus comminatio montes liquefacit.

99. Ο' ἱερεὺς] alias ordo erat singularis Exorcistarum inter Clericos, quartus ab infimo, uti eos recenset Isidorus, qui lib. VII Orig. c. XII, novem Cleri gradus numerat; ita ut infimi gradus fuerit *Ostiarius*: tum *Psalmista*; dein *Lector*, *Exorcista*, *Acoluthus*, (Latine *Ceroferarius*, qui cereos fert in Lectione Euangelii, aut oblatione sacrificii) *Subdiaconus*, *Diaconus*, *Presbyter*, *Episcopus*. Idem Episcoporum ordinem ibidem quadruplicem memorat: ut ex his infimus simpliciter *Episcopus* fuerit appellatus: tum *Metropolita*, *Archiepiscopus*, & *Patriarcha*. Rursus inter Metropolitas pro dignitate provinciarum diversitas quædam erat honoris. *Primates* enim *Metropolitani* vocabantur, qui primarum erant Provinciarum Metropolitæ. Sirmondus ad Sidonium Apollinar. l. VI, 5.

100. τῶν ἐξορκισμῶν εὐχάς] Has cum lego, non miror D. Gregorium Nazianzenum dixisse Orat. XL, Exorcismos longiores fuisse, & *quibusdam tædio plenos.*

1. Ε'πιτιμήσαι σοι κύριος] verba sunt Michaelis Archangeli ad Diabolum de corpore Moysis secum contendentem, in epist. Judæ vers. IX.

2. Τουτέστι, σὲ τὸν Διάβολον] non intellexisset Diabolus, quem designaret exorcista hisce verbis, τὸν κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, nisi hæc interpretatio fuisset addita. Nam, ut est μυριώνυμος, ita sæpe præ stupore ingenii titulos, & cognomina sua, non statim agnoscit.

3. ἣν στρέφουσαν φρουρεῖ αὐτῷ] locus est corruptus: quem ita corrigo: ἣν στρέφουσιν τοῦ φρουρεῖν αὐτό, sc. τὸ ξύλον τῆς ζωῆς.

4. περιπατήσαντος ἐπὶ ξηρᾶ] lege, περιπατήσαντος ὡς ἐπὶ ξηρᾶς: ἡ ξηρά, *arida*, pro terra, more Hebræorum.

5. ἔξελθε] formula sollemnis exorcismi: *Maledicte, exi foras.* Optatus Milevit. l. IV.

μάτων τούτων, καὶ μὴ ὑποστρέψῃς, μηδὲ ὑποκρυβῇς εἰς αὐτοὺς, μηδὲ συναντήσῃς τινὶ αὐτῶν, ἢ ἐνεργήσῃς, ἢ ἐῤῥαγῇς, μὴ ἐν νυκτὶ, μὴ ἐν ἡμέρᾳ, [6] ἢ ἐν ὥρᾳ, ἢ ἐν μεσημβρίᾳ. ἀλλὰ ἄπελθε [7] εἰς τὸν ἴδιον τάρταρον, ἕως τῆς ἡτοιμασμένης μεγάλης ἡμέρας τῆς κρίσεως. Φοβήθητι τὸν θεὸν τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνον χερουβὶμ, καὶ ἐπιβλέποντα τὰς ἀβύσσους. ὃν τρέμουσιν ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, δυνάμεις, καὶ τὰ πολυόμματα χερουβίμ. ὃν τρέμει ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ σφραγισθέντος νεολέκτου στρατιώτου τοῦ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν. κατ' ἐκείνου γάρ σε ὁρκίζω τοῦ περιπατοῦντος ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων, τοῦ ποιοῦντος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον. ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τοῦ πλάσματος τούτου [8] σὺν πάσῃ τῇ δυνάμει, καὶ τοῖς ἀγγέλοις σου.

[9] Ἐκφώνησις.

Ὅτι δεδόξασται τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Ἀφορκισμὸς β.

Ὁ θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ φοβερὸς καὶ ἔνδοξος, ὁ ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις καὶ τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀκατάληπτος, καὶ ἀνεξιχνίαστος ὑπάρχων, αὐτὸς προορίσας σοι, διάβολε, τῆς αἰωνίου κολάσεως τὴν τιμωρίαν, δι' ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν αὐτοῦ δούλων κελεύει σοι, καὶ πάσῃ τῇ συνεργῷ σου δυνάμει, ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ νεωστὶ σφραγισθέντος ἐπ' ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ ἡμῶν θεοῦ. ὁρκίζω σε οὖν παμπόνηρον, καὶ ἀκάθαρτον, καὶ μιαρὸν, καὶ ἐβδελυγμένον, καὶ ἀλλότριον πνεῦμα, κατὰ τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ πᾶσαν ἐξουσίαν ἔχοντος ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. τοῦ εἰπόντος τῷ κωφῷ καὶ ἀλάλῳ δαίμονι, ἔξελθε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν. ἀναχώρησον, γνώρισον τὴν σὴν ματαίαν δύναμιν, τὴν μηδὲ χοίρων ἐξουσίαν ἔχουσαν. ὑπομνήσθητι τοῦ ἐπιτάξαντός σοι κατὰ τὴν σὴν αἴτησιν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν. Φοβήθητι τὸν θεὸν, οὗ τῷ προστάγματι ἡ γῆ καθ' ὑδάτων ἐστήρικται. τὸν κτίσαντα τὰ ὄρη σταθμῷ, καὶ τὰς νάπας ζυγῷ, καὶ θέντα ἄμμον θαλάσσῃ

6. ἢ ὥρᾳ] puto legendum, μὴ ἐν ὥρᾳ, μὴ ἐν μεσημβρίᾳ. ut ὥρα hic totum diurnum spatium significet, μεσημβρία, dimidium diei verumtamen non satisfacio mihi, quia με-

facit. Etenim hic ipse & nunc tibi per nos imperat. Extimesce, exi, ac discede ab his figmentis manuum ejus, neque revertaris amplius, neque ea iterum clam subeas, neque occurras alicui eorum, neque in iis opereris, aut erumpas, ac vim tuam exseras, neque noctu, neque interdiu, neque mane, neque media die: verum abi in destinatam ac propriam tibi inferorum sedem, in magnam usque illam judicio præparatam diem. Horre Deum illum, qui in throno Cherubim sedet, & abyssos perlustrat; quem angeli tremunt, & archangeli, & throni, & dominationes, & principatus, & potestates, & multoculos Cherubim: quem cœlum & terra tremit, & mare, & omnia, quæ in his reperiuntur. Exi, & discede ab his signatis Christi Dei nostri tironibus. Etenim per eum te adjuro, qui super alas ambulat ventorum, qui nuntios suos spiritus facit, & ministros suos ignem ardentem. Exi, & discede ab hisce manuum ejus figmentis cum omnibus potestatibus, & angelis tuis.

Exclamatio.

Exaltatum namque est nomen Patris, & filii, & Spiritus Sancti, nunc, & semper, &c.

Exorcismus II.

Deus, qui sanctus, tremendus, gloriosus est, quique in omnibus operibus suis, ac potentia sua, incomprehensibilis & inexplorabilis est; ille, qui tibi, Diabole, æternæ punitionis pœnam præstituit, per nos Christianos servos suos, tibi præcipit, & omni auxiliari tuo exercitui, ut hinc discedas ab hisce recens signatis in nomine Domini nostri Jesu Christi, veri Dei nostri. Adjuro te igitur, scelestissime, impure, profane, abominande, & aliene spiritus, per potentiam Jesu Christi, cui omnis potestas data in cœlo & in terra: qui surdo & muto dæmoni dixit, Exi ex hoc homine, neque umquam in illum revertare. Abi hinc, agnosce vanam tuam potentiam, quæ ne in porcos quidem potestatem habet. Recordare jubentis tibi, uti petebas, ut in gregem porcorum intrares. Verere Deum, cujus imperio terra in aquis stabilita est: qui montes condidit ad perpendiculum, & fontes creavit ad libram, & arenam mari posuit pro limite, & tranquillam in vehementi fluctuum concitatione commorationem. Qui attingit montes, & ecce fumigant: qui lumen induit,

μεσημβρία meridiem, seu medii diei tempus significat. Quare rectius videtur, μὴ ἐκθῇς, μὴ ἐν μεσημβρίᾳ: *Neve cum elisione erumpas, neque noctu, neque interdiu, sive mane, sive meridie.*

7. εἰς τὸν ἴδιον τάρταρον] id est, τὸν ὀφειλόμενον. sic Judas Actor. c. 1, 25. πορευθῆναι dicitur εἰς τὸν ἴδιον τόπον. & S. Ignatius in epist. ad Magnesios: καὶ ἕκαστος εἰς τὸν ἴδιον τόπον μέλλει χωρεῖν.

8. σὺμ πάσῃ] ν hic ob sequentem literam labialem π in μ vertitur; uti sæpe in lapidibus factitatum monui in *Fortuitis* pag. 310.

9. Ἐκφώνησις] Clara hoc, quod sequitur, voce acclamabatur a succinente Diacono.

 10. πάν-

λάσσῃ ὅριον, καὶ ἐν ὕδατι σφοδρῷ τρίβον ἀσφαλῆ. τὸν ἁπτόμενον τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται. τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡς ἱμάτιον. τὸν ἐκτείνοντα τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν, τὸν στεγάζοντα ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ. τὸν θεμελιοῦντα τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς. οὐ κλιθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. τὸν προσκαλούμενον τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέοντα αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. ἔξελθε καὶ ἀναχώρησον ἀπὸ τῶν πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα εὐτρεπιζομένων. ὁρκίζω σε κατὰ τοῦ σωτηριώδους πάθους τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος, καὶ κατὰ τῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ τῆς φοβερᾶς. ἥξει γὰρ ἐπὶ τῶν νεφελῶν. ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ, κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ σὲ, καὶ τὴν σύνεργόν σου δύναμιν κολάσει, εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς παραδοὺς, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὅπου ὁ σκώληξ ὁ ἀκοίμητος, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι τὸ κράτος Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν σὺν τῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, &c.

Ἀφορκισμὸς γ'.

Κύριε σαβαὼθ, ὁ θεὸς τοῦ ἰσραὴλ, ὁ ἰώμενος πᾶσαν νόσον, καὶ πᾶσαν μαλακίαν, ἐπίβλεψον ἐπὶ τοὺς δούλους σου, ἐκζήτησον, ἐξερεύνησον, καὶ ἀπέλασον ἀπ' αὐτῶν πάντα τὰ ἐνεργήματα τοῦ διαβόλου. ἐπιτίμησον τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ δίωξον αὐτὰ, καὶ καθάρισον τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου, καὶ τῇ δεξιᾷ σου χρησάμενος ἐνεργείᾳ σύντριψον τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν τάχει, καὶ δὸς αὐτοῖς νίκας κατ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἀκαθάρτων αὐτοῦ πνευμάτων. ὡς τοῦ παρὰ σοῦ ἐλέους τυγχάνοντες καταξιωθῶσι τῶν ἀθανάτων καὶ ἐπουρανίων σου μυστηρίων, καὶ δόξαν ἀναπέμψωσι τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ, &c.

Αὖθις σφραγίζει, καὶ ἀπολύει. καὶ οὕτω [10] πάλιν κατηχούμενος καὶ διδασκόμενος [11] χρονίζει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ ἀκροᾶται τῶν γραφῶν. εἶτα πληρουμένων πάντων τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι νενομισμένων καταξιοῦται τῆς θείας ἀναγεννήσεως.

Εὐχὴ

10. πάλιν κατηχούμενος] debebant enim baptizandi prius in religione Christiana instrui. Immo per XL dies Doctrina de S. Trinitate ipsis ante baptismum tradi solebat, teste D. Hie-

Digitized by Google

induit, ut vestimentum; qui cœlum extendit, uti pellem; qui in aquis cœnacula sua contignat: qui super instabilitatem ejus fundamenta terræ inædificat. Non movebimini in secula seculorum. Qui aquam maris ad se evocat, & in totius terræ faciem effundit. Exi & discede ab his, qui ad accipiendum Spiritum Sanctum præparati sunt. Adjuro te per salutarem Domini nostri Jesu Christi passionem, & per venerandum ejus corpus ac sanguinem, tremendumque ipsius adventum. Veniet enim super nubes. Veniet, & non tardabit, judicaturus omnem terram, & te, & auxiliarem tuum exercitum in gehennam ignis abjecturus, in tenebras exteriores, ubi vermis irrequietus, ignisque est inexstinctus.

Exclamatio.

Potentia nāmque Dei nostri Jesu Christi cum Patre & Spiritu Sancto & nunc est, & semper.

Exorcismus III.

Domine Sabaoth, Deus Israel, qui omni morbo, & omni imbecillitati medearis, respice, quæsumus, servos tuos, exquire, erue, & exige ex ipsis omnes Diaboli in iis operationes. Increpa immundos spiritus, & expelle eos, ac repurga manuum tuarum opera, dextraque tua usus efficacia Satanam obtritum pedibus eorum subjice celeriter, & da ipsis victoriam de illo, omnibusque illius spiritibus impuris: ut hanc a te misericordiam consecuti immortalium quoque & cælestium tuorum mysteriorum participatione digni habeantur, laudesque ac honorem tibi retribuant, Patri, & filio, & Spiritui Sancto, nunc, & semper, &, &c.

Iterum signat eum sacerdos, & abluit. Atque ita rursus institutus, doctusque in ecclesia aliquantum commoratur, auditque scripturas. Tum vero, ubi omnia perfecta & impleta, quæ ad baptismi pertinent sollemnia, divinam percipit regenerationem.

Preca-

D. Hieronymo adv. errores Joannis Hierosol. Hinc Paulus Novatianorum Constantinop. episcopus Judæum ad baptismum admittere noluit, nisi prius inter Catechumenos in fide Christiana fuisset eruditus; εἰ μὴ κατηχηθείη τὸν περὶ τῆς πίστεως λόγον, apud Socratem Hist. Eccl. lib VII, cap. XVII. Idem cap. XXX Burgundiones baptizari cupientes septem diebus præparatos jejunando instruendoque, octavo tandem die ad S. lavacrum admissos scribit, baptizatosque.

11, χρονίζει] Jejuniis vacans & precibus hebdomadas tum temporis duas, olim, cum rigidior disciplina, plures. vide tomo VII Bibl. Patrum fragmentum Nicetæ de ordine in conversis ad fidem Chr. Saracenis servato: ubi, προσηγορευμένους μὲν ὁ προσιὼν τῇ ὀρθῇ πίστει, ποιεῖν ἐπὶ ἑβδομάδας δύο, τὴν διδασκαλίαν τὴν ἐν ταῖς θείαις καὶ ἁγίαις εὐαγγελίοις παραδοθεῖσαν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ι. Χ. προσευχήν.

* χειῶ-

Digitized by Google

Εὐχὴ μετὰ τὸ * ποιῆσαι τὸν κατηχούμενον πρὸς τὸν πρὸς ὥραν βαπτισόμενον.

Ὦ δέσποτα κύριε, ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα σου καὶ ὁμοίωσιν, [12] καὶ μεταδοὺς αὐτῷ ζωῆς αἰωνίου. εἶτα ἐκπεσόντα διὰ τῆς ἁμαρτίας μὴ παριδὼν, ἀλλ' οἰκονομήσας διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ σου τὴν σωτηρίαν τοῦ κόσμου, αὐτὸς καὶ τὸ πλάσμα σου τοῦτο λυτρωσάμενος ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ, πρόσδεξαι εἰς τὴν βασιλείαν σου τὴν οὐράνιον. διάνοιξον αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας εἰς τὸ ἐναυγάσαι αὐτῷ τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου σου. σύζευξον αὐτοῦ τὴν ζωὴν [13] ἀγγέλῳ φωτεινῷ, ῥυομένῳ αὐτὸν ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἀπὸ συναντήματος πονηροῦ.

Καὶ ἐμφυσᾷ αὐτῷ τρὶς, καὶ σφραγίζει τὸ μέτωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὸ στῆθος, καὶ λέγει.

Ἐξέλασον ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα, κεκρυμμένον, καὶ ἐμφωλεῦον αὐτοῦ τῇ καρδίᾳ, πνεῦμα πλάνης, πνεῦμα πονηρίας, πνεῦμα εἰδωλολατρείας, καὶ πάσης πλεονεξίας, πνεῦμα ψευδοῦς, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας τῆς ἐνεργουμένης κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διαβόλου, καὶ ποίησον αὐτὸν πρόβατον λογικὸν τῆς ἁγίας ποίμνης τοῦ Χριστοῦ σου, μέλος τίμιον τῆς ἐκκλησίας σου, σκεῦος ἡγιασμένον, υἱὸν φωτὸς, καὶ κληρονόμον τῆς βασιλείας σου. ἵνα κατὰ τὰς ἐντολὰς σου πολιτευσάμενος, καὶ φυλάξας τὴν σφραγίδα ἄθραυστον, καὶ διατηρήσας τὸν χιτῶνα ἀμόλυντον, τύχῃ τῆς μακαριότητος τῶν ἁγίων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.

Ἐκφώνησις.

Χάριτι, καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ ....

Καὶ μετὰ τὸ ἀμὴν, [14] ἀποδυομένου καὶ ἀπολυομένου τοῦ βαπτιζομένου, ἀποστρέφει αὐτὸν [15] ὁ ἱερεὺς [16] ἐπὶ δυσμὰς, [17] ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα, [18] καὶ

* ποιῆσαι] locus corruptus, verti, ut potui.

12. καὶ δοὺς αὐτῷ] reposui, καὶ μεταδοὺς αὐτῷ.

13. ἀγγέλῳ φωτεινῷ] *angelo lucis*, angelo custodi; qualis ille, de quo Patriarcha Jacobus Genes. XLVIII, 16: Ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα: *Angelus ille, qui me ex omnibus malis expedivit, pueris hisce benignus sit ac favens.* Veteres enim tam Hebræi (qua de re videsis Vossium de Idolol. lib. I. cap. VII,) quam Gentiles, suum cuique angelum tutelarem adesse opinabantur, quem hi *genium* appellabant, ἐπίσκοπον τῆς τοῦ βίου ἀγωγῆς, ut Dio ait in vita Commodi; sive ut Menander apud Plutarchum de Tranq. animi, μυσταγωγὸν τοῦ βίου, *vitæ ducem, & inspectorem.* Sed nil notius. Verum Christiani quoque ab hac sententia non alieni, quippe qui non hominum tantum, sed & *urbium custodes* eos crediderunt, ut e Gregorio Nazianzeno liquet, orat. XXXII, pag 516. & hinc eorum cultus natus, quem Origenes adv. Celsum l. VIII, p. 386, non improbat, colendi tantum significatione repurgata, ut & actionibus colentium. Plura idem, qui supra, Vossius de Idol. l. I, c. IX. Hebræi vero vete-

res

Precatio, poſtquam ea, quæ conveniunt, circa baptizandum abſoluta fuerint;

O Domine Deus, qui hominem feciſti ad imaginem & ſimilitudinem tuam, vitamque largitus es æternam: neque eum poſtea, quum per peccatum lapſus eſſet, neglexiſti, verum ſalutem generis humani per Chriſti tui aſſumtionem carnis procuraſti: qui & hoc manus tuæ figmentum a ſervitute inimici liberaſti, recipe, & admitte eum in cœleſte regnum tuum. Aperi ei mentis oculos, ut ei Euangelii tui lumen illuceat. Commenda vitam ejus lucenti angelo, qui eum liberet ab omnibus adverſarii inſidiis, & ab occurſu malo.

Tum ter ei inſufflat, frontemque ejus, & os, & pectus ſignat, ac deinceps ſubjicit:

Exige ab ipſo omnem malum & impurum ſpiritum occultum, & in corde ejus latitantem, ſpiritum erroris, ſpiritum malitiæ, ſpiritum idololatriæ, & omnis cupiditatis, ſpiritum mendacii, & omnis immunditiei, quam Diaboli doctrina operatur, & fac ex eo rationalem Sancti Chriſti tui gregis oviculam, honoratumque eccleſiæ tuæ membrum, vas ſanctificatum, filium lucis, & heredem regni tui: ut ad præſcriptum præceptorum tuorum vitam ſuam inſtituens, ſigillumque inviolatum cuſtodiens, & tunicam ſine macula conſervans, ſanctorum tuorum in regno tuo beatitatem conſequatur.

Exclam.

Per gratiam, miſericordiamque, & dilectionem ejus, &c.

Poſtquam *Amen* dictum, denudato lotoque eo, qui baptizandus eſt, ſacerdos ſeſe ad occidentem verſus convertit, manuſque in cœlum tendens

res ſingulis provinciis ſingulos angelos à Deo præfectos crediderunt, qui Origeni *communes mundi Aurigæ* vocantur, Homil. XIV. Quo & a nonnullis VII illi angeli referuntur, quorum in Apocalypſi mentio, qui cap. III, *ſeptem Dei Spiritus* vocantur: item illi, qui cap. VII, 2, memorantur coram Deo ſtare. Nam & Hebræis VII angeli ἀποτρόπαιοι καὶ φύξιοι crediti. vide Gaulminum in not. ad vitam Moyſis l. 1, c. VI. qui & p. 128, 229 angelorum tutelarium ac præceptorum Moyſis, Adami, Semi, Jacobi, & Eliæ, e Rabinis nomina profert.

14. ἀποδυομένου] per Diaconos prius ſuperiore veſte exuebantur baptizandi, & ſic ad occidentem projectis manibus converſi ter Satanæ inſufflare jubebantur.

15. Ὁ ἱερεὺς] Baptizandi enim *ſub manu antiſtitis* renuntiabant Diabolo, & pompæ, & angelis ejus. Tertullian. de ſpectaculis cap. IV.

16. ἐπὶ δυσμῶν] Diximus ea de re nonnulla ſuperius, ubi de converſione ad orientem verſus ſermo. Diabolus autem angelus tenebrarum & noctis. Quare & a gentilibus partes Orientales Diis, Occidentales Dæmonibus tributæ ſunt. Porphyrius de Antro Nympharum. Quin & Diis inferis eapropter ſole occidente ſacra facta, ſuperis oriente. Scholiaſt. Apollon. l. 1, verſ. 587.

17. ἄνω τὰς χεῖρας ἔχοντα] & hoc inter ritus baptiſmi, χεῖρας ἄρας εἰς οὐρανὸν, apud Baſilium M. in Protrept. ad Baptiſmum. Verum in renuntiatione, quæ Diabolo & Angelis ejus fiebat, convertendo ſe in Occidentem manus non in altum elevatæ fuere, ut hic habetur, ſed demiſſæ: Contra non, ut mox ſequetur, in converſione verſus orientem, demiſſæ, verum una cum oculis in cœlum ſublatæ, atque ita Chriſti & S. Trinitatis confeſſio peracta fuit: ut eſt apud Dionyſium Areop. de Eccl. Hierarchia, cap. V. Sic & gentiles manibus *ſurſum elatis* Deos cœleſtes comprecabantur, *protenſis*, marinos,

[18] καὶ λέγει τρίς; [19] Ἀποτάσσομαι τῷ σατανᾷ, [20] καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ πάσῃ τῇ πομπῇ αὐτοῦ. καὶ ἀποκρίνεται ὁ βαπτιζόμενος πρὸς ἓν ἕκαστον τούτων. εἰ δὲ ἐστι παιδίον, ἢ βάρβαρος, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ. καὶ μετὰ τοῦτο ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, καὶ λέγει. ἀπετάξω τῷ σατανᾷ; καὶ ἀποκρίνεται αὐτὸς, καὶ λέγει, ἀπεταξάμην. καὶ ὅτε εἴπῃ αὐτὸ τρίτον, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, ἐμφύσησον εἰς αὐτόν. καὶ μετὰ τὸ ἐμφυσῆσαι, ἵστησιν αὐτὸν [21] κατὰ τὰς ἀνατολὰς κάτω τὰς χεῖρας ἔχοντα. καὶ λέγει τρίς, [22] καὶ συντάσσομαι τῷ Χριστῷ. Καὶ, πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, μέχρι τέλους, ἀποκρινομένου καθ' ἕκαστον τοῦ κατηχουμένου, ἢ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ, ὡς εἴρηται.

Καὶ ὅτε ἐπλήρωσεν [23] τρίς, ἐπερωτᾷ πάλιν αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, λέγων, συνετάξω τῷ Χριστῷ; καὶ λέγει ὁ βαπτιζόμενος, συνεταξάμην. καὶ ὅτε εἴπῃ τοῦτο τρίτον, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ἱερεὺς, Καὶ προσκύνησον αὐτῷ. εἶθ' οὕτως ἐπεύχεται ὁ ἱερεύς.

Δέσποτα ὁ θεὸς, προσκάλεσον τὸν δοῦλόν σου τὸν δεῖνα πρὸς τὸ ἅγιόν σου φώτισμα, καὶ καταξίωσον αὐτὸν [24] τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος τοῦ ἁγίου σου βαπτίσματος. ἀπόλυσον αὐτοῦ τὴν παλαιότητα [25] καὶ ἀναγέννησον αὐτὸν διὰ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμεως, εἰς ἕνωσιν τοῦ Χριστοῦ σου, ἵνα μηκέτι τέκνον σατανᾶ εἴη, ἀλλὰ τέκνον τῆς σῆς βασιλείας:

Ἐκφώνησις.

Εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ:

Εἶθ.

nos, *demissis* vero terra pulsata in invocatione inferorum. Scholiast. Homer. lib. I, vers. 564. Adeatur & Servius ad Virgil. l. IV Æn. v. 205.

18. καὶ λέγει τρίς] Renuntiatio hæc triplici fiebat interrogatione & responsione. Sermo Catholicus Ecclesiæ Anglic. in notis ad Bedæ Hist. Eccl. Anglor. lib. III, cap. 7: *Presbyter puerum rogans ait*: Renuntias Diabolo, necne? *tum respondet patrinus pueri verbis usus, inquiens*: ego renuntio Diabolo. *Tum rogat denuo*: Renuntiasne omnibus operibus ejus? *ait*: Renuntio. *Rogat tertio*: Renuntiasne pompis ejus omnibus? *ait*: Renuntio. *Tunc tribus his responsis Diabolo omnibusque flagitiis suis renuntiavit.*

19. Ἀποτάσσομαι] e formula sollemni. vid. Canon. Eccles. Africanæ XXXVII, Basil. M. Protrept. ad Baptism. &c. Latini eam vocem interpretabantur, *Renuntio*. Vide Cyprianum de Oratione Domin. Salvianum Massiliensem lib. VI, pag. 128, D. Hieronymum ad Demetriadem de servanda virg. Libr. I. Cod. tit. IV, 234. §. I, &c.

20. Καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ] Latini, *Renuntio Diabolo, & Pompæ, & Angelis ejus.* Tertullianus de spectac. cap. IV, de Corona Mil. cap. III, &c.

21. κατὰ τὰς ἀνατολάς] jam bis superius aliqua de hoc ritu diximus. Licet tamen & illud addere, quare veteres gentiles id factitarint; nimirum, quia τὰ ἴδια τοῦ κόσμου πρόσωπον, sive quod *orientis mundi facies* esset, apud Ægyptios; unde Græci & Rom. sua sacra & ritus accepere. Plutarch. de Iside & Osir. p. 363. Quare templa eorum & januas &

dens ter dicit: *Renuntio diabolo, & omnibus operibus ejus, & omni cultui ejus, & omnibus angelis ejus, & omni pompa ejus:* & respondet is, qui baptizabitur, ad ea singula. Quod si vero puer, vel barbarus fuerit, sponsor ejus, seu susceptor id facit. Postea rogat illum sacerdos, dicitque: *Renuntiavistine Diabolo?* respondet ille, dicitque, *Renuntiavi.* Quod ubi ter factum, ait ad eum sacerdos, *Suffla in eum*: & postquam insufflavit, statuit eum versus ortum manibus in terram demissis, aitque ter: *& addico me Christo.* Item, *Credo in unum Deum, patrem omnipotentem*, usque ad finem, respondente ad singula Catechumeno, seu sponsore ejus, uti diximus.

Ubi vero jam tertium id absolutum, sacerdos eum iterum rogat, dicens, *Addixistine te Christo?* respondet ille, *Addixi:* eoque ter dicto, ait illi sacerdos, *Flectamus genua.* Tum vero sacerdos hasce preces dicit:

Domine Deus, advoca hunc servum tuum N. N. ad sacram illuminationem tuam, & magna hac eum sacri baptismatis tui gratia dignare. Ablue veterem in eo hominem: & regenera eum potentia tui Sancti Spiritus in unionem cum Christo tuo, ne amplius filius Satanæ sit, sed filius regni tui.

Exclamatio.

Per benignitatem & gratiam filii tui, quicum benedictus es.

Deinde

& simulacra orienti obversa habebant, ut scil. Dii orientem intuerentur. Lucianus de Dea Syria, Porphyrius de Antro Nympharum. Nec aliter Judæi, apud quos templum Hieros. ut & Ezechielis, & tabernaculum ita posita fuere. Contra Christianorum templa ingressum ad occidentem habebant, ut ita ipsi introeuntes necessario ad orientem versus chorum, ut vocatur, se obvertere deberent.

22. *καὶ συντάσσομαι*] sollemne & hoc verbum hac in re. Dionys. Areopagita cap. II Hier. Ecclesiast. Basilius M. Protrept. ad Baptismum, rem quam formulam magis respiciens, *συνθέσθαι Θεῷ* dixit. Huic contrarium, quod paulo superius habuimus, *ἀποτάσσομαι τῷ Σατανᾷ*.

23. *τρὶς ἐπερωτᾷ*] eodem modo, ut paulo ante in renuntiatione factum.

24. *τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος*] unde Baptisma inter alias appellationes *κατ' ἐξοχὴν δῶρον* appellatum, item *χάρισμα*, apud Gregor. Naz. orat. XL.

25. *καὶ ἀναγέννησιν*] stupendus stupor fuit Nicodemi, Joannis III, v. 4, regenerationem ita plane ignorantis, ac si res apud Judæos olim inaudita fuisset: quum contra nihil in admittendis ad Judaïsmum Proselytis fuerit usitatius: ita ut ejusmodi proselytus tamquam novus homo, vel ut infans ex nova matre renatus, & anima nova cœlitus illapsa indutus existimaretur; habereturque pro vero Judæo, exuta priore cognatione, patria, nomine, &c. videsis fuse hoc argumentum & & eruditissime tractantem Marshamum in Chron. p. 200. Ceterum apud Christianos ea de causa post baptismum *Lactis & Mellis prægustata concordia, ad infantiæ significationem.* Ita Hieron. adversus Luciferianos, & in Esaïam, Tertullianus de Corona Mil. c. III, & l. I adv. Marcionem, Damascius apud Photium, aliique plures. Qui ritus ex parte a gentilibus acceptus; nam & hi cultores Isidis & Cybeles post abstinentiam, & suscepta initia, quasi modo genitos *lacte* alebant. Unde apud Sallustium Philos. de Diis, cap. IV: *Ἐπὶ τούτοις γάλακτος τροφὴ, ὥσπερ ἀναγεννωμένων: Post illa lactis alimentum, tamquam rursum natis.* De Christiana *regeneratione* vide Justinum Martyrem Apol. II.

 26. τι-

Εἶθα οὕτως ἵστανται ἔμπροσθεν τοῦ ὕδατος, καὶ λέγεται τὰ διακονικά:
Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπ. Τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας: Ὑπ. Τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος. Ὑπ. τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου:

Ὑπ. Τοῦ ἁγιασθῆναι τὸ ὕδωρ τοῦτο τῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

Ὑπ. Τοῦ γενέσθαι αὐτὸ πρὸς καθάρισμα ψυχῆς καὶ σώματος. τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπ. Τῶν προσευχομένων νυνὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι. τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπ. Τοῦ γενέσθαι αὐτοῖς τὸ ὕδωρ τοῦτο ὕδωρ ἀναπλάσεως, λουτρὸν παλιγγενεσίας, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἔνδυμα ἀφθαρσίας. τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν. Ὑπ. Τοῦ ῥυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πλάνης.

Ἀντιλαβ. Σῶσον, ἐλέησον. Τῆς παναγίας ἀχράντου. Ὑπ. εὐλογημένης δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας. τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου, καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, μετὰ.....

Καὶ λέγει ὁ ἱερεὺς καθ' ἑαυτὸν τὴν εὐχὴν ταύτην, καὶ τὴν ἐκφώνησιν αὐτῆς, καὶ τὸ ἀμήν.

Ὁ εὔσπλαγχνος καὶ ἐλεήμων θεός, ὁ ἐτάζων καρδίας, καὶ νεφρούς, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων ἐπιστάμενος. οὐ γάρ ἐστι πρᾶγμα ἀφανὲς ἐνώπιόν σου, ἀλλὰ πάντα γυμνὰ καὶ [16] τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς σου. ὁ γινώσκων τὰ κατ' ἐμέ, μὴ βδελύξῃ με, μηδὲ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέψῃς ἀπ' ἐμοῦ: ἀλλὰ παρένεγκέ μου τὰ παραπτώματα, καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ, ὁ παρορῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα εἰς μετάνοιαν. καὶ ἀπόπλυνόν μου τὸν ῥύπον τοῦ σώματος, καὶ τὸν σπίλον τῆς ψυχῆς, καὶ ὅλον με ἁγίασον ὁλοτελεῖ τῇ δυνάμει σου τῇ ἀοράτῳ, καὶ πνευματικῇ δεξιᾷ, ἵνα μὴ ἐλευθερίαν ἄλλοις ἐπαγγελλόμενος, καὶ ταύτην παρέχων πίστει τῇ ἠρτημένῃ ἐκ τῆς σῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας, αὐτὸς ὡς δοῦλος ἁμαρτίας ἀδόκιμος γένωμαι. μὴ δέσποτα ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, μὴ ἀποστραφείην τεταπεινωμένος, καὶ κατῃσχυμμένος. ἀλλ' ἐξαπόστειλόν μοι δύναμιν ἐξ ὕψους, καὶ ἐνίσχυσόν με πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ προκειμένου μυστηρίου τοῦ μεγάλου καὶ ἐπουρανίου, καὶ μόρφωσον σου τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς μέλλουσιν ἀναγεννᾶσθαι διὰ τῆς ἐμῆς ἐλεεινότητος, καὶ οἰκοδόμησον αὐτοὺς ἐν τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ μὴ καθέλῃς.

Digitized by Google

Deinde ita ante aquam consistunt, aitque Diaconus: *in pace. Oremus Dominum.*

Resp. *Ut compotes, fiamus pacis, quæ supra in cœlis est, & salutis,* Resp. *Pacis universi.* Resp. *Sanctæ ædis.*

Resp. *Ut Sanctificetur aqua hæc potentia, & efficacia, & superventu Sancti Spiritus.*

Resp. *Ut id ad repurgationem animæ fiat & corporis.* Oremus Dominum.

Resp. *Accedentium nunc ad sacrum baptismum.* Oremus Dominum. Resp. *Ut aqua hæc ipsis fiat aqua reformationis, lavacrum regenerationis, remissio peccatorum, indumentum incorruptionis.* Oremus Dominum. Resp. *Ut liberemur ab errore.*

Antiph. *Serva, miserere. Sanctissima, immaculata.* Resp. *Benedictæ Dominæ nostræ Deiparæ, & semper virginis Mariæ. Sancti & gloriosi prophetæ, præcursoris & Baptistæ Joannis …*

Dicitque sacerdos tacite preces hasce, & Exclam. & *Amen.*

Deus benigne & misericors, qui corda & renes scrutaris, & abscondita hominum nosti: non enim quidquam coram te occultum est: sed ante oculos tuos omnia nuda jacent, & resupinata: qui mea omnia nosti, ne rejicias me, neque vultum tuum a me avertas: sed peccata mea etiam in hac hora oblivione præteri, qui peccata hominum ad eorum conversionem ignoscendo pervidere soles: ablue sordes corporis, & maculas animæ meæ, & totum me sanctifica absoluta invisibili potentia tua, & spirituali dextera, ne libertatem aliis prædicans, eamque per fidem, quæ abs tua pendet ineffabili erga homines benivolentia, aliis præstans, ipse velut peccati servus rejiciar. Non rejiciar Domine, qui solus bonus, & amicus homini es, humiliatus, confususque: sed demitte mihi cœlitus potentiam, & largire mihi vires ad exsequendum ministerium præsentis hujus magni & cœlestis mysterii: & efforma Christum tuum in his, qui per meam miseri hominis manum regenerabuntur: ædifica eos super Apostolorum ac Prophetarum tuorum fundamento, & ne destruas eos. Planta eos, ut plantæ sint veritatis in Sancta Ca-

26. τετραχηλισμένα] petita hæc ex epist. ad Hebr. cap. IV, 13: ipsum vero verbum τετραχηλισμένα a consuetudine veterum noxiorum, qui ita ducebantur, ut resupinato capite conspectui omnium vultus suos subjicerent. Unde de Vitellio Suetonius cap. XVII: *Donec religatis post terga manibus, injecto cervicibus laqueo, veste discissa seminudus in forum tractus est, inter magna rerum verborumque ludibria per totum via sacra spatium, reducto coma capite, ceu noxii solent, atque etiam mento mucrone gladii subjecto, ut visendam præberet faciem, neve submitteret.*

 27. ὅτι

Digitized by Google

θελε. καὶ φύτευσον αὐτοὺς φύτευμα ἀληθείας ἐν τῇ ἁγίᾳ σου καθολικῇ ἐκκλησίᾳ. καὶ μὴ ἔκτιλε. [27] ὅπερ προσκοπτόντων αὐτῶν ἐν εὐσεβείᾳ δοξάζηται καὶ δι' αὐτῶν τὸ πανάγιον ὄνομά σου τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεί.

Καθ' ἑαυτὸν δὲ λέγει καὶ τὴν ἐκφώ. καὶ τὸ ἀμήν. εἶτα πληρουμένου τοῦ διακόνου, [28] τῆς παναγίας ἀχράντου, καὶ τοῦ ἱερέως τὴν εὐχὴν, ἐν ἐκφωνήσει.

Μέγας εἶ κύριε, καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, καὶ οὐδεὶς λόγος ἐξαρκέσει πρὸς ὕμνον τῶν θαυμασίων σου. σὺ γὰρ βουλήσει ἐξ οὐκ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν τὰ σύμπαντα, τῷ σῷ κράτει συνέχεις τὴν κτίσιν, καὶ τῇ σῇ προνοίᾳ διοικεῖς τὸν κόσμον. σὺ ἐκ τεσσάρων στοιχείων τὴν κτίσιν συναρμόσας [29] τέτρασι καιροῖς τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐστεφάνωσας. σὲ τρέμουσιν αἱ νοεραὶ πᾶσαι δυνάμεις. σὲ ὑμνεῖ ὁ ἥλιος. σὲ δοξολογεῖ ἡ σελήνη. σοὶ ἐντυγχάνει τὰ ἄστρα, σοὶ ὑπακούει τὸ φῶς. σὲ φρίσσουσιν αἱ ἄβυσσοι. σοὶ δουλεύουσιν αἱ πηγαί. σὺ ἐξέτεινας τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν. ἐστερέωσας τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων. σὺ περιετείχισας τὴν θάλασσαν ψάμμῳ. σὺ πρὸς ἀναπνοὰς τὸν ἀέρα ἐξέχεας. ἀγγελικαὶ δυνάμεις σοὶ λειτουργοῦσιν. οἱ τῶν ἀρχαγγέλων χοροὶ σὲ προσκυνοῦσι. τὰ [10] πολυόμματα χερουβὶμ, καὶ τὰ [11] ἑξαπτέρυγα σεραφὶμ κύκλῳ ἑστῶτα, καὶ περιϊπτάμενα φόβῳ τῆς ἀπροσίτου σου δόξης κατακαλύπτεται. σὺ γὰρ θεὸς ὢν ἀπερίγραπτος, ἄναρχός τε καὶ ἀνέκφραστος, ἦλθες ἐπὶ τῆς γῆς μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος. οὐ γὰρ ἔφερες, δέσποτα, διὰ σπλάγχνα ἐλέους σου θεάσασθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου τυραννούμενον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. ἀλλ' ἦλθες, καὶ ἔσωσας ἡμᾶς. ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν. κηρύττομεν τὸν ἔλεον. οὐ κρύπτομεν τὴν εὐεργεσίαν. τὰς τῆς φύσεως ἡμῶν γονὰς ἠλευθέρωσας. παρθενικὴν ἡγίασας μήτραν τῷ τόκῳ σου. πᾶσα ἡ κτίσις ὑμνεῖ σε ἐπιφανέντα. σὺ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθης, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφης. σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνια ῥεῖθρα ἡγίασας οὐρανόθεν καταπέμψας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα. καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐκεῖσε ἐμφωλευόντων συνέτριψας δρακόντων. αὐτὸς οὖν, φιλάνθρωπε βασιλεῦ, πάρεσο καὶ νῦν

27. ὅπερ προσκοπτόντων] pro ἵνα.
28. τῆς παναγίας ἀχράντου] Vide supra.
29. τέτρασι καιροῖς &c.] elegantissima est hæc, & fere poëtica expressio. Possit autem ab Hebræis illa *coronationis* desumta videri translatio. Sic Maimonides de Idololatria, c. 1, § 11: *Elegit Deus Israëlem hereditatem sibi, eumque præceptis coronavit.* Verum Græci verbo illo pro *ambire*, & *circumvenire*, utuntur: unde apud Orphea in hymnis: ἐστα

Catholica ecclesia tua, & ne evellas eos: ut proficientibus hisce in pietate sanctissimum nomen tuum, & filii, & S. S. etiam per ipsos cum gloria celebretur, nunc, & semper, &c.

Tacite etiam *Exclam.* dicit, atque item *Amen.* Deinde, ubi Diaconus absolvit, *Sanctissima immaculata* &c. Sacerdos preces ordiens clara voce ait:

Magnus es Domine, & mirabilia sunt opera tua, nec sermo ullus decantandis mirabilibus tuis sufficiet. Tua enim voluntate cuncta ex nihilo creata sunt, productaque: eaque omnia potentia tua tueris & conservas, mundumque tua providentia gubernas. Tu e quatuor elementis creationem compaginans anni circulum quatuor tempestatibus coronasti. Te metuunt tremuntque potestates universa spirituales: te Sol prædicat; te celebrat Luna. Tibi Astra voces fundunt laudum: tibi lux obtemperat: Abyssi ad tuam vocem exhorrescunt: fontes tibi serviunt. Tu cœlum tamquam pellem extendisti: Tu terram super aquas stabilisti: Tu mare arena circummœnisti: Tu ad respirandum aëra effudisti. Angelicæ tibi ministrant potestates: & archangelorum te chori adorant. Multoculi Cherubim, & sexalares Seraphim circumstant te, & circumvolitantes præ horrore inaccessibilis gloriæ tuæ vultus suos obvelant. Tu enim, quum incircumscriptus Deus esses, sine initio, & inenarrabilis, in terras descendisti formam indutus servi, & humanam adsumens imaginem. Non enim sustinuisti, Domine, propter misericordiæ tuæ viscera, videre humanum genus sub Diaboli languens tyrannide: sed venisti, & servasti nos. Fatemur hanc nos tibi debere gratiam: prædicamus misericordiam tuam; non occultamus tuam beneficentiam. Tu naturæ nostræ subolem liberasti: tu partu tuo alvum virgineam sanctificasti. Omnis te creatura in apparitione tua laudibus celebravit. Tu enim Deus noster in terris visus es, & cum hominibus vixisti. Tu & Jordanis fluenta demisso S. spiritu tuo sacrasti. Tu & delitescentium illic draconum capita contrivisti. Adesto igitur & nunc, o generis nostri amator Rex,

ἄττα περὶ στεφάνους κυκλόθεν.

30. *πολυόμματα χερουβίμ*] vel quia magistri, ac scientiæ, atque etiam providentiæ, symbolum; ait enim Deus Exod. XXV, 22: *καὶ γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν, καὶ λαλήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσον τῶν δύο χερουβίμ.* Hinc *oculi* apud veteres Minervæ sacri; Fulgentius l. III Mythol. & hinc Orpheus Jovi *quatuor oculos* tribuit in hymnis: qui *Trioculus* in regia Priami, *Patrius* appellatus, apud Pausaniam in Corinth. oculum tertium in fronte habens. Vel quia ministri & exploratores Dei. Sic apud Persas *oculi regum.* Libanius Sophista in Basilic. pag 111, Xenophon Cyropæd. l. VIII, ubi plura, Heliodor. p. 405 Æthiop. &c. Satrapas etiam Persarum ita appellatos Suidas tradit. Sic & *oculus* Phorcidum, earum ductor, apud Heraclitum de incredibilibus. Huc & *Panoptes* Argus facit. Imo & *oculi* appellati apud Græcos modimperatores ac inspectores bibendi. Athenæus lib. X. p. 425: & Sol *oculus mundi.* Macrob. l. I Sat.

31. *ἑξαπτέρυγα σεραφίμ*] Seraphim angeli iræ Divinæ ministri, *ardentes, ignei*, a שָׂרַף, *Saraph.* Esaias cap. VI, 2: *καὶ σεραφὶμ εἱστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ. ἓξ πτέρυγες τῷ ἑνί,* &c. *Et adstabant, circum circa eum angeli Seraphim. Sena singulis alæ,* &c.

32. τοῖς

Digitized by Google

νῦν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος, καὶ ἁγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο. καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγὴν, ἁγιασμοῦ ὕδωρ, ἁμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξιτήριον, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίαις δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον. Φυγέτωσαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ ἐπιβουλεύοντες τῷ πλάσματί σου. ὅτι τὸ ὄνομά σου, κύριε, ἐπεκαλεσάμεθα τὸ θαυμαστὸν, καὶ ἔνδοξον, καὶ φοβερὸν τοῖς ἐναντίοις.

Καὶ ἐμφυσᾷ εἰς τὸ ὕδωρ τρίτον, καὶ σφραγίζει [32] τοῖς δακτύλοις τρίτον, καὶ λέγει.

Συντριβήτωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ σου πᾶσαι ἐναντίαι δυνάμεις. ὑποχωρησάτωσαν ἡμῖν πάντα τὰ [33] ἐναέρια καὶ ἀφανῆ εἴδωλα, καὶ μὴ κρυβήτω ἐν τῷ ὕδατι τούτῳ [34] δαιμόνιον σκοτεινὸν, μηδὲ συγκαταβήτω τῷ βαπτιζομένῳ, δεόμεθά σου, κύριε, πνεῦμα πονηρὸν, σκότωσιν λογισμοῦ, καὶ ταραχὴν διανοίας ἐπάγον. ἀλλὰ σὺ, δέσποτα τῶν ἁπάντων, ἀνάδειξον τὸ ὕδωρ τοῦτο ὕδωρ ἀναπαύσεως, ὕδωρ ἀπολυτρώσεως, ὕδωρ ἁγιασμοῦ, καθαρισμὸν μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, ἄνεσιν δεσμῶν, ἄφεσιν παραπτωμάτων, φωτισμὸν ψυχῶν, καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας, υἱοθεσίας χάρισμα, ἔνδυμα ἀφθαρσίας, ἀνακαινισμὸν πνεύματος, πηγὴν ζωῆς. σὺ γὰρ εἶπας, κύριε, λούσασθε καὶ καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. σὺ ἐχαρίσω ὑμῖν τὴν ἄνωθεν ἀναγέννησιν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος. ἐπιφάνηθι, κύριε, τῷ ὕδατι τούτῳ, καὶ δὸς μεταποιηθῆναι τοὺς ἐν αὐτῷ βαπτιζομένους εἰς τὸ ἀποθέσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. ἐνδύσασθαι δὲ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' εἰκόνα σου τοῦ κτίσαντος αὐτὸν, ἵνα οἱ γενόμενοι σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου σου, διὰ τοῦ βαπτίσματος κοινωνοὶ καὶ τῆς ἀναστάσεως γένωνται. καὶ φυλάξαντες τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος, καὶ αὐξήσαντες τὴν παρακαταθήκην τῆς χάριτος, δέξωνται τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως. καὶ συγκαταριθμηθῶσι τοῖς πρωτοτόκοις ἀπογεγραμμένοις ἐν οὐρανῷ. ἐν σοὶ τῷ θεῷ, καὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἅμα τῷ ἀνάρχῳ σου πατρὶ, δόξα, καὶ κράτος, σὺν τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν, καὶ:

Ὁ [35] λαὸς, Ἀμήν. ὁ ἱερεὺς, [36] εἰρήνη πᾶσι. καὶ κλίνει ὁ ἱερεὺς τὴν

κε-

32. τοῖς δακτύλοις] in V. C. erat, τοὺς δακτύλους, vitiose, ni fallor. Puto vero aquam ipsam in signando digitis ab episcopo fuisse contactam: seu signum crucis digitis in aqua ipsa ductum.

33. Ἐναέρια εἴδωλα] spectra in aëre versantia.

Rex, & Spiritus tui Sancti superventu hanc quoque aquam sanctifica; & largire illi absolutionis gratiam, Jordanis benedictionem. Effice eam incorruptionis fontem, aquam sanctificationis, Absolutionem peccatorum, morborum averruncationem, Dæmonibus perditionem, potestatibus inimicis inaccessibilem, virium angelicarum plenam. Fugiant ab illa, qui figmento manuum tuarum insidias struunt. Tuum enim nomen, Domine, invocavimus, admirabile illud & gloriosum, & adversariis tuis terribile, & extimescendum.

Tum ter in aquam insufflat, terque eam digitis suis signat, ac dicit:

Conterantur sub signo imaginis crucis tuæ omnes potestates adversæ. Cedant nobis cuncta in aëre commorantia & invisibilia spectra, & non occultetur in aqua hac Dæmonium aliquod tenebrosum, neque una cum baptizando descendat, quæsumus te, Domine, spiritus aliquis malus, obscurationem rationis, mentisque perturbationem adferens. Verum tu noster omnium Domine, exhibeto aquam hanc aquam requietis, aquam absolutionis, aquam sanctificationis, repurgationem contaminationis carnis & spiritus, vinculorum resolutionem, peccatorum dimissionem, animarum illuminationem, lavacrum regenerationis, donum adoptionis, indumentum incorruptionis, renovationem spiritus, & fontem vitæ. Tu enim dixisti, Domine, Lavamini, & mundamini, auferte malitias ab animabus vestris. Tu supernam nobis per aquam & spiritum regenerationem benigne indulsisti. Adesdum, Domine, aquæ huic, & concede, ut, qui hac tingentur, immutentur & deposito vetere homine, qui desideriis fallaciæ corrumpitur, novum induant, qui ad imaginem conditoris sui innovatus sit: ut, qui similitudinis mortis tuæ fuere consortes, resurrectionis quoque tuæ per baptismum participes fiant: donumque Sancti Spiritus tui custodientes, ac depositum gratiæ adaugentes, supernæ tandem palmam vocationis accipiant, atque inter primogenitos in cœlo descriptos accenseantur. Gloria & potentia sit tibi Deo & Domino nostro Jesu Christo, una cum principio carente Patre, & sanctissimo, benigno, & vivifico Spiritu tuo, nunc, & semper, &c.

Populus tum succlamat, *Amen.* Sacerdos, *Pax omnibus.* Reclinatque sacer-

santia. Nullum enim elementum sine incolis spiritibus veteres credidere. Vide de spiritibus fuse disputantem Vossium lib. I, de Idolol. cap. VI.

34. *δαιμόνιον σκοτεινὸν*] Dæmones enim balneares nocivi. Eunapius in Porphyrio: *Φασὶ δὲ καὶ δαιμόνων τινὰ φύσιν ἀπὸ λουτροῦ τινὸς διῶξαι, καὶ ἐκβαλεῖν. Καύσαντα τοῦτον ἔλεγον οἱ ἐπιχώριοι. Ajunt ipsum etiam genus quoddam Dæmonum e balneo expulisse, & abegisse.* Causanta, i. *urentem, eum indigenæ vocitabant.*

35. *Καὶ ὁ λαὸς, Ἀμήν*] accinebatur hoc a populo. Vide, quæ nos ad hunc Ausonii versum in Ephemeride,

Et responsuris ferit aera vocibus Amen,

Pag. 103, & in Omissis pag. 781, annotavimus. Carolus M. in Libello de ritibus Vet. Ecclesiæ pag. 37: AMEN *vero confirmatio est orationis a populo. Interpretatur enim* vere, *sive*, fideliter: *tamquam respondens populus dicat:* vere ita fideliter credimus, sicut dicis; &c. immo & in benedictionibus in V. T. Numeror. VI, 23, is ritus usurpatus. Vide & Seldenum ad Eutychii Origines Alex. p. 37.

36. *Εἰρήνη πᾶσι*] Attigi hanc formulam in

Digitized by Google

κεφαλὴν εἰς ἀγγεῖον τοῦ ἐλαίου βασταζομένου ὑπὸ τοῦ διακόνου, ἢ ἀναγνώστου, [17] καὶ ἐμφυσᾷ αὐτῷ τρίτον, [18] καὶ σφραγίζει τρίτον, καὶ λέγει:

Δέσποτα κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ὁ τοῖς ἐν τῇ κιβωτῷ τοῦ Νῶε περιστερὰν ἀποστείλας κάρφος ἐλαίας ἔχουσαν ἐπὶ τοῦ στόματος, καταλλαγῆς σύμβολον, σωτηρίας τε τῆς ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ τὸ τῆς χάριτος μυστήριον δι᾽ ἐκείνου προτυπώσας, ὁ καὶ τῆς ἐλαίας τὸν καρπὸν εἰς ἀποπλήρωσιν τῶν ἁγίων σου μυστηρίων χορηγήσας, ὁ δι᾽ αὐτοῦ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ Πνεύματος ἁγίου πληρωθέντας, καὶ τοὺς ἐν τῇ χάριτι τελείους, * * αὐτὸς εὐλόγησον καὶ τοῦτο τὸ ἔλαιον τῇ δυνάμει, καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος. ὥστε γενέσθαι αὐτὸ Χρίσμα ἀφθαρσίας, ὅπλον δικαιοσύνης, ἀνακαινισμὸν ψυχῆς καὶ σώματος, πάσης διαβολικῆς ἐνεργείας ἀποτρόπαιον, εἰς ἀπαλλαγὴν κακῶν πάντων τοῖς χριομένοις πίστει, ἢ καὶ μεταλαμβάνουσιν ἐξ αὐτοῦ.

Καὶ ἀνιστάμενος Ἐκφωνεῖ.

Εἰς δόξαν σου καὶ τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ, τοῦ παναγίου, καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ζωοποιοῦ σου Πνεύματος, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας:

Ὁ λαὸς, Ἀμήν. Ὁ διάκονος, πρόσχωμεν. Ὁ ἱερεὺς λαμβάνει τῷ τρυβλίῳ ἐκ τοῦ ἁγίου ἐλαίου, καὶ ποιεῖ ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ σταυροὺς τρεῖς, ψάλλων τό, φωνὴ κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων, καὶ τὸ Ἀλληλούϊα τρίτον, σὺν τῷ λαῷ, καὶ ἐκφωνεῖ.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ φωτίζων καὶ ἁγιάζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ὁ λαὸς, Ἀμήν. Καὶ προσφέρεται ὁ βαπτιζόμενος ἐπὶ τῶν πρεσβυτέρων. καὶ λαμβάνων ἐκ [19] τοῦ ἁγίου ἐλαίου τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ποιεῖ

in Fortuitis pag. 132; jocosumque hoc Græci Poetæ in episcopum carmen ex Anthologia attuli:

> *Εἰρήνη πάντεσσιν, ἐπίσκοπος εἶπεν ἐπελθών.*
> *Πῶς δύναται πᾶσιν, ἣν μόνος ἔνδον ἔχει;*

id est, uti tum verti;

> *Nuper*, Pax cunctis, *ingressus Episcopus inquit.*
> *Qui potis est* Cunctis, *quam sibi solus habet?*

Habebat autem concubinam, cui nomen Irenæ: atque hinc ex ambiguo lusus. Formula hæc sollemnis erat, qua peractis post impositum altari S. Panem & Calycem precibus, Episcopus omnibus sacram pacem denuntiabat: quam S. Osculum, quo se invicem omnes excipiebant, statim subsequebatur. Hinc *osculum pacis* Tertullianus eleganter *signaculum orationis* appellat, de Orat. cap XIII. At mysticum hoc osculum postea abrogatum, cum impudentia violaretur. Clemens Alex. lib. III Pædagogi, c. XI. Karolus

Digitized by Google

ſacerdos caput in vas olei, quod Diaconus, aut lectorum aliquis, portat, eique ter inſufflat, terque ſignat, & dicit:

*Domine & Deus patrum noſtrorum, qui illis, qui in Arca Noa erant, columbam, ore ramulum olea ferentem, pacis miſiſti ſymbolum, ſalutiſque e diluvio reſtituta: qui eo ipſo gratia tua myſterium praſignificaſti; qui & oliva fructum ad conſummationem ſacrorum tuorum myſteriorum ſuppeditaſti, qui per ipſum & tempore legis Spiritu Sancto plenos, & tempore Gratia perfectos. * *. Huic quoque oleo potentia, & efficacia, & superventu Spiritus tui Sancti benedicere dignare: ut ſit unctio incorruptionis, arma juſtitia, ſpiritus & corporis renovatio, omnis operationis Diabolica averruncatio, ad averſionem omnium malorum his, qui in fide unguuntur, ejuſque fiunt participes.*

Et ſurgens Exclamat:

In gloriam tuam, & unigeniti filii tui, & ſanctiſſimi, boni, & vivifici Spiritus tui, nunc & ſemper, & in omnia ſecula.

Populus, *Amen.* Diaconus: *Accedite*, &c. Sacerdos acetabulo de Sancto oleo accipit, & ex eo in aquam tres cruces facit, accinens illud: *Vox Domini ſuper aquas.* Et ter *Halleluja*, cum populo, & exclamat:

Benedictus Deus, qui illuminat & ſanctificat omnem hominem venientem in mundum, nunc, & ſemper, & in omnia ſecula.

Populus, *Amen.* Et adducitur Baptizandus ad Presbyterorum aliquem: hic autem digitis ſuis aliquantulum ſacri olei capiens imaginem

rolus M. de rit. Vet. Eccleſ. pag. 80: *Ab his perſonis dantur oſcula mutuo in Eccleſia, qui nulli titillationem libidinoſa ſuggeſtionis coguntur excitare.* Theodoretus de Hæreſi Gnoſticorum: *Qui vero initiatus eſt, reſpondet:* Firmatus ſum, & redemtus, & redimo animam meam a ſeculo hoc, & ab omnibus, qui cum ipſo ſunt, nomine Jao, qui redemit animam meam in redemtionem in Chriſto vivente. *Deinde acclamant omnes praſentes;* Pax omnibus, ſuper quos nomen hoc requieſcit. Ceterum nemini licebat, niſi Epiſcopo, pacem populo precari. Unde apud Socratem lib. VI Eccleſ. Hiſt. cap. XVI legitur, accuſatum Joannem Chryſoſtomum, quod judicatus, condemnatuſque a concilio, tamen ante decreti Synodici abolitionem, ac reſtitutionem, populum pace de more impertiſſet.

37. *καὶ ἐμφυσᾷ αὐτῷ*] Conſecratio S. olei *εὐχέλαιον* olim appellata, teſte Poſſino in Lexico Pachymeriano. Fiebat autem illa conſecratio veſperi in Theophaniis ex inſtituto Petri Cnaphei, epiſc. Antiocheni, ut eſt apud Cedrenum, p. 249. Baſilius M. c. XXVII, de Spir. Sancto quovis id olim tempore factum ait e traditione Apoſtolorum.

38. *καὶ σφραγίζει*] eodem modo, ſicut inſpiratione, ſeu inſufflatione, & ſignaculo crucis aqua conſecrata fuit, ita & hic oleum ſanctum; ut ita efficaciæ Spiritus Sancti particeps fieret, Dæmonque abigeretur.

39. *τοῦ ἁγίου ἐλαίου*] quod jam conſecratum. Præcedebat ea lotionem, teſte Dionyſ. Areopagita cap. II, Hier. Eccl. Nicephoro Calliſto lib. VII, Hiſt. Eccl. cap. 33. e traditione, ut eſt apud Baſil. M. de Spir. Sancto cap. XXVII, & Gregorium Nazianz. Orat. XL, &c.

 40. ἐπὶ

ποιεῖ σταυροῦ τύπον [40] ἐπὶ τοῦ μετώπου, καὶ τοῦ στήθους, [41] καὶ τῶν μεταφρένων τοῦ βαπτιζομένου, καὶ λέγει:

Χρίεται ὁ δεῖνα ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, εἰς τὸ Ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

Καὶ τότε χρίεται ὑπὸ τοῦ διακόνου, [42] ἢ τοῦ ἀναγνώστου, ἐκ τοῦ ἐλαίου [43] ὅλον τὸ σῶμα. Ἐν δὲ τῷ ἀλείφεσθαι τοῦτον, ὁ ἀρχιερεὺς βάλλει [44] τὸ λεντίον [45] καὶ τὰ μανίκια. καὶ μετὰ τοῦτο βαπτίζει, λέγων:

Βαπτίζεται ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

[46] Ἑκάστῃ προσρήσει [47] κατάγων αὐτὸν, καὶ ἀνάγων. καὶ μετὰ τὸ βαπτισθῆναι πάντας, νίπτεται, καὶ ἐκβάλλει τὸ λεντίον, καὶ τὰ μανίκια. καὶ τοῦ διακόνου λέγοντος, [48] πρόσχωμ. ἄρχονται [49] οἱ ψάλται τὸ Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι. Τοῦτο τρίτον λέγει, καὶ δοξάζει, καὶ εὔχεται ὁ ἀρχιερεύς:

Εὐ-

40. *ἐπὶ τοῦ μετώπου* &c.] de fronte & pectore superius aliqua dicta sunt, quæ respici poterunt.

41. *καὶ τῶν μεταφρένων*] quæ pectori a tergo obversæ, ut ita undique S. Oleo unctus a Diaboli tutus sit insidiis, omnibusque liber animi infirmitatibus.

42. *ἢ τοῦ ἀναγνώστου*] *Lector* in Ecclesia diebus Dominicis scripta Apostolorum, vel Prophetarum, pro ratione temporis populo prælegebat: v. Justinum Martyrem Apolog. II. Quod munus & Imp. Julianus obiit, ut Constantium tanto melius falleret.

43. *ὅλον τὸ σῶμα*] exutum vestibus omnibus per Diaconos, allato per presbyteros oleo ter ipsum signabat episcopus, & reliquis Presbyteris totum porro inungendum tradebat: ipse vero ad lavacrum accedens precibus hoc consecrabat, ternaque S. Olei infusione sanctificabat, & ter hymnum accinens ex Ps. XXVIII, *Vox Domini super aquas*, & *Halelujah*, jubebat hominem produci; proclamatoque nomine tam baptizandi, quam susceptoris, eoque a presbytero ad Lavacrum adducto, Episcopus de loco superiore, Presbyteris iterum nomen baptizandi ad Lavacrum proclamantibus, ter ipsum baptizabat, ter, ad ternas scilicet intinctiones, nomina S. Trinitatis inclamans. Dionysius Areopagita. Mirari autem subit, cum in V. T. adeo accurate denudatio corporis vitata fuerit, ut gradus ad altare nulli essent, ne eos ascendens sacerdos aliqua ex parte corpus revelaret, Christianos non veritos totum corpus in ecclesia denudare, cum baptizarentur; siquidem baptizatio e prisco instituto Joannis & Apostolorum in fluminibus fiebat, & non in templis, quæ tum nulla erant. Certe gentiles nudare corpus in templis nefas duxere. Plutarch. in Quæst. Rom. & Hesiodus in Operibus.

44. *τὸ λεντίον*] Sacrum cingulum; *περίζωμα ἱερατικόν*. Balsamon ad Marcum Patriarcham respons. XXXVII: *τὸ δὲ ἐπιγονάτιον εἰς τύπον τοῦ λεντίου*; de quo Joannes in Evangel. c. XIII, v. 4.

45. *καὶ τὰ μανίκια*] *Μανίκι* hodie Græcis pro *μανίκιον* dicitur, ut alia multa ejus generis diminutiva vetera in *ιον*, quæ recentiores per *ι* efferunt, Latinis chirotheca nunc dicitur: nam veteribus ignota fuit. Aliud enim est *manica*, Phrygum gestamen; de quo Virgilius:

> *Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.*

Apud Achmetem in Onirocritico legas, cap. CCXXX: *τὸ περσικὸν μανίκιον τοῦ ὑποκαμίσου εἰς κατάστασιν καὶ σύναξιν τοῦ βίου κρίνεται*: *Persica subucula manica, constitutionem & congregationem victus significat*. Alius vertit: *Persica subucula manica refertur ad rationem & constitutionem vitæ*. Verum vo-

cem

nem crucis in fronte & pectore, ac scapulis format baptizandi, dicitque;

Talis ungitur oleo exsultationis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Et tunc ungitur oleo hoc a Diacono, vel lectore, per totum corpus. Dum vero ungitur, Episcopus cingulum linteum, & mantile sumit: ac postea eum baptizat, dicens:

Baptizatur talis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.

Ad singulas pronuntiationes eum immergens & educens. Postquam vero omnes baptizati sunt, lavatur, & deponit cingulum cum mantili. Diacono vero dicente, *Accedite.* Cantores Psalmum auspicantur, *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates.* Hoc ter dicit: Episcopus autem laudat Deum, & precatur:

bene-

cem *βίον* hic victum significare e sequenti versu abunde liquet, ubi idem interpres recte eam explicuit, & vertit. Meursius pro *μανιάκιν* reponit *μανίκιν*; codex vero Ms. Vienn. Cæsar. Bibliothecæ habet *μανιάκην*. *μανιάκης* autem torquis tenuior est. Sic *μανιάκια χρυσᾶ περὶ τοὺς τραχήλους φοροῦντα κοράσια* legas apud Jacobum Diaconum in vita S. Pelagiæ, citante Meursio in Glossario: & apud Basilium Magnum in Hexaem. *μανιάκας χρυσοῦς περιφέροντες* magnates. A voce *μανίκιον* derivatur *μανικέλιον*, seu *μανικέλλιον*. *Μανικέλια* Achmes, cap. CLVI, *ταῖς περισκελίσιν* adjungit, & quasi unius generis fascias & velamenta, illa brachiorum, hæc tibiarum, utraque gaudium & stabilitatem servis portendere ait. Scaliger in codice meo Gallice explicuit, vertitque *les gantelets*. Accipitur & de inducto remis integumento ex corio, vel laceris linteis apud Meurs. in Glossario. Glossæ Basilicæ: *Μανικέλλιον τὸ ταῖς κώπαις περιτιθέμενον σκῦτος, ἢ ῥάκος, ὅμοιον μανικίῳ.* Hinc & compositum tractum *ἐπιμανίκιον*, sive *ἐπιμάνικον*, in quo effigies Christi intexta; quo soli utebantur episcopi in manu dextra, mystice manicas seu compedes Jesu Christi, quibus ille impeditus fuit, significans; ut est apud Meursium in Glossar. Alias & Chirotheca venatoris sinistra manu falconem sustentantis ita appellata fuit. Est & aliud inde formatum compositum, *στομομάνικον*, quod est velum muliebre, quo os obtegitur. Theophilus Protospatharius de Humani Corp. Fabrica lib. IV: *ἔοικε καὶ τὸ μυῶδες πλάτυσμα γυναικείῳ φιαλίῳ, τῷ καλουμένῳ στομομανίκῳ*: *Musculosa hac fascia muliebri velamento similis est, quod vulgo Stomomanicon appellatur.* Puto id ipsum esse, quod Galli *un masque* vocant. *φιάλιον* enim pro *ἐφιάλιον* positum videtur, ab *ἐφιάλλω*, id est, *ἐπιβάλλω*, quasi *ἐπιβόλαιον*.

46 *ἑκάστῃ προσρήσει*] *Ter merguntur*, inquit Tertullianus de Coron. Mil. c. III. vide & Hieronymum adversus Luciferianos, Basilium M. Dionysium Areop. &c.

47. *κατάγων αὐτὸν* &c.] non enim tripla inspersione aquæ in faciem, ut nunc, sed toto immerso ter in aquam corpore baptismus olim celebratus.

48. *προσχωρεῖν*] post baptismum statim *πρὸ τοῦ μεγάλου βήματος* *ante magnum sacrarium*, sive ante sacram mensam, sive *altare magnum*, in quo Eucharistiæ fiebat oblatio, constituebantur, quæ statio *τῆς ἐκεῖθεν δόξης* erat *προχάραγμα*; *cælestis gloriæ rudimentum.* D. Gregor. Nazianzenus Orat. XL. vocatur hoc & *ἅγιον βῆμα*. Justinus Martyr Apol. II. ait baptizatos statim adductos ad illos, qui vocabantur fratres, id est, communicantes. Qui congregati preces & pro se, & pro baptizatis, ceterisque omnibus deinde ad Deum fundebant: quibus finitis, osculo se invicem sancto excipiebant, de quo supra, n. 36.

49. *οἱ ψάλται*] post baptismum *Psalmodia* adhibebatur, *μεθ' ἧς ἐδέχοντο, ὡς τῆς ἐκεῖθεν ὑμνῳδίας προοιμίῳ*: *qua accipiebantur* baptizati, tamquam *præludio futuræ in cælis per hymnos gratulationis* ab angelis. Ita fere D. Gregorius Naz. orat. XL.

 50. Kal

Εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ παντοκράτωρ, ἡ πηγὴ τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ λάμψας ἐν σκότει φῶς σωτηρίας διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μονογενοῦς σου υἱοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν, καὶ χαρισάμενος ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις τὴν μακαρίαν κάθαρσιν ἐν τῷ ἁγίῳ ὕδατι, καὶ τὸν θεῖον ἁγιασμὸν ἐν τῷ ζωοποιῷ χρίσματι, ὁ καὶ νῦν εὐδοκήσας ἀναγεννῆσαι τοὺς δούλους σου τοὺς νεοφωτίστους δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ τὴν τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν αὐτοῖς δωρησάμενος. Αὐτὸς οὖν, δέσποτα, βασιλεῦ εὔσπλαγχνε, χάρισαι αὐτοῖς καὶ τὴν σφραγίδα τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου, καὶ παντοδυνάμου, καὶ προσκυνητοῦ σου Πνεύματος. καὶ τὴν μετάληψιν τοῦ ἁγίου σώματος, καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου. Φύλαξον αὐτοὺς ἐν τῷ ἁγιασμῷ. βεβαίωσον αὐτοὺς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. ῥῦσαι ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ τῷ σωτηρίῳ σου φόβῳ, ἐν ἁγνείᾳ, καὶ δικαιοσύνῃ, τὰς ψυχὰς αὐτῶν διατήρησον. ἵνα ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ εὐαρεστοῦντές σοι υἱοὶ καὶ κληρονόμοι τῆς ἐπουρανίου σου γένωνται βασιλείας.

Ἐκφώνησις.

Ὅτι σὺ εἶ θεὸς ἡμῶν, θεὸς τοῦ ἐλεεῖν καὶ σώζειν,
καὶ σοὶ τὴν δόξαν.

Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ψάλλει, Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν [50] καὶ χρίει τοὺς βαπτισθέντας τῷ ἁγίῳ μύρῳ, ποιῶν σταυροῦ τύπον [51] ἐπὶ τοῦ μετώπου [52] καὶ τῶν ὀφθαλμῶν, λέγων,

Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου.

Καὶ μετὰ τοῦτο ἄρχεται [53] τῆς ἁγίας λειτουργίας. [54] καὶ ἀξιοῦνται τῆς ἁγίας μετα-

50. *Καὶ χρίει τοὺς βαπτισθέντας*] quemadmodum ante Baptismum, ita & jam baptizati S. Chrismate inungi soliti fuere. Tertullian. adversus Marcionem l. I; & De Resurr. carnis cap. IX, de Baptismo cap. VII: Canon Eccles. Univ. CLII, Isidorus lib. VI, c. XIX, &c.

51. *ἐπὶ τοῦ μετώπου*] Adeatur Prudentius in Psychomachia.

52. *καὶ τῶν ὀφθαλμῶν*] immo & nares, & os, & aures inungebantur. Canon Eccles. Univ. CXI, & CLXX. de hæreticis jam ante baptizatis: *Καὶ σφραγιζομένους ἤτοι χρισμένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τό τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα. καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν, Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου*: *Signatosque, sive unctos primum oleo sancto frontem*

Benedictus es Domine Deus omnipotens, fons omnis boni, sol justitiæ, lumen salutis in tenebris emittens per apparitionem unigeniti filii tui ac Dei nostri: qui indignis nobis beatum in aqua sacra purgationem largiris, divinamque sanctificationem in unguine vivifico; quique & nunc servos tuos recens illuminatos per aquam & spiritum regenerare dignatus es, ac peccatorum tam voluntariorum, quam involuntariorum ipsis concedere remissionem. Tu igitur, Domine Rex, benigne & misericors, imperti ipsis & sigillum doni sancti & omnipotentis, atque adorandi Spiritus tui, participationemque sancti corporis, & venerandi sanguinis Christi tui. Custodi & conserva ipsos in sanctificatione tua: confirma eos in vera fide: libera eos a malo, ab & omnibus artibus ac dolis ejus: salutarique tui timore in puritate, & justitia animas eorum retine, ut in omni opere ac sermone tibi bene placentes cœlestis regni tui filii fiant & heredes.

Exclamatio.

Quia tu es Deus noster, Deus misericordiæ & salutis;
& tibi gloriam.

Post has autem preces, psallit, Quicunque baptizati sunt: ungitque baptizatos sacro oleo, signum crucis in fronte faciens & super oculos, dicens:

Signaculum Doni Spiritus Sancti.

Postilla incipit sacram liturgiam, & admittuntur baptizati ad sacram communio-

frontem, oculos, nares, os, & aures. Signantes autem eos dicimus, Signaculum Doni Spiritus Sancti. *Τὸ μέτωπον*, seu *frons*, hic pro symbolo tactus positum. Quinque enim sensus quasi sanctificabantur S. Chrismate: unde postea sequitur: *ἀπολύει τὰς πέντε αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἃς διὰ τοῦ μύρου ἔχρισε: Abluit ejus quinque sensoria, quæ unguento inunxerat.* Miror autem hic de impositione manuum nihil dici, qua S. Spiritus baptizatis conferebatur, ut supra habuimus: nisi forte is ritus in hæreticis locum non habuit.

53. *Ἁγίας λειτουργίας*] Quod sacrum Eucharistiæ: vulgo *missa* vocatur.

54. *Ἀξιοῦται τῆς ἁγίας μεταλήψεως*] solebat enim episcopus, postquam inunctus S. oleo erat, dignum eum declarare, qui S. Eucharistiæ particeps fieret: atque ita se ipse ad celebrationem sacrorum conferebat; & S. Eucharistiam baptizato offerebat. Ita Dionysius Areop. ad quem Pachymeres notat, alium in Ecclesia suo tempore, & multo exactiorem, observatum fuisse ritum. Contra Tertullianus ætate sua nullos istiusmodi ritus agnovit. Ita enim ille de Baptismo cap. 11; *Nil adeo est, quod obduret mentes hominum, quam simplicitas divinorum operum, quæ in actu videtur, & magnificentia, quæ in effectu repromittitur. Ut hic quoque,* (in baptismo) *quoniam tanta simplicitate, sine apparatu novo aliquo, denique sine sumtu, homo in aquam demissus, & inter pauca verba tinctus, non multo vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimatur consecutio æternitatis.* Vide & Justinum Mart. Apol. 11. Ceterum in hac prima communione baptizati statim dicere solebant, ut D. Hieronymus testatur, *Et remitte nobis debita nostra.*

55. λὐει

μεταλήψεως. τῇ δὲ η΄ ἡμέρᾳ [55] λύει τὸ σάβανον, [56] τὸ κουκούλ. [57] καὶ τὴν ζώνην, καὶ λέγει τὴν εὐχήν:

Ὁ λύτρωσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῖς δούλοις σου δωρησάμενος, καὶ ἀναγεννήσεως ζωὴν αὐτοῖς χαρισάμενος, αὐτὸς καὶ νῦν δέσποτα κύριε τὸν φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου ἐναύγασον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διὰ παντός. τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπὶ τῇ σῇ πέτρᾳ θεμελίωσον. τὸ ἔνδυμα τῆς ἀφθαρσίας παντὸς ῥύπου ἁμαρτημάτων ἀμόλυντον διατήρησον. καὶ τὴν πνευματικὴν σφραγῖδα τῆς φοβερᾶς χρίσεως ἀνεξάρπητον διατήρησον. ἵλεως γενόμενος αὐτοῖς τε καὶ ἡμῖν κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου:

Ἐκφώνησις.

Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν.

Εἶθ' οὕτως λαμβάνων ὁ ἱερεὺς [58] βαμβάκιον, καὶ ὕδωρ ἐν σκεύει, [59] ἀπολύει τὰς πέντε αἰσθήσεις αὐτοῦ, ἃς διὰ τοῦ μύρου ἔχρισε, λέγων,

55. *λύει τὸ σάβανον*] a baptiſmo ſtola candida indui ſolita. vid. Photium epiſt. LXXIV, Lactantium in carm. de Paſchate circa finem, Pontium Paulinum, &c. Unde ea *ſeptimana in albis* olim dicta, quæ proxime feſtum Paſchatis ſequebatur. Paſchatis enim tempus baptizandis olim conſtitutum, ob reſurrectionem Chriſti. Explicat hoc accurate Tertullianus cap. XIX de Baptiſmo: duravitque ea conſuetudo uſque ad tempora Caroli M. Poſtea & toto Pentecoſtes tempore, ac tandem quovis. Recte vero Tertullianus loco memorato: *Ceterum omnis dies Domini eſt, omnis hora, omne tempus habile baptiſmo. Si de ſollemnitate intereſt, de gratia nihil refert.* Hic vero *σάβανον* veſtem linteam ſignificat, qua poſt balneum corpus deſiccari ſolitum. Hierocles *ἱππιατρ.* lib. I, cap. XXXIV: *Εἰσαγαγόντες εἰς βαλανεῖον, καὶ ποιήσαντες ἱδρῶσαι, καταμάσσουσιν ἔνδον ξηροῖς σαβάνοις.* Victor de Perſecutione Vandalica, lib. III: *Illa, quibus eum ſuſcipiens de fonte dudum texerat, ſabana bajulabat.* Gregorius Papa l. III Dialog. *Quem ex more lotum, veſtimentis indutum, & ſabano conſtrictum ſuperveniente veſpere ſepelire nequiverunt.* Hinc liquet cingulo ſabana corpori adſtricta fuiſſe: eaque de cauſſa hic legimus *λύει τὸ σάβανον*. Apud eundem lib. IV Dialog. *Sabana*, ut ſupra, veſtes ſunt, quæ balneo exeuntibus oblata.

56. *τὸ κουκούλλιον*] *Galeam* hic intelligi puto *myſticam*, qua baptizati induti, ut eſt apud Nicephorum Calliſti lib. III, cap. XXXVII. Alias *κουκούλλιον σκέπασμα τῆς κεφαλῆς*, integumentum capitis, ut Sozomenus illud interpretatur lib. III. Hiſt. Eccleſ. cap. XIV. Certe myſticum fuit, &c, ſicut baptiſmo regenerari dicti, ita velut infantes ac puelli, cucullo induti fuere baptizati. Hinc & poſtea Monachi cucullati, eodem intuitu. Dorotheus doctrina I. *λαμβάνομεν δὲ καὶ κουκούλλιον. τοῦτο δέ ἐστι σύμβολον τῆς ταπεινώσεως, τὰ νήπια γὰρ.*

τὰ

munionem. Octava vero die solvit sabanum, cucullum, & cingulum, & has dicit preces:

Domine, Deus noster, qui peccatorum solutionem per baptismum servis tuis largitus es, vitamque ipsis regenerationis benigne concessisti, nunc quoque illuminationem, quæsumus, vultus tui in cordibus eorum in perpetuum infunde: & ostiarium fidei ipsorum lapidem petra tuæ firmiter inædifica. Indumentum incorruptionis ab omni peccatorum maculis intaminatum conserva; & hoc tremendæ unctionis spiritale signaculum indelebile custodi, & ipsis & nobis propitius factus secundum multitudinem miserationum tuarum.

Exclamatio:

Benignus enim & hominum amans Deus es, & tibi gloriam.

Deinde Episcopus vasculum capit, & aquam infundit pelvi: & abluit quinque sensus ejus, quos oleo inunxerat, dicens: * * * *

τὰ μικρά, τὰ ἄκακα, φοροῦσι κουκούλια. ἄνθρωπος δὲ τέλειος κουκούλιον οὐ φορεῖ. Ἡμεῖς οὖν διὰ τοῦτο φοροῦμεν, ἵνα νηπιάζωμεν τῇ κακίᾳ, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος: *Sumimus & cucullum. Hoc enim submissionis animi symbolum est. Infantium enim parvulorum, & innoxiorum, id gestamen. Homo autem adultæ ætatis cucullum non gestat. Nos igitur ea de caussa eo utimur, ut in re malitiæ infantium repræsentemus innocentiam, quemadmodum Apostolus præcipit.* Ab hac voce deductum est verbum ἀποκουκουλίζειν. Sic in Euchologio Græcorum: Εὐχὴ εἰς τὸ ἀποκουκουλίσαι: *Preces, quum cucullus exuitur.* Ex his, quæ allata, satis liquere puto, cur Telesphorus, infans cucullatus, Æsculapio & Hygiæ adjungi soleat: nimirum, quod hi, qui e morbo pristinæ restituuntur valetudini, instar infantium sint recens natorum, & quasi regeneratorum: non secus ac serpens iis addita, renovatæ vitæ symbolum est, quotannis veterem pellem abjiciens. Multi vero sunt, qui hanc ignorant facti rationem. Confer, quæ supra de regeneratione, & *mellis* ac *lactis* prægustata concordia dicta sunt.

57. τὴν ζώνην] respectum ad Apostoli monitum, Ephes. VI, 14; sic ut, quod ad *galeam*, ad vers. 17. Consulatur super his Dionysius Areopagita, sæpiuscule memorato loco.

58. βαμβάκιον] vestis bombycina, qua abstersum oleum. βάμβαξ, *bombyx*, in glossariis. Achmetes Onirocrit. cap. 222: Ἐὰν ἴδῃ τις, ὅτι φορεῖ ἱμάτιον ἔχον ἀντὶ βάμβακος μέταξαν, πλουτήσει πλοῦτον ἰσχυρὸν ἀναλόγως τοῦ πλήθους: *Si quis se vestem sericam pro gossypina gestare viderit, pro ratione copiæ serici magnas acquiret divitias.*

59. ἀπολύει τὰς πέντε αἰσθήσεις] Eapropter ne sacrum oleum, sive unguentum, ante hanc sollemnem ablutionem detergeretur, recens baptizati lavacro quotidiano per totam hebdomadam abstinebant. Ita Tertullian. de Corona mil. cap. III.

Hactenus MS. Codex Viennensis, & capite, & calce mutilus: sed postrema facile ex Euchologio ac Rituali Græcorum suppleri poterunt.

Digitized by Google

ΘΕΟΔΩΡΟΥ,

Ἡ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ

ΔΙΑΘΗΚΗ.

Ἀκούων τοῦ θείου Δαβὶδ λέγοντος, ἡτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην. καὶ πάλιν φάσκοντος, ἑτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεὸς, ἑτοίμη ἡ καρδία μου. ἐπειδήπερ εἰς συνεχῆ ἀσθένειαν τὴν τοῦ δυστήνου μου σώματος ἐμπέπτωκα, οὐχ οἷός τε εἰμὶ πάντας ὑμᾶς, τέκνα μου, καὶ ἀδελφοὶ, καὶ πατέρες, κατὰ πρόσωπον μου ἀγαγεῖν ἐν ἡμέρᾳ ἐξόδου. διὰ τὸ ἐν διαφόροις τόποις καθεστάναι τὰ μοναστήρια, ἄλλως τε καὶ ἀποδημίαις χρήσασθαί τινας, ὡς ἤδη ἐληλυθυίας τῆς ὥρας τῆς ἀπὸ τοῦδε βίου μεταστάσεώς μου, προφθάνω διαθέσθαι ὑμῖν ταύτην τὴν διαθήκην, ἁρμόδιον καὶ ἀσφαλὲς τοῦτο ἡγησάμενος πρὸς τὸ ἀκούσαντάς μου τῆς τελευταίας φωνῆς, διεγνωκέναι, ὅπως τε πιστεύω καὶ φρονῶ, καὶ οἷον ἀφίημι τὸν καθηγησόμενον μετ' ἐμέ. ἵνα ἐντεῦθεν συμφωνίαν ἄρρι-τε καὶ εἰρήνην τὴν ἐν Χριστῷ, ἣν εἰς οὐρανοὺς μέλλων ἀναφοιτᾷν ἀφίησι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ἀποστόλοις, αὐτὸς ὁ κύριος.

1 Πιστεύω τοιγαροῦν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. τὴν ἁγίαν, καὶ ὁμοούσιον, καὶ ἀρχικὴν Τριάδα. καθὼς βεβάπτισμαι, καὶ ἀναγεγέννημαι, καὶ τετελείωμαι. Θεὸν τὸν πατέρα ὁμολογῶν. Θεὸν τὸν Υἱόν. Θεὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἓν τὰ τρία τῇ Θεότητι. ὡς καὶ ἔμπαλιν τρία τὸ ἓν ταῖς ὑποστάσεσι. εἷς γὰρ Θεὸς ἡ τριὰς διὰ τὸ ὁμοούσιον. εἰ καὶ διῄρηται διὰ τὸ ἑτεροϋπόστατον.

2 Αὖθίς τε ὁμολογῶ τὸν ἕνα τῆς τριάδος τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν διὰ φιλανθρωπίαν ἄμετρον ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς γένους. δηλονότι ἐκ τῆς ἁγίας καὶ παναμώμου Θεοτόκου τὴν σάρκα ἀνειληφότα δίχα σπορᾶς ἀνθρωπίνης. καὶ ἐκ γαστρὸς αὐτῆς κατὰ τὸ θεῖον λόγιον νόμῳ φύσεως γεγεννημένον. διπλοῦν τε ὄντα τὸν αὐτὸν, ὅλον τέλειον τῇ Θεότητι, καθ' ὃ οὐκ ἐτέτραπτο τοῦθ', ὅπερ ἦν. καὶ ὅλον τέλειον τῇ ἀνθρωπότητι. καθ' ὃ οὐκ ἐλέλειπτό τι τοῦθ', ὅπερ προσείληφε. τὸν αὐτὸν ἕνα καθ' ὑπόστασιν. ὥσπερ ἐν δύο φύσεσι γνωριζόμενον, οὕτω θελήσεσί τε καὶ ἐνεργείαις, ἐν αἷς ἔδρασε καταλλήλως τά τε θεῖα καὶ ἀνθρώπινα.

Πρὸς

Digitized by Google

THEODORI

Ad Discipulos suos

TESTAMENTUM,

Interprete JACOBO SIRMONDO.

Dum Davidem audiens dicentem, *Paratus sum, & non sum turbatus*; iterumque, *Paratum cor meum, Deus, Paratum cor meum*, postquam in continuam miseri mei corporis ægritudinem illapsus, cunctos, filii, ac fratres, patresque, coram nequeo sub exitum adducere, quod variis in locis posita Monasteria sint, & alioquin abscesserint nonnulli, ceu præsente ex hac vita discessus hora, *Testamentum* hoc vobis præverti condere, tutum id, ac conveniens ratus, quo suprema audita mea voce, sciretis, quemadmodum credam, atque sentiam, & qualem post me præfectum relinquam: unde concordiam porro, ac pacem in Christo ageretis, quam in cœlos abiturus sanctis suis discipulis, & Apostolis, Dominus dimisit.

Igitur credo in Patrem, ac Filium, Sanctumque Spiritum, 1
sacram, unius naturæ, præpotentem Trinitatem, proinde ut regeneratus, tinctus, instauratus sum, Deum confitens Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, tria unum divinitate, ut unum tria vicissim personis. Una est enim Trinitas, pro uniusmodi natura, etsi personis discreta est.

Rursumque unum e Trinitate, Dominum nostrum Jesum 2
Christum, incomparabili liberalitate corporatum venisse, incolumitando generi nostro, corpore nimirum e sacra, & irreprehensa Deipara citra virilem satum contracto, legeque naturæ secundum oraculum divinum ex ejus alvo progenitum, qui & duplex idem fuerit; totus perfectus divinitate, quatenus haud mutavit, quod erat; totusque perfectus humanitate, quatenus indefectum, quod assumpsit, fuit, & unus idem persona, ut in duabus agnitus naturis, ita & voluntatibus, ac functionibus, in quibus divina competenter, humanaque gessit.

3 Πρὸς τούτοις ἀποστρέφομαι πᾶσαν αἱρετικῆς μεθοδείας πλάνην, ἑπόμενος ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις. ἔτι τε καὶ τῇ ἔναγχος συναθροισθείσῃ ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον κατὰ τῶν χριστιανοκατηγόρων.

4 Προσκυνῶν καὶ ἀποδεχόμενος τὰς ἱερὰς, καὶ σεπτὰς εἰκόνας τοῦ τε κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, ἀποστόλων, προφητῶν τε, καὶ μαρτύρων, καὶ πάντων τῶν ὁσίων τε καὶ δικαίων. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὰς ἀχράντους αὐτῶν πρεσβείας ἐξαιτοῦμαι ἱλεωποιούμενος τὸ θεῖον. προσπτύσσομαί τε πίστει τε καὶ φόβῳ τὰ πανάγια αὐτῶν λείψανα, ὡς χάριτος θείας ἀνάπλεω. προσέτι καὶ πάσας βίβλους θεοπνεύστους παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης. ἀποδέχομαι ἔτι μὴν καὶ πάντων τῶν θεσπεσίων πατέρων, διδασκάλων τε, καὶ ἀσκητῶν, τοὺς βίους τε καὶ τὰ θεῖα συγγράμματα. Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὸν φρενοβλαβῆ Πάμφιλον, τὸν ἀπὸ ἀνατολῆς φοιτήσαντα, καὶ τούσδε τοὺς ὁσίους διαβαλόντα. λέγω δὴ Μάρκον, Ἡσαΐαν, Βαρσανούφιον, Δωρόθεόν τε, καὶ Ἡσύχιον. οὐ μὴν Βαρσανούφιον, καὶ Ἡσαΐαν καὶ Δωρόθεον, τοὺς τῶν ἀκεφάλων συνακεφάλους, καὶ τοὺς οὐ λεγομένους Δεκακεράτου συνομοκεράτους, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Σωφρονίου ἐν τῷ λιβέλλῳ αὐτοῦ ἀναθεματιζομένους. ἑτέρων δηλονότι παρὰ τούσδε ὄντων τῶν προειρημένων. οὓς ἐγὼ πατροπαραδότως ἀποδέχομαι δι' ἐρωτήσεως τοῦ ἤδη ἀρχιερατεύσαντος Ταρασίου, τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ἑτέρων τε ἀξιοπίστων προσώπων, αὐτοχθόνων τε, καὶ ἀνατολικῶν, κατά τε καὶ τὴν εἰκόνα Βαρσανουφίου ἐν τῇ θείᾳ ἐνδυτῇ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνίστασθαι ἁγίοις πατράσιν Ἀντωνίῳ, Ἐφραὶμ, καὶ ἑτέροις. καὶ ὡς μή τι ἐν ταῖς διδασκαλίαις αὐτῶν εἰρηκὼς ἀσέβημα, τοὐναντίον δὲ καὶ πολλὴν ψυχικὴν λυσιτέλειαν. μέχρις ἂν καὶ ἐπὶ τύπων διὰ συνοδικῆς ἐπιζητήσεως ἀποδειχθείη τι ἔγκλημα. εἰ γὰρ αὐτοὶ ἐκεῖνοι φανεῖεν οἱ ἀναθεμαθιζόμενοι, ἢ ἕτεροι παρ' αὐτοὺς αἱρέσει ὑποβληθέντες, ἀνάθεμα αὐτοῖς, καὶ κατανάθεμα, καὶ πανανάθεμα, ἀπὸ Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ καὶ ἁγίου Πνεύματος.

5 Συνομολογῶ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ὑψηλόν τε εἶναι, καὶ ἐπηρμένον, καὶ ἀγγελικὸν, καθαρτικόν τε πάσης ἁμαρτίας διὰ τελείας ἐπιβιώσεως εὔδηλον κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῶν ἀσκητικῶν τοῦ θείου καὶ μεγάλου Βασιλείου διεξαγόμενον, καὶ οὐκ ἐξ ἡμισείας, ὥσπερ τινὲς, τὰ μὲν αἱρούμενοι, τὰ δὲ ἐπαφιέντες. ὥστε μὴ εἶναι ἄνευ τῶν ἐν τῇ θείᾳ κλίμακι ἀποδεδειγμένων τριῶν καταστάσεων. Αἱρετὸν ἄλλως πῶς νομίμως ἐπιβιῶναι. οὐ μὴν οὔτε δοῦλον κεκτῆσθαι, οὔτε κτῆνος τῶν ἐκ τοῦ θήλεος γένους, διὰ τὸ ἀνοίκειον τοῦ ἐπαγγέλματος, καὶ ἐπικίνδυνον ταῖς ψυχαῖς. καὶ ταῦτα διῆλθον ἐν παραδρομῇ. οὐ γὰρ καιρὸς τῶν τῶν τοιού-

των

Ad hæc fraudem omnem hæreticæ verſutiæ deteſtor; ſacra, 3
& œcumenica ſex Concilia ſecutus, ac Nicææ nuper iterum
coactum contra Chriſtianorum accuſatores.

Auguſtas atque venerandas Domini noſtri Jeſu Chriſti, Dei- 4
paræ, Apoſtolorum, Vatum, Martyrum, Sanctorum omnium,
juſtorumque imagines adorans, & approbans, quorum ſine
macula preces expeto, Numinis *propitias*; fide, ac reverentia
ſacratiſſimas Reliquias amplexus, *velut divinæ* plenas gratiæ. Præ-
terea cum ſacros omnes novi, & antiqui fœderis libros recipio,
tum illuſtrium Patrum, Doctorum, Monachorum vitas, dia-
que monumenta, quod ob Pamphilum dico, vecordem, ab
Oriente profectum, qui eos ſanctos inſimulet: Marcum, inquam,
Eſaiam, Barſanuphium, Dorotheum, Heſychium. Nec Barſanu-
phium, Eſaiam, Dorotheum ſentio gregarios Acephalorum; ac
Decicornium, qui vocatur, ejuſque factionis ſocios, D. Sophronio
in libello diris divinctos, aliis ſcilicet prædictis, quam ſint iſti.
Quos Patrum traditione, ſanctiſſimi Patriarchæ Taraſii, qui
Pontificatum proxime geſſit, rogatu, & aliorum fide digno-
rum, qua indigenarum, qua Orientalium, admitto, (tumque
quod Barſanuphii in ſacro Majoris Eccleſiæ veſtiario ſimulacrum
cum ſanctis Patribus ſit erectum, Antonio, Effraemo, aliiſque,
tumque in eorum doctrinis impium nihil, quin magnam contra
animorum frugem deprenderim) dum in iis quoque per Syno-
di acquiſitionem fraus aliqua detegatur. Nam ſi vel diris obli-
gati, vel alii ab iis hæreſi capti parebunt, diris etiam atque etiam
multantor a Patre, & Filio, ac S. Spiritu.

Profiteor inſuper & habitum Monaſticum ſublime quiddam,
præſtanſque, & Angelicum haberi, quo accurate degendo, ac
mirum ni ad leges Monaſticas divini magnique Baſilii exigen- 5
do, non dimidiatim obeundo, quod plerique faciunt, quæ-
dam adſciſcentes, quædam repudiantes, cunctæ expientur noxæ,
ut citra terna ea, quæ in nobili Scala demonſtrantur, laudabi-
lia inſtituta, aliud quod ineamus, legitimum ſtudium ſit nul-
lum. Quin nec mancipium parandum, nec jumentum * uterinum,
ut a profeſſione alienum, conjunctumque cum animorum pe-
Z 3 riculo.

* *In Græco eſt*, feminei ſexus. *Di boni! etiamne inſtitutæ tum a Monachorum libidine beſtiæ, ut earum coëmtione interdicendum iis hoc Teſtamento fuerit? forte* veterinum Sirm. ſcriptum.

των ἐξαπλώσεως. ἀλλὰ διὰ τὸ μή τινας εἰς ἐμὲ τὴν χείρονα δόξαν ὑπολαμβάνειν παρ' ὃ φρονῶ ὀρθῶς, καὶ δοξάζω. τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, δεύτερόν ἐστιν εἰπεῖν, καὶ περὶ τοῦ καθηγουμένου. ἀφίημι τοίνυν πρῶτον μὲν τὸν κύριον καὶ πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν, τὸν ὁσιώτατον Ἔγκλειστον, καὶ πατέρα, καὶ φωστῆρα, καὶ διδάσκαλον. αὐτὸς γὰρ κἀμοῦ, καὶ ὑμῶν προκαθέστηκεν ἐν κυρίῳ, καὶ καθίσταται κεφαλή. εἰ καὶ ὑπεξήγαγεν ἑαυτὸν διὰ Χριστομίμητον ταπείνωσιν τελῶν ἐν ἡσυχίᾳ. οὗ ταῖς ὁδηγίαις τε, καὶ προσευχαῖς πιστεύω ὑμᾶς συνθήσεσθαι. εἴπερ καὶ τὴν δέουσαν ἀντεισφέροιτε πρὸς αὐτὸν εὐπείθειάν τε, καὶ ὑπακοήν. ἔπειτα, ὃν ἐκ κοινῆς ψήφου θεοπρεπῶς προηγουμένως τῆς πατρικῆς βουλῆς προστήσεσθε. ἐφ' ᾧ γὰρ εὐδοκεῖ πᾶσα ἡ ἀδελφότης, ἑπόμενόν ἐστι καὶ τὸ ἐμὸν θέλημα. ἀλλὰ δεῦρο, ὦ πάτερ, καὶ ἀδελφέ, ὅστις ἂν εἴης. ἰδοὺ παρατίθημί σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα, ὅπως αὐτὴν εἰσδέξῃ. Πῶς δὲ προσλάβοις; ἡλίκως δὲ ὁδηγήσαις; ποδαπῶς δὲ διαφυλάξοις; ὡς ἄρνας Χριστοῦ, ὡς μέλη σου φίλτατα, θάλπων, καὶ περιέπων, καὶ ὁμειρόμενος ἑνὸς ἑκάστου κατὰ τὸ ἴσον τῆς ἀγάπης μέτρον. ὅτι ἐπίσης ἡ στοργὴ τῶν μελῶν τοῦ σώματός ἐστιν ἐφ' ἑκάστῳ ἀνθρώπῳ. διάνοιξόν σου τὰ σπλάγχνα ἐν συμπαθείᾳ. εἰσοίκισαι τοὺς πάντας ἐν ἐλεημοσύνῃ. τιθήνησαι αὐτούς, ἀναμόρφωσον αὐτούς, τελείωσον αὐτοὺς ἐν Χριστῷ. ὄξυνόν σου τὴν διάνοιαν ἐν φρονήσει. διέγειρόν σου τὸ πρόθυμον τῆς ψυχῆς ἐν ἀνδρείᾳ. στερέωσόν σου τὴν καρδίαν ἐν πίστει, καὶ ἐλπίδι. προπορεύσαι αὐτῶν ἐν πάσῃ ἀγαθοεργίᾳ. προπολέμησον κατὰ τῶν νοητῶς μαχομένων. ὑπερασπίσαι, διευθέτησον, εἰσάγαγε αὐτοὺς εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς τόπον κληροδοτῆσαι τὴν γῆν τῆς ἀπαθείας. διὸ ἐντέλλομαί σοι τὰς ἐντολὰς ταύτας. ὥσπερ διακρατῆσαι ὀφείλεις κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. οὐ διαλλάξεις οὖν, ὃν παρέλαβες τύπον, καὶ κανόνα, παρὰ τῆς ταπεινώσεώς μου ἐν ἅπασιν ἄνευ κατεπειγούσης ἀνάγκης.

1 Οὐ κτήσῃ τοῦ κόσμου τούτου τι, οὐδὲ ἀποθησαυρίσεις ἰδιοκτήτως εἰς ἑαυτόν, μέχρι καὶ ἑνὸς ἀργυρίου.

2 Οὐ διαμερίσεις τὴν ψυχήν, καὶ τὴν καρδίαν σου, σχέσει καὶ φροντίδι περὶ τοὺς ὑπὸ Θεοῦ πεπιστευμένους, καὶ ὑπ' ἐμοῦ παραδεδομένους πνευματικοὺς υἱούς, καὶ ἀδελφούς, εἰς τούς ποτε κατὰ σάρκα ἰδίους ἢ συγγενεῖς, ἢ φίλους, ἢ συνεταίρους.

3 Οὐ χρήσῃ τοῖς τῆς οἰκείας σου μονῆς, οὔτε ζῶν, οὔτε μετὰ θάνατον ἐλεημονητικῶς, ἢ κληρονομικῶς εἰς τοὺς ἤδη προειρημένους. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου εἶ, ἵνα μετέχῃς τῶν ἐκ τοῦ κόσμου. πλὴν εἰ μή ποῦ μεταβαῖεν τινες ἐκ

τ

riculo. Atque hæc obiter dixi: neque enim est ea explicandi tempus; verum nequi sinistram de me opinionem conciperent, nec consentaneam iis, quæ sentire arbitrer recte. His sic habentibus, proximum est & de Præfecto differere. Ergo inprimis, dum patremque meum juxta, ac vestrum, sanctissimum Clusium relinquo patrem, illustratorem, magistrum, qui vobis mihique & in Domino præfuit, & nunc caput est, quamlibet se subduxit, pro Christiana *submissione*, deditus quieti, cujus vos auspiciis, atque precibus servatum iri confido, si, quam oportet, obedientiam vicissim, ac obsequium, conferetis. Deinde quem communi suffragio duce paterno consilio diè præfeceritis. Nam, in quem universitas inclinat, eodem sequitur & mea voluntas. Sed ades vero, ô Pater, fraterque, quicunque es futurus. En coram Deo, ejusque Geniis electis, universam hanc Christianam Rempublicam tibi committo, quam capessas. Atqui capesses? quemadmodum reges, & tuebere? ut agnos Christi, ut tuapte carissima membra, fovens, defensans, procurans unumquemque pari benevolentiæ mensura, postquam par corporis membrorum studium cuique est. Visceribus pro affectione reclusis, cunctos liberaliter acceptos nutricator, fingito, perficito; ingenium prudentia deacuito, animi alacritatem fortitudine excitato: mentem fide, speque firmato: probitate omnibus præito: tectos contra imaginarios hostes propugnato, mactos in virtutis tanquam latifundium immittito, quasi quodam innocentiæ solo dividundo. Tibi hæc quidem præcepta scisco, quæ retinere necessitas cogat, neque ex omnibus, præter exemplum normamque, quam a me nihili acceperis, quicquam mutabis citra urgentem necessitatem.

Non mundanum aliquid parabis, aut in usum proprium coges, nec teruncium solum. 1

Non studio, ac solicitudine mentem, & ingenium distrahes præ iis, quos, creditos divinitus, atque a me commissos, spiritales quosdam habeas natos, fratresque, in privatos humaniter quondam seu cognatos, seu amicos, seu æquales. 2

Non monasterii tui facultatibus utere nec vivus, nec post mortem, quas eroges, aut hereditario leges prædictis, postquam non es ex mundo, ut mundanis fruare: nisi qui transeant 3

inter-

τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς τάγμα. καὶ οὕτω φροντίσεις κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων πατέρων.

4 Οὐ κτήσῃ δοῦλον, οὔτε εἰς οἰκείαν χρείαν, οὔτε εἰς ἣν ἐνεπιστεύθης μονήν, οὔτε εἰς ἀγρούς, τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα ἄνθρωπον. Τοῦτο γὰρ μόνοις τοῖς ἐν τῷ βίῳ συγκεχώρηται, ὡς ὁ γάμος. σοὶ δὲ χρεὼν παρέχειν ἑαυτὸν δοῦλον τοῖς ὁμοψύχοις σου ἀδελφοῖς τῇ προθέσει, κἂν τῇ ἔξω ἐπιφανείᾳ ὡς δεσπότης λογίζῃ, καὶ διδάσκαλος.

5 Οὐ σχοίης ζῶον τῶν ἐκ τοῦ θήλεος γένους εἰς χρείαν ὑπουργικήν, ὡς τὸ θῆλυ παντάπασιν ἀποταξάμενος, οὔτε ἐν μονῇ, οὔτε ἐν τοῖς ἀγροῖς, καθὼς οὐδεὶς τῶν ὁσίων καὶ ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἐχρήσατο, οὔτε ἡ φύσις αὐτὸ ἐπιτρέπει.

6 Οὐκ ἐποχούμενος ἔσῃ ἐπὶ ἵπποις, καὶ ἡμιόνοις, δίχα ἀνάγκης. ἀλλὰ χριστομιμήτως πεζοπορήσεις. εἰ δὲ οὖν πῶλός σοι τὸ ὑποζύγιον ἔστω.

7 Παραφυλάξεις πάντως τὸ πάντα τὰ ἐν τῇ ἀδελφότητι κοινὰ εἶναι, καὶ ἀμέριστα. καὶ μηδὲν κατὰ μέρος τοῦ καθέκαστον εἰς ἐξαυθέντησιν μέχρι καὶ ῥαφίδος. Σοῦ δὲ καὶ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχή, μήτιγε ἄλλο, ἔστωσαν διαμεμερισμένα ἐν ἰσότητι ἀγάπης πᾶσι τοῖς πνευματικοῖς σου τέκνοις, καὶ ἀδελφοῖς.

8 Οὐ σχοίης μετὰ κοσμικῶν ἀδελφοποιΐας ἢ συντεκνίας, ὁ φυγὰς τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ γάμου. οὐ γὰρ εὕρηται ἐν τοῖς πατράσιν. εἰ δὲ καὶ εὕρηται, σπανιάκις. καὶ τοῦτο οὐ νόμος.

9 Οὐ συνεσθιασθείσῃ μετὰ γυναικῶν, πλὴν τῆς κατὰ σάρκα μητρός, καὶ ἀδελφῆς, κἄν τε κανονικῆς, κἄν τε κοσμικῆς, εἰ μή τις βία καὶ ἀνάγκη καλοίη, καθὼς παρεκελεύσαντο οἱ ἅγιοι πατέρες.

10 Οὐ σχοίης τὸ πολυπρόοδον καὶ πολυγύρευτον ἄνευ ἀνάγκης, ἐγκαταλιμπάνων τὸ οἰκεῖον ποίμνιον. ἀγαπητὸν γὰρ καὶ σχολάζοντα ἐν τῇ ποίμνῃ δυνηθῆναι σε διασῶσαι τὰ πολυτροπώτατα, καὶ πολυεξόδευτα λογικὰ πρόβατα.

11 Παραφυλάξεις πάντως τοῦ ποιεῖσθαι τρισάκις τὴν κατήχησιν τῇ ἑβδομάδι, καὶ καθ' ἑσπέραν, ἢ διὰ σαυτοῦ, ἢ δι' ἄλλου τῶν τέκνων. ἐπειδὴ πατροπαράδοτον τοῦτο, καὶ σωτήριον.

12 Οὐ δοίης, ὅπερ λέγουσι, μικρὸν σχῆμα. ἔπειτα ὡς μέγα. ἓν γὰρ τὸ σχῆμα, ὥσπερ καὶ τὸ βάπτισμα. καθὼς οἱ ἅγιοι πατέρες ἐχρήσαντο.

13 Οὐ παραβῇς τοὺς νόμους καὶ κανόνας τῶν ἁγίων πατέρων, πρόγε πάντων τοῦ θείου καὶ μεγάλου Βασιλείου. ἀλλὰ πᾶν ὅτι ἂν ποιῇς, ἢ λέγῃς,

ὡς

Digitized by Google

interdum e communi vita ad hunc ordinem nostrum, ac tum
cura defungere, ad Sanctorum Patrum exemplum.

Non hominem, factum ad imaginem divinam, servum pa- 4
rabis, neque usui privato, nec Monasterii, quod administres,
nec agrorum: id enim solis mundanis permittitur, uti nuptiæ.
Te quidem benevolentia servum unanimis fratribus præbeas
oportet, quamlibet foris, in superficiem, ut herus, ac magi-
ster habeare.

Non feminini generis animantem in jumentum habebis, qui 5
feminis prorsum valedixeris, neque in Monasterio, neque in
agris, quemadmodum nec divorum Patrum usus est quisquam,
nec patitur natura.

Non mulis, & equis vectabere, citra necessitatem; sed Chri- 6
stiane pedes obibis: sin usu veniat, pullus jungitor.

Plane operam dabis, quæ Collegii sint, communia teneri, at- 7
que indivisa cuncta, nihilque privatim a quoquam, ad licen-
tiam, nec acum solam. Corpus quidem certe, animumque, præ-
terea nihil, æquali amore in spiritales omnes filios, fratresque
partitor.

Non mundanis utere fratribus, quasique consiliis habendis, 8
exul mundi ac nuptiarum. Neque enim reperitur in Patribus: sin
repertum est, rarius certe; neque id lex est.

Non epulabere cum feminis, matre & sorore secundum 9
carnem exceptis, (regularibus an mundanis, nescio) nisi quæ
vis ac necessitas vocet, ut jubent Patres.

Non frequens prodibis, palabundus, citra necessitatem, gre- 10
ge deserto, cui palmarium sit inprimis vel in caula vacanti
flexiles, & errabundas, ut sic dixerim, oves catas sospi-
tare.

Prorsum non omittes, quin ter hebdomadatim, atque ap- 11
petente vespera, Catechesim dictes, seu per te, seu per alium
e filiis: quod a majoribus traditum est, nec fruge caret.

Non habitum parvum, quem appellant, ac sic deinde confe- 12
res magnum: nam unus habitus est, uti & Tinctio, auctoribus
sanctis Patribus.

Non leges ac scita majorum, in primisque magni, & divini Ba- 13
silii, migrabis: quin, quodcunque ages, dicesve, ceu testimo-

Digitized by Google

ὡς μαρτυρίαν ἔχων ἐκ τῶν γραφῶν, πράξαις, ἢ ἐκ πατρικῆς σου συνηθείας ἄνευ παραβάσεως ἐντολῆς Θεοῦ.

14 Οὐ καταλείψεις τὸ ποίμνιόν σου, καὶ εἰς ἕτερον μεταβῇς, ἢ πρὸς μείζονα ἀξίαν ἐπαναδράμοις ἄνευ συγκαταθέσεως τῆς οἰκείας σου ἀδελφότητος.

15 Οὐ φιλιάσεις μετὰ κανονικῆς. οὐδὲ παραβαλεῖς ἐν γυναικείῳ σεμνείῳ. οὐδὲ κατὰ μόνας ὁμιλήσεις μοναζούσῃ, ἢ κοσμικῇ, εἰ μή που ἀνάγκη ἕλκοι. καὶ τότε δύο παρόντων ἐξ ἑκατέρου μέρους προσώπων. τὸ γὰρ ἕν, ὥς φησιν, ἐπηρέαστον.

16 Οὐκ ἀνοίξεις τὴν θύραν τῆς μονῆς ἐπὶ εἰσόδῳ παντοίας γυναικὸς ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης. εἰ δὲ δυνατὸς εἶ ἀσυμφανῶς δέχεσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἀπόβλητον.

17 Οὐ ποιήσεις σαυτῷ καταγώγιον, ἢ τοῖς πνευματικοῖς σου τέκνοις οἶκον κοσμικῶν, ἐν ᾧ εἰσὶ γυναῖκες, ἐπὶ συχνῷ παραβάλλων. ἀλλ' ἐκλέξῃ εἰς ἀνδρῶν εὐλαβῶν τὰς παροδικάς, καὶ ἀναγκαίας χρείας ποιεῖσθαι.

18 Οὐ κτήσῃ μαθητὴν εἰς τὸ κελλίον σου προσπαθῶς. ἀλλ' ἐκ προσώπου ἀνυπόπτου, καὶ ἐκ διαφόρων ἀδελφῶν τὴν ὑπηρεσίαν σου ποιήσεις.

19 Οὐ κτήσῃ ἱματισμὸν ἐξηλλαγμένον, καὶ πολύτιμον, ἄνευ τοῦ ἱερατικοῦ. ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς πατρομιμήτως καὶ ἐνδύσῃ, καὶ ὑποδήσῃ.

20 Οὐκ ἔσῃ ἀβροδίαιτος οὔτε ἐν τῇ οἰκείᾳ σου δαπάνῃ, οὔτε ἐν ταῖς ὑποδοχαῖς τῶν ξένων, ὡς κατὰ τοῦτο περισπώμενος. ἔστι γὰρ τῆς μερίδος τοῦ παρόντος βίου.

21 Οὐ θησαυρίσεις χρυσίον ἐν τῇ μονῇ σου, ἀλλὰ τὸ κατὰ περιουσίαν ἐπὶ παντὸς εἴδους μεταδώσεις τοῖς πενομένοις, ἐν ἀνοίξει τῆς αὐλῆς σου, καθὼς οἱ ἅγιοι πατέρες.

22 Οὐ κρατήσεις τόπον ἠσφαλισμένον, καὶ τὴν οἰκονομικὴν φροντίδα. ἀλλ' ἔστω σου κλεὶς ἡ μεγίστη τῶν ψυχῶν φροντὶς τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν κατὰ τὰ λόγια. τὸ χρυσίον δέ, καὶ τὰ κατὰ χρείαν, ἐγχειρίσεις τοῖς οἰκονόμοις, τοῖς κελλαρείταις, καὶ ὡς ἐπιβάλλοι καθ' ἑκάστην διακονίαν σου προδήλως τὴν πάντων ἐξουσίαν ἔχοντος, καὶ μεταφέροντος, ὡς ἂν βουλείη μετὰ τῶν προεχόντων ἐν τῷ τυχόντι προσώπῳ, ἀπολαμβάνων τὸν λόγον ἑκάστης διοικήσεως.

23 Οὐ προτιμήσεις τοῦ συμφέροντος τῇ ἀδελφότητι πρόσωπον παντὸς ἀνθρώπου ὑπερέχοντος, καὶ ἐξουσιάζοντος κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, οὔτε ὑποσταλεῖς μέχρις αἵματος ἐπὶ φυλακῇ τῶν θείων νόμων καὶ ἐντολῶν προτεῖναι τὴν ψυχήν σου.

Οὐ

Digitized by Google

nium habens e sacris litteris, aut paterna tua consuetudine geres, divino præcepto minime violando.

Non grege relicto ad alium te conferes, aut majorem digni- 14
tatem invades, citra consensum collegii.

Non consuesces cum regulari, neque in muliebre sacrarium 15
irrumpes, nec cum Monacha, aut mundana seorsim *colloquere*, ni necessitas trahat, duabus tum quidem *utrimque præsentibus* personis. *Tentabilis est enim solitudo*, ait ille.

Non intraturæ mulieri cuiquam Monasterii fores aperies, ci- 16
tra ingentem necessitatem: sin clam potes admittere, ne id quidem rejectaneum.

Non diversorium tibi, aut spiritalibus filiis, mundanas ædes 17
habebis, ubi frequentes sint mulieres, diversatus: quin usui, ac necessitati peregrinæ religiosorum, quam legeris, domi satisfacies.

Non discipulum ad cellam molliculum libidinose parabis: 18
sed nec suspectæ personæ, & diversorum fratrum servitiis utere.

Non multitium vestitum, ac sumptuosum tenebis, excepto 19
sacrifico, tenui, Patrum exemplo, & amictu, & calceamento adhibendo.

Non splendorem captabis neque in privatis expensis, neque 20
hospitibus invitandis, ceu occupatus in eo: nam hujus vitæ voluptariorum hæ sunt partes.

Non aurum in Monasterio coges, sed e quavis, specie su- 21
perfluum in pauperes erogabis, aula adaperta, proinde ut sancti Patres.

Non arces tenebis, ac procurationem mundanam: quin esto 22
hæc potissima clavis, animorum procuratio, ligandorum, & solvendorum, ex oraculis. Aurum quidem, ac necessaria trades œconomis, cellariis, atque, ut cujusque postulat munus, te arbitrio palam cunctorum, & in quodlibet caput, transferente, prout cum antecessoribus consultatis, ac rationem cujusque administrationis habituro.

Neminem potentem, & eximium in hoc seculo Collegii com- 23
modis præhabebis, nec vel in necem retrectabis, quin divinis tuendis legibus ac præceptis vitam projicias.

Digitized by Google

24 Οὐ ποιήσεις τι, ἢ πράξεις καθ' οἰκείαν γνώμην ἐν παντὶ πράγματι τῶν τε ψυχικῶν καὶ σωματικῶν, πρῶτον μὲν ἄνευ βουλῆς καὶ εὐχῆς τοῦ κυρίου καὶ πατρός σου, ἔπειτα τῶν προεχόντων ἐν γνώσει καὶ εὐλαβείᾳ κατὰ τὴν ὑποκειμένην ὑπόθεσιν. ἑνὸς γὰρ χρεία τυχόν, ἢ δύο, καὶ τριῶν, ἢ καὶ πλειόνων. ὥσπερ ἐντετάλμεθα πατρικῶς, καὶ διήξαμεν. ταῦτα πάντα καὶ ὅσα ἕτερα ἐξελάβου, παραφυλάξεις, καὶ φρουρήσεις, ἵνα εὖ σοι γένηται. καὶ ἔσῃ κατευθυνόμενος ἐν κυρίῳ. τὸ γὰρ ἐναντίον ἀπειθὲς καὶ λέγειν, καὶ ἐννοεῖν.

Δεῦρο καὶ ὑμεῖς, τέκνα μου καὶ ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου τῆς οἰκτροτάτης φωνῆς. δέξασθε, καὶ ἀποδέξασθε τὸν κύριον τὸν ἡγούμενον, καθὼς ἐξελέξατε οἱ πάντες. Οὐδενὶ γὰρ ἔξεστι καθ' οὐδένα τρόπον εὑρήσασθαι ἄλλον τινὰ βίον, παρ' ὃ ὑπάρχει, καὶ οὗτος ὁ δεσμὸς ὑπὸ κυρίου. Ἀσπάσασθε αὐτὸν ὡς διάδοχόν μου δι' αἰδοῦς καὶ τιμῆς προσβλέποντες αὐτόν. καὶ τὸν τῆς ὑποταγῆς κανόνα νόμιμον ὡς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν αὐτῷ διαφυλάξατε, μὴ καταφρονοῦντες τῆς ἐν κυρίῳ νεαρᾶς προβολῆς αὐτοῦ. μηδὲ ἐκζητοῦντες πλεῖόν τι τῶν δωρηθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου χαρισμάτων. ἀρκετὸν αὐτῷ διακρατήσει, ἅπερ παρὰ τῆς ταπεινώσεώς μου ἐντέταλται. καὶ εἰ ἀγαπᾶτέ με τὰ τέκνα μου, τὰς ἐντολάς μου φυλάξατε. καὶ τὴν εἰρήνην ἐν ἑαυτοῖς ἕξετε, καὶ τὸ ἀγγελικὸν ὑμῶν ἐπάγγελμα ἀδιάψευστον τηρήσετε, οὐρανίως πορευόμενοι. Τὸν κόσμον μισήσαντες μὴ ἐπιστραφῆτε πρὸς τὰ τοῦ κόσμου ἔργα. λυθέντες τῶν δεσμῶν τῆς προσπαθείας μὴ ἐνδεθῆτε αὖθις πρὸς τὰς σαρκικὰς σχέσεις. ἀπαρνησάμενοι πάντα τὰ τερπνὰ καὶ ἐπίκηρα τοῦ παρόντος βίου, μὴ δι' ὀλιγωρίαν ἀποπηδήσητε τῆς ἀθλητικῆς ὑμῶν ὑποταγῆς, γενόμενοι ἐπίχαρμα δαιμόνων. πρὸς τὸν δρόμον τῆς ὑπακοῆς μέχρι τέλους ἐγκαρτερήσατε, ἵνα τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀμαράντινον στέφανον κομίσησθε. τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀγόμενοι, ἀρνηταὶ τοῦ οἰκείου θελήματος γένησθε. πρὸς μόνα διατυπούμενοι τὰ παρὰ τοῦ καθηγουμένου ὑμῶν ἐγκρινόμενα. καὶ εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν φυλάξατε αὐτὰ μέχρι τέλους. Ὁ γὰρ χορὸς τῶν μαρτύρων ὑμᾶς εἰσδέξεται, καὶ στεφανηφοροῦντες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσοιτε, καὶ λοιπὸν τέκνα σώζεσθε. ἀποδημίαν γὰρ στέλλομαι ἀνεπίστροφον, ἣν πάντες οἱ ἀπ' αἰῶνος διώδευσαν, ἐφ' ἣν καὶ αὐτοὶ μικρὸν ὕστερον, λειτουργήσαντες τὰ τοῦ βίου, ἀποβιώσεσθε. Οὐκ οἶδα δέ, ἀδελφοί μου, ποῦ ἀπέρχομαι, ἢ οἷον ἀπαντήσει μοι τὸ κρίμα. ἢ ὁποῖος ὑποδέξεταί με τόπος. ἔργον γὰρ ἀγαθὸν οὐκ εἰργασάμην ἐνώπιον Θεοῦ ἓν καὶ μόνον. πάσης δὲ ἁμαρτίας ὑπεύθυνος ὑπάρχω. πλὴν χαίρω, καὶ ἥδομαι, ὅτι ἀπὸ κόσμου εἰς οὐρανὸν πορεύομαι, ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν

Nullo obeundo negotio, ceu animali, ſeu corporali, quicquam facies, agesve ex tua ſententia, in primis citra domini, & patris conſilium, ac voluntatem, deinde prudentia, pietateque præſtantum pro argumento præſenti. Scilicet unus opus eſt forſan, aut duo, treſque, aut etiam plures, quemadmodum paterne ſanximus, & ſtatuimus. Cuncta hæc, inquam, quæque alia ſuſcepiſti, ſervabis, ac cuſtodies, quo bene tibi ſit, & in Domino proſperere: nam contrarium abſit tum dicere, tum cogitare. 24

Adeſte huc jam porro filii, fratreſque, audienda triſtiſſima mea voce. Excipitote, ac ſuſcipitote Dominum Præfectum, quem frequentes elegiſtis, poſtquam nemini ullo modo aliam, quam quæ obeatur, vitam adſciſcere licet, quod ſub Deo vinculum eſt. Prenſatorem, ut ſucceſſorem meum, reverenter, & honorifice tuentes, ac, quam in me, in eoque legitimam obedientiæ regulam tenetote, haud deſpicati novitiam in Deo procurationem, nec plus tributis ab ſancto Spiritu beneficiis expoſcentes. Satis eſt retinere eum, quæ a nobis acceperit, mandata. Enimvero, ſi me amatis, filii, obitote mea præcepta, & inter vos pacem habetote. Angelicam veſtram profeſſionem genuinam ſervatote, vita ineunda cœleſti: neu mundum deteſtati, ad mundi opera reditote; neu vinculis ſoluti voluptatis, iterum carnis ſtudiis ingenia revincitote, caducis omnibus præſentis vitæ deliciis abjuratis: neu per ſecordiam ab athletica ſeceſſione reſilitote, triumphus futuri Dæmonum. Ad obedientiæ curriculum in metam duratote, quo probitatis lauream feratis, quæ minime marceſcat. Ducti ſubmiſſione, propriam quiſque voluntatem abnegatote, ſolis deformati, quæ ſanciat Præfectus. Hæc qui ſciatis, felices eritis, ſi ad extremum conſervabitis. Nam choro excepti Martyrum, ac coronis redimiti, in cœleſti regno æternis bonis fruemini. Quod ſupereſt, filii, valete, poſtquam irremeabile iter capeſſo, quod ab omni memoria cuncti peragrarunt, eoque poſtpaulo defuncti vitæ muneribus pervadetis. Equidem fratres, quo iturus ſum, neſcio, aut quam ſententiam laturus, quive excepturus me locus: neque enim præclarum coram Deo opus exegi, vel unicum duntaxat, ſcelerum omnium damnas. Quanquam gaudeo, lætorque, qui e terra in cœlum proficiſcar, e tenebris

θρείαν, ἀπὸ παροικίας εἰς ἀληθινὴν κατοικίαν, ἀπὸ τῶν ξένων καὶ ἀλλοτρίων (πάροικός εἰμι ἐγὼ καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες οἱ πατέρες μου) εἰς τὰ ἐμὰ οἰκεῖα. ἔτι τολμηρότερον φθέγξομαι, ὅτι πρὸς τὸν δεσπότην μου ἄπειμι, πρὸς τὸν κύριον καὶ Θεόν μου. ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχή μου. ὃν ἐγνώρισα πατέρα. εἰ καὶ οὐκ ἐθεράπευσα ὡς υἱός. ὃν ἐκτησάμην ἀντὶ πάντων, εἰ καὶ οὐκ ἐδούλευσα, ὡς δοῦλος γνήσιος. ταῦτα παραφρονῶν εἴρηκα. δι' ὑμᾶς δὲ λέλεχα, ἵνα προθυμεῖσθέ μου τῆς σωτηρίας. καὶ ἐὰν ἐπιτύχω ταύτης, ἰδοὺ λόγον δίδωμι ἐνώπιον τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ σιγήσω, τολμηρῶς δεῖσθαι τοῦ κυρίου καὶ δεσπότου μου ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ἵνα σώζησθε, ἵνα εὐπραγῆτε, ἵνα πληθύνησθε, εἰς δόξαν αὐτοῦ, προσδεχόμενος ἕνα καθ' ἕνα διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀναχωρήσεως θεωρεῖν, καὶ προσλαμβάνειν, καὶ προσασπάζεσθαι. πεποίθησιν γὰρ τοιαύτην ἔχω, ὅτι ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἐν ταὐτῷ διατηρήσει πάντας ἡμᾶς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τετηρηκότας πρὸς τὸ ἀνυμνεῖν τὸ πανάγιον αὐτοῦ κράτος. Μέμνησθέ μου τῶν ταπεινῶν λόγων, τεκνία, τὴν παρακαταθήκην φυλάξατε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Digitized by Google

in lucem, e servitute ad pileum: quasi quidam indigena ex inquilino futurus, atque ex alieno & extraneo solo (nam advena sum & peregrinus, quemadmodum cuncti majores) in meum proprium discessurus, quin ut audacius loquar, qui ad herum commigrem, Deum Dominumque meum, quem deamavi, quem patrem agnovi, etsi non ut filius colui, quem præ omnibus paravi, etsi non ut servus genuinus servii. Hæc cum amens dixi; tum vestraque causa disserui: quo instigaremini, pro meaque precaremini salute. Quam si consequar, en recipio sancte, ut minime reticebo, quin herum pro vobis omnibus audacter obsecrem, salvis, felicibus, mactis ad ejus gloriam futuris, singulos exspectans per abscessum e mundo intueri, excipere, complecti. Quippe hanc habeo fiduciam, clementem Deum, æque ut hic congreges universos, in futuro sæculo servaturum sua præcepta functos, ter sancto & præpotente Spiritu celebrando. Mementote meorum nauci verborum, filii: depositum servatote per Christum Jesum Dominum nostrum, cui gloria & imperium cum Patre, ac S. Spiritu, nunc, & semper, in omnemque perpetuitatem. Amen.

Ε' Π Ι' Κ Ρ Ι Σ Ι Σ.

Magni in literis nominis Jacobus Sirmondus *fuit, magnaque apud me ab adolescentia, quum varia ejus legissem scripta, existimationis. Ea de caussa ne contuli quidem cum Græco contextu versionem ejus, cujus elegantiam confidebam esse maximam. Postquam vero typis excudi, & atque ita, uti fit, a me cum Græcis Latina ejus comparari cœperunt, tanta me cepit perturbatio, ut vix oculis, vix judicio meo crederem. Tantum valet præconcepta mentis opinio. Nam nec Græca illum intellexisse, nec Latina scisse, nunc nimis sero didici. Certe nihil hac versione putidius est, nihil puerilius. Nolui tamen quidquam mutare, nisi unam vocem, ubi Græcum nomen retinui* Acephalorum, *quod bonus ille Vir Latine* Incipitum *verterat. Ejusdem generis sunt* Clusius *pro* Enclisto, Decicornius, *pro* Decacerato, *&c. Quid multa? dum tam affectate scribit, Græca me intelligere profiteor, Latina quandoque ne conjectura quidem posse assequi. Tu tamen, lector Erudite, tuo utitor judicio, meumque, si displicet, contemnito.*

S. MA-

Digitized by Google

[1] Τοῦ ἁγίου ΜΑΚΑΡΙΟΥ τοῦ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ

ΛΟΓΟΣ

Περὶ ἐξόδου ψυχῆς δικαίων καὶ ἁμαρτωλῶν.

[2] Τὸ πῶς χωρίζονται ἐκ τοῦ σώματος, καὶ πῶς εἰσίν.

E Codice MS. papyr. Bibliothecæ Acad. Lipzienfis.

[3] ΠΟτὲ διοδευόντων ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, [4] εἶδον δύο ἀγγέλους συνακολουθοῦντας τῷ ἁγίῳ Μακαρίῳ, ἕνα ἐξ δεξιῶν, καὶ ἕνα ἐξ εὐωνύμων. [5] καὶ ἐν τῷ συμπορεύεσθαι ἡμᾶς, εὑρέθη θνησιμαῖον κείμενον καὶ [6] ὄζον πάνυ. καὶ αἰσθόμενος [7] ὁ ἅγιος Μακάριος τῆς δυσωδίας [8] συνέκλεισε μετὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τοὺς ἑαυτοῦ μυκτῆρας, ἕως οὗ παρῆλθεν. ἐποίησαν δὲ οἱ ἄγγελοι οὕτως. [9] καὶ ἰδὼν ὁ γέρων, [10] εἶπεν αὐτοῖς, καὶ ὑμεῖς οὕτως ὀσφραίνεσθε τὴν δυσωδίαν τοῦ κόσμου; [11] οἱ δὲ εἶπον, οὐχί. ἀλλὰ σὲ [12] ἰδόντες ἐποιήσαμεν καὶ ἡμεῖς οὕτως. ἡμεῖς γὰρ τῆς δυσωδίας τοῦ κόσμου οὐκ αἰσθανόμεθα, ἀλλὰ τῆς [13] ὀζομανίας [14] τῶν ψυχῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ὀσφραινόμεθα [15] μόνον, ὃν τρόπον σὺ τὴν δυσωδίαν τοῦ θνησιμαίου τούτου [16] ἀπεστράφης. καὶ [17] ὁ γέρων θαυμάσας λέγει αὐτοῖς, [18] γνωρίσατέ μοι, παρακαλῶ, τοῦτο τῆς δυσωδίας. [19] Τῶν ψυχῶν τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ αἰσθάνεσθε, ἢ μετὰ θάνατον; καὶ πῶς τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτωλῶν τῶν ἀσεβῶν, τῶν μὴ πεπιστευκότων, πῶς δὲ τῷ κυρίῳ πεπιστευκότων διακρίνεσθε; εἴπατέ μοι, εἰ εὗρον χάριν ἐνώπιον ὑμῶν. καὶ οἱ ἄγγελοι εἶπον, ἄκουσον ἐκλεκτὲ τοῦ θεοῦ Μακάριε. [20] ἡ ἁμαρτωλὸς ψυχὴ καὶ ἔτι οὖσα ἐν τῷ σώματι τὴν τῶν κακῶν

Variæ Lectiones Codicis Bibliothecæ Cæsareæ Viennenfis.

1. Τοῦ ἁγίου Μακαρίου] Codex papyraceus Viennenfis, quicum fomnium hoc vigilantis Monachi contuli, habebat: Τοῦ Ἀββᾶ Μακαρίου. πῶς δεῖ χωρίζεται ἡ ψυχὴ ἐκ τοῦ σώματος. Εὐλόγησον δέσποτα. Alius Codex membr. ejufdem Bibliothecæ Cæfareæ hanc habebat infcriptionem: Διήγησις θαυμαστὴ περὶ τῶν ἐντεῦθεν μεθισταμένων ψυχῶν ἀγαθῶν καὶ φαύλων, καὶ πῶς εἰσὶν αἱ ψυχαὶ αὐτῶν, καὶ περὶ τοῦ ὁσίου Μακαρίου τοῦ μεγάλου, τοῦ Ἀλεξανδρείας. Τοῦ ἁγίου Μακαρίου τοῦ Ἀλεξανδρείας ὁ μαθητὴς διηγήσατο, ὅτι ποτὲ, &c.

2. τὸ πῶς] malim πῶ.

3. ποτὲ διοδευόντων] ποτε in c. v. deeft.

4. Εἶδον] c. v. ἅπασιν μὲν συνάγοντα. ἱμοῦ δὲ ἀκολουθοῦντος διηγήσατο ἡμῖν ὁ μαθητὴς αὐτοῦ τοῦ Ἀββᾶ Μακαρίου, ὅτι εἶδον δύο ἀγγέλους συνοδεύοντας αὐτῶν, ἕνα ἐξ δεξιῶν &c. pro αὐτῶν L. αὐτῷ.

5. Καὶ ἐν τῷ συμπ.] v. οὕτως πορευομένων αὐτῶν.

6. ὄζον

S. MACARII ALEXANDRINI SERMO

De exceſſu juſtorum & peccatorum:

Quorſum ſcilicet eorum animæ e corpore demigrent, & quomodo ſe habeant.

QUum forte in deſerto noſtro obambularemus, angelos vidi duos Sanctum Macarium comitantes, a dexteris alterum, alterum a ſiniſtris. Accidit autem, ut in cadaver incideremus jam fœtens. Cujus ubi fœtorem S. Macarius perſenſit, nares derepente digitis oppreſſit, donec tranſiſſet. Idem & ab angelis factum, animadverſumque Macario. Ergo igitur rogavit eos, num & ipſi fœtore mundano tangerentur. Negarunt illi, dixeruntque, ad ipſius ſeſe illud exemplum feciſſe. Nos enim tetrum illum mundanum odorem nequaquam percipimus, illius tantum participes, quem peccatorum animæ exhalant. Hic enim ita nos afficit, quemadmodum ille e cadaveribus in putrorem euntibus vos male habet. Ad hæc, quæſo, inquit noſter ſenex, indicare ne gravemini, utrum hunc peccatricium animarum fœtorem in hac vita ſentiatis, an poſt hanc vitam: quidque inter impiarum, & fidelium animarum odorem ſit diſcriminis, quo utraſque inter ſe dignoſcatis, atque ita pias ab infidelibus diſtinguatis? Obſecro, vos ſi gratiam apud vos inveni, moleſtum ne ſit hoc exponere. Et angeli quidem lubenter, Accipe, reſponderunt, Electe Dei Macari, quid hujuſce rei ſit. Anima peccatrix, etiam quum corpori adhuc ſuo alligata eſt, malorum operum

rum

6. ὄζει] v. ὄζει πάνυ.
7. ὁ ἅγιος] v. ὁ Ἀββᾶς.
8. συνέκλεισε uſque ad ἐποίησαν] v. ἐσκέπασε τὴν ῥῖνα αὐτοῦ διὰ τῆς ὀσμῆς.
9. Καὶ ἰδὼν ὁ γέρων] v. ἰδὼν δὲ ὁ γέρων.
10. εἶπεν αὐτοῖς] v. αὐτοὺς λέγει. l. αὐτὸ, λέγει.
11. οἱ δὲ εἶπον] v. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ.
12. ἰδόντες] v. ἴδομεν καὶ ἔτι.
13. ὀζομαίας] v. δυσωδίας.
15. μόνον] abeſt a Viennenſi.
16. ἀποστρέφη] v. hic recte avitior, addit: οὕτως καὶ ἡμεῖς τῶν ἁμαρτωλῶν τὰς ψυχὰς (lege τῶν ψυχῶν) τὴν δυσωδίαν.
17. ὁ γέρων] v. ὁ γέρων θαυμάσας.
18. γνωρίσατέ μοι,] v. παρακαλῶ ἐν ὑμᾶς, γνωρίσατε μοι &c.
19. ψυχῆς] v. τῶν ψυχῶν.
20. ὁ ἁμαρτωλὸς] v. ὁ μὲν ἁμαρτ.

21. Θεὸ

κῶν πράξεων ἐξόδιον ἀποδίδωσι. μετὰ δὲ [21] θάνατον πολὺ [22] πλέον. Τῶν γὰρ πράξεων φανερῶς ἐπικειμένων αὐτῇ [23] σκοτοῦσι καὶ μελανίαν δίκην αὐτῇ περισκέπουσι. ἡ γὰρ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν φωτεινὴ καὶ καθαρά ἐστιν, ὡς τοῦ ἀθανάτου φωτὸς ἐμφύσημα, ἀλλὰ ἐν τῷ σώματι [24] γινομένη καὶ μὴ καλῶς αὐτὸ κυβερνῶσα μολύνεται ἐκ τοῦ κατὰ μέρος ἐκ τῆς ἁμαρτίας, ἡ μὲν πλέον, ἡ δὲ ἔλαττον. τὸ δὲ πῶς αἱ ψυχαὶ ἐκ τῶν σωμάτων [25] λαμβάνονται πιστῶν τε καὶ ἀπίστων, ἄκουσον, [26] καὶ πάντων ὡς ἐπίγεια [27] ἢ κοινὰ ἐλαχίστων τῶν ἐπουρανίων νόμιζε εἶναι, Μακάριε. ὥσπερ γὰρ ἐκ τοῦ ἐπιγείου βασιλέως ἀποστελλόμενοι στρατιῶται ἐπὶ τῷ παραστῆσαί τινα ἐλθόντες συνέχουσιν αὐτὸν καὶ μὴ θέλοντα, οὐδὲ καταπτήσσει μετὰ τῷ φόβῳ, τρέμει δὲ καὶ τὴν παρουσίαν τῶν ἀσυμπαθῶς πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν ἑλκόντων, οὕτως καὶ ὅταν ἀποσταλῶσιν ἄγγελοι παραλαβεῖν τὴν ψυχὴν, εἴτε δικαίου, εἴτε ἁμαρτωλοῦ, καταπλήσσει τῷ φόβῳ, καὶ τρέμει τὴν παρουσίαν τῶν φοβερῶν καὶ ἀποτόμων ἀγγέλων. Καθορᾷ γὰρ τότε ἡ ψυχὴ ἄπορον, καὶ ἀσθενῆ, καὶ ἀνωφελῆ πάντοθεν τὴν τοῦ πλούτου, καὶ συγγενῶν, καὶ φίλων παρουσίαν, τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς θρήνους τῶν παρεστώτων αἰσθάνεται. καὶ λαλῆσαι, καὶ ἀφιέναι φωνὴν οὐ δύναται, μηδέποτε πειρασθεῖσα τοιαύτης κλείσεως. δέδοικε δὲ καὶ τὸ ἄπειρον τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῆς διαγωγῆς. συνέχεται δὲ καὶ τῇ τῶν ὁρωμένων ἀρχόντων ἀσυμπαθείᾳ. προσπάσχει δὲ καὶ πρὸς πάντα, καὶ τῇ τοῦ σώματος συμβιώσει. καὶ θρηνεῖ τὴν τούτου ἀπόζευξιν, ὡς τοῦ ἐν συνηθείᾳ χωριζομένη. μίαν καὶ μόνην παραμυθίαν μὴ δυναμένη ἔχειν ἐκ τοῦ οἰκείου συνειδότος. εἰ μὴ ἐὰν καλῶν ἔργων πρᾶξιν ἑαυτῇ σύνοιδεν. ἡ τοιαύτη ψυχὴ καὶ περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτοῦ, ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἀδιαλείπτως κρίνεται. καὶ ὁ Ἀββᾶς Μακάριος λέγει πάλιν. Τί οὖν, κύριέ μου, δέομαι ὑμῶν, καὶ τοῦτο ἑρμηνεύσατε. ἐπειδὴ ἐκ τῶν πατέρων παραδέδοται ἐν τῇ τρίτῃ, ἡμέρᾳ, καὶ τῇ θ', καὶ τῇ μ' προσφέρεσθαι τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ προσφορὰν ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος, τί τὸ ὄφελος ἐκ τούτου τῇ ἐν μεταστάσει ψυχῇ γίνεται; καὶ ὁ ἄγγελος ἔφη, Οὐδὲν ἀκαίρως, οὐδὲ ἀνωφελῶς, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς γίνεσθαι.

ἀλλὰ

21. θάνατον] v. τοῦ θανάτου. L. τὸν θάνατον.

22. πλέον] v. πλέονος.

23. σκοτοῦσι καὶ μελανίαν δίκην αὐτῇ] v. σκότος μελανίας δίκην αὐτὸν, καὶ σέβεται. l. σκότος μελανίας δίκην αὐτῇ &c.

24 γινομένη] v. γινομένη.

25. λαμβάνονται] v. τῶν ἀνθρώπων χωρίζονται. lege, παραλαμβάνονται, ut mox infra.

26. καὶ

Digitized by Google

rum fœdum odorem ſpargit: poſt mortem vero multo etiam fœdiorem. Opera namque mala incubant illi, tenebriſque illam velut atra veſte circumdant. Etenim anima natura ſua lucida eſt & pura, quippe quæ e divino afflatu ſuam traxerit originem. Verum quamdiu in corpore hæret, & ab eo male habetur potius, ac regitur, quam id habet, & regit, a peccato ex parte contaminatur; hæc illa plus minus. Quomodo vero animæ e corporibus diſcedant, abducanturque, tam fidelium quam infidelium, audiſis Macari, & de mundanis, quomodo cœleſtia tractentur, exemplum tibi capiundum exiſtima. Quemadmodum enim, qui a terreſtri rege mittuntur milites, uti quem ſiſtant, illum etiam invitum ac reluctantem comprehendunt, ac tenent; ille vero timore perculſus tremit, eorumque horretque præſentiam, a quibus abſque ulla miſericordia ad iter faciundum trahitur: ſic &, quum angeli mittuntur, ut animam aliquam excipiant, ſive illa probi hominis ſit, ſive improbi, pavet illa, & extimeſcit terribilium & ſeverorum angelorum conſortium. Tum enim demum, quam inutilis ſibi & infirma ſit, nulliuſque opis, divitiarum, cognatorumque & amicorum copia, animadvertit: & horum quidem circumſtantium undique lacrymas & lamenta audit, intelligitque: verum verbum proloqui nullum poteſt, nec vocem mittere: quippe quæ numquam iſtiuſmodi evocationem fuerit experta. Sed & ad immenſam vitæ prolixitatem exhorreſcit, ac commutatum vitæ genus: tum & eorum, quorum jam in poteſtate eſt, intuitu perterretur, quos nulla ſui tangi videt miſericordia. Adhæc & corporis eam afficit convictus, ab eoque ſe tamquam a familiari quodam contubernali divulſam, diſjunctamque dolet, atque lamentatur. Neque vero vel unicum illud ipſi adeſt, aut ſuccurrit ſolatium, quod a conſcientia ſuppeditari ſolet, niſi ſi forte animus bonorum ſibi operum conſcius fuerit. Iſtiuſmodi enim anima, etiam ante ſupremi judicis ſententiam, a conſcientia perpetim judicatur. Hic Abbas Macarius, Domini mei, inquit, rogo vos, ut & illud mihi exponere dignemini. Quandoquidem ita ſe res habet, quid commodi ad animam ex eo ritu redeat, qui a patribus noſtris inſtitutus eſt, uti tertia, & nona, atque item quadrageſima die oblatio Deo fiat *in eccleſia* pro defuncto? dicam, inquit angelus; Nihil omnino *Deus in* eccleſia ſua

26. *καὶ πάντων*] v. *ὡς.*
27. *ὃ κατὰ ἐλαχίστον*] locus corruptus in utroque codice. legam, *οἰκεῖα ἐλαχίστῳ*, vel *ἐλάχιστω* adverbialiter.

ἀλλὰ τὰ ἐπουράνια, καὶ τὰ ἐπίγεια αὐτοῦ μυστήρια ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς γίνεσθαι, καὶ ἐκέλευσε τελεῖσθαι. ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γινομένης προσφορᾶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παραμυθίαν τῆς θλίψεως, ὡς ἀπεχωρίσθη τοῦ σώματος, δέχεται ἡ ψυχὴ μὲν θαῤῥοῦσα παρὰ τοῦ συνέχοντος αὐτὴν ἀγγέλου. ὅτι εὐλόγησις καὶ προσφορὰ ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ προσκεκόμισται. καὶ εὐελπις γίνεται ἐν τούτῳ. τὰς γὰρ δύο ἡμέρας συγχωρεῖται ἡ ψυχὴ ἅμα τοῖς συνοῦσιν αὐτῇ ἀγγέλοις πορεύεσθαι, ἔνθα βούλεται, ἐπὶ τῆς γῆς. ἡ οὖν φιλοσώματος ψυχὴ ἀπέρχεται, ποτὲ μὲν περὶ τὸν οἶκον, ἔνθα ἀπεζεύχθη, ποτὲ δὲ περὶ τὸ μνῆμα, ὅπου κατετέθη τὸ σῶμα. καὶ οὕτως ἐκτελεῖ τὰς δύο ἡμέρας, ζητοῦσα ὥσπερ ὀρνέον τὴν νοσσιὰν αὐτῆς. ἡ δὲ ἐνάρετος ψυχὴ ἀπέρχεται εἰς τόπους, ὅπου εἶχε συνήθειαν ἐργάζεσθαι τὴν δικαιοσύνην. τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνιέναι κελεύει πάσῃ ψυχῇ χριστιανῶν εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ὁ πάντων Θεὸς, κατὰ μίμησιν τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ τῶν ἁπάντων. καλῶς οὖν κατέχει ἡ ἐκκλησία τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ προσφορὰν καὶ εὐχὴν ποιεῖσθαι ὑπὲρ τῆς ψυχῆς. μετὰ οὖν τὸ προσκυνῆσαι τὸν Θεὸν, γίνεται κέλευσις παρ' αὐτοῦ, ὥστε ἐπιδειχθῆναι αὐτῇ τὰς διαφορὰς καὶ τερπνὰς σκηνὰς τῶν ἁγίων, καὶ τὴν τοῦ παραδείσου ὡραιότητα. καὶ ταῦτα πάντα καταμανθάνει ἡ ψυχὴ ἐν ἓξ ἡμέραις, θαυμάζουσα καὶ δοξάζουσα τὸν εὐπρεπιστὴν τούτων Θεόν. καὶ ταῦτα πάντα θεωροῦσα ἡ ψυχὴ μεταβάλλεται, καὶ ἐπιλανθάνεται τῆς θλίψεως, ἥνπερ εἶχεν ἐν τῷ σώματι οὖσα. ἐὰν δὲ ἐστὶ ἐν ἁμαρτίαις ὑπεύθυνος, θεωροῦσα τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἁγίων, ἄρχεται λυπεῖσθαι, καὶ καταγινώσκειν ἑαυτὴν, λέγουσα, Οἴμοι πῶς ἐματαιώθην ἐν τῷ κόσμῳ ἐκείνῳ, ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ βίου ἀσχοληθεῖσα. τὸ πλεῖστον τοῦ βίου μου ἐδαπάνησα ἐν ἀμελείᾳ, καὶ οὐκ ἐδούλευσα τῷ θεῷ κατὰ τὸ πρέπον, ὅπως κἀγὼ ἠξιώθην τῆς χάριτος, καὶ τῆς δόξης ταύτης. οἴμοι τῇ ἀθλίᾳ. ἔτι μοι νῦν συμβάλλονται αἱ φροντίδες, καὶ ὁ ἄκαιρος περισπασμὸς, ὃν εἶχον ἐν τῷ κόσμῳ. ποῦ δέ μοι χρησιμεύουσιν οἱ ἀμπελῶνες, οὓς ἐφύτευσα, καὶ οἱ ἐλαιῶνες; ποίαν δέ μοι ὠφέλειαν παρέξεται ὃν ἐκτησάμην ἀγρόν; τί δέ μοι ὀφελεῖ [ab] τὸ ἐσθίειν ἐκεῖ χρυσίον; ποῖον δέ μοι ὄφελος παρέχει ὁ πλοῦτος ὁ ἐκεῖσε; τί δέ μοι ὤνησε πᾶν τερπνὸν τοῦ βίου, καὶ τοῦ κόσμου ἐκείνου; οἴμοι, εἰς μάτην ἐκοπίασα. οἴμοι, ὅτι ἀφρόνως ἐβίωσα. οἴμοι, τὴν ἐν ὀλίγῳ καιρῷ δόξαν ἠγάπησα, τὸν δὲ αἰώνιον πλοῦτον οὐκ ἐκτησάμην. οἴμοι, τί πέπονθα; οὐαί μοι, πῶς ἐσκοτίσθην οὐκ οἶδα. οὐαί μοι, οὐδεὶς δυνήσεται νῦν βοηθῆσαι.

ab. τὸ ἐσθίειν ἐκεῖ] v. τὸ ἐσθίειν ἐκεῖθεν.

ſua aut fruſtra fieri permiſit, aut inutiliter: verum cœleſtia ſua & terrena myſteria in eccleſia ſua adhiberi conceſſit; juſſitque peragi. Quum enim tertia die oblatio in eccleſia fit, levamen aliquod doloris, quem e corporis ſejunctione ſentit, anima defuncti ab angelo, cujus in poteſtate eſt, accipit; quandoquidem pro ea in eccleſia benedictio & oblatio Deo offeruntur. Ac tum ſpe etiam meliore impletur. Biduum enim illud animæ permittitur, ut una cum angelis, qui ei præſto ſunt, quocunque animus tulerit, in terras deſcendat. Quæcunque igitur corporis ſui amore ducitur, vel domum illam abit, ubi a corpore ſejuncta fuit, vel circa ſepulcrum verſatur, in quo corpus ſuum conditum jacet. Atque ita quidem biduum illud inſumit, haud ſecus ac avicula ſolet nidum requirens. At pia anima, ac virtutis amans, ad illa loca proficiſcitur, in quibus pietatem exercere ſolita fuit. Ceterum tertia die ille, qui a mortuis tertia die reſurrexit, Chriſtus, ille omnium Deus, omnes Chriſtianorum animas attolli in cœlos jubet, ad imitationem reſurrectionis ſuæ, ut omnium adorent Deum. Recte igitur mos ille ab Eccleſia obſervatur, ut tertia die pro anima defuncti oblatio, preceſque fiant. Ergo ubi Deum venerata eſt, jubet ille, ut animæ illi variæ jucundæque Sanctorum ſedes, totaque Paradiſi voluptas atque elegantia oſtendatur, & hæc ea omnia diebus ſex cognoſcit, admirans, laudibuſque concelebrans ordinatorem horum Deum. Quæ ubi contuetur, ac perluſtrat, immutatur, obliviſciturque ærumnarum omnium, & laborum, quos in corpore commorans fuerat perpeſſa. At ſi peccatorum rea fuerit ac affinis, voluptates conſpicata ſanctorum, contriſtari incipit, ſeque ipſa damnare, Hei mihi, inquiens, quam ego in terris deſipui, quæ vitæ voluptatibus tempora mea tribuens maximam vitæ partem incuriæ me tradidi, nec, ut factum oportuit, Deo ſervivi, ut & ipſa hujuſce gratiæ ac gloriæ eſſem particeps! Me miſeram! etiamnum me curæ & inconſulta ſollicitudo, queis in illo mundo tenebar, circumſtare, ac circumſultare non ceſſant! Quid nunc me juvant aut vineta, quæ plantavi, aut oliveta, quæ colui? quid nunc ad me commodi ex agro redit, quem coëmi? quæ ex auro utilitas, quod amavi? quid divitiæ proſunt, quas illic poſſedi? quid omnis vitæ voluptas, qua iſthic fruitus ſum? Hei mihi! quæ incaſſum me fatigavi! hei mihi, quæ inſipienter vitam perdidi! hei mihi, quæ exigui temporis, quam deperibam, gloria perennem ac æternam mihi infamiam comparavi!

Digitized by Google

θῆσαί μοι, ὅπως κἀγὼ ἄθλιος τύχω τῆς δόξης κυρίου. μετὰ δὲ τὸ θεωρῆσαι πᾶσαν τὴν χαρὰν τῶν δικαίων ἐν ταῖς ἓξ ἡμέραις πάλιν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ. Καλῶς οὖν προσφέρει ἐν τῇ ϛ´ ἡμέρᾳ λειτουργίας καὶ προσφορὰν ἐκκλησία ὑπὲρ τοῦ τελευτήσαντος. μετὰ δὲ τὴν δευτέραν προσκύνησιν πάλιν γίνεται κέλευσις παρὰ τοῦ πάντων δεσπότου καταγαγεῖν αὐτὴν ἐν τῷ ᾅδῃ, καὶ δεῖξαι αὐτῇ τὰ ἐκεῖσε κολαστήρια, καὶ διάφορα ταμεῖα τοῦ ᾅδου, καὶ τὰς τῶν ἀσεβῶν διαφόρους κολάσεις, ἃς παρακαθεζόμεναι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν διηνεκῶς θρηνοῦσι, καὶ βρύχουσι [29] τοὺς ὀδόντας. καὶ ἐν ταῖς τοιαύταις διαφοραῖς τῶν κολάσεων περιφέρεται ἡ ψυχὴ ἡμέρας λ´ τρέμουσα, μήπως ἄρα καὶ αὐτὴ ἐν τῷ τοιούτῳ τόπῳ κατακριθῇ φυλάττεσθαι. καὶ τῇ μ´ ἡμέρᾳ ἀναφέρεται πάλιν προσκυνῆσαι [30] τῷ κυρίῳ. καὶ τότε λοιπὸν πρὸς τὰ ἔργα [31] αὐτῆς κελεύει ὁ κριτὴς [32] τὸν τόπον τῆς παραφυλακῆς. [33] καλῶς ἐκτελεῖται οὖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταῖς μνείαις τῶν μεθισταμένων, καὶ πεφωτισμένων. Ἐπὶ δὲ τῶν ψυχῶν τῶν μὴ ἐχουσῶν βάπτισμα τὸ ἅγιον οὐχ οὕτως. ἀλλὰ [34] ἀπηνῶς ἄγγελοι ἀπότομοι λαμβάνουσι τὰς ἀφωτίστους ψυχὰς ἀπὸ τοῦ σώματος, τύπτοντες, καὶ λέγοντες, Δεῦρο [35] ἀσεβὴς ψυχὴ, [36] τίς ὁ δεσπότης σου καὶ πάντων [37] Χριστός. ὃν οὐκ ἠθέλησας γνῶναι, ἐν ἀνέσει διάγουσα ἐν τῷ κόσμῳ. Νῦν γνῶθι τιμωρουμένη αἰωνίως. καὶ μέχρι τοῦ πρώτου οὐρανοῦ ἀνάγοντες ἱστῶσι καὶ δεικνύουσιν [38] αὐτῇ ἐκ μήκους τὴν δόξαν τῶν ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν οὐρανίων δυνάμεων, λέγοντες, Τούτων ἁπάντων κύριός ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὃν οὐκ ἠθέλησας γνῶναι καὶ προσκυνῆσαι, ἀλλὰ [39] ἀπαχθεῖσα πρὸς τοὺς [40] ὁμοιουσίους ἀσεβεῖς, καὶ τὸν τούτων ἄρχοντα τὸν διάβολον, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, οὓς ἐν τῷ βίῳ σου ὡς θεοὺς προσεκύνησας. [41] Ταῦτα εἰπόντες οἱ ἄγγελοι ἀφανεῖς ἐγένοντο ἀφ' ἡμῶν. [42] ἡμεῖς δὲ δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

29. τοὺς ὀδόντας] v. addit: ὑπὸ τοῦ ἰδίου συνειδότος κατακρινόμενοι. Quod ab interprete, seu mala manu.

30. τῷ κυρίῳ] v. τῷ Θεῷ.

31. αὐτῆς κελεύει] v. τῆς ψυχῆς ἐκφέρει.

32. τὸν τόπον] v. τὴν ἀπόφασιν.

33. Καλῶς ἐκτελεῖται. usque ad ἐπὶ δὲ τῶν] pro his C. Viennensis habet: καὶ ἀποτελεῖται τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ. καλῶς οὖν ἡ ἐκκλησία ἐκτελεῖ καὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν τοῦ τεθνεῶτος. μετὰ ταῦτα μέντοι ἐπὶ τῶν ψυχῶν τὸ βάπτισμα ἐχουσῶν ἐκτελεῖται. ἐπὶ δὲ τῶν, &c.

34. ἀπηνῶς] pro ἀπηνῶς v. μετὰ σφοδρᾶς ἀπειλῆς. quod a scholiaste.

35. ἀσεβὴς] v. ἀσελγής.

36. τίς ὁ δεσπ.] v. γνῶθι, τίς ἐστιν ὁ δεσπ.

37. Χριστὸς] v. κύριος.

38. αὐτὴν ἐκ μάκροθεν.] ita noster codex. v. autem αὐτὴν μακρόθεν. restitui αὐτῇ ἐκ μήκους.

93. ἀπα-

ΤΕΛΟΣ.

Digitized by Google

hei mihi, quæ mala mens me pessum dedit! Væ mihi! quomodo ita excœcata fuerim, non capio. Væ mihi! nunc mihi auxilium ferre nemo potest, nec efficere quisquam, ut & ego infelix gloriæ Domini fiam particeps. Postquam vero diebus illis omne piorum gaudium contemplata est, sursum rursus ab angelis ad adorandum Deum evehitur. Recte igitur nona die Ecclesia pro vita functis preces & oblationes instituit. Post alteram vero adorationem, ille omnium arbiter Deus duci illam ad inferos jubet, ibique ipsi pœnas ostendi, variaque impiorum supplicia, quæ desidentes illic animæ jugiter lamentando deplorant, dentibusque infrendunt. In his autem suppliciorum diversis generibus perlustrandis triginta dies anima occupatur, tremens ac metuens, ne & ipsa ad tam diram & horribilem custodiam damnetur. Quadragesima vero die iterum sursum tollitur, quo Dominum adoret. Exin, prout ejus merita, locus illi custodiæ a judice assignatur. Præclare igitur in ecclesia commemoratio usurpatur defunctorum & baptizatorum. Sed non par ratio eorum, quibus sanctum baptisma non contigit. Has enim non illuminatas animas, ubi e corpore discessere, immites angeli duriter accipiunt, cædentes, ingerentesque, Huc huc, anima impia, vide, quis tuus & omnium Dominus Christus sit, & quem cognoscere in hac vita remisse ac negligenter agens noluisti. Hunc tandem cognosce perpetuis damnata suppliciis. Et ad primum usque cœlum eam sublevantes statuunt ibidem, ut e longinquo angelorum, & omnium cœlestium potestatum gloriam intueatur, dicentes: Horum omnium Dominus est Jesus Christus, filius Dei vivi, quem nosse noluisti, nec adorare. Vade igitur ad tui similes impios, & ad eorum principem diabolum in ignem æternum, qui diabolo & angelis ejus præparatus est: quos, dum in vivis eras, tamquam Deos adorasti. Hæc ubi dicta, evanuerunt angeli ex oculis nostris. Nos autem laudes dicamus Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc, & semper, & in secula seculorum. Amen.

39. ἀπαχθεῖσα] v. ἀπενεχθεῖσα. adde & ἐκεῖ.

40. ὁμοιωσίας] malim, ὁμοίως σοι τοὺς ἀσεβεῖς.

41. ταῦτα εἰπόντες] Viennensis Codex præmittit: καὶ λοιπὸν κατάγουσιν αὐτὴν εἰς τὰ κατώτερα τοῦ ᾅδου, ὅπου καὶ αἱ λοιπαὶ ψυχαὶ τῶν ἀπίστων.

42. Ἡμεῖς δὲ, usque ad finem,] v. Ἡμεῖς ἐπιφωνήσωμεν τὴν ᾠδὴν ἡμῶν, δοξάζοντες τὸν Θεὸν ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις.

F I N I S.

Digitized by Google

ADDENDA

Ad Gregor. Nazianz. e Lambecio l. III, p. 177, Bibl. Cæsar.

Titulus hic Ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ *exstat etiam alias in eodem codice, itidem ut hic, aureis literis studiose exaratus. Quamvis autem hic error adeo sit antiquus, ut non solum Ruffinus Hist. Eccles. l. 2, c. 9, Socrates lib. 3. c. 35, Sozomenus lib. 6, c. 17, & Suidas in Lexico sub voce* Γρηγόριος, *verum etiam ipse S. Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 17, S. Gregorium Nazianzenum appellet Episcopum Urbis Nazianzi in Cappadocia, ipse tamen S. Gregorius in scriptis suis expresse reclamat, & publice testatur, se numquam fuisse ordinatum Episcopum Nazianzi, sed tantummodo patrem suum, tamquam Episcopum jam decrepitum, in administranda istius urbis Ecclesia ad breve tempus adjuvisse. Qua de re videsis plura apud Card. Baronium Annal. Ecclesiast. tom.* IV, *an.* 371, & 372, 304, 305, & 331 *edit. Plantin.*

Operum Nazianzeni noviss. editioni Coloniensi, quatuor extremi versus desunt; quos hic addere visum.

Εἰκὼν κενοῦται, πῶς βοηθήσει λόγος;
Εἰκὼν κενοῦται, δῶρον ἀχράντου Θεοῦ.
Ὑβρίζετ' εἰκών, αἴσθομ' ὦ φθόνε, φθόνε.
Ἀλλοτρίοις λόγοις τε καὶ νοήμασι.
Πηγὴ κακῶν μὴ βλύζε, μὴ μάταια φρήν.
Εἰ δ' οὖν, σὺ γλῶσσα μὴ δέχου τὸν βόρβορον.
Εἰ δ' οὖν, σὺ χεὶρ μὴ δέχου τὰ χείρονα.
Οὕτως ἂν ἡμῖν εἰκὼν ἄφθαρτος μένοι.

Philæ Epigramma in margine oper. Greg. exaratum;

Τὸν ἀστικὸν θόρυβον καὶ στέργων Πάτερ (male στέγων in Lambecio)
Εἰς πόντον ἐκπλεῖς, ἀλλ' ὑποστρέφεις πάλιν
Ἐκεῖθεν ἡμῖν ὄλβον καὶ φαῦλον φέρων.

Codicis Gr. Naz. margini adscriptum:

Νοῦς πυρόεις καὶ μῦθος ἡ βίβλος ἥδε
Τοὺς ἀνόμους φλεγέθει, τοὺς δὲ θεσμὸν ὕει.

Carmen Tetrastichis editis Gregorii Naz. præfigendum:

Γρηγορίου πόνος εἰμί. τετραστιχίην δὲ φυλάσσω
Γνώμαις πνευματικαῖς, μνημόσυνον σοφίης.

IN-

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A.

Ἀχάλκεοι Apoſtoli ex inſtituto magiſtri. 23. not. in verſ. 200.
Adelphius Maſſalianorum anteſignanus qua arte ab Antiocheno Patriarcha Flaviano circumventus. 115. not. num. 6.
Ἀγάλματα de ſignis ſeu ſtatuis in foro & prope argentariorum menſas. 19. not. in verſ. 156.
Ἄγγελοι de Apoſtolis. 25. not. in verſ. 210.
Ἄγγελος de angelicæ puritatis homine. 50. not. in verſ. 528.
Ἀτεχνὴς ἐκ πυλῶν. 85. not. in verſ. 4.
Αἰσχρῶν αἴσχιστον ἡ τρόπου πλάσις. 62. verſ. 696.
Alia graculorum ſublimitas, & aquilarum alia. 61. verſ. 672.
Alius mulierum cultus, alius virorum. 61. verſ. 671.
Ἄμορφα. 66. not. in verſ. 743.
Ἀμφόδων ὑπηρέτης. 6. not. verſ. 21.
Anadema, redimiculum. 60. not. in verſ. 655.
Ἀναγνῶσται in Eccleſia. 172. not. num. 42.
Ἀνάθεμα quid. 113. not. num. 22.
Ἀναθεματίζειν quid Chriſtianis. 134. not. num. 23.
Angeli ἀποτρόπαιοι καὶ φύξιοι. 161. not. in num. 13.
— ſinguli ſingulis provinciis præfecti ex opinione Hebræorum. 161. not. in num. 13.
Angelus lucis. 160.
— tutelaris unicuique adeſſe creditus tam ab Hebræis quam Gentilibus, imo ipſis Chriſtianis. 160. not. num. 13.
Animam rationalem non hominibus tantum, ſed & brutis & plantis ineſſe creditum Manichæi. 139. & in not.
Animas in homine duas Manichæi ſtatuebant. 141. not. num. 54.
— unius ac Deum ſubſtantiæ eſſe ſtatuebant Manichæi. 137.
Ἄνω φανεὶς εὐθέως κινήματι. 67. not. in verſ. 753.
Ἀντίστατης Gregorii. 88. verſ. 5. & not. *ibid.*
Ἀπαυγάσματα. 86. not. in verſ. 8.
Ἀποκακκαλίζειν quid. 177. not. num. 56.
Apollinariſtarum error multiplex Eccleſiam Saſimorum affligebat. 13. verſ. 86. & not. *ibid.*
Ἀποφρενοῦν quid. 75. not. in verſ. 14.
Apoſtoli homines quidem viles, ſed fervore & ſpiritu pleni eoque venerabiles. 25. verſ. 220.
— omni doctrina ſacra imbuti erant, at non omnes eloquentia ſeculari. 29. verſ. 265.
— minime rudes ac doctrinæ imperiti. 27. verſ. 230.
Apoſtolorum & Euangeliſtarum cum Epiſcopis ſui ævi inſtituta comparatio & diſſimilitudo oſtenſa a Gregorio. 23. verſ. 192.
— & Euangeliſtarum ſcripta ut intelligantur quantum etiam doctiſſimis exhibeant negotii. 27. verſ. 230.
— facundia plus quam humana, viſque incredibilis in concionando & docendo. 27. verſ. 238.
— Franciſcanorum & Cynicorum habitus ſeverus deſcriptus. 23. not. in verſ. 200.
— miracula. 25. verſ 211.
Ἄφωνον πνεῦμα. 28. not. in verſ. 256.
Aquila pullorum oculos ad radios ſolis explorat. 35. verſ. 371.
Arimanius quis. 131. not. num. 12.
οἱ Ἀρχαῖοι qui. 22. not. in verſ. 177.
Ἀρχαίως φρονεῖν. 22 verſ. 177.
Ἀριστερὰ λέγειν quid. 21. not. in verſ. 174.
Aſinus eſt aſinus, etiamſi in urbe habitet. 69. verſ. 786.

Ἀστῷ μορμολύττεσθαι. 85. not. in verſ. 4.
Ἀσμένως προσίεμαι. 18. verſ. 145. & not.
Ἀσπίδων συρίγματα. 28. not. in verſ. 260.
Ars nulla, doctrina nulla abſque longi temporis exercitatione addiſcitur. 53. verſ. 554.
Ἄθεοι ἄθλοι. 110. not. num. 6.
Ægyptii aliique ſacerdotes initari ſacris cupidos a vitæ labibus variis modis repurgabant. 87. not. in verſ. 8.

B.

Babylon Spiritualis. 101. verſ. 7.
Βάδισμα νωθρόν. 58. not. in verſ. 651.
Βαδίζειν κατὰ νύμφας. 58. not. in verſ. 651.
— τεταγμένον. 59. not. in verſ. 651.
Βαίνειν καμπυβίδην, κουρμοπάνδαλα, βλακῶδες, ἁβρόν. 60. not. in verſ. 651.
Βαμβάκιον. 177.
Baptiſma ſacrum meram aquam eſſe creditum Maſſalianis. 121. anath. X. & XI.
per *Baptiſmi* lavacrum abolentur quæ ante commiſimus peccata, non ſicubi deinde hallucinamur. 47. verſ. 475.
Baptiſmi luſtratio ſi mores & vitæ improbitatem mutaverit, illud re declarandum. 45. verſ. 442.
a *Baptiſmo* ſtola candida indui ſolita a baptizatis. 176. num. 55.
poſt *Baptiſmum* peractum baptizati ante ſacram menſam conſtituebantur. 173. not. num. 48.
— pſalmodia adhibita. 163. not. num. 49.
Baptiſmus φώτισμα & φωτισμὸς dictus. 150. not. num 85.
Baptizandi prius in religione Chriſtiana inſtrui debebant. 158. not. num. 10.
Baptizandis olim paſchatis tempus conſtitutum & quare. 176. not. num. 55.
Baptizandos aqua a calce ad caput ſpongiis illinebant Maſſaliani. 123. anath. XIII.
Baptizati ad ſacram communionem admiſſi. 175. & not. *ibid.*
— ab Epiſcopo ſacro chriſmate inuncti & quo ritu. 175. & not. num. 53. & 52.
Baſilii leges Monaſticæ. 181.
ὁ Βαθμὸς de Epiſcopali dignitate. 50 verſ. 528.
ὁ Βάσκανος. 58. verſ. 640.
Βῆμα ſive altare Manichæorum quid. 142. not. in num. 56.
Bogomilorum hæreſis. 109.
Bogomilus quid Myſorum lingua. 109.
Βροντῶν βύρσαις. 84. verſ. 4.
Budda a quo doctrinam Manes hæreſiarcha accepit, quis fuerit, & ejus opiniones. 126. not. & 137. not. num. 32.

C.

Callimachus & Calais pictores. 67. verſ. 744.
Carnium uſus a Maſſalianis abominabilis habitus. 119. anath. VI.
Cedere foro de quibus dictum. 19. not. in verſ. 156.
Cæcus doctor alios manu ducere non poteſt. 35. verſ. 327.
Chriſtianis Algeziram abductis in ſervitutem multa facultas pecuniam faciendi, qua ſe poſtea rediment. 21. not. in verſ. 166.
in *Chriſtianos* calumnia de promiſcuo concubitu. &c. 110. not. num. 5.
Chriſti patientis exemplum patienter ferendo imitandum. 5. verſ. 1. &c. item 15. verſ. 104.
Chriſtum ſpecie tenus paſſum finiſſe quorum dogma fuerit. 133. not. num. 20.
Chriſtus ſpecie tenus tantum mundo manifeſtatus ex opinione Manichæorum. 133.
Χερουβὶμ πολυόμματα quare dicta. 167. not. num. 30.
Χιτώνιον φαιόν. 62. verſ. 686.
Χριστοπολῖται ſe ipſi vocabant Maſſaliani. 123. anath. XII.
Civitatum maximarum, Conſtantinopolis & Antiochiæ, conſentiones tempore Gregorii requirebant doctiores & præſtantiores Epiſcopos. 22. not. in verſ. 185.
Communionem corporis ac ſanguinis Domini meri panis ac vini participationem eſſe dicebant Maſſaliani. 123. anath. XII.
Corpus mentem degravat. 55. verſ. 579.

Digitized by Google

Concubitus illiciti Manichæorum & aliorum hæreticorum. 149. & not. num. 80.
Conjugia rejiciebant Manichæi. 141.
Consecratio sancti olei. 171. & not. *ibid.*
Conventus in Ecclesiis aversabantur Massiliani. 119. anath. VIII.
a *Conviciis* abhorrebat Gregorius. 5. 20.
Conviciis exagitare non fas est quemquam. 5. vers. 19.
Corpus totum baptizandi vestibus nudatum 172. not. num. 43.
Crates philosophus opes in mare abjiciens tacite reprehensus. 56. not. in vers. 597.
Cruce Hierosolymitana in brachio signantur, qui S. Sepulcrum visitant. 20. not. in vers. 160.
Crucem venerandam ac vivificam, furcam appellabant Massaliani. 121. anat. XI
— venerandam sacrasque imagines spernebant Manichæi. 147.
Crucis signaculo non usi Massaliani in recitatione Dominicæ orationis. 119. anath. VII.
— signum ad diaboli audaciam arcendam. 100. vers. 11. & not. *ibid.*
Cruci unde tantus honos olim in Ecclesia Catholica. 121. not. num. 6.
Cruciata pectora quæ Ausonio. 10. not. in vers. 58.
Cucullus Monachorum quo intuitu adhibitus. 176. not. num. 56.

D.

Dæmones balneares nocivi. 169. not. num. 34.
Decipula ad circumveniendum vulgus. 27. vers. 226.
Dionysii bacchæ & bacchantes coronari soliti. 20. not. num. vers. 160.
Διπλοῦς Samuelis. 60. not. in vers. 653.
Discipuli Manetis & interpretes commentariorum ejus. 145.
Doloris remedium dolorem de corde promere. 9. vers. 45.
Δῶρα τίμια Θεοῦ quid. 18. vers. 149. & not.

E.

Ebrii sibi ipsi plerumque sobrii videntur, alios vero vino madidos existimant. 73. not. in vers. 829.
Ecclesias in honorem Dei ædificari non debere sentiebant Massaliani. 121. anath. IX.
Ecclesiæ Manichæorum. 145.
Ἐχθρὸς de diabolo. 98. not. in vers. 11.
Εἰ δ' ἄν, saltem, si non. 8. not. in vers. 47.
Εἴδωλα ἱστάμενα. 168. not. num. 33.
Εἰρήνη πᾶσι formula solemnis & quando ab Episcopco adhibita. 170. not. num. 136.
Ἐκβολὴν εἴργειν. 54. vers. 596.
Ἐκδρομεῖν, αὐτὸς δρόμον φέρεσθαι. 6. not. vers. 23.
ὁ Ἐκτὸς, hæreticus vel gentilis. 50. vers. 531.
Ἔλεγχος rectius damnatio quam victoria vertitur. 125. in not.
Ἐμφάσεις. 86. vers. 10. & not. *ibid.*
Encratitarum hæresis, ejusque auctor & appellationis ratio. 111. not. num. 12.
Ἔνστασις. 119. not. num. 9.
Ἐντεύξεις & ἐντεύξασθαι quid. 112 not. num. 14.
Ἐφοὺδ quid. 60. not. num. vers. 653.
Episcopi dissolutioris vitæ si melius se gerere voluerint, per ipsa solia impediuntur. 59. vers. 639.
— Gregorii tempore lecti ne exploratis quidem ipsorum moribus aut doctrina. 36. vers. 375.
de *Episcopi* indole ac moribus nemo sibi aliquid certi polliceri potest absque temporis aliquo spatio. 51. vers. 523.
— mali cautius vitandi quam ferocissima animalia. 7. v. 33. 34. 35.
— quales & quo ex genere hominum lecti tempore Gregorii. 19. vers. 151. &c.
— scelerati exemplum officina omnium malorum. 39. vers. 365.
Episcopis Gregorii tempore uxores habere licitum. 56. not. in vers. 611.
ab *Episcopo* quæ capita & quomodo præcipue docenda. 33. vers. 390.

Digitized by Google

Episcoporum Gregorii ævo inscitia turpis. 21. vers. 174. &c.
— Gregorii tempore pessimi ante electionem mores, sed simulata ac subita mutatio eorumdem post electionem. 39. vers. 393.
— insolentia Gregorii ævo. 71. vers. 799.
— improborum ac rudium impudentia in invadendis passim sedibus sacris adulterio comparata. 63. vers. 682.
— proborum ac spectatæ severitatis, tum improborum ac voluptuariorum descriptio. 43. vers. 570. &c. item 57. vers. 610. &c.
— sui temporis improbi mores descripti & exagitati a Gregorio. 35. vers. 332.
— tempore Gregorii crassa rerum sacrarum ignorantia & imperitia alios docendi, cum ipsi discipuli essent. 53. vers. 550.
— tempore Gregorii dissidia. 73. vers. 825.
— vestitus de duplici materia contextus reprehensus. 61. vers. 667.
Episcopum electum potestas ipsa deteriorem facit. 41. vers. 382.
— non opus est facundiæ secularis ac philosophiæ studiosum esse, modo loquatur eorum more qui simplices doctrina sunt. 31. vers. 284.
Episcopus de præstantissimis primus eligendus, vel saltem non postremus, præsertim tempore Gregorii 23. vers. 181.
— malus ramno comparatus, probus vero columnæ ignis populum Israëliticum præcedentis. 65. vers. 721.
— veterator unum quo se jactitet, habet, urbem splendidam scil. 69. vers. 781.
τὰ Ἐπιτέλεια τῆς θείας καὶ φρικτῆς ἱερουργίας. 122. anath. XII. & not. num. 11.
Ἐπιτελεῖν τὰ πάτρια seu τὴν θυσίαν qui dicantur. 122. not. num. 11.
Equuleorum effrenata vis fame domatur. 11. not. in vers. 63.
Esaiæ ὄρθρος ψευδεπίγραφος. 116. & not. num. 1.
Ἐπιστρεφής νόσου βαρείας. 86. vers. 6. & not.
Ἐστιγμένοι τὸ σῶμα de stigmatiis dei Martis. 19. not. in vers. 160.
ab *Eucharistia* adhorrebant Manichæi. 145. & not. num. 69.
Εὐχέλαιον. 171. not. num. 37.
Euchitarum convivia nocturna descripta. 109.
— secta unde sic appellata. 111. not. num. 10.
Euphemitæ unde dicti. 106. not. num. 4.
Εὐφρονῶν φόρτος κακοῖς. 18. vers. 147.
Enthusiastæ dicti Massaliani & unde 111. not. num 11.
Euthymius quo tempore scripserit ac floruerit. 106. not.
Exclamationes tragicis familiares. 16. vers. 134. & 135. & not. *ibid.*
Exorcismorum preces. 155.
Exorcistarum ordo singularis inter Clericos, & quartus ab infimo. 155. not. num. 99.
Extraneus bonitatem Christianæ fidei metitur honestate famæ. 51. vers. 531.
— non aliam opinionem de Episcopis admittit præter illam quam ex anteacta eorum vita concepit. 51. vers. 535.

F.

Fabula de fele sponsa. 63. vers. 701.
Felis in thalamo nuptiali collocatæ similis Episcopus hypocrita & adulterinus. 63. vers. 698.
Flagellationis sacræ usus tempore Gregorii nondum cognitus. 10. not. in vers. 58.
Formula ac ritus baptizandum oleo sancto inungendi. 171. & not. num. 43.
— anathematismi devoti hæretici σὺν αὐταῖς ψυχαῖς τε καὶ σώμασι. 140.
— & ritus Episcopi in baptizando. 173.
— & ritus in consecratione sancti olei. 171.
— precum, cum recipiendus e Manichæismo omnibus & singulis Manichæi dogmatis anathema dixit. 150.
— precum, cum baptizati sabanum, cucullum & cingulum solvit Episcopus. 177.
— precum in manuum impositione. 153.
— precum post peractum baptismum. 175.
— precum sacerdotis ante baptismi aquam cum baptizando consistentis. 165.

— ejus

— ejus qui ordinabatur. 49. not. in vers. 505.
— sacerdotis ter in aquam baptismi insufflantis. 169.
Foro cedere de quibus dictum. 19. not. in vers. 159
in *Foro* mensæ argentariæ. 19. not. in vers. 159.
— statuæ & signa. 19. not. in vers. 166.

G.

ἐν Γάλακτι εἶναι herbæ & frumenta quando dicantur. 15. not. in vers. 117.
Galli cognomen cur datum Ptolemæo Philopatori. 20. not. in vers. 160.
Γέλωτες in nuptiis. 93. vers. 703.
Gregorii adversarii vulturibus & leonibus comparati. 81. vers. 71. & 86.
— carmen de se ipso. 74. carm. II.
— carmen in Diabolum. 101. carm. XVIII.
— carmina ad plebem Anastasiæ. 19. carm. IX. X. & XI.
— carmina in invidos. 83. carm. III. IV. V. VI. VII. VIII.
— carmina varia in morbum suum. 101. carm. XIX.
— confessio & gratiarum actio. 97. carm. XV.
— corpus aheneum curis maceratum elanguerat. 15. vers. 110.
— desiderium, quo populum Anastasiæ prosequebatur. 90. vers. 1.
— eloquentia. 78. vers. 48. & not. *ibid.*
— gravitatem adversarii fastum & confidentiam appellabant. 75. vers. 15.
— hymnus vespertinus. 97. carm. XVI.
— in ferendis injuriis imbecillitas & in conviciis acerbitas. p. 5. v. 1. &c.
— invocatio ad Christum. 93. carm. XII.
— labores, integritas, fidelis opera in obeundo munere. 13. vers. 99. &c. 15. vers. 115.
— monitum ad Presbyteros sui temporis. 71. vers. 812.
— φιλαυτία & jactantia de vitæ suæ severitate. 54. not. in vers. 575.
— precatio. 95. carm. XIII. & XIV.
— querela de corporis imbecillitate, cum ante strenuus fuisset. 79. vers. 53.
— ultima verba, cum animam exspiraret. 105. carm. XX.
Gregorio ab invidis objecta superbia, quod ecclesiam dignitate inferiorem Constantinopolitana contemneret. 79. vers. 39.
— bis ab Episcopis fallacibus fucus factus. 93. vers. 1. & not. *ibid.*
in *Gregorio* vitæ purioris austeritas. 9. vers. 54. & not.
Gregorium quid impulerit, ut Sasimorum episcopus fieri voluerit. 13. vers. 81. &c.
in *Gregorium* invidia & criminationes collegarum ad eum sede sua Constantinopolitana expellendum. 17. vers. 136. & not. *ibid.*
— virorum principum Romæ benevolentia. 17. vers. 125.
Gregorius a laboribus suis avulsus non peccato, non morbo, sed invidia. 87. vers. 1.
— a matre Deo devotus, antequam in lucem ederetur. 71. vers. 805.
— a morbo instar Lazari resurgens. 81. vers. 75.
— dimissus ab urbe Constantinopoli & sede Episcopali non admodum repugnans. 19. vers. 150. 151.
— doloris cruciatibus ob peccatorum conscientiam, pro flagris usus. 10. vers. 58. & not.
— initio electionis a populo lapidibus impetitus. 7. vers. 31. & not. & 14. not. in vers. 103.
— malis fractus malorum finem expetens. 93. vers. 5.
— munere suo dejectus ab invidis Collegis tanquam onus de navi gravata. 19. vers. 146.
— omnium rerum præsentium satur. 93. vers. 6.
— pluribus simul in urbibus episcopus esse arguebatur, ideoque non rite electus Constantinopoli. 5. vers. not. in vers. 51.
— supra res aspectabiles positus, rursus ab jucunda ista vita longe abductus. 11. vers. 71.

H.

Hæresis unaquæque suos habebat libros & scriptores. 117. not. num. 2.
Homo versutus descriptus. 67. vers. 746.
Honori sacra facientes capite aperto erant. 66. not. in vers. 748.
Hypocritæ elegans descriptio. 59. vers. 649.

I.

Jejunium Christianorum tempore quadragesimæ damnabant Manichæi. 147.
Imagines ac statuæ principum virorum columnis ac cippis impositæ. 121. not. num. 4.
Imaginum sacrarum cultus rejectus a Massalianis. 121. anath. IX.
Imago olim in Ecclesia Catholica nulla, multus earum cultus, & quando eæ in Ecclesias admissæ. 120. not. num. 3.
Impositio manuum in Ecclesia triplex. 153. not. in num. 96.
Improbis secundæ res sunt, virtutem colentes tristem agunt vitam. 71. vers. 790.
Incessus arte compositus, incessus immeditatus. 59. not. in vers. 651.
Insufflatio in baptizandis ter repetita. 122. not. num. 13.
pro *Insufflatione* sacra initiandis sputa inspuebant Massaliani. 122. anath. XIII.
Insufflationis ritus unde petitus. 152. not. num. 93.
Invidia affectionum justissima. 75. vers. 7. & not. *ibid.*
Jonæ historia. 81. vers. 63.
Jurisjurandi nulla religio Manichæis. 149.

K.

Κακόφρων de duro & immiti. 12. not. in vers. 92.
Κάπηλοι πίστεως cur a Gregorio dicti Episcopi. 18. not. in vers. 153.
Κατηχούμενοι erant duplicis generis. 151. not. num. 90.
Κελευσταὶ in navibus qui. 57. vers. 612.
Κέρδος πλέον formula laudantis probantisque. 23. not. in vers. 186.
Κέρκωπες de Episcopis exteriori specie tantum. 88. vers. 9.
Κλίσις ψυχῆς opponitur ὑψαυχένι φρονήματι. 58. not. in vers. 649.
Κλίσις in ordinatione Episcopi quid. 45. not. in vers. 503.
τὸ Κύμινον πάρελθε, τὸν λύχνον σβέσον. proverb. 8. vers. 38.
Κουκούλιον de galea mystica qua induebantur baptizati. 176. not. num. 56.
Κουκούλιον quid. 176. not. num. 56.
Κρόνος de Principe. 16. not. in vers. 125.

L.

Labano comparatus improbus Episcopus, probus Jacobo. 63. vers. 693.
Labor quorum perfectus est, eorum & præmium perfectius. 5. vers. 6.
Labores egregii sanctorum virorum non sunt araneis dandi. 31. vers. 294.
Liberum arbitrium tollebant Manichæi. 141. & not. num. 46.
Libri sacri a Manichæis rejecti. 147.
Λιτῶς quid. 60. not. in vers. 655.
Loca excelsa electa ad cultum deorum. 134. not. num. 25.
Λογιστὴς Ecclesiasticorum redituum. 67. not. in vers. 749.
Λόγοι ἀλλότριοι qui. 23. not. in vers. 205.
Λόγοι νεκροὶ de Arrianorum doctrina. 90. vers. 4.
Λόγοι νόθοι. 12. not. in vers. 86.
ὁ Λόγος ἡμῶν ἐσθλός. 28. vers. 267.
Lotio manuum & digitorum in sacris. 18.
Λύσσα de æstu libidinis. 57. not. in vers. 619.
Lycopetrus primus auctor Massalianorum hæresis & nominis ratio. 115. anath. I.

M.

Manes a quo doctrinam acceperit. 118. not.
— se Paracletum esse dicebat. 137. & in not.

— unde

Digitized by Google

— unde Manichæi, quis fuerit & nominis origo. 126. not. num. 2.
Manica Phrygum gestamen. 172. not. num. 45.
Μανίκαι quid. 172. not. num. 45.
Manuum impositio in consecratione Episcopi ablutionem peccatorum instar baptismi non præstat. 49. vers. 503.
— impositio in veteri Ecclesia triplex. 48. not. in vers. 503.
— lotio in sacris Christianorum. 18. not. in vers. 148.
Manus in sacris attolli solitæ a Christianis & in crucis imaginem expandi. 18. not. in vers. 148.
Mara fons aquæ gustatu amaræ. 61. vers. 663.
Mariam Deiparam spernebant Manichæi. 147.
Martyriani unde dicti. 106. not. num. 4.
Μασσαλιανοὶ unde sic appellati. 110. not. num. 7.
Massalianorum dogmata hæretica & origo prima. 107. not. num. 5.
— antesignani anathemate percussi. 115.
— multiplex secta & multiplicia nomina. 107.
— primus auctor Lycopetrus. 115.
Μαστιγίαι quales servi. 21. not. in vers. 165.
Maximi coma exagitata. 6. not. vers. 21.
Maximus nominatim jambico carmine aculeatissimo a Gregorio perstrictus. 6. vers. 21. not.
Μάζα de omni cibo. 21. not. in vers. 168.
Mensæ argentariæ in foro. 19. not. in vers. 156.
Μανιογγυρισμὸς Manichæorum quid. 139.
Μετάληψις quid. 122. not. num. 8.
Μετεμψύχωσις Manichæis credita. 139.
Μικρὸν λίθον quid. 26. not. in vers. 232.
Μοχθηρία de sordibus natalium. 24. not. in vers. 208.
Monasticus habitus sublime quiddam & præstans & Angelicum habet. 181.
Mulierum facies apud Arabas, Turcas, Persas, velo tectæ. 77. not. in vers. 23.
Mystæ minores in sacris Eleusiniis in vestibulo templorum consistebant. 151. not. num. 91.

N.

Νηφάλιος πότος, νηφάλιοι θυσίαι. 10. not. in vers. 56.
Numadum in Africa uxores & filiæ brachia elegantissime pictæ. 20. not. in vers. 160.
sine *Nomine* si contra vitia scribitur, qui irascitur, accusator sui est. 7. vers. 29. & not.
Νόμος de instituto vitæ. 50. not. in vers. 538.
Notarii qui inter Manichæos. 145.
Νωθρὸν βδέλυγμα. 58. vers. 651.
Novæ nuptæ caput velabant. 77. not. in vers. 23.
Nullum elementum sine incolis spiritibus creditum. 169. not. num. 33.
Nuptiæ a Massalianis abominabiles habitæ. 117. anath. VI
Nympharum aquaticarum & marinarum genera & origo. 139. not. num. 40.

O.

Oculi Minervæ sacri. 167. not. num. 30.
Oculi regum apud Persas qui dicti. 167. not. num. 30.
Oculus Phoreidum. 167. not. num. 30.
Opes non in profundum mare abjiciendæ, sed in pauperes. 57. vers. 598.
Oratio externa pluris facienda, an interna. 29. vers. 272.
— omnis duplex. 29. vers. 267.
— in Episcopo qualis esse debeat. 31. vers. 295.
Orationis dominicæ extremum a Catholicis additum rejectum a Massalianis. 119. anath. VII.
Orator vir bonus esse debet. 69. not. in vers. 772.
Oratoris probitate nil ad persuadendum efficacius. 69. vers. 775.
Ordines tres eorum qui ad Ecclesiam Catholicam accedebant. 126. in not. nu. 1.
Oriens dextra manu, occidens sinistra denotatur. 135. not. num. 29.
— mundi facies credita apud Ægyptios. 162. not. in num. 21.
ad *Orientem* obvertebant se sacrificaturi, item

Digitized by Google

[illegible]

Renuntiaret Satanæ quo ritu quaque formula baptizandus. 161.
Resurrectio carnis negata a Manichæis. 141.

S.

Σάββατον quid. 176. not. num. 55.
Sacerdotis maximum & solum opus quale. 67. verſ. 750.
a *Sacla* & Nebroda facti Adam & Eva ex doctrina Manetis. 131.
Sasimorum Eccleſiæ conditio, cum Gregorius ejus epiſcopus crearetur. 13. verſ. 82. &c.
Satanianorum ſecta unde ſic dicta. 107. not. num. 4.
Scarabæi in ſinum Jovis volantis fabula. 21. not. in verſ. 170.
Scripta & libri Manetis & Manichæorum. 143. & not. *ibid.*
τὰ Σιμωνιά. 25. not. in verſ. 225.
Σιμωνεῖον 25. not. in verſ. 225.
τῶν Σιμωνῶν τι φέρειν quid. 25. not. in verſ. 225.
Σὰς ὁσίων, αἰσθητικαὶ φρένες. 14. verſ. 108.
Septimana in albis quæ dicta. 176. not. num. 55.
Σισυφίῳ ἐξαπτέρυγα. 167. not. num. 31.
per *Sermonem* externum mentis interna efferenda. 29. verſ. 275.
Servi diurnam mercedem dominis conficere & conferre debebant. 21. not. in verſ. 166.
— pretium labore quæſitum heris numerabant ad parandam libertatem. 20. verſ. 166.
Signaculum triplex Catholicorum frontis, oris & pectoris. 152 not. num. 95.
Silentium majus quiddam ac longæ ambages. 69. verſ. 765.
Siloæ fluenta. 61. verſ. 663.
Simulatio gravitatis ſanctitatiſque in Epiſcopis nihil aliud quam decipula. in not. verſ. 225.
Siniſtra auguria quare ap. Rom. proſpera. 135. not. num. 29.
Σκαμμώδεις πόρναι unde dictæ. 109.
Σκίμπους quid. 60. not. in verſ. 654.
Σκοποὶ de epiſcopis pravis & Gregorio inimicis 85. not. in verſ. 9.
Solitudo eſt tentabilis. 187.
Σφραγίζειν de ſignaculo crucis dictum. 171. not. num. 38.
Σπείρειν πίστιν elegantiſſima ſimilitudine expreſſum. 15. not. in verſ. 117.
Στάσις εὔκαιρος diſpicienda a pugile. 53. verſ. 556.
— νυχθήμερος, & στάσις πάννυχος. 53. not. in verſ. 556.
Σταυρὸς χειρὸς ἐκτυπούμενος. 100. verſ. 10.
ὁ Σταυρὸς ζωοποιός. 121. not. num. 6.
Stellæ olim pro diis habitæ. 134. not. num. 27.
Στέργειν τι pro amare vel delectari aliqua re. 16. verſ. 142. & *ibid.* not.
Stigmata in variorum Deorum ſacris accepta ab illis qui eorum ſe cultui tradebant. 19. not. in verſ. 160.
Stoicorum arrogantia, 27. not. in verſ. 241.
Στρωμομάνικον. 173. not. num. 45.
Supercilia ſedes ſuperbiæ. 75. not. in verſ. 14.
Supercilium Philoſophicum. 27. not. in verſ. 241.
Susceptor & ſponſor in veteri eccleſia. 149.

T.

Tarasius Sanctiſſimus Patriarcha. 181.
Τίμιον ὁδὸς ἀτρέπτως. 75. not. in verſ. 16.
Teſtamentum Theodori Confeſſoris. 178.
Τετραχηλισμένα quæ dicantur. 165. not. num. 26.
Θάρσος & θράσος ut differant. 68. not. in verſ. 766.
Θρίαμβος Latine commodius aliquando dicitur traductio triumphalis. in not. 125.
Τὸ πεφυκὸς οὐ ταχέως μεθίσταται. 64. verſ. 708.
Traductio triumphalis Græcis θρίαμβος de damnatis. 125. in not.
Τράπεζα de Epiſcopali ſacra menſa; tum pro ipſo Epiſcopatu. 69. not. in verſ. 778.
— de menſa ſacra. 84. vers. 4.
Tributorum exactores & milites aliique quemadmodum violentiæ ac fraudis in alios exercitæ gratiam a Deo conſequi poſſint. 45. verſ. 457.

Digitized by Google

Trinitas alia credita a Massalianis. 117. anath. IV.
— nunquam non a Gregorio prædicata. 85. vers. 1.
Τροφὴ ἀγγέλων Θεός. 54. vers. 594.
ὁ Τρόπος κάλυμμα τῆς μοχθηρίας. 24. vers. 208.
Τρυφὴ de ficta modestiæ specie & nigra Episcoporum tunica. 60. not. in vers. 660.
τὸ Τυραννῆσαι πνεῦμα. 48. not. in vers. 503.
Τύποι σαρκῶν τίμιοι. 54. vers. 586.
Τυπῶν quid. 78. not. in vers. 46.
Turpis est magnorum in parvis imitatio. 61. vers. 673.

V.

Umbilicis infantium combustis Manichæi utebantur ad purgationem animarum. 147. & not.
Vitæ austeritas descripta. 55. vers. 576.
Urina propria se inquinabant, nec aqua corpus abluebant Manichæi. 141. & in not.

Y.

Ὑπερμαζᾷ quid. 21. not. in vers. 468.

Z.

Zaradas quis. 135. num. 31.
Zingarorum, ut hodie Italis, seu Bohemorum, ut Gallis vocantur, secta eadem videtur ac Massalianorum. 107. not. num. 5.
Ζωνὴ in baptizatis. 177. not. num. 57.

F I N I S.

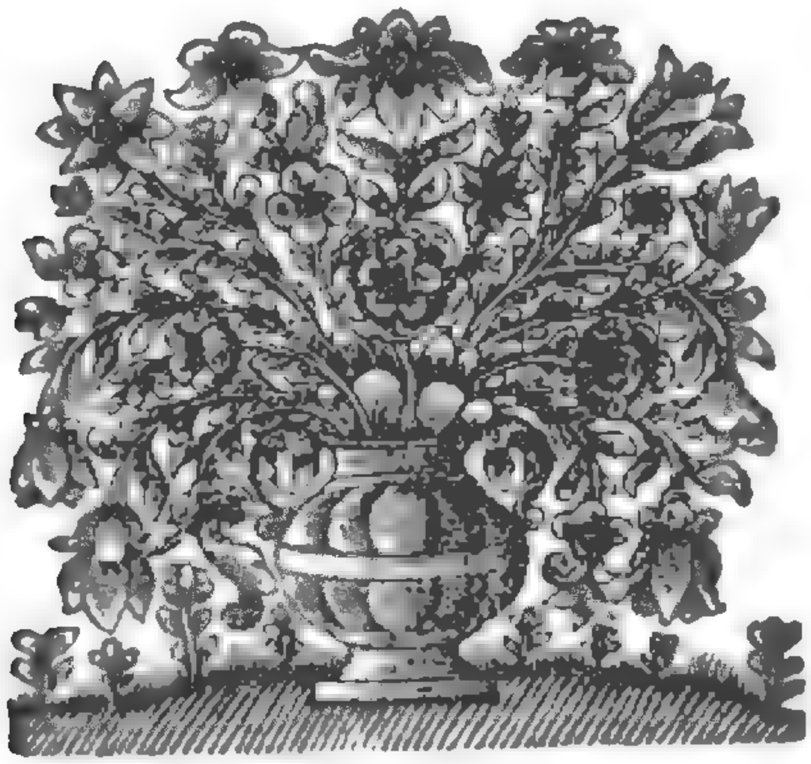

179 m.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google